

Szilágyi Szabolcs:

VISSZAPILLANTÓ TÜKÖR

3.

**A történelem,
a politika
és a hatalom
félárnyékában**

Szilágyi Szabolcs

VISSZAPILLANTÓ TÜKÖR
A történelem, a politika és a hatalom félárnyékában

Harmadik kötet

A címlapterv, fotó és műszaki szerkesztés:

Szilágyi András

Az illusztrációk (képek) a szerző archívumából,
a varsói MWMEDIA hírügynökségtől, Rawa Mazowiecka Polgármesteri Hivatalától,
az internetről valamint az alábbi személyek szíves hozzájárulásával kerültek
elhelyezésre:

***Rostislav Bajer, dr. Domány András, Elek Emil, Hornyák András, Kocsis Pál,
Andrzej Kuczara, Polyák László,
Beata Sobocińska, Szilágyi András, Marek Ulatowski és A-Lion Varga Ilona***

Az előző kötetek a MEK gyűjteményében:

- 1. kötet <http://mek.oszk.hu/08000/08038/>
- 2. kötet <http://mek.oszk.hu/08700/08732/>

© Szilágyi Szabolcs (2011)

TARTALOM (III. KÖTET)

11. EJTŐERNYŐS SZMOKINGBAN (1989-1994)

6

Kétszer borotválkozás napok
Az etika tiltaná, a történelem kötelez
Tudja maga, minek jött ide?
Jaruzelski: Kádár nem akarta
A látogatások lélektana
Fogadás nyakkendőben, papucsban
Disznótoros mellett elkötött Volvo
„Látott már igazi antikommunistát?”
Meglestem, faggattam Andrzej Wajdát
Hogyan rág és mikor nyel a tolmács?
Kitagadott a barátom
Az én korrupcióm
Télűző kerozinbűz
Olíwabogyós fogpiszkálók az éhes magyarnak
Mesék a mélyhűtött sajtóattaséről
A Pesti Hírlappal csaltam a külügyet
Renitens ünnepi emlékezés
Vásárhelyi Március Varsóból nézve
Pénteken átállítottuk a váltót
Michnik Sziléziába utazott
Utolsó vacsora Schneider Fánival
Nagykövetség magas fordulaton
Az ünnep eltörölve STOP – Terrorista veszély STOP
Valóban legyőzhetetlen?
Reszket a föld Közép-Európában
Egy varsói Húsvét színei
„JÓK” – „ROSSZAK”
Rekviem egy banketten
Éljen a Klub – meghalt a Klub!
Egy bomba hír
Ez a harc lesz a végső
Elvtárs, te mától úr vagy!
Találgatások a finisben

Rejtett titkok vacsorája
„...a reptéren többet mondok”
 Gondolkodom, tehát vagyok. Meddig?
 Vele távozott a szocializmus
 Fontos ember piros tollal
 Reverenda és díszmagyar
 Trabant strucctojással
 Az én technikai forradalmam
 Előbb a csata... A sebesültszállítás ráér
„Dobd a meszet a drótra!”
 Töretlen hit az akasztófák távoli árnyékában
 Vitéz Sebestyén Sándorral az ősi határnál
 Horatius felfüggesztve: vissza a félárnyékba!
 Finis után rajtvonalon
 Vajas hajó az álmok tengerén
 Wécésnéni és az infláció
 Kettészelt vekni dollárral töltve

12. TALAJFOGÁS POLÓNIÁBAN (1994 - 2010)

125

Az emigráns talpra áll
 Rádiós reinkarnáció
 Hírügynökség útvesztőkön át
 A skizofrén százlábú
 Porszívóval a létbiztonságért
 Melegfolyáshatár, gesztenyepüré, csótánycsapda
„Kávés vagy tea?” – utóhatásokkal
 Lengyelország – a mosoly országa

13. BEKÖTÖTT SZEMMEL – KENDŐZETLENÜL (1994 - 2010)

152

Tizennégy kard pengéje villan
 A püspökök és a jazz óriásai között
 Mustos intermezzo „Hemingwaynél”
 Egy lengyel és egy orosz író nyomdokain
 Testvérem Kazinczy... és a király
 Egyházi átok terhe alatt...
 A szabadkőműves egy napja
 Ceremónia nagykabátban

14. EZER SZÍN BEN AZ EZREDFORDULÓN (1998 - 2004)

177

Itt a karom, nem disznóbőr!

„Fehérek” és „feketék”

A kegyeleti szakma szolgálatában

Requiem az eltemetett ötletekért

Kwesta és Requiem

Delfin-Relax, az utolsó fiaskó

Indul az utolsó évtized

Londonban hej...

Tudósítás egy doboz sörért

A csempeáros sajtómágnásnál

Londonban hej...

Hogyan lettem nápolyi harapó?

K. und K. hangulat a Leopoldinumban

Tanító ősök örökségével

Az én kis magyar szakosaim

Deus ex machina

Esküvő a törésvonal mentén

15. VARSÓI ŐSZ (2004 - 2010)

217

Öregedés zeneszóra

Az eltérített hálókocsi

Nyugdíjazás country ritmusban

Minden út Nyírbátorba vezet

A hatvanötödik...

Két magyar találkozik Varsóban

Árnyak a világtérképen

Három a kislány

Kilencvenhat ember halála Chopin tavaszán

Irodalmi finis a visszapillantó tükörben

16. AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

245

A legutolsó szó jogán (Interjú magammal)

11. EJTŐERNYŐS SZMOKINGBAN (1989-1993)

A százszor bejárt kelet-szlovákiai utakon Varsó felé robogó piros Ladánk fedélzetén szerbe-számba vettem életem utóbbi, megint Nyíregyházán töltött fél évtizedét. Sokszínű, többnyire mégsem örömteli stáció volt ez. Most, húsz évvel később, 2010-ben mégis megcsillannak az akkori tapasztalatok szemétdombjából kifejthető kristályos gyöngyszemek: új barátságok, az első néhány könyvem megjelenése, jó emlékű, bár röpke éltű részvételem a helyi televíziózás alapozásában, és a politikai, eszmei skála színárnyalatainak felismerése...

Öt éves varsói tudósítói küldetésem (1979-1984) után ismerősök, barátok, kollégák hitetlenkedése, gyanakvása kísért és fogadott vissza Nyíregyházára: miért nem vállalta a pasi a pesti karriert? Valóban, miért is nem vállaltam? Csalódásokkal, elviselhető kudarcokkal fizettem meg az illúzióért, hogy szívesen várnak vissza szűkebb hazámba. A helyi hatalom csendes biztatással megszerveztette velem a helyi kábeltelevíziózást, de amikor a műsor „visszabeszélt”, ugyanazok fintorogtak, akik kieresztették a szellemet a palackból. *„Magunk ellen hoztuk létre saját pénzünkön ezt a tévét?”* Elrongyolódott, mert akadt a főnöki holdudvarban, aki elrongyolta, mérgezte barátságomat a megyei lap főszerkesztőjével; jobbnak láttam, ha a selyemzsinórért önként jelentkezem. Az MTI megyei irodájában húztam meg magamat, amíg a Megyei Főideológus kicsinyessége utol nem ért. Újságírói megaláztatáshoz is volt szerencsém: előbb egy falusi kisdíákot védelmező cikkem miatt, később Lázár György utolsó kormányfői látogatása napján kellett ráébrednem a bibliai közmondás igazára: *„Bizony mondom néktek: Egy próféta sem kedves az Ő hazájában. (Lk. 4,24)”* Cenzúra mentességére büszke népköztársaságunk területén, a szocialista szabolcs-szatmári kis hazában sem!

Megpályáztam az új debreceni rádió stúdióvezetői posztját – nem fogadott a nagyhatalmú Bereczky Gyula elvtárs hű barátja, varsói elődöm, Krassó László. Menekültem az újságírástól. Ostoba ötlettel úgy gondoltam, hogy az átadásra váró nyíregyházi Városi Galériában végre az írásnak, műfordításnak élhetek. Pályázati kérelmemet itt is elutasították. A puha szék átmenetileg másnak kellett... Menedéket kaptam: barátok fogadnak be a Felső-Tiszavidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság székházába sajtó- és public relations referensnek.

Hogy csupán ennyi bajom esett, úgy sejtem, a huszonkét éves párttagságnak és a pár esztendő városi tanácstagságnak köszönhetem. Vagy talán annak, hogy

senki sem tudta rólam: sem a megyében, sem a tágabb hazában nem jegyezték egyetlen rokonomat sem elit káderlistákon. De azért ilyesmit nem is egyszer hallottam: „*Ki lehet ennek a háta mögött?!*” Akadt egy protektorom: Jules Renard. A 19-20. század fordulóján élt francia falusi tanácselnök naplósorait csemegéztem a veseköves műtetem utáni nyári szabadságomon a gergelyiugornyai Tisza-parton. A groteszk mesterétől kaptam a támogatást: „*A szabad ember engedje meg magának néha azt a szabadságot, hogy szolga legyen.*” Ha pedig szolgának szegődök – gondoltam –, olyan gazdát veszek a nyakamba, akinél a meghajlásért nem botütés a fizetség. Az új gazda megkeresett. Ettől igazán jókedvem kerekedett, s most az itáliai provincia hajdani írogató embereitől loptam a biztatást: egy időre Boccaccio, Dante, Petrarca is diplomatának szegődött. Ha pedig XI. Lajos Oliviert, a fodrászát bízta meg követi tiszttel, miért ne lehetne belőlem, a volt szabolcsi újságíróból is diplomata?

Lett is 1989 július 1. és 1993 augusztus 1. között.

Kétszer borotválkozás napok

Így neveztem el a Magyar Népköztársaság, majd a Magyar Köztársaság Varsói Nagykövetségén leélt fél évtizedemet. Azt az ezernyolcszáz napot, amely során háromezer hatszázszor kellett borotválkoynom. Amikor a bioritmust a fogadások, koktélok, látogatások, kiállítás megnyitók és koncertek felturbózták, előfordult, hogy nem csak a borotválkozásra, hanem az ing- és nyakkendő-cserére is sűrűn rá kellett ismételni. Aki könyvem első két kötetének lapjain türelemmel végigkísérte életem korábbi epizódjait, jogosan, logikusan kérde tőlem: „*Nem viszketett, nem kellett folyton vakaróznom a nem rám szabott kosztümben a kimerevített díszletek, a valós életet takaró paravánok között?*” – Válaszom nem lehet meglepő: valóban nem rám szabták a sötét öltönyöket (a frakk már rég nem dívik diplomataéknál)! Mégis zokszó nélkül lemondtam a farmeres módiról. Ezzel kellett megfizetnem a vadonatúj világ fonákjának megismeréséért, azért a kalandért, amire kíváncsian vágytam és ami jó fizetéssel is együtt járt. Nem csak a lezser öltözetet, egy másik dolgot is hanyagoltam. Egy ideig nem nyitogattam a Nagy Fekete Fiókot, melynek emlék- és dokumentum-őrző szolgáltatását ifjúkorom óta igénybe vettem, s amelyről a korábbi kötetekben többször szóltam. Fogadalmat tettem, s a követségi munka első másfél

évében szót is fogadtam magamnak: napról-napra követem és azon melegében megírom diplomataságom utólagos felidézést érdemlő eseményeit.

Most azonmód idemásolom húsz év előtti helyszíni krónikám feljegyzéseit, s csupán néha szúrom közibük mai okoskodásaimat...

Az etika tiltaná, a történelem kötelez

Ezt a fejezetet talán nem lenne szabad megírnom. Még a Nagy Fekete Fiók számára sem. Elkezdtem mégis, mert így, melegében kell rögzíteni azt a másfél esztendő, amit közvetlenül a politikai rendszerváltás előtt, 1989. július 1. és 1990. március 25. között az utolsó szocialista magyar diplomata egyikeként töltöttem el életemből. Megint kedvenc író, Jules Renard biztatott: *„Nyakon kell ragadni az eliramló gondolatot és orrát a papíroshoz dörzsölni.”*

Pár hete abszolváltam a külügyi „ejtőernyősök” szakmai minimumát a Bem rakparton, most pedig a varsói Chopin utca követségi palotájában egy láthatatlan főiskola nemzetközi tanszékének szélesebesre pörgetett szigorlatai előtt állok. Szívesen vállalom a szmokingban született diplomaták szemében megvetett „ejtőernyős” titulust: magam kértem az ernyőt, én vettem a hátamra, egyedül ugrottam – letről fölfelé... Már meg a XVI-XVII. század barokk világából Francis Bacon üzen: *„Ismeretes, hogy az előkelő születésű emberek irigyek az újonnan jöttekre, akik a maguk erejéből emelkedtek föl. Csökkent a távolság, s ez olyan, mint az optikai csalódás: ha mások felfelé jönnek, ők magukról úgy vélik, lefelé mennek.”*

**A varsói magyar nagykövetség.
Négy évig a munkahelyem volt**

Mondom, nem lenne szabad megírni az előttem álló évek történéseit – ma még ezt diktálja a külügyér etikája. Meg kell írni mégis – ezt a biztatást már az amatőr történész intuíciója sugallja. Mert nem csak hajózni, írni is kötelező! *Scribere necesse est.*

Mindenekelőtt lássuk, mit találtam az én kedves Lengyelországomban, változott-e valami az utóbbi öt évben, 1984 augusztus elseje óta, amikor befejeztem tudósítói munkálkodásomat és elhagytam Varsót? Nem sok változott, hacsak az nem, hogy a nagy változás lengyel előjelei a pesti jelzéseknél erőteljesebben formálódtak.

A boltok előtti sorok, az üres üzletek a régi formájukat hozták. Az infláció hullámai magasra csaptak. A lengyel átlagember 24 ezer zlotyt keresett, a nyugdíjas 14 ezret kapott, ám ezért a jól hangzó összegért is szűkösen tudott bevásárolni. A dollár már-már félhivatalos fizetőeszköz volt, igaz, a banki árfolyamon 1 dollár 170 zlotyba került, de a virágzó feketepiacon 900-ért lehetett beszerezni. Ha így nézzük, az átlaglengyelnek havi 30 dolláros jövedelme volt. Többféle ár létezett: kereskedelmi, hivatalos, szabályozott, állami és egyezményes. A kereskedelmi folklór „szép” jelensége volt például az automata mosógép beszerzési ceremóniája: a műszaki bolt előtt két-három hétig éjjel-nappal kellett leállni érte a sort. A „hivatásos sorban állók” – e rég kihalt szakma művelői – a mosógép 50 ezer zloty körüli árának további 30-40 %-át számolták fel a szolgáltatásért. A jegyrendszer még mindig kiterjedt a húsrá, a csokoládéra és a benzinre. A kisPolski tulajdonosának havi 24 liter benzinnel meg

Marika a varsói „Magyar Csemegében”

kellett elégednie, de ha többet akart tankolni, a fekete piacon 30 ezerért vehetett további benzinkutalást. Ha nagyritkán tévé-készülék érkezett a boltba, s ha netán színes is volt köztük, fél óra alatt nyoma se maradt az árunak. A tehetősebbek bevásárló helyén, a Polna utcai piacon 1500 zlotyért még naran-

csot is lehetett venni, de mondjuk a WC-papír beszerzéséhez korántsem a pénz volt a legfontosabb: az jutott hozzá, aki be tudta mutatni az igazolást, hogy makulatúrát adott le a hulladékgyűjtő telepen.

Ezt találtam itt. Mintha mi sem történt volna, kivételezett ellátásunkat a magyar kereskedelmi kirendeltség rejtett alagsorának Csemege boltja, a diplomaták húsboltja és a BALTONA dolláros üzlet szolgálta.

Tudja maga, minek jött ide?

A kisebb tornacsarnoknak beillő nagyköveti dolgozószoba túlsó végében ridegen, sztoikus nyugalommal trónolt a főnök, Roska István. „Rám vár” – hihetné a magamfajta jövevény, az első munkanapját kezdő, új diplomata. Haladéktalanul csalódik, de csak akkor, ha mások nem készítik fel erre a mogorva öregúrra a külügy Bem rakparti folyosóin vagy a minisztériumi étkezdében elköltött ebédeken. Engem fantáziadús rémmesékkel készítettek fel. Tisztában voltam vele, hogy Roska István nagykövet, egykori külügyminiszter-helyettes életében egy ilyen vidékről szalajtott ejtőernyős nem több, mint farkaskutyának az asztallapról lepottyánó mócsingdarab.

Jól számítottam: Roska rágatlanul, egy falással lenyelt. Emberismeretem itt még jelesre vizsgázott, csak később buktam meg lélektanból. Három tömondatban közöltem, hogy megérkeztem, velem jött a családom is, varsói szolgálati lakásunkat elfoglaltuk. A sziklaarcú főnököt ennél több nem is érdekelte. Tömörséggel sikerült tudomására hozni, hogy fegyelmezett ejtőernyős érkezett a nagykövetségre, kezdődhet a diplomáciai bevezetés – training on the job. Csak úgy mellékesen megkérdezte: *„Tudja maga, mi lesz itt a dolga?”* Válaszom természetesen egyezett a minisztériumból magammal hozott megbízással, akkreditációm lényegével: *„A sajtóattasé munkakörét fogom ellátni.”* Halvány mosoly suhant át a kőarcon, mely leginkább Béni, a „kőkorszaki szaki” ábrázatához hasonlított. *„Igen, sajtóattasé... meg a kultúrattasé is maga lesz... és ahogy hallom, most maga beszél a legjobban lengyelül ezen a követségen, ezért sok tolmács munkára számítszon mellettem. Na és a követség biztonsági feladatát is magára bízom, mert katonaviselt ember, tartalékos tiszt...”*

A Berlinből és Pestről kondenzcsíkként utána úszott legendák, rémtörténetek nyomán a szemem se rebbent Roska eligazítása hallatán. Dolgozni, a nekem rendelt négy évben megismerni, amit csak lehet – ennek a szándékomnak tökéletesen megfelelt mindaz, amit új főnököm fél perc alatt rám zúdított. Fikarcnyit mégis nyugtalanított, hogy a kultúrattasé teendőiről legfeljebb csak halvány elképzelésem volt, „a biztonsági felelős” pedig – őszintén reméltem – nem valamilyen belső elhárítót takar. A tolmácsolás... nos ez kedvemre való dolog. Gyanítottam, de még nem tudtam, hogy valóban ez lesz az igazi élménygyűjtés terepe.

Kiléptem a főnöki szobából. A titkárságon ücsörgő kolléga felpillantott az alacsony dohányzó asztalon szétterített Népszabadságból és közölte, hol találom a

szobám kulcsát, egy másik diplomata előzékenyen magát az irodát mutatta meg. Frissen vasalt sötét öltönyös ülepemet alig tettem le új munkahelyem székére, máris csengett a telefon, benne a titkárnő, a hamarosan jóbaráttá előlépett Böröcz Éva hangjával: *„Nagykövet elvtárs kéri, hogy mielőbb készítsd el a mai sajtószemlét.”*

Ez jól indul! Egy óra múlva vittem Roskához az első diplomáciai alkotásomat, a sajtótáviratot. Elolvasta, szignálta és egy szóval se értékelte a munkámat. Ideje se lett volna rá, mert Éva bejött, közölte, hogy a kapuban egy amerikai és egy olasz tudósító vár rám. Vízumot kérnek. (A sajtóattasé kompetenciája volt a „vízumkényszeres” országok újságíróinak beutaztatása, pontosabban szólva véleményezés a konzul számára.) A délelőttbe még egy másfél órás úgynevezett diplomata értekezlet is belefért. A már megtapasztalt tömörséggel, minden felesleges körítést mellőző módon itt mutatott be a nagykövet a még tartó nyári szabadságok miatt foghíjas magyar diplomata karnak. Az ebédlőben – mert akkor még létezett ebédlő is, szakács is! – a krumplileves és a borsos tokány mellett már ismerősként ültük körül az asztalt. Olyan kolléga is került, aki látásból, hallomásból, rádióból, képernyőről ismert, mert a „nagy lengyel években” történetesen épp Pesten élt, s nem valamely más országban volt diplomata.

Nem untatom a kedves Olvasót első nagykövetségi munkanapom további részleteivel, azok amúgy is a krumplipucolás műfajába sorolhatók. Így nevezem el az említést, megjegyzést nem igénylő ténykedéseimet. Az 1989 és 1993 közötti majdnem fél évtized, akár csak egy ilyen kis magyar sziget életében is, önálló könyvet érdemelne, itt mégis csupán néhány epizódot idézek fel a diplomácia varsói parkettjéről. Arról a helyről, ahol a lehető legkisebb távolságból szemlélhettem a hatalmat, a politikát, az elitet, és mégsem kellett aktív részvétellel osztoznom a hatalom kétes értékű nyüzsgésében. Mert – tetszik, nem tetszik a kis magyar külképviselet egykori és mai szereplőinek – az itteni diplomáciai munkán az ég világon semmi fontos nem múlt, már ami a nemzetközi kapcsolatok lényeges formálódását illeti. Pici részfeladatok, ezek a bizonyos krumplipucolások töltötték ki a diplomata napjait, éveit. A nagy ügyeket nem mi intéztük, nem mi tárgyaltuk. Már a követségen eltöltött néhány hét lepergése után ráébred az ember, hogy mennyire kis porszem, vagy pici fogaskerek a világpolitika gépezetében, s még a kétoldalú kapcsolatrendszerben is. Fontosak a kis fogaskerek, ha jól forognak, ha valóban forognak, és nem csak az olajozást (a diplomata fizetése nem megvetendő összeg!) várják.

Véget is ért ez a sok újdonságban bővelkedő, izgalmas első munkanap. Délután fél ötkor hűvös zuhannyal enyhítettem a varsói flaszterről még a vastag falú követségi épületbe is erőszakosan betüremkedő kánikulai hőséget az irodámhoz bölcsen csatolt fürdőszobában. Saját irodám saját fürdőszobája! Micsoda luxus... talán haza se kellene mennem... – játszadoztam a gondolattal a langyosan permetező vízszugár alatt, s közben az első nap izzadságával együtt lemostam magamról a rosszhírű öregúrtól való félelmet, a szükségtelen aggodalmat: tudok-e 47 éves fejjel vadonatúj pályát kezdeni?

Jaruzelski: Kádár nem akarta

Egyhetes diplomata voltam, amikor meghalt Kádár János. A gyorshír a sajtóattasé irodájának kötelező háttérzajából, a Lengyel Rádió műsorából ütötte meg a fülemet, ám pár perccel később a pesti külügy rejtjeltávirata már a követségi teendőket is sorjázta. Roska rendkívüli diplomata értekezletet hívott össze. Amit itt láttam, hallottam, bizony fényképet, filmet érdemelt volna, ám a rögzítés csak emlékkörző agyam „filmszalagára” volt lehetséges. A már megint „helyzetbe” csöppent riporter emléktárában mégis sikerült megőriznem a halálhírré reagáló diplomaták arcát. Volt, akiben a hír őszinte megdöbbenést, csendes fájdalmat keltett. Ilyennek láttam a kőarcú nagykövetet. Akadt, aki teátrális kisjelenetet rendezett (*„Elvtársak! Ez szörnyű, mi lesz ezután?”*) Néhányan, a helyezkedés virtuózai, a profi karrierekovácsok, akik jó szimattal már illatmintát vettek az áporodó hazai levegőből, most a közeljövőhöz igazított póker arccal, halkan várták, mi lesz a dolguk az elrendelt gyász napjaiban... Az MSZMP megszűnésekor, a követségi alapszervezet utolsó taggyűlésén, valamikor október tájékán képzeletben ugyanezeket az arcokat „filmeztem” és raktároztam el memóriámban. Egy idősebb, rangos diplomata Dolores Ibarrurit citálta: *„No pasaran!”* – és hozzátette: *„Megnézheti magát, aki kilép a pártból...”* Természetesen az öntudatos elvtárs is kilépett, és alig egy év múltán már a demokratikus-kapitalista magyar külügy diplomatájaként szolgált egy másik országban. A kaméleonok a harmadik stációnál, a 90-es márciusi rendszerváltó napok után virágoztak ki a maguk pompájában. Több példány is kikelt a Chopin utcai varsói magyar virágos kertben. Például itt volt külügyminisztériumi munkásőr, akit múltja miatt kivert a hideg veríték és reszkető kézzel mind sűrűbben nyúlt a konyakos poharak után. Mondták róla – merő rosszindulatból? –, hogy harcias osztályhűség

nélkül nem sokra vitte volna a diplomata pályán. És lássunk csodát: a kutya sem bántotta őt, amikor az MDF-es Antall-kormány átvette a hatalmat. Nála élénkebben virágzó kaméleon is túlélte a nagy váltás utáni gyomirtást, sőt ki is ki is fényezhette szirmait. Nem törték meg karrierjét, amit tíz évvel korábban a szocializmus nemzeti mártírként (tankönyvek lapjain és munkásőr egységek csapatzászlaira aranyszállal hímezve) számon tartott édesapja hősi múltjának köszönhetően kezdetett el. De amint a dicső múlt árnyékot vetett rá, még mielőtt hervadásnak indulhatott volna, bűnbánóan beismerte, mennyit szenvedett ő gyermekkorában attól, hogy állandóan az édesapjára emlékező ünnepségekre hurcolták... Meg különben *„az sem biztos, hogy a forradalmárok számlájára írandó... talán inkább a sajátjai, a kommunisták végeztek vele, ők lőtték le hátulról...”* Hónapoknak kellett még eltelnie, mire Roskával kölcsönösen megkedveltük egymást, s az öregúr megengedhetett magának egy ilyen mondatot: *„Ennyi vizesnyolcast egy rakáson maga még sehol se látott.”*

Lefékezem emlékeim gejzírkitörését. Még csak 1989 július 7. van...

Egy nappal Kádár János halála után a párttaggyűlések, kolónia értekezletek, fogadások célját szolgáló emeleti nagyteremben az asztal márványlapjára helyeztük a részvétnyilvánító könyvet. Nemzetiszínű drapéria, fekete drapéria, fekete paszpartus Kádár-kép, a márványasztalon nyitott emlékkönyv tollal – ezek voltak a ceremónia kellékei. Egy amatőr videós, Szabó József, a pince rejtekén működő magyar Csemege üzlet vezetője kamerával vette fel az érkező, aláíró, meghajló, kondoleáló embereket. A videózás Roska ötlete volt, a felvételt Kádár özvegyének szánta, ám olyan rosszul sikerült, hogy – ha jól tudom – el sem küldte.

Délelőtt 10 órától érkeztek a részvétnyilvánítók: politikusok, közéleti személyiségek és néhány magyarbarát varsói, nem csak kommunisták. A magyar diplomata kar feladata volt az érkezőket fel- és lekísérni a kaputól a nagyterembe és vissza. Kétóránként váltottuk egymást kettesével, s az én kísérető ügyeitem idején érkezett elegáns, fekete civil ruhában Wojciech Jaruzelski tábornok, nemzetvédelmi miniszter (két héttel később államfő). Hallgatagon lépdeltem mellette felfelé a széles ívben, méltóságteljesen kanyarodó lépcsőn, kísértem a kaputól a részvétnyilvánító könyvhöz. Beírta a méltató mondatokat, majd töltőtolla kupakját lassan, a gondolataiba merülve tolta a helyére, nyoma sem volt a fegyelmezett katona gyors, szögletes mozdulatainak. Elindultunk lefelé a lépcsőn. A visszaút lassúbbnak tűnt.

Mintha mondani akarna valamit. Ahogy leértünk a földszinti hallba, Báthory István szobra, ülő alakja mellett megállt és a szemembe nézett: *„Tudja kérem, én nagyon tiszteltem a maguk Kádár Jánosát. Nem felejttem el... könny volt a szemében, amikor a csehszlovákiai bevonulásra neki is igent kellett mondani.”* Jaruzelskinek ez a gyászkommentárja annyira meglepett, hogy a helyzethez is, újságíró múltamhoz is méltatlan, banális reagálás tört fel belőlem: *„Igen, valóban nagy ember volt.”* Valami hasonlót olvasok 2006-ban Moldova György könyvéből is: *„Bár Kádár János mindent megtett a csehszlovák ügy békés és tisztességes rendezéséért, nem léphette át a saját árnyékát.”* Polgár Dénes, az 1968-as bonni MTI-tudósító szerint a Bonnban dolgozó nyugati újságírók *„tudták, hogy Kádár megpróbált kimaradni, de nem tudta végül is megcsinálni, kényszerítette a Szovjetunió. Bonnban sajnálták Magyarországot.”* Sugár András Ötven év titkai című könyvében (KAIROSZ KIADÓ, 2008) is kortanúként ír erről: *„Kádár nyilván nem merte megmondani Brezsnyevnek, hogy a magyar honvédséget semmi esetre sem szabad oda küldeni, ahol egy ilyen „misszió” hosszú időre tönkretelheti a magyar–csehszlovák viszonyt, még akkor is, ha egyetlen haláleset, sebesülés, baleset sem kíséri az ‘internacionalista segítségnyújtást’. Világos volt, hogy a lassacskán kibontakozó gazdasági reformtörekvéseket féltette a Kreml haragjától, meg persze saját személyes hatalmát is, hiszen a belső sztálinista ellenzék (Biszkú, Pullai, Komócsin & Co) ugrásra készen állt.”* Végül Moldovától tudom, hogy Acél György szerint Kádár János utolsó éveiben *„egyedül Jaruzelski volt az, akiről megbecsüléssel beszélt, ezt még a lengyel tábornok arisztokrata származása sem befolyásolta...”*

Kádár János itt még Edward Gierektől búcsúzkodik

A látogatások lélektana

A sajtóattasé az egyetlen diplomata, akinek különös ismertetőjegye van. Az különbözteti meg a többi kifogástalanul öltözködőtől, hogy fehér ingének zakó alól kilátszó mandzsettája délelőtt tíz, tizenegy körül már a grafitszürke árnyalataiban játszik, illetve ne szépítsük a dolgot: koszos. Tudniillik ennek a diplomatának egyik,

ha nem is egyetlen kötelessége a fogadó ország lehetőleg összes újságjának elolvasása. Hogy ez lehetetlen? De még mennyire az! A tudósítói múltból átmentett rutin olyan gyorsolvasással ajándékozott meg, hogy még a lepedőnyi Trybuna Ludu, a picivel kisebb Życie Warszawy és a többi lengyel napilap cikkeit is fél óra alatt szétválogattam és besoroltam a fontos-nem fontos, olvasandó-hanyagolható kategóriákba. Mire ezt a bab, lencse és rizs válogatásához hasonló művelet elvégeztem, a lapok nyomdafestékéből épp annyi súrlódott fel a mandzsettámra, hogy követségi beosztásomat le se tagadhattam. Áldottam is újra meg újra az irodámból nyíló fürdőszobát, mely nem csak a kánikulát enyhítette, de a tartalék fehér ingek és nyakkendők gardróbja is volt. Így tüntethettem el a sajtóattasé dísztelen attribútumát, a piszkosszürke mandzsettát, ha történetesen fogadásra voltam hivatalos valamelyik követségre vagy a másik kötelességemet teljesítettem, s egy varsói szerkesztőségben tettem látogatást. Na ez így magasztosan hangzik: „tettem látogatást...” Tudósítóként, újságíró kollégaként azelőtt egyszerűen csak „beugrottam” a Tygodnik Demokratycznyhoz, ám most látogatást tettem. Szórakoztatott a fennköltség, s mert kedvenc műfajom volt a satíra, el-eljátszottam a gondolattal: ha most kívülről látnám magamat, epés megjegyzésekkel rónám papírra a kis glosszáimat az újságíróról, aki a hátára ejtőernyőt vett és a karjára könyökvédőt húzott...

Szerkesztőség-látogatáson a magyar nagykövettel

Az első ilyen szerkesztőség-látogatáson, 1989 július 22-én a Demokrata Párt hetilapjánál, a Tygodnik Demokratycznynál egyszerre debütáltam a sajtóattasé és a nagykövet tolmácsa szerepében. A diplomáciai protokollról, civilesen a savoir vivre-ről, bon tonról, még civilesebben a szakmai érintkezés illeméből kaptam ekkor az első gyakorlati bemutatót. A hivatalos látogatások formalitásai (a mértékletes időtartam,

a faggatózás és a hazánkat népszerűsítő mondatok aránya, a tolmácstól elvárható visszafogott szerénység) némiképp új ismereteket nyújtottak. Roska, a diplomácia öregedő virtuóza kiváló oktatónak bizonyult, ám a legfontosabb leckét, a kínos pontosság tiszteletét mégsem tőle kellett megtanulnom. Feledhető, hamar elillant militarista vonásaimból ez a tulajdonságom örökre megmaradt: elviselhetetlennek

tartom a késést. Az ígért időpontok tiszteletét mindenkitől, magamtól is elvárom. Maximalizmusom konfliktusok forrása, bántó, rossz szokás is lehet, ezért – közepes eredménnyel – hozzászoktattam magamat a mások hibájának tűréséhez.

Kezdttem kiismerni nagykövetem természetét, jellemét. A hivatásában amit csak lehet, már megtapasztalt embert, Roska Istvánt – noha hatvan esztendő elmúlt, talán 62 lehetett –, még mindig ifjú kíváncsiság hajszolta: varsói akkreditációjának éveit ő is a mindent megismerés jegyében múlatta. Sietősen, mintha sejtette volna, hogy ittlétét a történelem hamarosan megkurtítja. Ez a szerkesztőség-látogatás is az ismeretek gazdagítását szolgálta. Ne feledjük: a szocializmust építő(?) Lengyelország 1989-es, utolsó évében járunk! A többi népi demokráciával ellentétben itt quasi többpártrendszer volt és ha nem is virultak, nem is virágoztak, mégis tekintélyes arányban léteztek a nadrágszíj parcellás, egyéni parasztgazdaságok. A Demokrata Párt (Stronnictwo Demokratyczne) a sajátos lengyel három párti rendszer kisebbik legális „ellenzéki” formációja volt, a másik hasonló „ellenzék”, a Lengyel Parasztpárt (Polskie Stronnictwo Ludowe) mellett. A két idézőjel indoka, hogy a két kispárt voltaképpen korántsem valóságos ellenzéke, inkább amolyan réteg-támasza volt az államhatalmat gyakorló Lengyel Egyesült Munkáspártnak. Roska István tehát a jó diplomata szimatával a konyhaajtón át, a kispárt sajtója felől közelített, hogy majd a Demokrata Párt első emberénél teendő későbbi látogatásán felkészült legyen (mintha ő is olasz kolléganőmtől, Fallacitól vett volna leckét...) Később bevallotta nekem, hogy ennél az első közös munkánál határozta el: ezentúl lehetőleg mindenhova én kísérem, miután a félmondatoknál beinduló szinkrontolmácsolással időt takarítok meg számára, így a látogatás rendelkezésre álló harminc-negyven percét jól hasznosíthatja. Magamnak ugyan kárt okoztam ezzel a módszerrel, mert főnököm elvárta, hogy a látogatás után, amint visszaérünk a követségre, haladéktalanul írjak emlékeztető feljegyzést, de... tolmács legyen a talpán, aki a partnerek mondatainak gépies, gyors átültetése közben meg is jegyzi a dialógus tartalmát, adatait. Roska mellett erre is rá kellett szoknom.

Előfordult, nem is ritkán, hogy a kapott információk megérdemelték a magyar kormány, ne adj isten a felsőbb pártvezetés, netán a pártfőtitkár tájékoztatását. Ilyen esetben a visszatérés után az ebédidőt is a jelentés lekörmölésére fordíthattam. Nagy szerencsémre a követség magyar és lengyel segédszemélyzetéhez, a szakács házaspárhoz is baráti viszony fűzött. Ebédemet a jelentés elkészülte utánra is melegen tartották. Nem mellékes körülmény, hogy a látogatásokon, találkozókön,

fogadásokon, koktélokon szerzett információk és azok elemzése, továbbítása éppúgy a diplomácia legális eszköztárához tartoztak, mint a lapok elemzése, a napi sajtószemlék elkészítése. Így volt és ma is így lehet ez mindenütt, valamennyi ország valamennyi külképviseletén: kölcsönös hírszerzés a lehető legtörvényesebb eszközökkel. Igen, igen, előfordul törvénytelenység, amely túllépi a nemzetközi egyezmények korlátait, de a magyar-lengyel külkapcsolatok történetében egyetlen ilyen esetről sem tudok.

Az újdonsült sajtóattasénak természetesen illő volt végiglátogatnia a lengyel sajtót, a szerkesztőségeket, a főszerkesztőket, a közvéleményt befolyásoló, élvonalbeli publicistákat. Kisebb részben a nagykövet kíséretében, zömmel pedig önállóan. Második feladatomat, a nem hosszú ideigre szabott kultúrattasé szerepemet is meg kellett töltenem ilyesféle találkozókkal.

Az új szelek fuvallatán, októberben a Szolidaritás immár legális sajtóját vettem célba. A szervezet hetilapja, a „Tygodnik Solidarność” élére Wałęsa akkor nevezte ki Jarosław Kaczyńskit. (A húsz évvel későbbi, 2010. április 10-i, szmolenszki légiterroráldozataul esett lengyel államfő, Lech Kaczyński ikertestvéréről van szó, aki könyvem írása idején a legnagyobb parlamenti ellenzéki párt, a PiS [Jog és Törvényesség] elnöke.)

Kaczyński főszerkesztő úr titkárnője útján üzent egy hétköznapi délelőtti 11 órai időpontot. Én pedig a fentebb öndicsért pontossággal, a fogadásomra kitűzött idő előtt öt-hat perccel megjelentem a szerkesztőségben a napszakhoz méltó, nem sötét öltönyös küllemmel. Negyven perc múlva (sic!) kiderült, hogy bizony alaposan túlóltóztam a főszerkesztő urat. Igen, a főszerkesztő negyven percig elő sem került, majd csapzott hajjal, lihegve megjelent. Lötyögősen tárgyaló pulóver volt rajta, mely egykor zöld is lehetett, ám most a színpadra fakult ruhadarabot tojás méretű zsírfolt díszítette. Az elhanyagolt külsőn nem is üköttem meg, a topis öltözetet betudtam az átmeneti, „forradalmi” hangulathoz méltó kosztümnek. A negyven perces késést sem tettem szóvá, legfeljebb Roska előtt hallgattam el, hogy képes voltam ennyit várni. Főnököm okító szándékú példabeszédében nemrég mondta, hogy a diplomata – ha megvárakoztatják – tíz percnél hosszabb megalázkodást nem engedhet meg magának. Csakhogy én annyira kíváncsi voltam az új idők új emberére, hogy félretettem az önbecsülést és vártam Jarosław Kaczyńskire. Mondom, meg is

érkezett, kezet fogtunk a titkárságon, s azon melegében – a bocsánatkérést mellőzve! – ennyit mondott: *„Majd máskor jöjjön, most sürgősen el kell mennem...”*

Személyesen soha többé nem találkoztam Jarosław Kaczyńskivel. De az elmaradt szerkesztőségi beszélgetés gondolatot ébresztett bennem: Jarosław – ikertestvérével, Lechel ellentétben – nem volt az antiszocialista ellenzék élvonalbeli harcosa, nem vett részt a gdański Szolidaritás-alapító munkálkodásban, nem volt a rendszer üldözöttje, áldozata (nem internálták), legfeljebb szívből utálta a szocializmus minden megjelenési formáját. Egy másik szocialista ország diplomatájaként ennek én egyik megtestesítője lehettem a szemében.

Egy év sem telt el, amikor Jarosław Kaczyński otthagyta a főszerkesztői posztot, mert az időközben (1990) lengyel köztársasági elnökké választott patrónusa, Wałęsa államminiszternek nevezte ki őt az elnöki hivatalban. Ottani munkálkodása konfliktusba torkollott, miután az általa alapított és vezetett párt, a PC (Centrum Megegyezés) élesen szembehelyezkedett Wałęsával. Kaczyńskinek távoznia kellett a Belweder palotából.

Fogadás nyakkendőben, papucsban

Aligha tévedek: megtaláltam a kulcsot Roska nem túlzottan bonyolult lelkvilágához. Ehhez Gdańskba kellett utaznunk, hogy meglátogassuk Lech Wałęsát, illetve pardon: látogatást tegyünk Lech Wałęsánál, a Szolidaritás Független, Öngazgatású Szakszervezet elnökénél. A dátum 1989 november 28, délelőtt 11 óra.

A Szolidaritás gdański országos központjában az elnöki iroda dohányzóasztala mellett két olyan ember között ültem és tolmácsoltam, akiknél az eszmék távolságát – látszólag! – csillagászati mértékegység fejezheti ki. Wałęsa hamisítatlan Wałęsa volt: hol okos, hol okoskodva kioktató, békét, szabadságot papoló, aki – így mondta – ha hívjuk, hozzánk is bármikor eljön, meggyőzi a magyarokat, ha az utcára mennek, de most nem, majd máskor... meg aztán nem kell idegesíteni a Nagy Medvét. Roska István nagykövet lenyűgözve hallgatta a lengyel szocializmus elleni csata Nagyvezérét, aki a beszélgetés első mondatában bevallotta, hogy életében először találkozik magyar nagykövettel. A hosszú perceken át egymásba ölelkező mondatok szóáradatából néhány jellemző Wałęsa-gondolatot az általa elképzelt

változtatásokról később pontosan lejegyeztem: *„Bebizonyíthatjuk a világnak, hogy ez anélkül is lehetséges, hogy beverménk az ablakokat. Ha megreformáljuk az országot, megszabadíthatjuk a kommunizmus hibáitól.”* A kapitalista világgal szembeni fenntartásairól is beszélt: *„Persze a Nyugattól sem fogadhatunk el mindent. De amit a népünk elfogad, azt elfogadjuk... A Nyugat sincs színaranyból. Hibridet kell létrehozunk, de nem választási közdelemben, nem tüntetésekkel.”* Ahogy okfejtésében Wałęsa ideért, biztosan tudtam, hogy ezekkel nyugtatót, altatót ad be a megítélése szerint betonkommunista diplomatának, noha a lengyel munkásvezér Nobel-díjjal is bizonyított békés szándékait egyetlen percig sem lehetett elvitatni.

A politikai éleslátás, előrelátás őstehetsége is kitárulkozott Roska előtt. Wałęsa kimondottan friss példán mutatta be, mennyire felkészületlenül érte a Nyugatot a közép-kelet-európai országok mozgolódása. Két héttel a mi gdański látogatásunk előtt a nyugat-német Kohl kancellárral beszélgetett, s megmondta neki, hogy a berlini fal egy hétnél többet már nem bír ki. *„Megkérdeztem tőle, hogy készen állnak-e erre. Kohl nemigen értette, miről beszélek. Erre én még egyszer, de másként kérdeztem meg: be tudja-e fogadni az NDK-s menekülteket? Hogy reagál a Szovjetunió? Kohl azt válaszolta nekem, hogy erre az ő életében nem kerül sor. Ez csütörtökön hangzott el. Péntek reggel nyolckor a fal megingott. S akkor Kohl még itt volt Lengyelországban... Meg is mondtam a tanácsadójának, hogy azért nem látnak előre semmit, mert a Nyugat belebetegedett a stabilitásába.”*

Ezután a nagykövet beszélt. (Főnököm este a szállodában bevallotta: szokatlan volt, hogy a lengyel munkásvezér nem hozakodott elő az ezer éves kapcsolatok példasorával, a „két jó barát” mondókáját sem szavalta el, ám amit mondott, az vitathatatlan igazság: *„Én mindig önöket sorolom a második helyre, ez természetes, mert lengyel vagyok. A magyarok jobban állnak gazdaságilag, de a politikai reformokban mi tartunk előbbre.”*) Roska István szavaiban nem volt sem gyűlölet, sem édesség. Enyhe túlzással mondhatom, egyetértettek.

Végezetül házigazdánk átvette az ajándékot, az ötliteres vörösboros díszdobozt. Mi pedig egy-egy dedikált hanglemezt kaptunk Wałęsa és II. János Pál hangjával. A félóra a másodpercre pontosan kimért harminc percből állt, s amikor búcsúzkodásra álltunk fel, szemünket fura látvány sokkolta: Wałęsán felül zakó, alul farmernadrág volt, még lejjebb frottír zokniban, papucsban láttuk a Nobel-díjas villanyszerelőt. Észrevehette alig leplezett megdöbbenésünket, lepillantott a lábára

és huncut mosoly kíséretében halvány szabadkozást mormolt el a bajusza alatt: „*Itt aludtam az irodában.*”

Hónapok teltek el azóta. Roska sűrűn idézgeti a találkozó élményét. Tudom, soha sem vallaná be, hogy megszerette, vagy mondjuk inkább megkedvelte Lechet. Még talán pertut is inna vele, pedig nagykövetünk a vele egykorú helyettesével sem tegeződik. Feltételezem, hogy Roska, csakúgy mint Kádár, nem tudott napirendre térni afölött, hogy a lengyel Szolidaritásba munkások milliói léptek be és ennek a „szocialistaellenes” tömegmozgalomnak az élén nem valamiféle enervált értelmiségi, nem Kossuth-szakállas ellenforradalmár, hanem egy valódi munkás áll.

**Lech Wałęsa és hitvese, Danuta asszony
a dedikált lemezborítón**

A legendás munkásvezér óvatosan kerülte a témát a sztrájkok értelmiségi tanácsadóinak szerepéről, tudta, hogy vendégét, a betonkommunistát nem kimondottan a demokrácia törekvéseivel, hanem egyes egyedül – úgymond – a munkásosztály érdekeivel lehet meggyőzni. Roska azt kapta, amire vágyott: a lengyel munkások, a dolgozó nép harcának értelmét, amely – és itt alaposan melléfogott a külpolitikában jártas, de a lengyel néplélek rejtelmeiben tévelygő nagykövet – a szocializmus szebbé, jobbá formálódását szolgálhatja. Roska nem árasztotta el Wałęsát időszerű magyar ügyekkel, észrevehetően a lengyel partnert most nem is érdekelte a kommunista diplomata propagandája. Neki pedig esze ágában sem volt meggyőzni a gdański villanyszerelőt az ugyancsak záróra előtt álló magyar szocialista rend igazáról. Teljesen világos volt Roska számára, hogy a Szolidaritás már a saját csatornáin, magyar kapcsolatain át futtatja a második nyilvánosság információit.

A találkozás számomra többet jelentett, mint a nagykövetem számára, bár vitán felül állt, hogy ő is különleges élményben részesült a gdański szakszervezeti házban, Wałęsa irodájában. Annak tudatában, hogy akkor én voltam az első, mi több

a kelet-európai rendszerváltások sorozatáig az egyetlen szocialista országbeli szerző, aki portrékönyvet írt a Nobel békedíjas lengyel munkásról, izgatottan vártam, hogy személyesen megajándékozhassem Wałęsát könyvem dedikált példányával. Roska mintegy slusszpoénnak szánva alkalmat teremtett, hogy ezt meg is tehessem. A beszélgetés utolsó perceiben „bekonferált”: beszélni kezdett a könyvemről, s ezzel bizonygatta a liberális magyar könyvkiadás nyitottságát. A direktbe kapcsolt bevezető épp az ellenkező hatást keltette. Wałęsa úgyszólván kegyet gyakorolt, ahogy átvette a könyvemet, ki sem nyitotta, hanyag kézmozdulattal a mellette álló polcra tette. Ugyanennek a mozdulatnak a visszafordított lendületével levett két előre odakészített longplay hanglemezt II. János Pál és a munkásvezér vatikáni hangfelvételével és a lemezborítóra kanyarított aláírásával szinte értésünkre adta, hogy a látogatásnak „itt a vége, fuss el véle...”

Mi tagadás, a lekezelő gesztus nem esett jól, de így talán pontosabb: rosszul esett! Édes mindegy, hogy ezt a leáldozóban lévő rend diplomatáinak tüntető fitymálása vagy a saját növekvő népszerűségével együtt járó közömbösség motiválta. Itt érzékelttem először, hogy az új rend új politikusai egykettőre magukra öltik a hatalom kosztümét és ábrázatát.

A gdański látogatást nem csupán Wałęsa ellenszenves gesztusa, hanem más, nem mellékes körülmények is övezték. Itt érdemesültem ki Roska István nagykövet dicséretére, noha a kemény ember közismerten fukar volt az elismerések osztásában. Nem tagadta, hogy „huszáros tettnek” tartja a találkozó megszervezését, miután a többi beosztott diplomatája nem talált utat a Szolidaritás elnökéhez. Sikerem titka újságírói, tudósítói múltamban rejlett: Krzysztof Pusz, akit még a forró időkből ismertem, most a Szolidaritás elnöke mellett amolyan titkári, irodavezetői funkciót töltött be, nála intéztem Roska számára ezt a november végi délelőtti időpontot. Tettemmel aligha nyertem el diplomata társaim rokonszenvét (ők még nem sejtették, hogy ejtőernyőmmel a hátamon nem külügyes karriertörésnek álltam). Még mielőtt a dicsekvés extrém túlzásaira ragadtatnám magamat, meg kell mondanom, hogy a nagykövet kitüntető gesztusai szinte észrevétlenek voltak, s a hála, elismerés rezdüléseit csak némi empátiával lehetett felfedezni a sziklatömbből faragott arcon.

Disznótoros mellett elkötött Volvo

A Wałęsánál tett látogatás hozadéka, tárgyasult haszna a gdański Heweliusz Hotelban, a nagykövet szobájában hullott az ölembe. A történethez tudni kell, hogy Roska módfelett rossz viszonyban volt a sofőrjével. Szlovák M. Tihamér a követségi parádés kocsisok egyik típusának jellegzetes figurája volt. Trükkös módszerekkel törekedett a ház legbefolyásosabb emberévé emelkedni. Sikerrel tehette és tette is ezt, amikor történetesen olyan nagykövetre akadt, aki négy-öt esztendősz külszolgálatára főbenjáró feladatának tekintette egyéni, családi gazdagodását. (Így is hallottam: Gyűjts, halmozz, gyarapíts, s a haza fényre derül!) Főnöke ilyen irányú vágyairól, csencselésnek is nevezett manővereiről tudott és alkotó módon részt is vállalt benne a gépkocsivezető. Ő volt a privát kereskedelem szervezője, koordinátora, bonyolítója. Munkájáért pedig busásan részesült a szocializmustól idegen magánvállalkozás osztalékából. Szlovák elvtárs és a korrupt nagykövetet körüldöngicsélő, tápnyaló méhecskék az odaadó együttműködésért megkapták a piszkos munka honoráriumát, a kisebb konckokat. A Chopin utcai magyar külképviselet váltásról-váltásra szálló legendája úgy tartja, hogy havi ismétlődéssel, alkalmanként néhány napra Varsóból Bécsbe ment a szolgálati mikrobusz, mondván, hogy kizárólag illetve legközelebb csak az osztrák műhelyek szervizelhetik a tágas rakodóterét lengyel kozmetikumokkal és egyéb szocialista csecsebecsékkal telepakolható szolgálati Volkswagent. A diplomáciai rendszám és a jószínnű útlevél takarásában az autó visszaútnban sem konghatott az ürességtől. Divatos, kurrens, piacképes műszaki cikkek érkeztek rajta. Csak Szlovák M. Tihamér lehetett volna a megmondhatója (ha egyszer netán kemény szóval valaki megkérdezte volna): a magas napidíjak révén miként pörgött-forgott a csencselő spirál a seftelést akaratán kívül szponzoráló magyar állami költségvetés kárára.

Ilyen szokást, megszokást hozott magával Szlovák M. Hatalmi szóval ennek a szorgoskodásnak vetett véget Roska István nagykövet, aki a maga Békés megyei falusi puritánságával megelégedett a diplomata illetményével. Az üzletmenetet leállító főnök így került haragos viszonyba a sofőrjével, s ez odáig ment, hogy a két ember egy-egy hosszú, közös utazáson meg se szólalt, mint ahogy most Varsó és Gdańsk között is történt. Síri csend, idegtépő, feszült csend töltötte be az oldalzástós nagykövetségi fekete Mercedes utasterét. Már az első száz kilométeren magyar-magyar tolmáccsá kellett előlépnem. Mindketten nekem mondták azt, amit a másik

fülébe szántak. Így passzív szerepben, néma tolmács lettem a két magyar ember között. Idézem az egyik felettébb fontos, áttételes párbeszédet: *„Szilágyi elvtárs, meg kéne tán állnunk egy kávéra a legközelebbi fogadónál.”* Szlovák M. Tihamér hallotta, megértette és néma undorral végrehajtotta az utasításnak szánt óhajt. Legszívesebben megtagadta volna a mandinerből kapott parancsot. Tudta, hogy nem a kávé hiányzik a nagykövetnek. (Pisáljon be az öreg, de azért mégse itt, a kocsiban – gondolhatta, s legszívesebben ki is mondta volna...)

Este a Heweliuszban éttermi vacsorát indítványoztam, ám Roska, az ízig-vérig mezőhegyesi-battonyai ember (ez is rokonszenvem egyik motívuma volt) batyuból óhajtott falatozni. A nagykövet feleségként is puritán Margitka, nehogy hiányt szenvedjünk, a vesszőkosarat gondosan, bőségesen megpakolta finomságokkal, jóféle békési disznótorossal. A kosárban egyedül a kenyér volt lengyel, s az ízletes varsói kenyér illeti is a fokhagymás, paprikás, kolbászos, szalonnás, hurkás ízorgiához.

Kérdésemre – *„Főnök, lemegyünk vacsorázni az étterembe?”* – Roska most is a többes szám használatával és az ellenérzésén felülemelkedő diplomata módjára Szlovák M. Tihamért is meginvitálta: *„Fél nyolcra jöjjenek át a szobámba falatozni.”*

Átmentünk. A kisüstivel nyitó lakmározásban nekem az omlós-ropogós, rózsaszínűre kisütött tepertő, a kalocsai származású paprika és a varsói Polna piac paradicsoma mellé a nagykövet feledhetetlen jelenetet körített. A magyaros falatokkal pompásan harmonizáló villányi vörösbor első és második pohara között Roska mintegy mellékesen megkérdezett: *„Szilágyi elvtárs, magának jó sok lengyel kapcsolata van. Tudna nekem vevőt szerezni a kocsimra?”* Megnyugtattam, hogy igyekszem segíteni, ám mialatt az öregúr töviről-hegyire elmesélte az autó tulajdonságait, azt, hogy egy majdnem új, benzines Volvóról van szó, Szlovák M. szeme fehérjét egyre sűrűbb hálóval futották be a vérbő hajszálerék. Eddig csak nyúlnál és ennél a gépkocsivezetőnél, no meg újabban a rosszul beállított digitális fényképezőgépek képein láttam ilyen piros szemeket. Hihettem volna, hogy sofőrünk vérnyomását a fűszeres étel és a cabernet emelte meg, de amint főnökünk kimondta a kétezer dolláros árat, valami derengeni kezdett. Ugyanis Tihamér csak keserves erőlködéssel tudott úrrá lenni a felindulásán. Napokkal később Varsóban barátaimtól, a szakács házaspártól, Kelemenéktől hallottam, hogy maga Szlovák M. Tihamér spendírozott a zöld Volvóra. Háromezer dollárt már régen félretett rá, biztosra vette, hogy a rohamosan közeledő nagykövetváltás kényszere az ő garázsába tereli a jól megkímélt járgányt, amit gazdája még Berlinben vett a finn nagykövettől, és csak néhányszor

használt. Tihamér sóvárgó várakozását most lenulláztam, mert a nagyköveti dolgozó-szobában már hétfő reggel kifizettem a kétezret, és aláírtuk Roskával az adás-vételi szerződést. Az utolsó csapást azzal mérte sofőrére az öreg, hogy neki kellett a Raławickán, a nagyköveti rezidencia garázsában lebonyolítania a Volvo átadását. Szegény Szlovák M. Tihamér!

Nincs új a Nap alatt! Moldova György: Az utolsó töltény című önéletrajzi regényében olvastam egy ellenkező kimenetelű történetet:

„Az angol nagykövet valamikor az 1950-es évek elején, megbízásának lejártával hazakészült, személyautóját nem kívánta magával vinni, még itt Budapesten el akarta adni. Értesülve erről a hírről Orosz, sofőre társaságában vételi szándékkal jelentkezett a nagykövetnél:

- Mennyit kér Excellenciád a kocsióért?*
- Úgy gondolom, negyvenezer méltányos ár volna.*
- Harmincötezer!*
- Attól félek, hogy Ön félreértette a szavaimat: én negyven ezret mondtam.*
- Harminchatezer, de ez az utolsó ajánlatom!*
- Aha, szóval Ön alkuszik velem? Ez nagyon érdekes. - A nagykövet Orosz sofőréhez fordult:*

- Önnek tetszik a kocsi?*
- Nagyon.*
- Mennyit tud adni érte?*
- Háromezer forint megtakarított pénzem van.*
- Rendben van, Öné a kocsi.”*

„Látott már igazi antikommunistát?”

Nagykövetem a gdanski Wałęsa-találkozó után vérszemet kapott, s mert a korszellemhez igazodva ő is vadászgatott (igazi vadra), a vadász szenvedélyt most a diplomácia szakmai szférájába is átplántálta. Gyűjtötte a trófeákat, élvezettel vadászta le a lengyel politikai elit „nagyvadjait”, s ehhez bennem jó társra (bocsánat: beosztottra) lelt. Az együtt töltött szolgálati hónapokban a puskával lövöldöző

vadászatokat félretette, így feleslegesen ijesztgettek engem a Roskát régről ismerők, hogy „vadászatokra is mehetek majd tolmácsolni”, jóslatukból semmi sem lett. Annál gyakrabban jutott nekem az embervadászatokon a felhajtó, a hoppmester és a tolmács szerepe. Ahogy erősödött a rendszer lélekharangjának a hangja, úgy kapcsoltunk mind nagyobb sebességre. Találkozó találkozót követett. De még így sem valamennyi lengyel VIP felhajtása, Roska elé terelése rám várt. Az olyan hivatalos személyiségektől, mint Jaruzelski tábornok vagy a kabinet tagjai, köztük Aleksander Kwaśniewski sportminiszter, azok titkárságaitól a követség lengyel titkárnője, Jadwiga Kutrzebska kérte, egyeztetette a találkozókat. Ott én csak a tolmácsoltam. Rám többnyire a sajtó közeli személyiségek becserkészése várt. Nagykövetünk ekkor már bátran felrúgta a testvéri szocialista ország magas rangú diplomatáját fékező szabályt, mely szerint neki nem illet az ellenzékkal érintkeznie.

A Gazeta Wyborcza első száma 1989 május 8-án jelent meg 150 ezer példányban

Wałęsa meglátogatása átszakította a gátat, s mindjárt a következő beszélgető partnernek Adam Michniket szemelte ki. (Azt az élvonalbeli ellenzékit, akinek 1981-es otwocki tömegnyugtató akcióját, a rendőr-lincselésre gyürközők lehiggasztását – könyvem 2. kötetéből ismerheti a kedves Olvasó – a korabeli nagykövettel, Garamvölgyivel még tudósítóként, diszkrét szemtanúként éltem át.)

A rendszerváló kerekasztal megállapodásai nyomán létrehozott és mindmáig legnépszerűbb lengyel napilap, a Gazeta Wyborcza alapító-főszerkesztője volt Michnik. Decemberi találkozásunk idején lapja már fél éves múltat tudott maga mögött. (Első, '89 májusi számai 150 ezer példányban jelentek meg, későbbi csúcán a 500 ezres hétköznapi és a 750 ezres hétvégi példányszámot is elérte a lap. Az egykori 20 újságíróval szemben ma, 2010-ben 780 munkatársuk van.)

Adam Michnik készségesen elfogadta a magyar nagykövet meghívását és öt munkatársával jelent meg a '89-es december hetedikéi csütörtök késő estéjén a Raławicka utcán, a nagykövetségi rezidencia tölgyfa bútoros pince borozójában. Azonmód lezseren jöttek, ahogy a hétvégi lapszám előkészítése után kiléptek a

szerkesztőségéből. Könyék alá gyűrt, kockás flanel ingek, kopott farmerek, pulóverek... számomra megszokott és mos fenemód irigyelt szerkesztői küllem Roskát sem zavarta, ő sem rajongott a hivatásától elvárható, feszélyezett merevségért. A társasági paritás kedvéért meghívott néhány magyar attasé és tanácsos reagált enyhén leplezett viszolygással a diplomáciai protokolltól idegen körülmény láttán.

Kíséretével alighogy belépett a lengyel és világszocializmus első számú közellenségének kikiáltott főszerkesztő (sőt akkor már a lengyel parlament, a szejm képviselője is), Roska a lehető legközvetlenebb módon karon ragadta őt és a pince bárpultjához húzta: „*Mivel kezdünk Michnik úr?*” Ez még oroszul hangzott, mert a magyar nagykövet azzal a bizonyos varsóiszerződéses-kágéestés orosz nyelvismerettel ilyesmit biztonsággal megvitatott, ám amikor a fővendég egyetértésével mindketten magukba döntöttek két jégkockákkal zörgő whiskyt, szükség lett a tolmácsra, aki – mint sejtheti az Olvasó – én voltam. Nemes feladatom a halászlé-túrós csusza vacsora első negyedórájában magyar-lengyel barátsági és gasztronómiai közhelyekre korlátozódott. A mondóka most még közömbös hangulati keretet kapott, tolmácsként is zavartalanul kanalaztam a Visztula halaiból

Adam Michnik

szegediesen főzött halászlévet. Párhuzamosan ehettem a partnerekkel, ami ritkaságszámba ment. De a túrós csusza környékén már érződött, hogy tüstént bereccsente-nek a partnerek. A badacsonyi szürkebaráttal lesimított csusza utolsó nyeletei után, ahogy Jenő barátom, a szakács (most pincér is volt) leszedte a tányérokat, Michnik –

mintha kocsmai balhéhoz gyürkőzne – heves lábmozdulattal székestől eltolta magát a tölgyfa asztaltól, az öreg szeme közé nézett és ennyit mondott: „*Nagykövet úr, látott Ön már igazi antikommunistát? Na mert én az vagyok.*” Roska szeme se rebtent. A magyar kommunista és a lengyel antikommunista ezután négy órán át szellemesen, anekdotákkal fűszerezve replikázott és ami ugyancsak meglepő volt, békés, már-már szeretetteljes légkörben beszélgettek. Michniket meglepte a magyar nagykövet alapos és sokoldalú tájékozottsága, puritán, intelligens vitastílusa. Az

asztaltársaság – a Gazeta Wyborcza munkatársai, egy-két diplomatánk és jómagam, aki a tolmácsolás mellett, sajtóattasé mivoltomban a társ-házigazda funkcióját is betöltöttem – kitűnően szórakoztunk és tanulhattuk a felsőfokú tolerancia művészetét. Nem sértő, ha megemlítem, mert köztudott, hogy Adam Michnik a bebörtönzések, kihallgatások idején beszédhibára tett szert, erősen dadogott. Ez a tény könnyítette a négy órán át szinte lélegzetvétel nélkül tartó fordítói munkámon. Michnik nekifutásai egy-egy szónak, mondatnak és Roska töprengő kérdései, válaszai nem tették próbára „kabintolmács” képességemet.

Másnap hajnalban, mielőtt otthon lefeküdtem aludni, sebtében feljegyeztem néhány gondolatot, amit az éjszaka ébresztett bennem: *„Kezdem megismerni a főnökömet... sejtem, hogy ez a logikusan gondolkodó ember érti és megérti, ami körülötte történik. Talán odáig is eljut, hogy felismeri, kommunistaként ő sem lenne képes erőszakkal boldoggá tenni honfitársait... De vajon ha újra születne, belépne-e a régi pártjába? Talán meg kellene tőle kérdezni.”* (Akkor nem mertem megkérdezni, s most, 2010 októberében megtudtam, hogy két éve halott.)

Az intenzív és – mi tagadás – kimerítő vitatolmácsolás után ismét a nagyköveti dicséret jegyében, szabadnapot kaptam, pedig az éjszaka főszereplője, a nagykövet önmagának nem engedte meg a lazítást. A Michnik-vacsoráról, a vita tartalmáról másnap reggel ő maga készítette a jelentést a külügyminisztérium számára. Ezt tehát megúsztam, sőt a pénteki sajtótávíratot sem nekem kellett elkészíteni. Hogy kinek, nem tudom, mindenesetre a nagykövet titkárnőjétől, Évától később hallottam, hogy távollétemben csinos kis lengyel nyelvi affér tört ki a követségen. Roska a sajtószemlében rábukkant az „etos Solidarności” kifejezésre és valamennyi beosztott diplomatából ki akarta passzírozni ennek a magyar megfelelőjét. Csakhogy a bevágódási versenyben egymást túllihegő konkurensok sehogy sem találtak rá az egyetlen helyes megoldásra (pedig milyen egyszerű lett volna: „a Szolidaritás etosza”). Utólag is igazat adok Évának, aki ebből arra következtetett, hogy főnökünk, noha akkor már tehetett volna, hogy az új rendszer küszöbén, pályafutása finisében mélyen lesajnálja az ilyen kis részleteket, akkreditációja „utolsó leheletéig” precíz munkával szolgálta a magyar külpolitikát.

Meglestem, faggattam Andrzej Wajdát

Még pesti diplomáciai betanuló hónapjaimból hoztam magammal a miniszter-helyettesi engedélyt, miszerint eleget tehetek korábbi ígéretemnek: a Kelenföld Kiadó számára elkészíthetem minden idők legnagyobb lengyel rendezője, Andrzej Wajda könyvének fordítását. A követségi munka mellett a novemberi, decemberi estéken, éjszakákon sikerült áttennem magyarra a „Visszaforogtatás” című vékony, 122 oldalas kötetet, Wajda filmrendezői műhelyének kis tükrét. De ahogy elkészültem vele, s az írógépelt kézirattal bélelten lezártam a borítékot a pesti kiadónak, eszembe ötlött kultúrattasói mivoltom, lehetőségem és az, hogy a feleségem, Ilona roppant gyors kapcsolat felderítő képességével pillanatok alatt újra megtalálja nekem Andrzej Wajdát. Ő találta meg hónapokkal korábban is, amikor szerzői hozzájárulását kértem a magyar kiadáshoz. Most újra találkozunk kellett, mert úgy véltem, könyvének magyar kiadásához pompás előszó lenne a Mesterrel készítendő friss interjú.

Követségi szolgálati lakásunkhoz nem túl messze, az SGGW agráregyetem dísztermében népes stáb-körítésben, operatőrök, színészek, segédrendező, világosító és hangtechnikusok gyűrűjében várt rám a Andrzej Wajda. „Korczak” című filmjének egyik jelenetét forgatta a hűtőszekrény hőjét idéző hatalmas teremben. Le-
fejtettem magamról a találkozást kérő diplomata

**Andrzej Wajdával
a „Korczak” forgatási szünetében**

jelmezét, bevallottam, hogy könyve fordítójaként keresem. Nem is okoztam csalódást, éreztem, hogy oldódott köztünk a merevség – ha egyáltalán volt –, s mindenféle körítést hanyagolva rátérhettem az interjú-kérdésekre.

Beszélgetésünket – talán nem felesleges korfestő részletként – itt is közre-
adom.

INTERJÚ ANDRZEJ WAJDÁVAL...

... avagy a magyar kiadás előszava, amely 1989. december ötödike metszően hideg délelőttjén készült Varsóban, a főváros központjától tizenöt kilométernyire. Ott, ahol a gigantikus falanszter negyed - Ursynów - szürke betontornyai után a rétek és a parkerdők kezdődnek. A Gazdász Akadémia falai között filmet forgatott Andrzej Wajda.

Korczak doktorról, a varsói író-pedagógusról és neveltjeiről, a gettóbeli árvaház gyermekeiről szól a film. A drámai történet akár egy mondatba is sűrítethető: Janusz Korczak kis védenecével együtt pusztul el Treblinka gázkamráiban.

Amíg a világosító, a berendező, az operatőr és a stáb legalább húsz tagja teszi a dolgát, szerepét próbálja felnőtt és gyermekszínész, a könyv magyar fordítója a rendezővel beszélget.

- Kinek ajánlhatjuk Magyarországon a könyvét?

- *Fiatal filmeseknek. Lengyelországban is nekik ajánlom. Számukra talán ez még érthetőbb lesz, mint a franciáknak, németeknek, mert az itt leírt problémák, az én ügyes-bajos dolgaim a szocialista filmgyártás gondjai és bajai. Eddig legalábbis így volt, bár szélsébesen változik a politikai helyzet. Hanem úgy vélem, a régi kultúrpolitikának is voltak pozitív vonásai, márpedig azt feltétlenül meg kell őriznünk. Úgy gondolom, ez az átmeneti időszak nagyon veszélyes. Nálunk is megtörténhet, ami például Jugoszláviában megesett – összeomolhat a művészetpolitika egész rendszere. A mi országainkban arra kellene törekednünk, hogy minél kisebb veszteség kerüljön az átmenet számlájára. Könyvem a mi szegény országainkban filmet készítő ifjú rendezőknek írtam. Igaz, a filmgyártás magasan szervezett ipari produkció is egyben, így akár szegény, akár gazdag világban, Lengyelországban vagy épp Amerikában forgatnak filmet, bizonyos elemeket azonosnak kell tekinteni.*

Mindig úgy gondoltam, olyan filmeket kell készítenünk, amilyeneket senki más, csakis mi tudunk készíteni, és amilyeneket vásárolni sem lennénk képesek. Kötelességünk, hogy ilyen filmeket csináljunk: magunkról, magunknak kell szólnunk...

A Mester átlép a forgatás helyszínére, átrendeztetí Korczak doktor osztálytermében a székeket, halk utasításokat oszt, pár percre a forgatókönyv fölé hajol, töpreng, szót vált a nyugatnémet operatőrrel.

Stábja pihenőben lévő tagjaitól teagőz s cigarettafüst mellett tudom meg, hogy a film utolsó előtti jelenetét veszik fel ezen a napon; tavaszig tartanak a laborálás és

a montázs munkálatai. Ha minden jól megy, a lengyel filmgyár és a magyar könyvkiadó 1990-ben talán épp egy időben nyújtja át a lengyel moziknak a Korczak-tekercset, s a magyar könyvesboltoknak a Visszaforгатást.

A rendező megint szabad.

- Ha ifjú magyar kollégáinak is szánja ezt a könyvet, ismernie kell a magyar filmvilágot...

- Igen, igen. Talán a fiatalabb nemzedéket kevésbé. Mégis meg kell mondanom, az utóbbi években, főként az 1981-es szükségállapot óta kissé elszigetelődtem. Többet dolgozom színházakban, nem is egyszer elutaztam Lengyelországból, nem is láthattam hát minden egyes filmet. Magyarországon régen jártam, az utóbbi nyolc évben nem is voltam ott. Pedig jól tudom, mindig volt valami természetes kötődés a lengyel és a magyar mozi között. Pontosan az, hogy mi ki akarunk nyilatkoztatni valamit, hogy mi a társadalom hangja vagyunk.

- Ez lenne a jövő útja is?

- Nem hiszem. Fiatal filmeseink máris keresik az új utakat. Manapság, amikor új, demokratikus intézmények rendszere formálódik, már nem lesz szükség a politikai filmre. Elfordul tőle a közönség. Olyan mozi kell most, amely az élet problémáit, napjaink valóságát fejezi ki.

Így vélekedik Andrzej Wajda az új filmes nemzedék elhivatottságáról, de ő maga, a lengyel film Nagy Öregje még egyszer(?) a történelem, a nemzeti lelkiismeret gyökeréhez nyúl vissza. Ezt teszi most Korczak doktor ürügyén, kinek emberségét, pedagógusi nagyságát könyvek sora örökíti meg – ám Wajda úgy érzi: a filmművészet még adós – és a törlesztés az ő dolga.

- 1989 tavaszán a parlamenti választásokkal valami megváltozott az életrajzában: szenátorrá választották. Bizonyára új élmények, impulzusok érték... Él-e még valaki a Birkutok, Chelmickiek közül? A Márványember és a Vasember után milyen anyagból formálja új emberét?

- Megmondom őszintén, legfrissebb élményeim nem adtak ihletet. Nem tagadom, örülök, hogy közvetlen részese lehetek a történelemnek, örülök, hogy fontos események epicentrumában lehetek. Mégsem érzem szükségét, hogy ezekből bármit is a mozivászonra vigyek. Éppen ellenkezőleg! A 89-es év nagyszerű esztendő volt művészi életemben, bár még nem tudom, milyen lesz ez a Korczak-film. Két színházi darabot is rendeztem az idén: az egyiket Tokióban, a másikat a krakkói Teatr Staryban. A Hamletet már negyedik változatban volt alkalmam

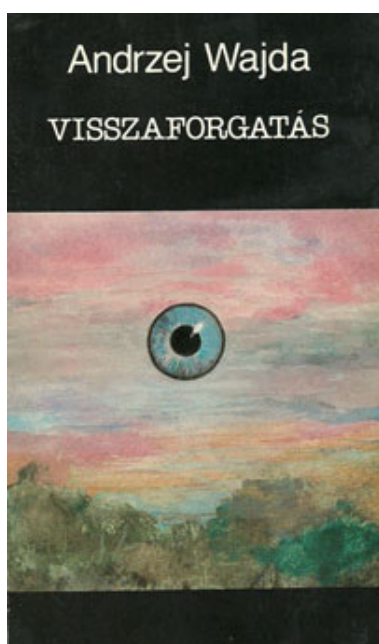
megrendezni. Nem hiszem, hogy most bármilyen politikai témát meg kellene filmesítenem... Márványember... Vasember... Nem tudom, miként alakul ez a mi lengyel valóságunk... Csak azt tudom, hogy negyvenöt év után végre ráléptünk a helyes útra, de ez még nem jelenti, hogy haladunk is rajta.

Munkatársai befejezték az előző jelenetrész próbafelvételeit. Az új plánt már nem lehet a Mester jelenléte nélkül beállítani. A tapintat már csak villámkérdéseket engedélyez...

- Könyvében két szó – a „film” és az „igazság” – fordul elő a leggyakrabban. Életének, alkotómunkájának meghatározója ez a két fogalom ?

- Szeretném, ha így lenne, ám az értékelés nem az én dolgom. A film nem egyéb, mint fotográfia, maga az igazság, a dokumentum. A felvevőgép lelke az objektív – a valóságot látó szem. Ez is az igazság eleme.

- Azokról az anekdotákról, történetekről is ír a könyvben, amelyeket kötelessége gyűjtögetni a rendezőnek, amelyekből azután forgatókönyv is születhet... Ismer-e filmszalagra kívánckozó magyar történetet, anekdotát?

Andrzej Wajda könyvének magyar kiadása

- De mennyire! Tudja, mindig sajnálni fogom, hogy valamikor nem csináltam meg a Pál utcai fiúkat. Gyermekkoromban alaposan feldúlta fantáziámat ez a magyar regény.

Andrzej Wajda újra átadja magát filmje zárójelenetének.

„Világítás! Felvétel indul! Csapó! 9543...”

Halkan zümmög a kamera motorja. Wajda rendez.

Szilágyi Szabolcs

Az interjú elkészült, feltéptem a könyvfordítást rejtő borítékot, és az előszó-interjút is elküldtem a kiadónak. A könyvecske 1990-ben megjelent.

Hogyan rág és mikor nyel a tolmács?

Pár nappal Karácsony előtt a nagyköveti rezidencia újabb pincevacsorájának díszvendége – hogy Roska szerint jól zárjuk az évet – Mieczysław Rakowski volt. Egykori újságíró kollégám, a népköztársasági években is népszerű hetilap, a Polityka főszerkesztője most politikai pályájának arra a csúcsára ért, ahonnan már lefelé vezet az út. Júliusban, ahogy Jaruzelski távozott a párt éléről, Rakowski vette át a LEMP első titkári staféta botját. Nem hosszú időre, mert a történelem 1990-ben neki juttatta a Lengyel Egyesült Munkáspárt kapuzárójának szerepét. Bocsánat: egy hónappal előrefutottam, még csak '89 decembere van, Roska rezidenciáján vacsorázunk és Rakowski még a lengyel testvérpárt vezetője.

Nem volt ez halotti tor, noha a két ember tisztán látta a közeljövő körvonalát. A társalgás, amit ezúttal is én fordítottam közöttük, nem sziporkázott. A realista magyar nagykövetből mintha végleg elillant volna a bolsevik harci lendület és a proletár öntudat. Rakowski nemrég még korszerű reformelvei mellett is elhúzott az idő. Egymást sem erősíteni, sem cáfolni nem tudták, talán nem is óhajtották. Azóta ismert tényné vált, ám akkor még bizalmas jövődölésekkel traktálták egymást. Azon az estén úgy éreztem, hogy olyan tájékozott vagyok, mint még soha addig.

A beszélgetés – ha nem is volt annyira pergő, mint Michnik és Roska között a pincevacsorán – de tolmácsként az intenzív eszmecsere most éppúgy igénybe vett, mint akkor. Gyermekkoromtól szenvedélyem a fordítás, csak hogy ennek most egy másik énem, a jó étvágyú gourmand vallotta kárát. Nem volt választásom, a tolmácsolást a finom falatok élvezete fölé kellett emelnem. Az igényes és munkaügyben könyörtelen nagykövet elvárta, hogy agyam és szám, ez a két nélkülözhetetlen tolmács-kellék akkor lépjen működésbe, amikor neki mondanivalója akad és akkor is, ha hozzá szólnak. Élénk társalgásnál ez annyit jelentett, hogy éhen maradtam. Most nem halászlé és túrós csusza, hanem a hortobágyi húsos palacsinta (előétel), aranylóan gyöngyöző újházi tyúkhúsleves és nokedlivel társított csirkepörkölt húzott el érintetlenül az orrom alatt. Egyes egyedül Böröcz Éva mesterműve, az omlós-leveles tepertős pogácsa nyújtott vigaszt, amikor csend lett, mert a vendég toalettre távozott. Gyors fogyasztással három pogácsát engedélyezett az intermezzo és egy feledhetetlen Roska-féle oktatással lepett meg: *„Maga jól tolmácsol, de látszik, hogy még nem tapasztalt diplomata. Meg kell tanulnia a szabályt: mellettem a tolmács mássalhangzóra rág és magánhangzóra nyel.”* A bölc

tanács hallatán kis híján a torkomra akadt a pogácsa... Miután kikísértük a vendéget, elmondtam Roskának a mitológiai történetet: *„Tantalosz görög királyt gyermekének meggyilkolásáért Zeusz azzal büntette, hogy az alvilágban ízletes ételekkel, italokkal rakta körbe, de amint venni akart belőlük, a finomságok eltűntek előle.”* Hozzátettem, hogy eszerint ő az én Zeuszom, bár én csak tolmács és nem gyermekgyilkos vagyok. Roska elgondolkodott, én pedig, hogy tartsam a szellemi színvonalat, még egy idézettel megtoldottam: *„Tudja, Roska elvtárs, hogy Tamási Áron még ennél a mássalhangzós rágásnál is jobb ötletet ad?”* A diplomata-hajcsár kérdően nézett rám. *„Ábel szerint, aki ugyanúgy éhkoppon maradt, mint én, az isten nem jól teremtette az embert... azért, mert ha jól teremtette volna, akkor ilyenkor két szája volna: egy evő szája és egy beszélő.”* Főnökömnek erre még mindig volt tromfja: *„De maga nem istenhívő, így két szájra akkor se számítsen, ha esetleg megtérne az egyházhoz.”* A mitológiai-irodalmi humorizálásnál csak az esett jobban, hogy a szakács Kelemen-házaspár, Gyöngyi és Jenő, ez a két áldott jó teremtés, a díszvendég távozása után hiánytalanul elém tálalta a sóvár szemem előtt elúszott fogásokat...

A rendszerbúcsú hónapjaiban, amint világosan látszott, hogy a szocializmussal együtt Roska István csillaga is lefelé tart, a múltjukat, olcsó karrierjük nyomait, patrónusaikat leradírozni, feledtetni akarók a nagykövettel szemben is új

**Roska Istvánnak tolmácsolok
Krakkó gazdasági főiskoláján**

magatartásra váltottak át. Látványos tünete volt ennek a tolmácsolás minősége. Meg kell jegyeznem, hogy nem mindig én tolmácsoltam. A nagykövet találkozóin, amelyek a beosztott diplomaták kapcsolatrendszeréből szerveződtek, azok a diplomaták tolmácsoltak, akik ismerték az adott lengyel prominens személyiséget. A saját múltja árnyékától rettegő attasé vagy tanácsos legszívesebben látványosan negligálta volna aktualitását vesztő főnökét, ám ennyi merészségre azért mégsem futotta. Az

ilyen emberkéek mást nem tehettek, de azt észrevehetően tették, hogy most már „lazán”, ímmel-ámmal fordították az öreg szavait. Bele is törött a bicskájuk, mert nagykövetünk, ha nem is tudott lengyelül, némi szlávos nyelvi tapasztalattal a tolmácsait kínos figyelemmel kontrollálta. Amint hamisítottak vagy elnagyolták egy-

egy mondatát, tüstént kigyulladt agyában a kis piros lámpa és keményen rászólt a diplomatára: „*Nekem pontosan fordítson!*”

Kitagadott a barátom

Ezzel bele is hajtottunk az 1990-es januárba. Az esztendő kezdete „mellékállásom”, kultúrattasé mivoltom rám szabott vagy épp szabadon választott gyakorlatával telt. Első utam Izabela Cywińska asszonyhoz, a Mazowiecki-kabinet kultuszminiszteréhez vitt. Siránkoztam neki egy sort a magyar-lengyel kulturális, művészeti kapcsolatok elsovadásának kilátásairól, mert már érezhetővé vált az állami apanázs forrásainak kiszáradása. Szívügyem volt, ma is az, a színvonalas amatőr tömegkapcsolatok, népi együttesek, kórusok kölcsönös felléptetése. De a miniszter asszony épp ellenkezően, a monstre elitprodukciók cseréjében látta országaink kulturális kapcsolatának értelmét. „*Ritkán, de akkor lélegzetelállító műsorokat, együtteseket kell cserélnünk.*” Finoman összekülönböztünk, de a szóharc hevét tompította, hogy a fogadó ország miniszterével beosztott diplomataként mégsem keckeckedhettem. Figyelembe kellett vennem, hogy Cywińskának velem, a lefutóban lévő rend „küldöncével” már nincs értelme megvitatni a jövőt. Mi több, a miniszter asszony alapján színházi rendezőként, színigazgatóként szemlélte, s ha tehette, rendezte is a világot, s ennek valóban jobban megfelelt egy-egy sikeres színházi produkció utaztatása Varsó és Budapest között. Létre is jött néhány művészeti csereakció, de az nem volt érdeme sem neki (1990 végén már nem volt miniszter), sem nekem (1990 őszétől én sem voltam kultúrattasé). A lengyel könnyűzene rajongók máig tartó bánatára mi sem, utódaink sem érték el, hogy az Omegának újra csápolhassanak. Vigaszul minden lengyel korosztály ma is dúdolja a Gyöngyhajú lányt...

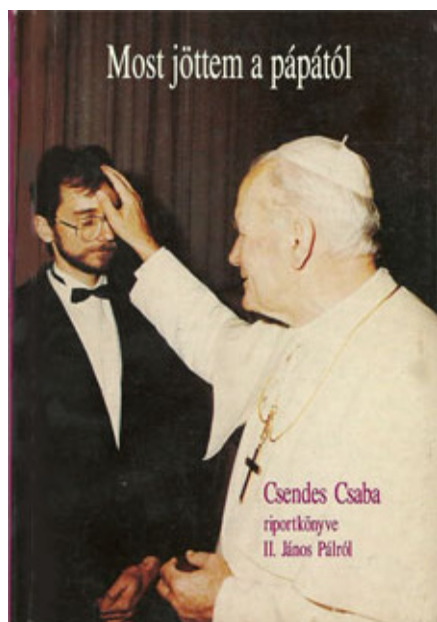

Csendes Csaba és Gordon István között a varsói könyvbemutatón

Mint átmeneti kultúrattasé, csipetnyi időt úgymond „kulturális maszekolásra” is szánhattam. Már megint egy könyvem utóéletét szolgáltam. Barátként (akkor még barátként!) érkezett hozzám Varsóba Csendes Csaba, szerzőtársam az Első magyar szívcsere című

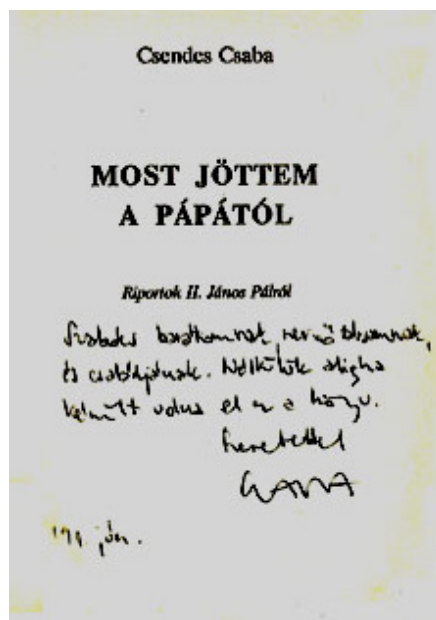
szatirikus kisregényünk megírásában. Lengyelországi vendégeskedésének csupán színesítő kísérője volt a január negyedike délelőtt: a Varsói Magyar Kulturális Intézet akkor még a Marszałkowska 80 alatti üvegházában kettőnkkel találkoztak az olvasók. Mégsem ez a mi közös kis regényünk, hanem Csaba izgalmas, időszerű és pompás riportkönyve, a Bokréta volt Románia kalapján adta hozzá az apropót. (Nadia Comaneciről, a Ceaușescuék elől menekülő élsportolóról barátom úgy írta a könyvét, hogy Erdélyen és a román területeken át szembe haladt a leány menekülési útvonalán, a Securitate elől rejtőzve mindent fejben, a memóriájában jegyzetelt, majd visszatérve az első magyar szállodában írógépen papírra öntötte a könyv kéziratát. Igazi Csendes-akció volt!)

Csendes Csaba varsói útjának valódi célja egészen más volt. Újabb könyvének tervét érlelgette, ehhez keresett, kért tőlem segítséget. Mélyen vallásos kollégám a lengyel pápa ifjúkorára volt kíváncsi. Szerette volna bejárni II. János Pál, az egykori Karol Wojtyła gyermek- és ifjúkorának helyszíneit, sőt a Vatikánban a pápával is találkozni akart. Annak dacára ajánlottam szerény segítségemet, asszisztenciámat, hogy antiklerikalizmussal tetézett ateizmusom okán nem éreztem különösebb rokonszenvet sem a lengyel, sem a vatikáni egyházi hierarchia iránt.

Könyv a pápáról,
amely Varsóban fogant

„Szabolcs
barátomnak...”

A lengyel pápa, mint ember tisztelete és a Csabához fűződő barátság mégis átemelt ezen. Élve a magyar diplomácia rangjával, benne saját szerepemmel kijártam, hogy fogadjon bennünket a lengyel egyházfő sajtókapcsolatot ápoló főpapja, a püspöki kar titkárának helyettese, Alojzy Orszulik püspök. A püspöki audiencián tolmácsoltam, a találkozás eredményeként pedig Csaba elindulhatott írói zarándoklatára a pápai élet

útjain Wadowice, Kalwaria Zebrzydowska, Krakkó és a Vatikán felé. Áttételes kapcsolatokkal, úgy tudom, a Vatikáni Rádió közvetlen besegítésével jutott el II. János Pál színe elé, s ezt az 1991-ben kiadott könyv címlapja is bizonyítja.

A megjelenés évében még barátjának tekintett Csendes Csaba, erre utal meleg szavú dedikációja, ám hogy miért fordult el tőlem, s manapság (2010-ben) miért nem tartjuk a kapcsolatot, csak sejteni tudom: ahogy egy hithű katolikushoz illik, egyházához hasonlóan ő is kiközösített, mert előtte sem, mások előtt sem titkolom, hogy a szabadkőművességhez csatlakoztam éppúgy, mint Csokonai Vitéz Mihály, Rudyard Kipling, Ady Endre, Márai Sándor... hogy csak találomra említsek néhányat az exkommunikált írók, költők közül...

Az én korrupcióm

Moralizáló papolásom után kedves Olvasóm jogosan várja el, hogy – igazmondással vagy ha arra nem futná, akkor ügyes elhallgatásokkal, csúsztatásokkal és félígazságokkal – bizonygassam erkölcsi felsőbbrendűségemet. Való igaz, jól hangozna, jellememet bearanyozná, ha vallomást tennék a korrupcióhoz fűződő viszonyomról. Nem tehetem, mert soha sem kerültem olyan élethelyzetbe, hogy bárki, épeszű ember megkörményezhetett volna, megvesztegetett volna. De ez is csak annak köszönhető, hogy mindig félárnyékba, szélárnyékba húzódva tartózkodtam közel a tűzhöz. Miféle érdem lehetne, hogy a kezemet tisztán tartottam? Néha meg is kérdezem magamtól: mi lett volna, ha mégis...? Válasz nincs, az ilyen feltételes mód amúgy is ostoba feleletet vonz. Gyónással mégis tartozom, mert egyszer, éspedig '90 telén vétkeztem.

Három japán érkezett a magyar nagykövetségre. Dühös voltam rájuk, mert Roska épp egy alapos, terjedelmes évindító sajtó összefoglalót várt tőlem, mérgemet mégis el kellett rejtennem, mert a legendásan udvarias japánok fogadásához legendásan magyaros szívélyesség illet. A magyar beutazó vízumért érkezett tokiói tévések és kísérijük, egy csinos lengyel hölgy várt rám a kapuban. Meginvitáltam a kis társaságot a külügyes zsargonnal „dipivárónak” becézett szobába, átvettem az útleveleket és látható megrökönyödésükre teát hozattam a titkárságról, hogy ne üljenek „szárazon”, amíg átmegyek a konzulátusra. Ám a legendás távolkeleti önuralmat tükröző arcokra az igazi megdöbbenés akkor ült ki, amikor alig tíz perc

múltán a tea mellé kezükbe adtam vízummal ellátott okmányait. Hitetlenkedve pörgették az útlevelek lapjait, végül lengyel kísérőjük helyettük szól: *„Ezek szerint máris repülhetnek Budapestre?”* Nos a dolog lényege az volt, hogy a japán tévéstáb több napra foglalt magának varsói szállodát, mert álmukban sem gondolták, hogy a Chopin utcán mindössze egy teázásba kerül a vízum.

Keleti udvariassággal, hálálkodó hajlongással léptek ki a nagykövetség kapuján, én pedig emeleti szobám felé indultam folytatni a sajtótáviratot. A lépcsősor felénél sem jártam, utánam szól Wojtucka Erzsike, a kapucsengő és házi telefonközpontunk kezelője: *„Ne menjen fel, visszajött az egyik japán...”* Megfordultam, s a kapuban a tévés újabb meghajlások kíséretében pici, vajszerű fadobozt nyomott a kezembe. Angol *„no... no... please... no... no...”* szavakkal próbáltam elhárítani az ajándékot, de ahogy finoman kinyitottam a dobozt, töltőtollat pillantottam meg az illatos rizsszalma ágyban, s míg azon gondolkodtam, hogy ezt talán elfogadhatom, japánom el is illant, s már csak a kísérőjük kocsijának kipufogóját láttam. Mi tagadás, a szép írószerek szerelmese voltam, örültem a tollnak. Lelkiismeretem sem háborgott: nem ezért kapták a gyors vízumot, az utólagos hála elfogadása miatt nem is kell hamut szórnom a fejemre. Mégis kellett!

Megírtam a sajtószemlét, és most már alaposabban megvizsgáltam, tapogattam, gyönyörködtem a formás, csillogó, aranyozott testű golyóstollban. A kis fatokból a szalma közül kihámoztam a tollat, ujjam akaratlanul beletúrt a színes szalmacsomóba. A doboz aljáról használati utasításnak hihető, összehajtogatott, zöldes papír kacsintott rám. Használati utasítás egy egyszerű tollhoz? Miután nem a szovjet ipar termékéről volt szó, ez képtelenségnek tűnt. Határozottabb vizsgálódással papírpénzre bukkantam. Ötven dollár volt! Leszaladtam a titkárságra, s ha Éva nem fékez, berontottam volna a nagykövethez. Türelmetlenül vártam a soromra, s amint lehetett, bementem és feljelentettem magam. Ritkamosolyú főnököm a nevetés ráncait gyűrte ki az arcára. *„Rendben van, meggyónt. A tollat meg használja egészséggel, a dollárból vegyen az asszonynak virágot, a gyerekeknek cukrot, és még magának is marad vodkára...”* Így is tettem.

Szívet melengető köszöntést is tartogatott számomra az 1990-es évkezdet. Végh Antal kimondottan megtisztelő levéllel keresett meg. Pedig ha tudta volna, hogy szép szándékú sorait egy aranytollal és ötven dollárral korrumpált embernek küldi... Tény, hogy a külügyminisztériumba címzett levél eljutott hozzám, s abban Tóni

barátom nem kevesebbet közölt, mint hogy Hernádi Gyulával együtt megalapította a Független Magyar Írók Szövetségét. (1991-től Hernádi volt a szervezet elnöke.) Kérte, tájékoztassam erről néhány lengyel író barátját és a levél végén ott állt a kimondottan jóleső mondat: *„Tekintsd magad írószövetségünk tagjának.”* Annak tekintetem magam, válaszoltam is Tóninak, majd Aleksander Nawrocki hungarológus lengyel költővel osztottam meg a hírt. Azóta éppen húsz év múlt el, az íróegyesület mindkét alapítója a Farkasréti temető lakója, Tóni 2000 december 19-én, Hernádi pedig 2005 július 20-án hunyt el. A szövetségnek és tagságomnak manapság már nyomát sem lelem, ám azóta befogott a lengyel írószervezet, a ZLP.

Télűző kerozinbűz

Régi feljegyzéseimből idézem fel a '90-es nevezetes télvégi napot.

Tegnap, február 22-én este, pár perccel fél nyolc előtt, ahogyan a kommuniké fogalmaz, egynapos hivatalos látogatása befejeztével eltávozott Varsóból Szűrös Mátyás, a Magyar Köztársaság ideiglenes köztársasági elnöke (1989. október 23. – 1990. május 1.). Én pedig ma reggel elvégeztem a sajtóattasé rutinmunkáját: rásöpörtem egy papírlapra – ezt, mint már említettem, sajtótáviratnak nevezik – a látogatás semmitmondó lengyel tudósításaiból a néhány hírmorzsát, amiből a Bem rakparton is rájöhetnek, hogy a csütörtöki nap nem serkentette hajnali sorban állásra a Ruch kioszkjai előtt Lengyelország újságolvasó népét. Jogosnak érzem a szentségtörést: a jeges repülőtéren szélben a két himnusz hangjainál fekete félcipőmben dermedtre fagyott lábamat Kinga sóval dúsított, gőzölgő vízben áztatom ki a munkaidőm utolsó két órájában... otthon.

Egy ilyen nap után bólogatva osztom Charles J. Dawes egykori amerikai nagykövet véleményét: *„Diplomacy is easy on the brain but hell on the feet.”* (A diplomácia nem erőlteti meg az agyat, de pokol a lábnak.)

Szűrös és Jaruzelski jól végezte dolgát. Sőt! Elnökünk Wałęsával is kezelhetett a kamerák fókuszában, vakuvillanások kereszttüzeiben. Ez ám a kitűnő ómen a Duna-parti választások előtt! A lengyel állam feje viszonzásul ideiglenes elnökünk ígéretét kapta: a németek ügyében, az egyesülés dolgában, a mozdíthatatlan határok kérdésében maradéktalanul egyetértünk. Szűrös Mátyás reptéri búcsúztatásán így szólt hozzám Roska: *„Tudja maga, mi a diplomata számára a legjobb illat?”*

- A távozó főnökkel emelkedő gép után terjengő kerozinbűz... mert végre vége a látogatásnak.”

Rádió- és tévé-tudósítói öt évemben teljesült az óhajom (bárcsak élhetnék érdekes időkben), diplomataságomra is jutott fűszer, méghozzá bőségesen, szép sorjában. Igaz, kevés kivételtől eltekintve csak a lengyel fővárosban történő eseményeket szemlélhettem testközelből, a többi hulláma, szélfúvása, visszhangja elzúgott mellettem.

A jeles dolgok most a nagyvilágban történnek. Az osztrák sógor kertje alatt csattogott a drótvágó olló; Jerikó harsonáit utánozva falat omlasztott a Trabantok füstje, akszomit szőnyegen lépdelt a Hradzsín várába a szürkebajuszos dramaturg és Szófia utcái zengték-zúgták, hogy Bulgária újfent „zagranyica”. Románok fülében elhalt a vastaps, s akinek szólt, a Génusz, golyótól az is elhalt. Kelet felé vonulnak a csapatok hosszú, tömött sorban, s még odébb Keleten is dőlnek a Sztálin szobrok. Hajókötelet, s kényszerköteléket szaggat a balti szél, tatár ébred, tadzsik riad; a Kreml toronyóráján öt perc múlva tizenkettő. Nagykövetem ma, '90. február 26-án cigarettája füstjébe feledkezett és egész nap a magyar újságokat böngészte. Késődelután elmerengve nézte a moszkvai Vrémját...

A nagyköveti zászlós autó
a „Főnökre” vár

Olíwabogyós fogpiszkálók az éhes magyarnak

Fél évnek kell elmúlni a diplomáciai szolgálatban ahhoz, hogy kicsinysége tudatára ébredjen az ember. Nekem legalábbis ennyi időre volt szükségem. Hat hónap kellett, hogy már ne káprázzon a szemem az ötszáz személyes fogadáson a kristálycsillárokból a roskadásig terített svédasztalokra hulló fényben. Legszívesebben vásott kölyökként seggen csúsznék le a korláton, s nem a méltósággal kanyarodó követségi márványlépcsőn lépdelnék illendően, finoman ruganyozva. Esős napon – ha nem látják! – cipőm fényesíthetném a süppedő szőnyegek hajlatain. Zokszó nélkül el kell fogadnom, hisz idejönni én akartam, hogy a külügyi bürokrácia masinája nap mint nap zúdíttja rám az unalmas aktahalmazokat.

A kicsinység érzése akkor tör igazán az emberre, amikor úgy hozza a sora, hogy relatíve alacsony rangjával – jómagam I. osztályú titkár vagyok itt, Varsóban –

többet nagykövet, mi több, kizárólag nagykövetek társaságába keveredik. Ilyesmi persze csak ritkán, a főnöke, a nagykövet helyettesítése alkalmával fordulhat elő.

'90, február 28. van. Négy esztendeje, hogy meggyilkolták Olof Palmét. Nagykövetem, akkreditációja finisében vagdossa a centimétert, tudja, hogy ma már kihagyhat olyan fogadásokat, ahol rá csak a díszelgés vár. Ezért rám bízta a tragikus jubileumot. A lakásom közelében lévő barokk-klasszicista Wilanów-palota narancsházában – l'Orangeria du Chateau de Wilanów, amint a svéd nagykövet díszes meghívója jelöli a helyszínt – Edlef Romeny „Hommage à Olof Palme” című kiállításának megnyitóján a magyar kultúrattasé szerepében képviselem színeinket.

Nyolcadik, tízedik lehetek az érkezők sorában. Rohamoznak a pincérek: sajtos-kolbászos-olajbogyós falatka, majd még egyszer ugyanez és egy pohár bor. El vagyok látva. Köszöntöm a művészkülsejű művészt. Bohém, szakállas ember, kitárt nyakú fehér ingben, bordó pettyes selyemsállal. Nem tudok franciául, svédül még annyit sem, ő nem tud lengyelül, angolul mindketten azonos szinten dűnnyögünk. Ennek a nyelvi sántikálásnak köszönhető, hogy nem magyarnak (hungary), hanem éhesnek (hungry) vél. Az első útjába kerülő pincérrel küldi is felém az újabb olívbogyós pálcikákat.

Sorjában jön a többi vendég. Lehetünk már ötvenen, hatvanan is. Mind egy szálíg nagykövetek, és ami igazán nyomasztó, az excellenciások közül egyet sem ismerek. De lám mégis jön valaki, messziről, a narancsház végéből úgy látom, ismerősféle, talán végre egy rangbéli kolléga, mondjuk egy napsütötte kontinens kultúrattaséja. Ám ahogy közelebb ér, s lekezel a mellettem álló angolszász nyelvezetű úrral, már tudom, hogy mégsem hozzám igyekezett, és ő is rendkívüli és meghatalmazott, mint a társai.

Mint megesett leány a falusi templomban, rangrejtve vigasztalom magam I. osztályú titkári szégyenemben, s a második pohár spanyol bort hörpölve ugyanúgy eltűnődöm, mint amikor egyszer tábornokok között az egyetlen civil (na jó, tartalékos honv. százados) voltam a ferihegyi betonon: ha ezek tudnák, hogy én csak attasé vagyok, talán leereszkednének, idejárulnának hozzám beszélgetni. Változatosság, színvált, unikum lennék számukra ezen a vernissage-on. Hátha még azt is tudnák, hogy ejtőernyős vagyok a diplomácia parkettjén. Ejtőernyős szmokingban... nyírségi, szabolcsi ejtőernyős!

Számolom a távozókat. Ahogyan jöttem, ugyanúgy nyolcadikként húzom el a csíkot. Remélem, egyesek utánam fordulnak és tanakodnak: ki lehetett ez a piros csokornyakkendő ismeretlen? Talán nem is excellenciás, hanem rangrejtett eminenciás... Na ez hülyeség!

Ilyen kétségek között hagyom magukra a festmények és az olajbogyós pincérek társaságában a Varsóba akkreditált rendkívüli és meghatalmazott nagyköveteket. Mindenesetre az olajbogyót azóta is kedvelem...

Mesék a mélyhűtött sajtóattaséről

Első nagykövetségi munkanapom óta nyolc hónap és öt nap telt el. 1990. márciusának ötödik napja, hétfő van, és már harmadszor sikerült csontig fagyni. Első mélyhűtésem még szeptember első hetében történt, amikor a varsói Teológiai Akadémia (ATK) ünnepélyes tanévnyitóján nagykövetem tolmácsaként ültem be a jégveremnél hidegebb templom díszvendégeinek széksorába. Roska István, a tapasztalt diplomata meleg posztófelöltőben jött, én az alkalomhoz igen, a helyszín hőmérsékletéhez nem illő vékony, fekete ballonkabátban érkeztem. Mindössze pár percre fűtött fel a magyar nagykövetet valamennyi protokolláris személyiségnél lelkesebben köszöntő vastaps. Roska halkán megjegyezte: *„Ne higgye, hogy nekem tapsolnak... Ez Magyarországnak szól”*. Ezután a ceremónia még másfél óráig tartott, Glemp bíboros szavainál és a záró imádságnál testemet már a teljes kihűlés fenyegette. Hogy mégsem estem ágynak, a helyszínnel összefüggő égi gondoskodás lehetett az oka.

A második megfagyásról, Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnökünk repülőtéri dermesztő búcsúztatásáról már beszámoltam, de a harmadik fagyos történettel még tartozom.

A helyszín ezúttal a varsói királyi vár. Az esemény, Tomáš Garrigue Masaryk első csehszlovák köztársasági elnök 140. születésnapjára koncertje felemelő volt. Jan Szczeпаński professzor méltató szavainál még melengetett az átélés rendkívülisége, még összesúgtam hidegtől kékülő feleségemmel (*„Hitted volna akárcsak pár hónapja is, hogy cseh barátainkkal itt és együtt ünnepelhetjük Masarykot?”*). De mikor már a prágai Quartetto con flauto zenéje csendült a fülünkbe, mindketten rémülten eszméltünk rá, hogy a hátunk mögött a vár kétemeletnyi magas, félig nyitott ablakán

át úgy húz be a még télies szél, hogy útjában gerincünkön játssza el a maga szólamát.

Talán megbocsátható, hogy Anna Vránová csengő-bongó mezzoszopránja, Carmen tüzes áriája közben meggémberedett ujjakkal kiemelem zakózsebemből a varsói Csehszlovák Kultúra meghívóját, szétterítem hitvesem kőkeményre fagyott térdén és vigasztalásul rámutattam a meghívó alján olvasható apró betűs szövegre: „*Po koncercie organizatorzy zapraszają na lampkę wina.*” (A koncert után a szervezők meghívják egy pohár borra.) A meghívást elfogadtuk. Ittunk Tomáš Masaryk és Vaclav Havel egészségére, nem kevésbé szervezetünk ellenálló képességére.

Varsó belvárosa fölött, az alacsony légrétegekben a '90-es tavasz vívja döntő ütközetét a makacsul védekező téllal. Március tizedike, szombat dél van. A nagykövetségi ügyeletes szoba ablakából figyelem a természeti csodát: fél órán belül háromszor csap össze fölöttem a két évszak. Mintha ezernyi deszantos érkezne álcalepelben, zsebkendőnyi pelyhekben zúdul a hó az ulica Chopina aszfaltjára. Haragos sötétszürkére keveredik az alacsonyra süllyedt égbolt, a villámok fehérre meszelik az átellenben volt fővárosi párt(LEMP)-székház homlokzatát. De máris elillan a felhő, vakító napsütés tünteti el a félkész hópaplant. Elnyújtott égzengés jelzi, hogy itt az ellentámadás. A lengyel tél jelt sem adott magáról az idén, ma utoljára mégis bosszút esküszik. A feltámadó szél megint súlyos pelyheket cibál, olyan ferde csapásokkal, hogy az épület előtt parkoló autóm diplomata-kék rendszámtáblája egyszerre csillogó fehér burkot kap. De már sejthető, hogy a legszebb évszak vitéze lángkardjával suhint és felolvasztja rendszámom leplét. Azután előlről kezdődik az egész, még egyszer indul a roham, míg végre felmérhetem a csata kimenetelét. Győzött a tavasz! Langyos eső kopogtatja a nagykövetség utcai kerítésén, a sarki vitrinben reggel elhelyezett Petőfi képet, Kossuth címert, nemzetiszínű kokárdát és a „Republika” első négy sorát óvó üvegtáblát. A követségi ügyeleten síri csend van ezen a délelőttön. Csak egyszer csördül meg a telefon, az is „pomyłka” (téves hívás). A diplomaták közül, az előző esti – egyesek szerint jó hangulatú – nőnap buli táncos gyötrelmeit pihengetők közül senki sem téved be a házba.

Unalom, unalom, unalom. Az ESEMÉNYEK most épp nem Varsóban történnek. Ezen a déli órán, amikor itt, a Visztula mentén a természet rendezett hadijátékot, pesti főnököm egy orosz dácsában haszonnal múlatta idejét: a hír szerint – amit este tízkor a Kossuthon hallok – pontban déli 12-kor egy moszkvai vendég-házban írta alá Horn Gyula magyar és Edvard Sevardnadze szovjet külügyminiszter a szovjet alakulatok magyarországi kivonásának megállapodását. A végeredményt önéletrajzomra transzponálom: két és fél éves voltam, amikor a Bicske melletti Felcsúton a Buda alól odahallatszó ágyúdörgés kíséretében megláttam az első orosz katonát, és éppen 49 éves leszek majd, amikor az utolsó búcsút int vagy tiszteleg Záhonynál. Így van ez rendjén, de a „konyec” plakát azért mégsem vallott jó ízlésre...

A Pesti Hírlappal csaltam a külügyet

Másnap, vasárnap munkanap volt Magyarországon, így a követségen is. A későesti órán újabb hírre, Litvánia függetlenségi nyilatkozatára vár a Világ. Szóval március 11. van és tavaszodik.

Mostantól folyamatosan, előre megfontolt szándékkal, a tiltás ismeretében sorozatosan elkövetek egy bizonyos külügyi függelemsértést. Juhani Nagy János barátom, régi kollégám hív telefonon Pestről. Kér, biztat, már-már könyörög: vállaljam az 1990. március 15-én induló új, független magyar újság, a Kossuth Lajos alapította Pesti Hírlap varsói tudósítói megbízását. A függelmet azáltal sértem, hogy a hivatásos diplomata csak úgy, ukk-mukk-fukk nem publikálhat. Márpedig a nem ukk-mukk-fukk annyit jelentene, hogy engedélyt kellene kérnem. Roska István nagykövet az első félmondatnál belém fojtaná a kérést... A szolgálati út... nos az göröngyös, zezzugos és ma, két héttel a választások előtt járhatatlan... Hogy mégis nyugodt lelkiismerettel vállalkozom, azt – ha kell – egyszerűen így fogom indokolni a Tisztelt Fegyelmi Bizottság színe előtt: tetszik a lap, barátom a főszerkesztő-helyettes, igaz és jó szándékú tudósításokkal, tehát a küldő és a fogadó országot is szolgáló írásokkal nem sértem a függelmet. És mint szövetséges, baráti ország diplomatájának, vajon mi a szent kötelességem? Igaz és jó szándékú lépésekkel, magatartással szolgálni a küldő és a fogadó országot. Így a két munka közötti különbség csak műfajokban mérhető.

Másnap, március 14-én reggel kilenckor magamra zárom követségi dolgozószobám ajtaját, s amint telefonon bejelentkezik a pesti szerkesztőség

gyorsírója, lediktálom a kért húsz sort: lengyel lapvélemények csokrát a Litván Függetlenség kikiáltása után támadt gorbacsovi viharról és kis színes írásomat, mely a „Hotel Bolsevik – Varsó” címet kapta. Idézek belőle:

„A vállalkozó kedvnek, fantáziának, úgy látszik, nincs határa Lengyelországban. Pár hete a Szolidaritás újságjában, most pedig a varsói rádióban keltek szárnyra új és új ötletek a LEMP KB székházának hasznosítására.

A Tygodnik Solidarność szerzője javasolja, nyissanak az elhagyott épületben szállodát „Hotel Bolsevik” néven. Udvarát rendezzék be skanzennek olyan ismert személyiségek szobraival, mint például Félix Dzierziński. A szállodában – mint speciális szolgáltatást – vezessék be az állandó telefonlehallgatást, a folyosókon, liftekben sugározzanak diszkrét összeállításokat mozgalmi dalokból. A rádióban elhangzott ötlet azt sugallja, hogy a LEMP első titkári dolgozószobáját, amit lakója nemrég hagyott el, nyissák meg a nagyközönség előtt. A látogatók ezer zlotyért váltanának jegyet, és aki két percre bele akarna ülni az egykori pártállam legfőbb fotelébe, ötezret fizetne. A bevételt Jacek Kuroń szociális és munkaügyi miniszter karitatív SOS-alapjára utalnák át. Azon a napon alkalmi postai bélyegzés is lenne. Ha az ötlet megvalósul, helyszíni tudósításban számolunk be... (Polonéz Szerviz)”

...Természetesen csak akkor lesz folytatás, ha addig le nem leplezik a sötétben bujkáló, függelemsértő diplomatát. A személyemet rejtő álnévben, a „Polonéz Szervizben” bízom és abban, hogy pesti szerkesztő barátaim nem buktatnak le a Bem rakparton. Ám ha mégis lelepleződnek, kedves Horn Miniszter Úr, kérem a lehető legenyhébb büntetés kiszabását... Igen, talán ezt fogom mondani a tárgyaláson. De addig várom a Pesti Hírlap újabb telefonhívásait. A hívások jönnek, cikkeim mennek, és sohasem tudódott ki, hogy én magam vagyok a nem létező hírügynökség, a „Polonéz Szerviz” egyszemélyes varsói embere.

Renitens ünnepi emlékezés

Nem tagadom, külföldön mindig otthonosan éreztem magam. Az új környezethez simulást a gyermekkori vándorlás, a szüleimmel vagy nélkülük párévenként változtatott lakóhelyek, az új emberekhez, új utcákhoz, új iskolákhoz való illeszkedés, alkalmazkodástengernyi tapasztalata könnyíti meg számomra. Otthon vagyok

Varsóban is, ahol a második fél évtizedemet lassan már egy éve elkezdtem letölteni. Gyökértelen világpolgár lennék? Nem valószínű. A honvágy fogalmát leginkább az teszi idegenné számomra, hogy tudom: bármikor hazatérhetek. Értem, megértem a menekülő emigránst, a száműzöttet, azt is, aki faluja hiányába belepusztul. Nekem nem adatott meg az effajta keserűség, nem támadt rám a számkivetettség sóvárgó, lélekölő érzése.

Ma, március 15-én a magyar szabadság lengyel katonájának tarnówi sírjánál renitens gondolataimmal bajlódok. A Bem lábai elé helyezett nagykövetségi koszorú szalagjába bele-beletép a galíciai szél és kifújja fejemből a sehonnai bitang ember léhaságát. Zakóhajtókámon tüzet fog a kokárda, kellemesen süt át ingemen a forróság, mely lázas asszociációk új láncreakcióját indítja el agyamban. Most, '90-ben én, a magyar kormányhivatalnok anélkül tűzhetem kabátomra a márciusi szalagcsokrot, hogy gumibottal vernék le rólam... Cinkos kacsintás és pironkodás

**A tarnówi március 15-i
fogadáson Roska
nagykövettel**

nélkül hallgatom a tarnówi polgármestert, aki mutatja: a szobrot úgy helyezték el a téren, hogy a szablyáját rántó generális Keletnek vesse meg a lábát... Azután a kis Petőfi portré előtt lépkedünk. Költőnk nevének rézbetűit a városháza emberei a tiszteletünkre csavarozták fel hajnalban, mert ha mindig ott lennének, ellopnák... Lám az új embertípust itt, a szocialista Galíciában sem tudták hibátlanra formálni...

Megpróbálok most csak a forradalmakra gondolni – a 131 év előtti régre és a tíz nap múlva esedékes új magyar parlamenti demokratikus forradalomra. Meg arra, hogy talán mégsem lettem világpolgár. És még valamire! Felidézem egy nyíregyházi március tizenötödikét, nem túl régít.

A nyolcvanas évek végéhez közeledtünk, a Magyar Népköztársaság alkonyán jártunk, divatba jöttek bátor eurokommunistáink, akik jókora méretű kokárdák trikolorja mögé rejtették a szelídre módosult, rózsaszínűre átfestett bolsevizmusukat. Megkezdődött a helyezkedés.

A nyíregyházi sétálóutcában a Kossuth szobor felé siettek az emberek. A demokratizálódó tömegben láttam az újdonsült „reform kommunistát”, aki történetesen a megyei pártbizottság osztályvezetője volt. Arcát magasztos, ünnepi hangulat ragyogtatta, sötétkék ballonkabátján látványosra méretezett kokárda

villogott. Nyomában a pártház felől még néhány, nemzeti színekbe borult elvtársi reformer lépdelt a szoborhoz. Bevallom: visszafordultam a térről. Nem mintha attól tartottam volna, hogy reformereink ránk zúdítták a rend őreit (ekkor ez már nem volt divatban). Beburkolóztam az MTI megyei tudósítóiroda hatodik emeleti vasrácsos magányába és – mert épp egy vidéki kisváros közéleti szatíráját írtam Csendes Csaba kollégámmal – a látottaktól gunyoros jókedvre derültem, és az írógépemen levertem egy új fejezetet. Akkoriban történt, hogy „beiratkoztam” egykori rádiós kollégám, Győri Béla hajnali egyetemére. Vasárnaponként reggel hatkor hónapokon át hallgattam a Kossuthon a Vasárnapi Újság érdes-kopogós igazságait. Olvastam Szoltsenyicint, amelynek „romboló” hatása elől korábban éppúgy a homokba dugtam a fejemet, mint a katyni tényeket feltáró illegális lengyel brosúrák „szovjetellenes propagandája” elől. Olvastam, olvastam, olvastam: Arbat gyermekei, Orwell, Reform, Mai Nap... És minél többet olvastam, annál dühödtebben szitkozódtam. Átkoztam a magyar ellenzéket. Az ellenzékiet, akik máris sorakoztak a szerencsére békésen kezükbe hulló hatalom átvételére. Tudom, megalkuvó vagy inkább bátortalan voltam, pedig a szemükbe kellett volna kiabálni néhány kérdő mondatot: miért nem csempészték be a Beszélőt a mi párthú vidéki szerkesztőségeinkbe, mondjuk az én olvasószerkesztői asztalomra? Minket miért nem öntöttek el tényeikkel, érveikkel? Nem akarták vállalni a kockázatot? Mert ugye elárulhattuk volna őket?! Megérte volna a kockázatot! Mert ha csak egy kis erecskén át a mi csatornáinkba is becsordult volna a kételkedés, az áligazságokat megingató gyanú, mi magunk fordíthattuk volna meg a pártközpont főszerkesztői értekezleteiről a mi szennyecsatornáinkba ömlesztett híg lé haladási irányát. Így maradtunk magukra néhányan (ki tudja hányan?), az úgynevezett reformerek és a demokratikus ellenzék békés átmenetnek keresztelt magyar forradalmában.

A renitens, illetlen ünnepi múltidézésbe mind gyakrabban bejátszott a jövőkép szubjektív mérlegelése, találgatása: lesz-e rám szüksége az új magyar világnak? Versenyképes lesz-e a tapasztalatom, tudásom azok mellett, akik pesti lakások és egyetemi dolgozószobák, könyvtárak rejtekén készülődnek és képzeletben máris próbálgatják ejtőernyőiket. Fel kell készülnöm arra is, hogy az új deszantosok nem óhajtanak maguk között tudni egy ilyen szocialista származású diplomatát. Talán feleslegesen összpontosítottam figyelmemet huzamos idő óta arra, hogy a leges-legújabb kor – mondjuk a '70-es, a '80-as és a '90-es évek – lengyel szakértőjévé tegyem magam. A Varsóban töltött tudósítói évek hiába avattak olyan események

szemtanújává, mint a Gierek-korszak dekadenciája és bukása, az 1980-as augusztus gdański sztrájkjai, a Szolidaritás vajúdása, birkózása a pártállammal, egyezkedések, konfliktusok, utcai összecsapások, könnygáz és gumibot, LE MP-kongresszusok (a VIII. és a IX. rendkívüli), a Gdańsk-oliwai I. Szolidaritás-kongresszus, lázadások, akciók és megint akciók, a december 13-i hadiállapot blokádokkal, kijárási tilalommal, kikapcsolt majd lehallgatott telefonokkal, katonai tévé-stúdiókkal, egyenruhás bemondókkal, hadicenzúrával, internálásokkal, Jerzy Urban sajtókonferenciáival...

A jövőn töprengve most, 2010 végén a múltba is pillantok. Arra gondolok, ami Domány András kollégámmal esett meg nem sokkal a szocializmus zárórája előtt. Azzal a magyar rádiós újságíróval, akit a legavatottabb lengyel szakértőként tartok társamnak. Ami vele történt, élénken mutatja, hogy a hatalom, mennyire képes pazarolni az intellektuális értékeket, ha azok nem minden milliméterükben illeszkedtek az elvárt formulához. Andrástól tudom: *„Néhányan Szolidaritás-szimpatizánsnak könyveltek el, igaz, én legfeljebb Jaruzelski-Rakowski-szimpatizáns voltam, de az lett a vége, hogy nem engedtek ki a rendkívüli pártkongresszusra, sőt még a '83-as pápalátogatásra sem. Hiába érveltem szerénytelenül, hogy én vagyok az egyetlen magyar újságíró, aki a lengyel katolicizmusból és az állam-egyház viszonyból doktorált – ráadásul az MSZMP KB Politikai Főiskoláján, a Magyar Rádió párttitka férjének, Molnár Jánosnak a vizsgabizottsági elnökletével! Ez senkit sem érdekelt. Sőt főnökségünk, Schél, Karcagi és Molnárné még azt is megtiltotta – az akkori törvények szerint is törvénytelenül –, hogy szabadságot kivéve a piros magánútlevellel kimenjek Lengyelországba, és valamit lássak, élményt szerezzek. Miközben a rádiós párt-VB tagja voltam! Ilyenekre mondtam aztán később, amikor a rendszer bukása már világossá vált, hogy megérdemeltük. (Ezzel búcsúztattam a Magyar Rádió pártszervezetét az önfelosztató gyűlésen az ebédlőben 1989 szeptember elején.)”*

Domány András a Parlamentből tudósít (Budapest)

Vásárhelyi Március Varsóból nézve

A Nagy Fekete Fióknak szánt jegyzetlapokon kellemes dolgokról, apró diplomáciai sikerekkel tarkított óráimról akartam írni a koratavaszi hangulatban indult március 20-án. De a Kossuth Rádió Varsóig döngicsélve épphogy elhallatszódásából, az Esti Magazinból érkezett hír nyomán semmivé foszlott minden jó, amiről írhattam volna. Késő este ezt jegyeztem fel:

Tudósítás fozslányokat hallottam régi munkahelyem, a Magyar Rádió stúdiójából: *„Marosvásárhely... Hősök tere... Kaszával, furkósbottal bántalmazták a magyarokat... Sütő András a tököli repülőtérrre érkezett... ENSZ, Biztonsági Tanács... Véresre vert magyarok a vásárhelyi főtéren...”* Én is köztük lehetnék: Nagyváradon születtem...

Az esti lengyel tévé-híradó nem teljes percet szentelt az erdélyi zavargásoknak – a kommentár, a magyarok melletti kiállás elmaradt. Talán holnap fölébred a világ, akkor talán majd itt, Varsóban és Párizsban és New Yorkban és Bukarestben is felkiáltanak: Ne bánts a magyart! Talán... Ha most ököllel verném az írógépem, pár sort még kipréselnék belőle. Nem érdemes! Inkább simogatom a billentyűket és hallgatok, így talán Sütő András sebei is könnyebben gyógyulnak. Talán...

Most, hogy húsz évvel később írok a '90-es Fekete Márciusról, a marosvásárhelyi pogromról, magyarázó emlékidezésre kényszerülök abban a hitben, hogy az Európai Unió örökre a rossz múlt archívumába süllyeszti gyűlölködést, az etnikai zavargásokat. Az akkor még magyar többségű Marosvásárhelyen (magyarok: 52%, románok: 48%) a két nemzetiség közötti harcoknak öt halottja (három magyar, két román) és 278 sebesültje volt. Az összezcapást az anyanyelvi oktatás mellett síkraszálló magyarság tüntetése váltotta ki. Válaszul a Vatra Românească sovinszta román szervezet Bukarest, illetve a kormányerők egyetértésével más településekről románokat szállított Marosvásárhelyre. Feldúlták a város központját, megtámadták a békésen tiltakozó magyarokat. A több napig tartó zavargások után a román hadsereg állította helyre a rendet. Ugyanaz a román hadsereg, amelyet Ceaușescu egy évvel korábban, 1989 nyarán Magyarország megtámadására készített fel – a saját feje felett gyülekező viharfelhők elosztatása érdekében. Ezért kézenfekvő ellenségképet rajzolt fel a magyarokról.

Az Index.hu-n olvasom erről Haszán Zoltán 2009 december 21-i cikkét. Néhány sort kiemelek belőle:

„Romániából érkezett személyek biztos értesülésként azt híresztelik, hogy a román hadvezetés ez év őszére (október-november) tervbe vett egy Magyarország elleni katonai offenzívát. Állítólag meg vannak győződve arról, hogy gyorsan, számottevő katonai akadályba nem ütközve jutnak el a Tisza vonaláig, még mielőtt a magyar hadsereg mozgósítani tudná dunántúli egységeit. (A magyar állambiztonsági szolgálatok 1989. június 21-i napi operatív jelentéséből)”.

Az 1990-es erdélyi tragédia harmadnapján nagykövetemmel úgy gondoltuk, érdemes lenne találkozót kérni a lengyel építésügyi minisztertől. Nem a tárca jellege, hanem a miniszter személye indokolta ezt. Ismertem Aleksander Paszyńskit, aki a nyolcvanas évek elején a Rakowski-féle hetilap, a Polityka gazdasági rovatvezetője, főszerkesztő-helyettese, a magyar gazdaság és nem csak a gazdaság avatott szakértője volt.

Paszyński készségesen fogadott minket. Emlékezett rám, annakidején elég gyakran ült rádiós mikrofonom elé, segítette a magyar hallgatót, majd a tévé-nézőt is a nyolcvanas évek lengyel gazdasági zavarainak megértésében. Miniszterként is kiváló partnernek ígérkezett. Annak dacára nem nézett ellenséges szemmel a kommunista nagykövetre, hogy – a Szolidaritás nálunk nem kifejezetten szobatisztának számító mozgalmához fűző kötelékei miatt – akkori diplomatáink leradírozták őt a magyar fogadásokra, koktélokra meghívandók névsoráról. Megesett, hogy pesti útjáról Varsóba hazafelé jövet a magyar határállomáson egy kis vámafférja keletkezett. Illetve, hogy keletkezett-e vagy csinálták neki, az nem derült ki.

A marosvásárhelyi magyarellenes pogromról óhajtott kormány közeli lengyel véleményt szerezni a magyar nagykövet, hogy legyen mivel megtöltenie a magyar kormánynak készülő tájékoztató jelentését. Magyarosan erős fekete mellett beszéltünk Sütő Andrásról, a marosvásárhelyi szörnyűségről, melynek ekkor már öt halottja volt. Házigazdánk mindenről tudott, de őt most inkább a küszöbön álló magyar választások izgatták. Így lett ebből olyan rendhagyó diplomata-találkozó, amelyet ugyan mi kértünk, mi akartuk kikérdezni a minisztert, ám a volt újságíró (a régi hivatás nála is elsőbbséget élvezett a miniszterkedéssel szemben) fordított a szereposztáson, s ő „készített interjút” Roskával a magyar belpolitika friss jelenségeiről, a várható pesti változásokról. Beszélgetésükből, amit tolmácsoltam, egyetlen

apró részletet jegyeztem fel. Nagykövetem – miután a találkozóra felkészülés jegyében a miniszter építési profiljához is szerzett hazai információt – elmondta Paszyńskinek, hogy Magyarországon az építési hatóság mint alágazat a belügyminisztérium hatáskörébe került, egyidejűleg kiköltözött a BM falai közül az elhárítás. A lengyel miniszter szeme sarkában huncut mosoly jelent meg. De ezt talán csak én vettem észre. Mert ha a tolmácsnak a tárgyalásba beleszólnia nem is illett, a testbeszéd jelzéseit észrevenni joga volt.

Pénteken átállítottuk a váltót

Utoljára '89 novemberében, egykori pártom bontópere, az MSZMP-MSZP-kongresszus előtti napokban volt ennyi ügyes-bajos dolgom a Varsóba akkreditált nyugati tudósítókka. Most megint telefonálnak, titkárnőjünkkel, tolmácsukkal üzennek vagy személyesen jönnek hozzám a követségre, s én ilyenkor nyelvleckéket veszek lepusztult olaszomból, gyengécske angolságomból, lengyel- feledtette, egykor tisztességes orosz nyelvemből.

Jönnek a volt kollégák, akiket nem csak a magyar külügyi előzékenység szellemében, de tudósítói múltamra is emlékezve igyekszem ellátni kompetenciám szolgáltatásaival. Amíg Vass Ernő, a konzul készíti a vízumot, egy csésze feketével és egy pohár badacsonyival kínálom a tudósítót és vállalom a helycserét: tőlem kérdeznek Magyarországról, és nem én szerzek információt egy másik országról. Beszélgetés közben megérkezik a kávé és a Szürkebarát, de ha igazán ki akarok tenni a magyar diplomácia jó híréért, a szép és felettebb intelligens kolléganőt, Böröcz Évát kérem, söpörje félre ezernyi más dolgát és ő hozza be a „repít” a stílbútoros fogadószobába, a dipiváróba.

Az egykori nyugati újságíró kollégák rohamát a március 25-i országgyűlési képviselő választásoknak köszönhetem. Hegyezik ceruzájukat, töltik a tollukat, pucolják a kamerák lencséit és a gondosabbja már az első márciusi héten beszerzi nálam a vízumot és az akkreditációs tudnivalókat. A kedves Olvasó hihetné, hogy Varsó a nyugati újságírók kötelező tranzitállomása, nagykövetségünkön az irodám pedig a hazánkra kíváncsi külföldi újságírók szűrő-ellenőrző-átesztelő bázisa volt. Nos nem erről volt szó. Belőlem a világerdeklődést kiváltó magyar események előtt

mindössze az csinált „félkonzult”, hogy egyre több tekintélyes világlap, jelentős rádióállomás és magára valamint is adó tévéhálózat egyetlen állomáshellyel, például Varsóval több közép-kelet-európai fővárosba is akkreditálta munkatársát. Ebben az én kettős akkreditálású kis csapatomban olyan sztárok játszanak, mint a földkerekség legnagyobb példányszámú napilapja, a Yomiuri Shimbun japán tudósítója, a folyton mindenre kíváncsi Mikio Tkuma és mondjuk monsieur Bernard Margueritte, akivel régen együtt koptattuk Jerzy Urban kedd déli sajtókonferenciáin a varsói Interpress foteljeit. Margueritte akkor a Le Figaro-t tudósította, ma több más francia lapot és a TV 5-öt látja el anyagaival. És itt van Scambello kolléga a Corriere della Serától, aki ugyancsak társam volt közös tudósító múltunkban.

Szombatra virradóra a Magyar (Nép)Köztársaság Varsói Nagykövetségén is megtörtént a váltó átállítása. 1990 március 23. péntek volt az utolsó munkanapom, a ma még szocialista jelzővel illetett Magyarország diplomáciai szolgálatában. A vasárnapi országgyűlési választások pártokra átszámítható kimenetelét még nem, de azt már biztonsággal megjósolhatom, hogy ez az előtag (a Nép-) eltűnik a magyar államforma neve mellől. Ha már esztendeje mélyebben felismertem volna a magyar belpolitika örvénylését, nem most, e soraim írása közben kellene citálnom Paul Lendvai cikkét: *„1989. június 16-án a budapesti Hősök terén 250 ezer ember gyűlt össze, mely a kommunista rendszer szimbolikus dísztemetése volt.”* Ebben a nagykövetségi zártágban csak 1990-ben következett be a váltó átállítása.

Ahányszor ilyen fordulópontok előtt megtorpantam, legyen az a Szilveszterből az Újévbe fordulás pillanata vagy ez életem során nem ritka földrajzi és szakmai helyváltoztatás fordulata, a retrospektív számvetést mindannyiszor elvégeztem. Így tettem most is. Az 1960-ban kiváltott munkakönyvem rubrikáiban harminc év munkaügyi eseményei sorakoznak: voltam katona, vállalati kapus, könyvtáros, hírlapi, rádiós, televíziós és hírügynökségi újságíró, külföldi tudósító, public relations manager (2 hónapig!), és diplomata. Te jó ég, hány munkanap, hány munkaóra is ez a harminc év?! És még mindig „csak” negyvennyolc éves vagyok!

Az utolsó szocialista munkanapon méltósággal akartam búcsúzni a korszaktól, amelynek kétharmadában kérdőjelek kirakása nélkül hittem. A méltóságteljes hangulat megteremtését úgy terveztem, hogy ruhatáramból a legválasztékosabb elegancia szerint válogatok, s a Roskától a minap megvásárolt méregzöld Volvómmal pontosan nyolcra begördülök a követségi parkolóba. Fekete ballonkabátomat,

ráncait simítva akasztom a földszinti fogasra, majd tíz percreg elkávégzatok és csendes áhítattal olvasgatom a lengyel napilapokat. Írok egy kivételesen gazdag, gondosan fogalmazott sajtószemléát a magyar választási kampány utolsó varsói visszhangjáról. Azután bemegyek a nagykövethez – akit azért még ma is Roska elvtársnak illik szólítani, vagy ki tudja, illik-e még, mindenesetre bemegyek hozzá, valamit mondok, kérdezek, aztán majd csak elbeszélgetünk erről-arról... Így képzeltem...

A sajtószemléig, a magyar-lengyel visszhang elkészültéig, úgy kilencig-fél tízig minden úgy alakult, ahogy elgondoltam. Ám akkor mégsem magamtól mentem, hanem az Öreg hivatott. Pestről telexen megérkezett 11 magyar párt közös felhívása a marosvásárhelyi tragédia nyomán. Mindjárt utána megkaptuk a Központtól a budapesti magyar-román értelmiségi találkozó nyilatkozatát is. Roska kilőtte a piros rakétát: három fordító diplomatát ültetett a szöveghez, s amíg ők dolgoztak, hívtam a lengyel rádió, a televízió és az országos lapok vezéreit, jeleztem, hogy a lengyel nyelvre ültetett dokumentumokkal hamarosan futárokat indítunk hozzájuk a szerkesztőségekbe, és kérjük, tegyék közzé azokat a műsorokban vagy lapjuk hasábjain. Időközben a magyar kormány jegyzékének fordítása is elkészült. Futáraink, a követségi sofőrök másodszor, harmadszor is fordultak, kirajoztak Varsó minden irányába, hogy az erdélyi magyar ügynek rokonszenvet, támogatást kérő dokumentumot átadhassuk a Helsink Záróokmányt aláíró valamennyi ország nagykövetségének. Az egészszel délután négyre, a hivatalos munkaidő zárására készültünk el.

Így telt a magyar szocializmusban az utolsó varsói munkanapom: fáradtságos munkával, de hála a nemes feladatnak, méltósággal. Legalább is ezt hittem. A lengyel rádió esti hírműsora és a tévé-híradó is már a másnapi időjárás jelentést darálta, amikor rá kellett döbbennem, hogy értelmetlen üresjárat volt az egész nap. Nyilatkozatunk sem itt, sem ott nem kapott helyet. Rejtély: marosvásárhelyi megaláztatásunkban miért nem álltak mellénk lengyel barátaink? A teknősbéka tempójával formálódó diplomáciai érzékem súgta: a lengyel-magyar barátság gesztusával nem óhajtották rontani a lengyel-román nexust...

Michnik Sziléziába utazott

A magyar változások azért mégsem takarhatják el szemem elől a lengyel ügyeket – jegyzem fel magamnak a feltámadt magyar kapitalizmus hajnalán. – Mert

amíg az új rend itt tart és eltart engem, mégiscsak ez a dolgom. A megismerés, a szemtanúskodás szenvedélye pedig egy cseppet sem csillapodott bennem. Resteltem is, hogy a sziléziaiak önállósulási szándékairól kerülő úton hallok. Jugoszláv diplomata kollégám lep meg a hírrrel, pedig eredeti forrásból is tudhatnám, hiszen feleségem lengyel családja ott él Katowicében és a felső-sziléziai agglomerátum más városaiban. Értesülését a szerb kolléga véletlenül hozza szóba, amikor Erdélyről, Koszovóról, Litvániáról beszélgetünk az Aleja Rózon, a varsói jugoszláv diplomata klub éttermében.

De ha már szóba hozta, ismereteimet igyekszem felfrissíteni erről a furcsa lengyel-német vagy német-lengyel régióról. A II. világháborúban az ott élők egy része, nem tudom mennyien, feliratkoztak a „Volksliste”-re, püspökük tanácsolta, mert sokan csak így, „fajtisztán” élhették túl a hitleri időket. Persze csakúgy, mint a varsóiak, ott voltak ők az ellenálló Armia Krajowa (Honi Hadsereg) soraiban is, Anders tábornok parancsnoklata alatt küzdöttek Európa, Afrika hadszínterein, vagy épp itthon óvták a menekülő Wehrmacht pusztító bosszújától a bányát, a kohót. Szóval különös ez a sziléziai lengyel-németség. Pár éve már megint sokan, többnyire egészen fiatal sziléziaiak kutatják családfájuk porosz gyökereit, mert ha útlevelükbe német hangzású név kerülhet, jó eséllyel kérhetik a vízumot, a munkát és a letelepedési engedélyt az NSZK-ban. Illetve kérhették még '89-ben, de most, hogy a még náluk is éhesebb NDK-s németeknek kell a kenyér, kitették orruk elé a „Minden hely elkelt” táblát.

Nem tudom, mennyire erős ez az önállósulási szándék, az ethnonacionalizmus, nem tudom, hogy Szilézia Lengyelország Katalóniájának tekinthető-e, s az ott élők talán a lengyel baszkok lennének... Elgondolkodtató, legalábbis most, a két politikai rendszer mezsgyéjén: ha manapság tartanának egy sziléziai népszavazást, hányan vallanák magukat németnek, s hányan lengyelnek? Mindenesetre a konfliktusok lecsapolásában, a kedélynyugtatóban otthonosan mozgó Adam Michnik az utóbbi napokban a slązakok (sziléziaiak) körében járt, mert biztosra vehető, hogy az új európai bútortologatás idején a sziléziaiak is tisztába akarják tenni nemzeti tudatukat...

Nagykövetem biztatására Michnik „vidéki kirándulása” nyomán kezdtem gyűjtögetni egy sajtótávirat alapanyagát: Szilézia, tehát a katowicei iparvidék, a Polski Manhattan, a Cieszyni Szilézia és a wrocławai régió (régies-magyarosan Boroszló) úgy hírlík, autonómiát akar magának. Ezen a tájon valóban német

nemzetiségű lengyelek is laknak, amit 1335-ben Nagy Kázmér a mi Visegrádunkban engedett át a cseh királynak, később azután két hercegség, a zatori és az oświęcimi egy időre visszatért a lengyel Piastok uralma alá, mígnem a 18. században az egész Szilézia porosz föld lett. Lakói a slázákok, a makacs patrióták, féltve őrizték nyelvüket, kultúrájukat. Felkeléseikben vérüket áldozták a függetlenség illúziójáért. Az un. felső-sziléziai plebisciten 1921. március 20-án az ottani lakosságból 479 ezren a Lengyelországhoz, 706 ezren a Németországhoz való tartozásra szavaztak. Sok évszázados germanizáció hozta ezt a végeredményt, ám rengeteg embert a német hatóságok megfélemlítő terrorakciói is visszatartottak. Fél évvel később kettéosztották a régiót: nagyobb része porosz, a kisebbik fele lengyel fennhatóság alá került. Lengyelországhoz 1945-ben tért haza ez a vidék, s vele a lakossága.

Tartozom a ténnyel az akkor közéleti, de ma, 2010-ben már pusztán történelmi hitelességnek: az önállósulási, elszakadási törekvések lecsendesedtek a lengyel Sziléziában, bár az önkormányzati választáson itt-ott erősödő képviselőre tett szert a Ruch Autonomii Śląska (Sziléziai Autonomía Mozgalom).

Felső-Szilézia
címere

Utolsó vacsora Schneider Fánival

Írói jövőmet fenyegető veszélyt érzékelek: ha nem jegyzem fel késlekedés nélkül a körülöttem vibráló eseményeket, jelenségeket, a kavargó hangulatot, eliramlik előlem a történelem, kihűlnek a forró élmények. Meg kellene fontolni John Osborn sajátos definícióját: *„A történelem egy autóbuszvonal megállókkal, de menetrend nélkül”*. A menetrendet legalább utólag, visszamenően regisztrálni kellene, én pedig már négy napja egyetlen sort sem jegyeztem fel. És ebbe a négy napba belefért a magyarországi választás, március 25. napja is.

Mielőtt feledésbe merül, felidézem a március 24-i szombat estét. A varsói magyar diplomaták és családjaik kis közössége a nagykövetségi rezidencia udvarán bográcsban főtt őzpörkölttel búcsúztatta el a szocialista rendszert. Az utolsó vacsorán volt magyar nóta, népdal, és Schneider Fáni de azt mondta... Követségi nótafánk, az érces hangú konzul, órákon át vezényelte az éneket. Fél 11-re „bejött” a Hej te bunkócska te drága és a székely himnusz, majd a három jelenlévő lengyel feleség kedvéért a lengyel emigráció indulója, a Marsz Polonia is... Akkor mi hazamentünk...

Másnap, a választási vasárnapon a hazai rádióhullámokon érkező hírekre vadászgattam. A magam voksát én is szívesen leadtam volna – legyen lelkiismeretem örök titka, bár sejthető, hogy kire –, ám ez a mostani választási törvény minket, külhoni szolgálókat még visszafogott az urnáktól. A Kossuth műsorát csak arra a két órára kapcsoltam ki, amit egy baráti szívesség teljesítésével töltöttem: albán diplomata kollégámat és feleségét vittem el a kórházi ügyeletben lévő Andrzej dokihoz, családunk egészségügyi védőszentjéhez. A vizsgálat és a diagnosztizálás – mi sem természetesebb – az én szenvedélyes amatőr politikus orvosomnál kemény külpolitikai vitába torkollott. Megvitattuk az albánok sajátos kollektív lelkivilágát és annak nemzetközi vetületeit, de csak egyetlen biztos következtetésre jutottunk: a rokonszenves albán asszonykának mielőbb kardiológushoz kell kerülnie. Este lefekvés előtt a tavaszi időszámításhoz igazítottam a lakásban lévő valamennyi órát, hétfőn reggel pedig a hangulatomat állítottam át az új politikai időszámításhoz. Útban a munkahelyemre elképzeltem, milyen lesz a magyar nagykövetség első munkanapja most, hogy berekesztettük Magyarországon a szocializmus alapjainak lerakását, és már nincs pártállam. Én most leértékelt ember leszek? De az új rend új vezetői talán ismerik Bismark mondását, miszerint *„aki ifjúkorában nem volt szocialista, az öregkorára gazfickóvá válik.”*

Nagykövetség magas fordulaton

Hétfő reggel éppúgy nyolcra érkezem a Chopina 2-be, mint a „régiben”. A kovácsoltvas bejárat melletti utcai réztáblán még népköztársaságként hirdetjük magunkat, mert sokba kikerülne a csere, és nem jött utasítás a Központból. A külügynek, „az egyetlen sikerágazatnak” nincs pénze. Úgy hírlík, csak szeptemberig futja a kasszából, utána talán még a fizetésünkre sem telik.

Az új rend első és legfontosabb hírét, még a titkárságra se érek, a követség földszintjén hallom. Sorra érkeznek a kollégák, a földszinti hallban választási részeredmény vitára futottunk össze úgy öten, hatan. A magyar választók egy polgári párt, az Antall József vezette Magyar Demokrata Fórum kezébe adták a hatalmat. A Magyar Szocialista Párt, az egykori kádári párt, az MSZMP 1989 októberében alakult utódként 8,5 százalékkal ugyancsak bejutott a parlamentbe. Egyelőre ennyit lehet tudni. A részletek a nap folyamán a Bem rakpartról szivárgó tájékoztatásból érkeznek. A nemzetközi sajtószemlében olvasom – mintha csak az én véleményemet

visszhangoznák –, hogy „a nyugat-európai országok varsói diplomatái a kompromisszumokra épülő új hatalom fő problémáját a magyarországi ellenzék harmatgyenge voltában látják.”

A követségi tálaló cinlemez borítású asztalánál a spontán helyzetelemző kollégák társaságában megiszom a reggeli kávémat, hónom alá csapom a friss lengyel újságokat és felvonulok velük második emeleti szobámba.

Követségi csendélet ünnepi fogadás előtt

Napirendjéhez híven kilenc-re befut Roska, s ezzel – ki gondolta volna? – két és fél napos hajsza, loholás kezdődik. A Központból faxon egymás után érkeznek az anyagok: újabb dokumentumok, állásfoglalások az erdélyi tragédia nyomán. Mozgásba lendítjük a pénteken leállított fordítói „gépezetet”. Magas fordulatra kapcsol a varsói magyar diplomácia. Mielőbb

a varsói lapokhoz és a rádióhoz akarjuk juttatni a dokumentumokat. Követségünk fordítója, Jadwiga ördögi gyorsasággal, pontosan dolgozik, de nem győzi. Telefonálok kulturális intézetünk alkalmazottjának, Engelmayer Ákosnak. Annak a majd’ harminc éve Varsóban élő magyarnak, akit a szocialista hatalom még az évtized elején a Szolidaritással való kapcsolatai miatt kiebrudalt a nagykövetségről.

Mialatt készül a fordítás, hívom a főszerkesztőket, fogadják, hasznosítsák anyagainkat. Újra fordítunk, sokszorosítunk, borítékolunk és a város minden részébe, a varsói szerkesztőségekbe indítjuk Staszek urat és Edwardot, a lengyel gépkocsi-vezetőket.

Úgy látszik, ebédre ma szó sem lehet. Ilyen napon még a legközelebbi önkiszolgáló „kis büdösbe”, a Mokotowska utcai bar mlecznybe sem tud kifutni az ember, hogy 2150 zlotyért bekapjon egy barszczot és két túrós-tejfölös-kristálycukros palacsintát. Jó is, hogy ilyen felesleges dolog miatt nem vonom ki magam a ház életéből, mert déltájban megcsördül a telefonom. A Lengyel Rádió 3. műsorának szerkesztője kér, vállaljak öt-hat perces élő beszélgetést a magyarországi választások már ismert eredményeiről és a marosvásárhelyi tragédiáról. Persze,

hogy vállalom, ez a dolgom. Roska is rábólint, sőt küld a mikrofonhoz: „*Menjen, mondjon el mindent, amiről tudunk...*” Fél ötkor magammal cipelem Ákost, akiről tudom, hogy ő az MDF immár legális lengyelországi képviselője, és együtt ülünk be a stúdióba. Beszélünk az MDF és az SZDSZ sikeréről, arról, hogy mi is várjuk Pestről a hivatalos választási végeredményt. Ákos a kolozsvári diákok felhívását olvassa fel a lengyel ifjúsághoz, én a magyar és a román értelmiségiek budapesti dokumentumból idézek. Este a lakásomon a Kossuth műsorából a fáradtságtól már alig fogom fel a friss, de még mindig nem teljes választási eredményt.

Másnap, március 27-én előről kezdődik az egész. Úgy döntünk, hogy az Erdéllyel kapcsolatos dokumentumokat bulletinben is kiadjuk. Gépelünk, sokszorosítunk, borítékolunk, futárt indítunk. Most a lengyel hatalom képviselőinek, Jaruzelskinek, Mazowieckinek, Skubiszewski külügyminiszternek, Wałęsának, a pártok első embereinek küldjük az anyagot, és mindenkinek, akinek, úgy véljük, meg kell ismernie a magyar állásfoglalásokat, igazunkat. Ötven boríték indul útnak.

Délután a nagyköveti dolgozószobában összeülő diplomataértekezleten végérvényesen tudatosul bennem, hogy két napja már a nem szocialista Magyar Népköztársaság nagykövetségén dolgozom. Pedig ugyanazok az emberek ülik körül a nagy mahagóni asztalt, s az Öreg éppúgy trónol az asztalfőn, mint ma egy hete, két hete, három hete... Akkor mi itt a más? Talán semmi. Vagy mégis: a hangulat más. Úgy gondoltam, hogy ünnepélyes, magasztos lesz. Nem az. Néhány diplomata olyan feszültséggel tölti meg a jókora szobát, hogy félő, egy szikrától minden belobbanhat. Valami lényegtelen jelentést vitatunk meg, az én jelentésem tervezetét. A kollégák kivételesen alacsony röptű replikái, önigazoló fontoskodásai nem is zavarnának, ha egyszerre rá nem ébredek: a választás napjával itt még semmi, de semmi meg nem változott. Ingerültségem mégis alábbhagy, gondolataimat egy óvatlan pillanatban kiemelem a szavak mocsarából és átkapcsolok agyam fantázia központjára. Ettől kezdve olyan gondolattal játszadózom, hogy vajon most melyik új pártba lépne be a volt párttitkárunk. Végül is a találgatással célszerűnek vélem megvárni az április 8-i második fordulót, akkora kiderül, valóban az MDF marad-e az élen.

A ünnep eltörölve STOP – Terrorista veszély STOP

Lecsitultak a kedélyek, ismerjük választási első forduló kimenetelét és Marosvásárhely felől is a szélcsend híreit hozza a telefax az MTI reggeli esemény összefoglalójával. Március 28. szerda van, csendes a nagykövetség. Átmeneti szélcsend lehet, ezért az utóbbi hét tapasztalata arra sarkall, hogy megfigyeléseimmel, feljegyzéseimben lépésről lépésre kövessem a két rend közötti átmenet jégzajlását.

Feltornyosult, kényszerűen halasztott ügyeimet intézgetem: megírom a pártfogó levelet Agata, a krakkói maturanda ügyében. Ha Pesten a Művelődésügyi Minisztérium is úgy akarja, ő lesz az a lengyel diák, aki patronálásommal magyar ösztöndíjasként az ELTE-n tanulhat. Még egy protezsáltam akad a nyugodt hivatali napon. Barbara Idzik krakkói képzőművészjelölt, akinek központom útján a fiatal művészek pesti klubjában kezdeményezek tárlatot. Izgalmas színvilága, érdekes formái nagy tehetséget ígérnek, közönséget kívánnak. És miért ne épp mi indítsuk el a művészi karrierét?

Ma tehát kultúrattasé vagyok. Érintetlenül hagy a sajtó, a politika. A titkárságon is csak a szele legyint meg, amikor délután elolvasom a külügyből érkezett, valamennyi magyar nagykövetségnek címzett táviratot: április negyedike nem ünnep Magyarországon. Követségünk protokollfőnökének, Pántos Gyurinak hirtelen két teendője is akad: először kiradírozza asztali naptárjából az ünnepi fogadásra figyelmeztető bejegyzést, hétfőn meg elutazik a Varsó alatti Podkowa Leśnába és a helyi hatóságokat lebeszéli a hagyományos koszorúzásról. Második világháborús magyar katonák pihennek az ottani temetőben. A koszorú persze az idén is odakerül a sírokra. Egy jó hónappal később – május 9-én. Történelem-filozófiai zavarral küszködök: a felszabadulást nem ünnepeljük, de a hitleri koalíció feletti győzelem napját köszöntjük a szegény magyar katonák sírja fölött... Na majd csak rendeződnek a zavarok!

A hétvége nyugodtnak, családiasnak ígérkezik. A nyugtalanságról ezúttal szolgálati lakásszomszédom, a követség intendánsa, Staud Gyula gondoskodik. Fizetést osztott, emiatt fél órával később ér haza. A fél óra elegendőnek bizonyul, hogy őt még elkapja a távirásunk a Pestről kapott hírrel: *„Arab terroristák fenyegették meg a világ fővárosaiban működő magyar követségeket, diplomatákat és családjaikat, mert a MALÉV többnapos huzavona után, majd Jahoda Lajos*

vezérigazgató 1990. március 28-i leváltása után is vállalta a Szovjetunióból emigráló zsidók Izraelbe szállítását.”

A külügy biztonsági intézkedéseket rendel el, s ez annyit jelent, vigyázzunk magunkra és a családunkra. Töprengök, milyen családi óvórendszabályokat kellene életbe léptetnem. Talán lekaparjuk a VOLVO hátsó szélvédőjéről a H betűt, s ha arabokkal találkozunk, békésen rájuk mosolygunk. Mindez pénteken koraeste történik. Szombat reggel a Varsó Rádió híreiben hallom, hogy egy lengyel diplomata házaspárra sortüzet zúdított Bejrutban egy palesztin kommandó. Ugyanis a lengyel légitársaság, a LOT is vállalta a szovjet zsidók szállítását.

Végül túléléssel töltjük a szombatot, március utolsó napját. A túlélés módszeréül a kiadós sétát választjuk feleségemmel. A gyerekek – fittyet hányva a terroristákra – lengyel barátaikkal elmentek a Tisza-partra, amit persze úgy kell érteni, hogy a Visztula-partra mentek, a Siekierki hőerőmű mögötti holtág homokjára krumplit sütni, de ők – cseppnyi rakamazi és gergelyugornyai nosztalgiával – Tiszának becézik a nem kevésbé szőke és rakoncátlan lengyel folyót.

A belvárosi sétán – miután csillapíthatatlan szenvedélyünk, a gyakorlati, s ha nincs pénzünk, „elméleti” vásárlás – bekukkantunk a boltokba és megállapítjuk, hogy háromnegyed esztendő alatt ezerszázalékosan drágult ez is, az is. Mégis sokadszor konstatáljuk, hogy a hullámzó krízisek, gazdasági csapások, áremelések, tehát még a szigorú Balcerowicz-program sem fog ki a varsói virágárusokon, cukrászokon és az illatszer üzleteken. Áremelés ide, áremelés oda, ezeken a helyeken van áru, van forgalom – Varsó illatozik! A könyvesboltok is állják a sarat. Igaz, ha a lengyel dolgozó a mai (1990) átlagfizetése tíz százalékát könyvre költhetné (dehogynem költheti!), alig öt-hat olcsóbb kötetet vehetne. Benézünk a könyvesboltba, két könyvért ott is hagyunk húszezer złotyt. Az egyik – a tehetséges poznańi ifjú riporter, Marek Zieleniewski debütáló kötete – a váltás (a magdalenkai kerekasztal) előtti lengyel politikai színpad csillagairól, Gierekről, Jaroszewiczről, Babiuchról és másokról szól. Arról, hogy mi van velük, arról, hogy nem hajlandók szóba állni a kíváncsi újságíróval. A 28 éves Marek nem érti őket, a fejét csóválja. Gondolom, nem ismeri ezen urak természetrajzát. Talán megfejtethném neki: akkor született ő (1962), amikor én egy magyar megye pártlapjánál félárnyékból, „belülről” ismerkedtem velük. Na persze nem Gierekkel, hanem Benkei Andrással, Orosz Ferencsel, Tar Imrével, akik a lengyel apparatcsikoktól csak abban különböztek, hogy magyarul beszéltek. De ugyanazt és nagyjából ugyanúgy mondták.

Valóban legyőzhetetlen?

Az Universum könyvruházban, a Gagarin utca sarkán a Szolidaritás korábban nem terjeszthető dokumentumainak kötete is legálisan kapható. Az üzlet robusztus műkő polcának támaszkodva belefeledkezem az ismert szövegbe. Olvasom azt a pár sort, amit a maga idejében (1980 szeptember 8.) elmarasztaltunk, tudósításaimban én is elítéltem:

„A Szolidaritás Független Önigazgatású Szakszervezet Első Kongresszusának Gdańskban egybegyűlt delegátusai üdvözetüket és támogatásukat küldik Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia, Magyarország és a Szovjetunió valamennyi nemzete munkásságának.

Mint háború utáni történelmünk első független szakszervezete – mélyen átérezzük sorsunk közösségét. Biztosítjuk Önöket, hogy az országaikban terjesztett hazugságok ellenére mi a dolgozóknak olyan valóságos, tízmilliós szervezete vagyunk, amely a munkássztrájkok eredményeként jött létre. Célunk: valamennyi dolgozó helyzetének javításáért harcolni. Önök közül azokat támogatjuk, akik a szabad szakszervezeti mozgalomért folyó harc nehéz útjára szándékoznak lépni. Hisszük, hogy az Önök és a mi képviselőink nemsokára találkozhatnak, hogy kicseréljék szakszervezeti tapasztalataikat.”

A kongresszusi üzenetet akkor így minősítettük: „Államellenes, szocialista-ellenes, rosszízű, támadó hangú, provokatív”. Nyolc év múltán az üzenet valósággá vált!

Mégsem ez az első gondolatébresztő pillanat itt, a könyvesboltban. Úgy '83-ban lehetett, akkor, amikor még Yves Montandnak a kommunizmussal való szembefordulását is értetlenkedve fogadtam. Noha ezzel a ténnyel már bajlódott a lelkiismeretem. Később, amikor reform kommunistáink félszegen kitűzték képzetük rózsaszín zászlait a magyar pártházak vörös lobogói mellé, engem is elfogott egyfajta lelkesedés. De – és erről az imént szóltam – '88 tavaszán Nyíregyháza főterén olyasmit láttam, ami visszarántott, még mielőtt hittem volna a létező szocializmus megújulását hirdetőknak. Maradt hát a nagy dilemma: higgyek rendületlenül a derülátó mozgalmi dalnak („A béketábor legyőzhetetlen...”) vagy fogadjam el Emile Zola jövődölését a Germinalból („A munkásszövetség, miután lendületes propagandával meghódította a világ munkásait, és még ma is reszket tőle

a burzsoázia, az egyéni nagyravágás, az egyéni törekvések között megindult belső harc következtében most oda jutott, hogy lassanként széthullik, felmorzsolódik. [...] És máris megjósolható a végső csődje e mozgalomnak, melyről az ember egy ideig azt hihette volna, hogy egy csapásra elsöpri a rothadt, régi társadalmat.”)

A mozgalmi dal sugallata már túlhaladott, a zolai jóslat pedig 1990 tavaszán még hihetetlen. Ám ma, 2010-ben bizarnak tűnhet: Zola kemény igazsága „bejött”. A baloldal tiszta eszméiben mégis holtamig hiszek. De most vissza az akkori feljegyzéseimhez!

Reszket a föld Közép-Európában

1990 április elseje, vasárnap van. Kinek lenne kedve bolondozni ezen a bolondos napon? Szeretem a tréfát, de most inkább írok, és azt sem bánom, ha magamra haragítom a világot. Pedig mostani hivatásom szakmai kódexe arra tanít, hogy *„két rossz diplomata közül a szófukar a jobb, mint a szószátyár, aki egy mondattal többet mond a kelleténél.”* – Az eddig leírtakból s feltehetően az ezután leírandókból is egyenesen következik, hogy én lehetek a világ legrosszabb diplomatája.

Rossz hangulatban indul az április. Hétfő este már itthon vagyok családi körben, amikor Böröcz Éva telefonon bekapcsol a nagykövethez: a lengyel hírügynökség kiadta a varsói román nagykövetség ideiglenes ügyvivője nyilatkozatát az erdélyi események „igazságáról”. A szomszédomban, a wilanówi diplomata negyedben lakik Zsebesi Zsolt, az MTI tudósítója. Átszaladok hozzá. Valóban, telexén ott kígyózik az anyag, benne a lényeg, hogy hamis kommentárt fűzött a Lengyel Televízió az ír tévések Marosvásárhelyen forgatott megrázó képsorához. A riport egy embert mutatott, akit egy csapat feldühödött karszalagos tüntető rugdos, és valakit egy táblával ütlegelnek. A román diplomata állítja, hogy a földön fekvő ember Cofar Mihail román gazdálkodó, akit a magyarok vernek.

Rosszkedvem másnap még rosszabbra fordul. Négy vagy öt lengyel lap közli ezt a román magyarázatot. A többi magyar diplomata is olvassa a cikkeket, sorra jönnek hozzám, mondjunk valamit, közöljünk replikát. Ez az a pillanat, amikor a keserűség a tehetetlenség dühébe csap át: mint mondjunk, mit válaszoljunk? Nincsenek tényeink, nincs a kezünkben magyar bizonyíték, nincs ellenérvünk. Roska

is érzi, hogy válaszolni kellene, de a tanakodásra, gondolkodásra ideje fogytán van. Magyar tervhivatali delegáció köti gúzsba a figyelmét. Utasít, hívjam telefonon a külügyet, segítsenek bennünket tényekkel és érvekkel. Két lengyel lap, a Gazeta Wyborcza és a Życie Warszawy, s onnan a hozzánk legközelebb álló szerkesztők, Wojciech Kamiński és Grzegorz Łubczyk délután kettő körül telefonon keresnek. Rendelkezésemre bocsátják a hasábjait, válaszoljak a román diplomatának. Időt kérek, sürgetem a Bem rakpartot, küldjenek bárhogyan, telefonon, telexen, faxon legalább rövid tényanyagot, amivel cáfolhatom a román kollégát. Küldjenek dokumentumot, hogy megvédhessem a Lengyel Televíziót, mely a megrázó képsort kommentáló szavaival mellénk, magyarok, az erdélyi magyarok mellé állt. Már-már letelik a két lapnál a várakozási idő, közeleg a lapzárt, négykor végre telefonon befut a „válasz” Pestről: *„Tegyetek belátásokat szerint... nyilatkozz az itt is ismert adatok alapján... mondd el, hogy nem tudjuk, ki a földön fekvő ember, csak azt állíthatjuk, hogy a magyar-ellenes atrocitások egyik áldozata ő...”* Adatunk, cáfolhatatlan tényünk eddig sem volt, ettől a telefontól sem lett. Hívom a lengyel szerkesztőségeket, közlöm, amit a Központtól az imént hallottam. Másnap pár harmatgyenge magyar vélemény jelent meg a román ügyvivő tízszer terjedelmesebb állítása után.

Ma megtanultam: vereségre van ítélve a diplomata, ha nem érezheti maga mögött a külügyminisztérium segítő támogatását, ha csak tőle várják el a tájékoztatást, de őt magát légüres térben hagyják. Most be kellett tudnom ezt a totális bizonytalanság átmeneti hazai állapotának. Mindenesetre a tehetetlenség kegyetlen, megalázó érzés, mintha Marosvásárhely főtérén engem is megvertek volna. Persze holnapra majd összetákolunk egy magyarázatot magunknak, és talán még büszkék is leszünk lényegre törő szűkszavúságunkra. Valószínű, azt is kijelentjük a délelőtti diplomata értekezleten, hogy „nekünk nem szabad felvenni a kesztyűt”. És ez még igaz is lesz, mert ha nincs kezünk, nincs is mivel felvenni a kesztyűt...

Április 3-án megérkezik hozzánk a Szolidaritás II. Kongresszusára, Gdańskba szóló meghívó. Négy napra megyünk – dönt a nagykövet, és lefoglaltat két szobát a Heweliuszban. Erről a napról még annyit, hogy a Lengyel Rádió szerint a szovjet hatóságok lezárták a litván-lengyel határt. A lengyel kormány magyarázatot kér Moszkvától. Vilniusban szaporodnak a helikopterek és a tankok. Annak a híre is eljut Varsóba, hogy szlovákiai magyar újságírók budapesti kollégáikat kérték, csakis tényszerűen írjanak a szlovákiai helyzetről, az ottani választási kampányról...

Nem szívesen vállalnám Kasszandra szerepét, ezért óvatosan írom le: Közép-Kelet-Európa határövezeteiben vészjóslóan reszket a föld!

Holland hetilap, az ELSEVIER április negyediki számából különös idézet kerül a kezembe. Lech Wałęsa úgy nyilatkozott, hogy ha a németek újra destabilizálják Európát, akkor többé nem kell az ország megosztásához folyamodni, Németországot egyszerűen le kell törölni a térképről. Hozzátette: a világ rendelkezik az ítélet végrehajtásához szükséges technológiával. Mit lehet erre mondani? Talán azt, hogy Európa egyre ingerültebb. Két nappal a hollandiai interjú után most pedig azt hallom, hogy Szlovákia szakításra gyürkőzik Csehországgal... Pár napja még csupán a Cseh és Szlovákia közötti kötőjelen vitatkoztak...

Nálunk meg holnapután lesz a választások második fordulója. MDF? SZDSZ? Reggel nálam járt a Lengyel Rádió 3. műsorának riportere, holnap, szombat reggel 7.30-kor kerül adásba az a négy és fél percem, amelyben esélyeket latolgatok, koalíciós találgatásaimat fejtegetem. Régi rádiósként furcsa érzés fog el itt, a mikrofon másik oldalán. Az utóbbi hetekben egyre többet nyilatkozom a Lengyel Rádióban és a varsói lapokban. Most tanulom kívülről látni régi hivatásomat. Ejnye, milyen rámenősek ezek az újságírók!

A varsói Húsvét színei

Hamisan ítélt a görög, mert nyelvében az „angelos” éppúgy jelent követet, hírvivőt, mint angyalt. A mi nagykövetünk minden igyekezete ellenére – korábban tévesen mentettem fel őt! – gonosz ember, semmiképp sem angyal. Most, hogy hetei vagy ha szelíd lesz a hatalomváltás, legfeljebb hónapjai lehetnek hátra a nagyköveti poszton, csak azért is megmutatja alattvalóinak, hogy az utolsó pillanatig képes cserdítgetni az ostort. Mérgét nem a tisztikarra önti ki, bár ostora hol egyik, hol másik ifjabb diplomatára is lecsap. Az „admin” és a segédszemélyzet egrecíroztatása tölti ki Roska István utolsó időszakát. Nem kellene áltatnom magamat, mert régóta látom, tudom, a cselédsorból negyven év alatt arisztokratává avanszált apparátusi kommunisták náluk műveltebb embereket fokoztak le vadászataik hajtójává, rezidenciáik szakácsává, takarítójává, a szavukat leső „sajtóssá”, irodáik előtt nyüszítve kapirgáló titkárnő-szolgálóvá.

Tudom, nem tehetett mást, Kopka János főszerkesztőm cenzori funkciójú asztalfiókjára 1984-ben örökre elnyelte azt a tárcámat, amelyet a társadalmi egyenlőséget hirdető első titkárokról írtam. Cikkecském arról szólt, hogy ezek a hivatások

demokraták a banketten sofőrjüket a konyha szegletében ebédtetik. Jól ismertem a magas rangú elvtársakat fuvarozó sofőröket, akik uruk számára éppolyan olajozott alkatrészé merevedtek, mint a kuplung vagy a fék.

Természetesen nem mindig a főember-sofőr relációban jelent meg a beosztott lekezelése. Újságíróként 1983-ban három órán át voltam Marjai József miniszterelnök-helyettes közleményszöveg stilizáló alkatrésze itt, Varsóban. Munkámat egyetlen köszönő szó sem nyugtázta, s amikor a Parkowán, a VIP-hotel pincérétől kávét kértem, a Nagy Ember rám szólt: *„Majd otthon kávézik, most dolgozni kell.”*

De hol van az én tisztí megaláztatásom ahhoz, amit most el kell szenvednie a nagyköveti rezidencián szolgáló szakács-házaspárnak?! Roska elvtárs akiről eddig el-elhittem, hogy jó ember, ma bizonyította, hogy személyzete fölött élet-halál ura és még nem fogatlan oroszán. Nem képes elviselni, hogy a Kelemen házaspár a húsvét közelgő ünnepén a nagyköveti titkárnővel, Évával és az én családommal együtt három napos kirándulásra utazna. Hogy ezt megakadályozza, bonyolult ügyelet-cserét, munkaköri átrendezést, sőt hirtelen ötlettel kifundált lakáscserét is elrendelt. Így a húsvéti túrára nem kellett nyíltan nemet mondania (legalábbis előttem, a diplomata-szolgáló előtt nem). Kelemenék tehát nem mozdulhatnak Varsóból, a Beszkiedekben elmarad a gyerekes kalandvággyal tervezgetett hortobágyi öhönfőzés. Roska elvtárs és Roska elvtársnő viszont megmutathatta a fiuk újasszonyjelöltjének, hogy nem akárki az após, a szocialista magyar nagykövet. Jenő dupla-whyskit szódával és jéggömböcskékkel kínált aperitifként, Gyöngyi, a felesége pedig a nagyságos asszony dirigálása mellett jó puhára főzte az újháziban a varsói Polna piacról fedő alá röppent tyúkot. Nem tudom, hosszúmetélt, vagy csigatészta volt-e a betét, ez amúgy is részkérdés, de ahhoz nem fér kétség, hogy a nagyköveti rezidencián kellemesen teltek a húsvéti ünnepek.

Húsvét vasárnapján fűt-fát összeírok: egy jelentést a külügynek a magyar választások lengyel sajtóvisszhangjáról és három tudósítást – Szilágyi Ilonaként, vagyis a feleségem nevén – a Pesti Hírlapnak. Sima úton halad az illegális tudósítói munka: Roska egy laza pillanatában engedélyezte, hogy hitvesem újságíróvá lépjen elő, az pedig természetes, hogy lengyel észjárású magyar írásait én stilizálom magyar logikájú magyarra. Mi is történik még ezen a napon? Rádióhírből tudom, hogy meghalt Gréta Garbo. A tévé bejelenti, hogy a szovjetek végre hivatalosan beismerték az NKVD katyni bűntettét, 15 ezer hadifogoly lengyel tiszt 1940. április-

májusi lemészárlását. (Ki gondolta volna akkor, 1990-ben, hogy még húsz év múlva is lesz vitatott részlet?)

A lengyel „lany poniedziałek” vagyis locsoló hétfő névvel illeti ezt a húsvéti napot. Ez korántsem a kölnis, parfümös üvegek használatát jelenti e tájon. A tízliteres vizesvödör dívik. Délelőtt a nedves népszokás fővárosi folklór változatának vagyok szemtanúja. Három-négy méter magas lakónegyedi füves dombjaink térsége az impozáns látvány színhelye. Western-film részlethez hasonlít, amit az ablakomból látok, de filmhiány miatt nem fényképezek: a dombtetőről az indián harcosok népes csapata méltóságteljesen hömpölyög alá a völgybe. Az indiánok, tizenéves varsói srácok, s nem túlzok, legalább kétszázan, kezükben – ahogy a dombtetőről lefelé zúdultak – nyílpuska helyett mindenféle színű műanyagvödör és vízzel puffadra töltött nylon zacskó volt. Egy ilyen húsvéti bomba a fejem mellett zúg el, s a szobám szőnyegén robban. Dühbe gurulok, de eszembe jut, hogy lany poniedziałek napján miért hagyja nyitva ablakát, aki harminchárom esztendeje hiszi magát lengyel-szakértőnek. A vízbomba ürügyén egy nem kimondottan antiklerikális közhely is megengedhető: jó pap holtig tanul.

**Szentelt pálma
– a lengyel Húsvét**

Húsvét hétfő este van. Feljegyzéseimben öt napot kihagytam. Az igazat megvallva, nincs is mit feljegyezni. A lengyel lapok hírmagyarázói a fejüket csóválják, hogy a pozsonyi magyar-csehszlovák-lengyel csúcs nem volt a külpolitika csúcса. Szerdán a Pestre repülő lengyel külügyminisztert, Krzysztof Skubiszewskit kísértük volna ki a reptérre, ha a mindent percre kiszámító nagykövetem ezúttal nem kési le a búcsúzkodást. Másnap este ebből okulva a visszaérkezésre időben kimentünk a VIP-váróba. Egy perc alatt letolmácsoltam a semmitmondó öt mondatot, amit főnököm a varsói diplomácia fejével váltott, s aminek a lényege az volt, hogy Budapesten minden nagyon szép, minden nagyon jó, mindennel meg van elégedve.

Megkezdődött gyermekeim tavaszi iskolai szünideje. A Kelemen házaspár rabszolgasága miatt szolidárisan lemondtuk húsvéti kirándulásunkat Wisła-Malinkába, s most itt, a főváros környékén keresünk szerényebb célpontot. Alig 44

kilométerre hagyjuk magunk mögött Varsót. A Wkra patak partján, tudósítói éveink kellemes víkend-birodalmában, a Pomiechówka-kosewkói vízimalom mellett szűrjük le a szolgafát. Bográcsban rotyog a hortobágyi öhön. A hét tányér tulajdonosa: a szakács páros Gyöngyi és Jenő, Éva, a főnöki titkárnő, feleségem és két kamasz gyermekem, nagyság szerint – Andris és Ági, na és jómagam. Mellettünk csahol és várja a kóstolót a kis csapat elmaradhatatlan tartozéka, Mikus, az alföldi juhászkutya. Ez utóbbi személyiséget még októberben adoptáltuk a családba a varsói Skra stadion kutyavásáráról negyvenezer hiperinflációs zlotyért. Az inflációt azóta megfékezték, Mikus pedig alaposan felértékelődött, legalábbis családi körben.

„JÓK” – „ROSSZAK”

Amit nagykövetünk produkált az új rendszer első húsvétja előtt, ráébresztett, hogy itt, a varsói magyar nagykövetségen az a bizonyos március 26. még nem volt a mi első polgári demokratikus munkanapunk. Itt még Magyar Népköztársaság van! Ehhez az államformához pedig még mindig méltó lehet a szellemidézés.

Unottan üldögélek a követségi ügyeleten, mérgelődök, hogy elfelejtettem magammal hozni egy kis olvasnivalót. Már megint szombat délelőtt ügyelek. Követségi biztonsági felelősként, ha nem akarom magamra haragítani valamelyik „valódi diplomatát”, kénytelen vagyok magamat beosztani ügyeletbe. Április hetedik napja van. Az eseménytelenség síri csendjében megrendezem a magam spiritiszta szeánszát. Az értékvesztett, de még nem selejtezett propagandaanyagok, fotók, brosrák polcán, sajtóattaséi raktáram mélyén „történelmi” jelzővel illethető képek porosodnak. Itt van mindjárt Kádár János portréja – legalább ötven példányban. Innen az ötlet, hogy az ő szellemét idézzem meg ezen a felhős-borongós délelőttön.

Kádár 1983-as lódzi szövőgyári beszédét a szocialista lengyel könnyűipar fellegvárából én közvetítettem a Magyar Rádió élő, egyenes adásában. Ez talán megbocsátható „bűnöm” lesz, ám egy régesrégii esetért, amelyért emlékeim tárának mélyébe kell lenyúlnom, már lesújthat rám a demokratizált népharag és a Kádár-rendszer diplomatáit evakuáló bizottság.

Tizennégy éves voltam. Kortársaim egyike-másika addigra már átjutott a magyar-osztrák határon, másokat a pesti utcáról a temetőbe vittek, megint másokat börtönbe. Fantáziám táblájára szintúgy képzeletbeli krétával annakidején felírtam a

világnézetem szerinti „jókat” és a „rosszakat”. Az előbbiekhöz a pufajkás embereket soroltam, akik most majd rendet csinálnak a mai kisvárosunkban, Nagykőrösön is, aztán megint lesz iskola és vidám, táncos teadélután... A „rosszakhoz” disszidált pajtásaimat és azt a Kovács tanár urat írtam fel, aki eltörölte az oroszórát, pedig én ötös voltam oroszból. És abban az 56-os novemberben vagy inkább már december lehetett, az Arany János Gimnázium falán olvasott „FÉLJEN KÁDÁR!” felirat elé tégladarabbal odaírtam a „NE” szócskát. Hőstettnek hittem ezt, sokáig büszke voltam magamra, miként gyávának tartottam osztálytársamat, a Fertő-tónál menekülő Schronk Petit...

Vajon hányan végzik el mostanában ezt a szellemidézést? Mert ugye el kell végezni. Pironkodva is, szédelegve is, új ismeretekkel döbbenetesen vagy változatlan hittel és büszkeséggel is. Kinek-kinek ízlése, lelkiismerete, becsülete szerint...

Rekviem egy banketten

Életem történelmi értékű epizódjai eddig az utca, az előszobák, titkárságok szintjéről, a mikrofon mellől, a kamera mögül engedtek bepillantást a nagy ügyekbe. Most, 1990. április 10-én, kedd este kilenc és éjfél között a lengyel szocializmus halotti torán fenséges társaságban vehetek részt: egy amerikai milliomos özvegy-asszony, miniszterek, írók, püspökök, sok nyugati nagykövet és a hozzájuk tartozó hölgyek – köztük saját feleségem – körében.

A marxizmus eszmebúcsúztatóját több részletben celebrálták. A varsói királyi várban Barbara Piasecka-Johnson, a lengyel születésű, szőke, amerikai milliomos hölgy pártját ritkító műgyűjteménye, minden idők leghíresebb európai klasszikusainak szakrális témájú festményei mutatkoztak be válogatott közönség, a lengyel értelmiség krémje, az egyházi hierarchia, az új lengyel hatalom és a diplomáciai testület színe előtt. Jelenlétemet megint csak nagykövetem helyettesítésének köszönhetem. (*„Menjen, gyakorolja a diplomáciát, szellőztesse ki a szmokingját”.*)

Sorolhatnám a személyiségeket József Glomp bíboros prímástól Krzysztof Pendereckiig, a kortárs komolyzene szupersztárjáig, akikkel kezet foghatok, szót vagy csak mosolyt, üdvözlő szempillantást váltotok. Legalább kétszázan lehetnek, és a rangok a miniszteri szintnél alig ereszkednek alacsonyabbra, kivéve már megint engemet. A vernissage emlékkönyvébe aláírásomat nem kisebb személyiség után

biggyeszthetem, mint Halina Skibniewska műegyetemi professzor asszony, a legszebb varsói kertvárosok minden kitüntetéssel megtűzdelt tervezője, a francia Grand Officier de la Legion d'Honneur titulus tulajdonosa. Utánam Aleksander Paszyński, egykori újságíró kollégám (Polityka), ma pedig a lakásberuházások pocsék állapotáért bíralt építésügyi miniszter ír alá.

Az a bizonyos halotti tor este a Hotel Victoria fél futballpályányi bankett termében zajlik. Majd' mindenki itt van az imént leltározott hírességek közül. Megjelent a gdański Henryk Jankowski atya, Wałęsa gyóntatópapja, itt látom a színházi rendező, Izabella Cywińska kultuszminiszter asszonyt. Joszif Visszarionovics Sztálin szelleme is belopakodik a kimondatlanul is egész termet betöltő mondásával: *„Lengyelországban bevezetni a kommunizmust, az ugyanaz, mint felnyergelni egy tehenet.”*

Erről van szó két kaviáros falat közötti szóváltásokban és Jankowski atya terjedelmes pohárköszöntőjében is. Erről beszél spontán összeverődött asztaltársaságunk: a bécsi emigráns, idős lengyel vállalkozó-házaspár, a fiatal innsbrucki nyomdai cégvezető és csinos hitvese, valamint a Krakkó melletti falu kövér, szakállas plébánosa. Ez utóbbi jókat kacag a maga által elszavalt versen, az ateistát csúfoló rigmuson. Ráadásul kiderül, hogy úgyszólván mindenki csordogál egy kis magyar vér, kivéve a bécsi nyugdíjast és a feleségemet.

A bankett előtt pár órával a Magyar Rádióban hallottam, hogy most már nálunk is temethető a szocialista rend: nyilvánosságra hozták a választások végleges, hivatalos eredményét. A magyar hírt nem csak én hallottam, tudnak róla a bankettre érkezett nyugati nagykövetek is. Ennek és az én nagykövetem távollétének köszönhetem, hogy a magyar sikerért járó gratulációk tucatját fogadhatom. Roska ezt jól megúsza! – gondolom és biztosra veszem, hogy ezért testálta rám ezt a fogadást.

Éljen a Klub – meghalt a Klub!

Színtelen-szagtalan tíz nap után megint jelt ad magáról a történelem. Április 20-25, Gdańsk, Olivia sportcsarnok. A Szolidaritás II. Kongresszusára csengetnek. Ott a helyem!

Nagykövetemet is érdekli, együtt indulunk Gdanśkba a fekete Mercedesszel. Úgy ígérkezett, hogy a hatból négy napot töltünk együtt a kongresszuson, de már induláskor kiderül, hogy csak nekem jut osztályrészül a négynapos élmény. Roska

másnap visszatér: édesanyja halálhírét kapta. (Szemében könnycseppel ma látom őt igazán emberinek.)

Zakóm hajtókáján az „Obserwator” (megfigyelő) műanyagtokos bilétájával hallgatom a vitát, figyelem Lech Wałęsa hol bölcs, hol hisztérikusan túlfűtött szavait. Elnézem ezt a nagyformátumú embert, tavaly megjelent könyvem hőseit, és rájövök, hogy ezerféle arcából még legalább ötszáz változatot nem mutattam be.

A kongresszusi sajtóközpont fehér asztalánál hirtelen ötlettel megalakul a „Wałęsa-könyvek Szerzőinek Nemzetközi Klubja”, egy másik ötlettel egy évre a Klub elnökekül engem választanak, egy harmadikkal a tévé kamerája elé rántanak, hogy beszéljek a könyvemről, meg arról, hogyan csempészték be ‘80. augusztusában a sztrájkoló hajógyáriak közé engem, a magyar tudósítót. Új barátokat nyerek: a Wałęsáról szóló legelső lengyel könyvek szerzőit. (Az igazsághoz tartozik: megalakulásával egy időben ki is múlt ez a sajátos „írószövetség”).

Döcögősen halad a kongresszusi procedúra. Összebarátkozom a két magyar delegáció, a Liga és a Munkás Szolidaritás küldötteivel. Magyar diplomataként bármennyire is igyekszem, a kulisszák mögött sehogyan sem tudom elérni, hogy ők is felszólalhassanak. Nincs rájuk idő, lengyel ügyekkel kell törődnie a Szolidaritásnak. Az újra elnökké választott Wałęsát dübörgő taps, ováció köszönti. Sejthető, hogy még ennél is nagyobb taps vár rá, ha egyszer ő lesz a köztársasági elnök. De a Belweder-palota ura ma még Wojciech Jaruzelski tábornok.

Gdańsk most nyugodt. A közlekedési sztrájk is csak másfél napra kavarja fel a kedélyeket. 22-én, vasárnap délután, amikor elutazom, a vita még javában tart. Távozóban visszanézek a hajógyári kapura. Eszembe jut: innen szabadult ki a szellem, amely pártállamokat és állampártokat söpört le Európa politikai térképéről, útjában vasfüggönyöket szaggatott, falakat omlasztott, emlékműveket és műemlékembereket döntött le, újfajta demokráciát követelő szavazócédulákat sodort az urnákba.

Egy bomba hír

Ha nincs ez az április 24-i keddi eset, talán sohasem tudtam volna meg, mi is egy jól nevelt nagykövetségi biztonsági felelős dolga. Vagy hihettem volna, hogy az egyetlen megtisztelő feladatom, amivel Roska mindjárt érkezésemtől éhgyomorra megkínált a napi diplomata ügyelet beosztása. Na és a ház rejtekén teljesen értelmetlenül megbúvó fegyverraktárban a pisztolyok, gázpisztolyok, könnygáz

gránátok és az egyetlen Kalasnyikov őrzése, kezelése (Ezt az arzenált nem sokkal a rendszerváltás után maradéktalanul felszámoltuk.)

De most a helyzet magaslatára kellett állnom! Délelőtt bombaként robban a hír a követségi falak között. Telefonközpontosunk, Wojtucka Erzsike, az ötvenes évek óta Varsóban élő magyar asszony 10 óra 54 perckor nem mindennapi hívást vesz egy ismeretlen férfihangtól lengyel nyelven: *„Bombát helyeztünk el a nagykövetség épületében. 13 órakor fel fog robbanni.”*

Másodperceken belül elterjed a hír, és a félénkebbek úgy érezhetik, hogy életünk talán utolsó óráit éljük. Mozgásba lendítem a biztonsági vizsgán is tételként szereplő gépezetet. Pántos György harmad titkár, a protokollért felelős emberünk a leghiggadtabb, pedig éppen ő az, aki a nagykövet minden kérdésétől zavarba jön, aki a hétköznapiak olykor felboruló rendjében minduntalan pánikba esik. Most velem együtt nyugodtan intézkedik. Igazi akcióember.

Valamikor 11 óra után ördögküllemű, sötétkék overallos antiterrorista legények érkeznek – a külképviseletek biztosításával megbízott speciális lengyel belügyi alakulat, a „nadwiślańska jednostka” kommandósai. Tűzszerészeik milliméterről milliméterre átkutatják a földszintet. A kaputól a portán át a nagy földszinti hallon és a konzulátusi szobákon, várókon át az udvarig, garázsokig nyugodtan haladnak. Átvizsgálják a bokros előkertet, okos kutyákkal szimatoltatnak és műszerekkel a futószőnyegek bársonyos felületét tapogatják, oda is befurakodnak, ahol az avatatlan szem nem is észleli a rejtkehelyet. És teszik mindezt puhán, nyugalommal, füllel nem érzékelhető vezényszavak koordinált ütemére.

A házban mindenki lehiggad, pániknak nyoma sincs. Pedig tagadhatatlan, hogy lelkünk mélyén, agyunk rejtekén ott a kérdőjeles gondolat: nem kellene mégis evakuálni? Itt pusztuljunk el az alattomos erőszak áldozataiként? Az sem vigasz, hogy egy óra múlva vezető hír lehet belőlünk a Lengyel Rádióban, majd percekkel később hamar elillanó világszenzációvá lépünk elő, a holnapi magyar újságok pedig – ha fontosabb hír nincs – első oldalukon közlik a tudósítást... Az utolsó sor minden bizonnyal ez lesz: A külügyminisztérium saját halottjának tekinti... Mi több, a családom is annak tekint...

12.25-kor írom ezeket a sorokat. A tűzszerészek még dolgoznak. Életünk a kezükben van. Felmegyek az első emeletre. Éva a titkárságon szemrebbenés nélkül lapozgatja a Hócipőt. A látvány teljesen megnyugtat. A tűzszerészek most elvitték a slusszkulcsomat, a kocsimat is átvizsgálják az utcán. Ott sincs bomba. Felhívom a

lakásomat. Feleségem bevásárolni van, kislányom veszi fel a telefont. Elmondom, mi történt. Persze nem is tudom, miért kellett elmondanom. Talán azért, hogy még egyszer utoljára halljam a hangját, ő meg az enyémet. Megnyugtatom, nem eshet bajunk. És ha mégis? Az ördögbe is, nem lenne jó így elpusztulni. 12.32: töprengek, mit tehetnék. Jogom lenne kimenni az épületből. Senki sem tiltja. Én magam hirdetem ki, hogy bárki távozhat. Mégsem megy ki senki. Velünk maradnak a katonák is, együtt várjuk a 13 órát. Amikor a nagymutató átkúszik a tizenkettesen, a kicsi meg az egyesén, megkönnyebbülten sóhajtok fel: „*Nem robbantunk!*” Na ez egy ilyen nap volt...

Ez a harc lesz a végső

Híre jön otthonról, hogy választási győzelme után a belépők tömege ostromolja a Magyar Demokrata Fórumot. Ők azok, akiknek „megvan a magukhoz való esze”. Ismerem ezt a társaságot – ugyanezek voltak az MSZMP belépési nyilatkozatainak lelkes kitöltői, akik ilyen módon turbózták főszerkesztői, igazgatói, főmérnöki aspirációjukat. (Rendben van, a kivételt tiszteletben tartom!) Mégis hogy tudnám elfelejteni a nagyvárosi ifjú tanácsi funkcióst, aki ezért a posztért az állampártnak nem csupán a tagságát vállalta, hanem a karrieregyletem, a nagyhírű POLFŐ felvételi jelentkezési lapját is meghatottságtól reszkető ujjakkal töltötte ki. Csak a sors fintorának tudható be, hogy a politikatudomány iránti nagy-nagy vonzalma fölül lebontották a tetőt.

Beismerem, hajszál híján magam is a kádercsináló hallgatója lettem. Hálával gondolok a Szabolcs-Szatmár Megyei Kórház igazgató-főorvosára, Vágvölgyi János doktorra, aki a nyolcvanas évek derekán nem csak kigondolt, de írt is egy félcédulát, tanúsítva, hogy nekem bizony árt a tanulás. A „diliflejni” természetesen átlátszó trükk volt. Hetekig fenyegetett, hogy a „jobbak” kórháza, a Kútvölgyi is kíváncsi lesz a nyombélfekélyem, idegállapotom és a tanulás korrelációjára. A kórházi behívó mégis elmaradt. Ma már csak találgatom, vajon melyik álláspályázatom visszautasítását érdemltem ki ezzel a POLFŐ-megtagadással. Vagy talán a meg nem kapott Rózsa Ferenc-díj volt az ár? Ha megkaptam volna, odatűzhetném kalapomhoz az egykor ezüstösen csillogó, mára megfakult Munka Érdemrend mellé.

Ilyen és hasonló hangyalábnyi „ellenálló” emlékeimből hősi múltat kreálhatnék magamnak! Feltálgathatnám egy kis legenda-garnírunggal és pikánsra fűszerezett

féligazságok romantikus szószával leöntve. Egészen jól fogyasztható disznótorost tálalhatnék fel újeszméjű barátaimnak, s a fogásban én magam lennék a disznó. Jól kigondolt legendákkal talán még egy miniszter-helyettes vagy államtitkár előszobáját is megpályázhatnám, ha személyi titkári ambícióim lennének. Képzeljék csak el: a '81-es Szolidaritás-korszakból fogyasztható mixtúrát keverhetnék, ha elmesélném miképpen konspiráltam a Lengyelországban töltött tudósítói évek során, hogyan segítettem ebben is, abban is a földalatti lengyel társadalmat. Talán még hihető történetekkel is szolgálhatnék... Messziről jött ember...

„Hősi múltam” azért érdemel említést, mert mostanában kellemesen melegszik körülöttem a légkör, anélkül, hogy legendákat, ellenálló múltat kellene kreálnom, le kellene tagadnom baloldaliságomat, titkolni kellene életrajzom katonai, munkásőri, kémelhárítói részleteit. (Ilyesmivel – mint nem sokára megtudtam – csak Nyíregyházán bíbelődik egy igazoló bizottság és egy testi-lelki törpe... de ez ma már szót sem érdemel.)

A Varsói Egyetemen 1990 április 26-án, csütörtökön jut eszembe ez az egész. Politológiai panel résztvevőjeként olyan emberek közé hívtak meg, mint az MDF varsói képviselője, a BBC munkatársa, a Życie Warszawy szerkesztője és a Gazeta Wyborcza rovatvezetője. „Magyarország a választások után” – ez a vita címe, s tőlem a magyar külpolitika, diplomácia irányvázlatozásáról várnak véleményt. Estefelé kapok szót. Mielőtt a rektori épület konferenciatermében megszólalok, rádöbbenek: most először beszélek úgy, hogy a főnököm és a cenzorom nem más, mint a saját lelkiismeretem. A szöveget senkivel sem egyeztettem. Kivel is egyeztettem volna? Ráadásul amit elmondok, világgá szórja a BBC. (Nem sejtem még, hogy majdnem másfél évtized múlva magam is a varsói tudósítójuk leszek.) Még egyszer az időpont: április vége, a régi kormány utolsó hete ez. Az országgyűlés egy hét múlva választja meg az új magyar kormányfőt.

A magyar közéleti kalendárium még nem letisztult lapjain és itt, a követségen május elseje, kedd munkaszüneti nap. A világ proletariátusának ünnepe most a családi együttlét, a pihenés napja, ám, hogy jövőre és később hogyan lesz, ki tudja? Az esti tévéhíradóból kiderül, hogy a március 15. óta szovjet államfőt, Mihail Gorbacsovot a pravoszláv templomi zászlóval és pópájukkal az élen haladó moszkvaiak kifütyülték a Vörös téren. Geopolitikai környezetvédelmükre érzékeny

lengyel barátaim összerendezzenek: nyugati oldaluknál a „kétféle németek” összeolvadáshoz gyürkőznek, keleten meg az orosz Atyuska gyengélkedik. Pörgessük csak vissza a filmet, kedves lengyeljeim! Ki kezdte ezt az egészet? Olvassuk el újra a Kelet-Európa népeihez küldött '81-es nyárvégi Szolidaritás-üzenetet! Aztán mi magyarok is példásain megtettük a magunkét, kiemeltük az első téglát Berlin szégyenfalából. És most itt állunk Európa közepén fal nélkül, cenzorok és ideológiai titkárok nélkül, kompromisszumszülő kerekasztalok után kibomló képletekkel, több ismeretlenes egyenletekkel. Már csak magunktól és egymástól érdeklődhetünk: mit kezdjünk a nyakunkba szakadt demokráciával és az öröklött aknamezőkkel? Mit tudom én... – hessegetem el a politikusokra tartozó dilemmát. Tehetem, én csak külügyi hivatalnok vagyok. Ráadásul még a senki földjén. Új kormányom, amit itt, Varsóban képviselni fogok, bő három hét múlva alakul meg. Ma még csak május elseje van, s ahogy elnézem a képernyőn a Vörös téri képeket, a varsói Győzelem tér kilenc évvel korábbi jelenete jut eszembe ...

... Szemerkélt az eső azon az 1981-es május elsején. Engem, a testvéri szocialista ország rádiótudósítóját a szakmai jólneveltség is, a kíváncsiság is kötelezett, hogy ott legyek a Trybuna Ludu előző napi számában megrajzolt felvonulási útvonalon. Megfigyelő pontomat a Hotel Viktória és az Ismeretlen Katona Sírja közötti kis járdaszigeten jelöltem ki magamnak. Előttem lépdelt a „hivatalosnak” minősített felvonulás (mert volt egy másik is, de azt illegális ellentüntetésnek nevezték). Nos ezen a legálison, többnyire az állami intézmények fegyelmezett dolgozói igyekeztek, hogy mielőbb túljussanak az előírt túraútvonalon. Vert haduk foghíjas sorait nyolcvanezres tömegnek léptették elő a másnapi lapok.

A fegyelmezettek menetének legvégén transzparenssal, vörös lobogókkal és az óriási téren gyér hangeffektusokat produkáló énekével száralmas kis csapat vonult. Zászlajukat és lobogó hajukat a tavaszi szél tépdeste, kései hóval kevert esőcseppek áztatták a transzparens betűit: „A Varsói Egyetem ifjú marxistáinak köre”. Ahogy közeledtek, daluk még alig volt érthető, de ahogy távolodtak, sikerült megfejteni a hamiskásan zengő dal szövegét: *Bój to jest nasz ostatny...* (Ez a harc lesz a végső...).

Húsz éve! Milyen régen volt. Hol lehetnek most ezek a lobogó hajú zászlóvivők? Talán közülük került ki az akkori december, a hadiállapot egynéhány

komisszárja, és olyan is akadhat, aki manapság a Megcsaltak Gárdájának sorait szaporítja.

Ennyit a munkásosztály, a munka ünnepéről – az 1990-es munkaszüneti nap apropóján.

Meghívót kapok a szovjet nagykövetség sajtókoktéljára. Május negyedike, péntek a szovjet újságírók ünnepe. Munkálkodik bennem a kíváncsiság, mert először léphetem át a nagyhatalom varsói palotájának küszöbét. Miért, miért nem, sem ötszázötven éves tudósítói akkreditációm idején, sem mostani diplomata háromnegyed-évemben tőlük nem hozott a meghívót posta.

Meghívásom indítékát délután négykor, a koktél díszes közönsége láttán sem fejem meg. Itt van ugyan az egykori lengyel ellenzék színe-java, azok az emberek, akikről a ma ünnevelt szovjet sajtó a minap még nem írt másként, mint „*antyiszocialiszticeszkij element*”-ről. A Pravda hasábjain és a Majak hullámain ők voltak a „*kontrrevolucionyer*ek”. Én pedig akárhogy is nézem, mégiscsak kakukktojás vagyok itt, mert sem ellenforradalmárként, sem antiszocialista elemként nem szerepelhettem a KGB regiszterében. Még a legenyhébb ellenséges fokozatot, a reform kommunista jelzőt sem igen érdemeltem ki. Húsz éve múlt ungvári futárútjaimmal sem szolgálhattam rá, hogy emlékezzenek rám. Akkor hát mi az oka, hogy ezen a sikkesre kanyarított szovjet fogadáson Andrzej Drawicz úrral, a nagytekintélyű varsói ruszicistával, az ismert egykori ellenzékivel egy társaságban fogyaszthatom a kaviáros és lazacos falatokat? Igaz, a kavargó tömegben még itt rágcsálnak a közelmúlt lengyel nomenklatúrnyikjai is, akik most látványosan tüntető szerénységgel hörpölik az orange juicet, ám közbük sem tartozom, még ha egykor hat álló nap és éjszaka személyi tolmácsa is voltam Pesten az ancien régime kormányzóvivőnek, Jerzy Urbannak. Ez mégsem lehet indok, hogy ebbe a vegyes társaságba belekeverjenek. Vagy talán mégis?! Mert életrajzom innen nézve pozitívnak vélhető részletében ékeskedik, hogy műfordítóként szerepelek Urban magyar kiadású szatírákötetében. Egy másik könyvem pedig akár a moszkvai priuszomat is terhelheti: Wałęsa, a Nobel-díjas villanyszerelő...

Végül is miért vagyok én itt? – Amikor a dilemmába, töprengésbe alaposan belezavarodom, jól hörpintek a pezsgőspohárból, majd hirtelen ötlettel karon ragadom román diplomata kollégámat, Hampu tanácsost és sétálva távozom vele a csillogó orosz parkettről. Hátrapillantok a márványlépcső aljáról, hogy emlékezetembe

véssem ennek a vegyes társasságnak a látványát, mintha megéreztem volna, hogy számomra ez a fogadás a másfél év múlva örökre elmúló Szovjetunió jelképes búcsúkoktélja volt.

Eltárs, te mától úr vagy!

Megtartotta alakuló ülését a Magyar Köztársaság kormánya. Mától (május 23.) van egy biztos pont, egy biztató jelzés. Dr. Antall József a miniszterelnök, aki nem más, mint id. Antall Józsefnek, a háborús lengyel menekültek szeretett „Antall Apójának” a fia. A lengyel sajtó lelkesedik, ám lengyelországi magyar házunkban szó sem esik erről a nem közömbös tényről. Legfeljebb a folyosón Asztalos András, a belpolitikai attasé suttogja szigorúan bizalmasan: *„Ez nagyszerű! Ez az öreg Antall József fia...”*

Az új Nap fényében gyorsan kivirágzik a varsói magyar arborétum ügyeletes kaméleonja és a kormányfő neve hallatán tüstént jelentkezik az ötlettel: keresne egy elegánsabb varsói utcát vagy teret, és jó lenne, ha a mai, eldugott Antall József utcácskáról áthelyeznék a Horthy-kormány lengyelmentő kormánybiztosának a tábláját. Pár héttel később ébredünk rá az ötlet mélyebb értelmére: kultúránk tanácsosa, Molnár elvtárs a nagyköveti végnapjaihoz közelítő Roska elvtárs trónjára pályázik. Sebtében gyűjtögeti excellenciás önjelöléséhez a jó pontokat, de miután kombattáns ellenzéki múltat felmutatni képtelen, úton-útfélen mormolja a varázsszavakat: *„Én már akkor is megmondtam a magamét a piszkos kommunistáknak...”* Molnár elvtársra senki sem haragszik, sőt, kellemesen szórakozik rajta a varsói magyar kolónia, mert a hírek – mint a kolóniákban általában – ultrahang sebességgel terjednek.

Hamarosan új külügyminiszterünk, Jeszenszky Géza egyik első utasítását hozza a Bem rakparti radiogram: „úr” szóra cserélendő az „elvtárs” az egymás közti külügyi érintkezésben és leveleink, jelentéseink textusában. Tudomásulvétellel szignáljuk a táviratot, azután beülünk a kedd délutáni heti diplomata értekezletre, ahol még Roska ex-elvtárs faggatja a többi ex-elvtársat arról, hogy mi újság manapság Lengyelországban. És ott ül még, sőt néhány hónapig ott is marad körünkben Kuti elvtárs, a belügyes főtiszt, aki szíves-örömezt levetné a „diplomata” reprezentációk emlékeitől pecsétetes, szalonnásra zsírosodott zakóját, hogy felvegye a

szürke pufajkát. Alattomos inszINUÁCIÓ lenne, ha mindezt csak úgy feltételezgetnénk erről a fontos, rettegett és közkedveltségnek nem örvendő úriemberről, ha így 1990. májusában nem ő maga emlegetné régi kedves fegyverét, a dobtáras „Pepesát”... Ha rajta múlna, rendet csinálna most is. És miért nem tetszik ez nekem, aki 1956-ban gyerekfejjel a barikádnak ugyanazon az oldalán állt, ahol ő? Miért, miért? Nos azóta harmincnégy kalendáriumot nyűttünk el, azóta tudható, kit és miért szolgáltunk tiszta hittel, bizalommal. És most nem tombol a terror a Köztársaság téren. Most nem kell Kuti elvtárs géppisztolya. Most egészen más ad okot az aggodalomra. Mai elő-érzetemet Martinák János költő két évvel későbbi keltezésű verse igazolja:

Magyar vers... 1992

*Fejünk fölül már régen elfújta
Piros tetőnk a nyugati szél.
Öljük egymást itt lent összebújva,
S belénk marja jégfogát a tél.*

*Ráveti csillagszemét rongyunkra
Az ég, a kés-éllel villogót,
S istenhítből hazudunk magunkra
Nyöszörögve némi takarót.*

De még mindig csak 1990 májusánál tartunk! A Magyar (Nép)Köztársaság Varsói Nagykövetségén zajlik a light-forradalom. Új szó épül be a köznyelvbe: „rendszer-váltás”. Cinikus perceimben kutatom hozzá a szinonimát, de semmi magasztos nem jut eszembe. Csak triviális dolgok: „nyelvcélpont eltolódás” és „seggáthelyezés”. És olvasónaplóm mélyéről feltör Orwell regénye, az 1984: „*Semmi nem változik olyan gyorsan, mint a múlt*”.

Találgatások a finisben

Nem tudom, a politika gomolygó ködfüggönyén át valaki is észreveszi-e, hogy legszebb ruháját Varsó ilyenkor, májusban ölti magára. Üdezöld paravánt emelnek Chopin szobra köré a fák és bokrok, a Łazienki parkból vasárnap délelőtt az első szabadtéri zongorakoncert adja hírrül, hogy ha késve is, itt a tavasz. A Chopin utcai magyar házban a hazai tavasz jelzéseire figyelünk...

Kinek kell csomagolnia, ki marad? Mit hoz a politikai váltás? Igazságos lesz-e az emberi sorsok fölött határozó új külügyi vezetés? – Örvénylenek a felelet nélkül

maradó kérdések. Viták dúlnak a diplomaták dolgozószobáiban, az első emeletei tálaló-kávézóban, a folyosó bársonykanapéin és családi körben, az otthonokban is. Váltva hergelik és nyugtatják egymást az emberek.

A Népszabadság szerkesztőségében Pesten telepátiával és empátiával megáldott szerkesztő ülhet, mert arra kéri tudósítóit a világban, hogy fürkésszék ki a külképviseleteken dolgozókat, a sorsukat latolgató emberek kedélyállapotát. Varsóban Roska nagykövet a ház szóvivőjéül engem, mint sajtóattasét jelöl ki, nosza adjak hangulatjelentést a kíváncsiskodó Népszababnak. Előbb szívesen vállalom, mert érzékelem a légkört, csak hogy működésbe lép a nagyhagyományú kézi vezérlés: nagyköveti utasításra diplomata értekezletünk két órán át formálja hat diplomata óvatos közös nevezőjét, úgy mond az én(!) véleményemet. Aztán hogy meglátásaim egyéni hangját és színeit nyomtalanul kitakarítsuk a szövegből, „nyilatkozatomon” mélyszántást végez a nagykövet tollának rosthegye. „Véleményem” nyomdakész, mehet a tudósító telexére...Igen ám, de Roska István nagykövet – első és utolsó diplomáciai tanítómesterem – olyasvalamire oktatott, amit most az életben is alkalmaznom kell: a diplomáciában mindent szabad, csak ki ne tudódjon... Rajta hát! Ritetz Miklósnak, a Népszabadság varsói tudósítójának nem azt a szöveget adom át, amit keresztül passzíroztunk az értekezlet szellemi darálóján, majd a nagykövet és helyettesének szűrőjén, hanem az én eredeti véleményemet. A hangulatkép így lett hamisítatlan, és hiteles vonásaival került a pesti szedőgépbe, a lap hasábjaira. A MALÉV gépen másnap visszajutó újságpéldányból kiderül a turpisság, lelepleződik a hamisítvány hamisítványa, ami azonos a nem hamisított eredetivel. És megtörténik a csoda – az Öreg tételét is tovább lehet fejleszteni: a diplomáciában mindent szabad, ám ha kitudódik, az sem mindig baj...

Hogy miért nem történt semmi, ma sem tudom. Mindenesetre kollégáim sorra gratulálnak szóvivői nyilatkozatomhoz, amiben a nagykövetség tétova hangulatának lényege mégiscsak benne van: tartunk új miniszterünk, Jeszenszky Géza minap megjelent interjúrészletétől, miszerint *„mindazok nyugodtak lehetnek a külügyi apparátusban, akiket az új vezetés ismer...”* Idegtépő a kétség, hogy kit ismer, és kit milyennek ismer az új vezetés... Az önvizsgálat gyötrelmes napjait, heteit éli át a varsói magyar diplomata kar. Életrajzi adataikat vizsgálgatják az emberek. A karrier-diplomaták – s ma még ők vannak itt többségben – moszkvai IMO-végzettségük

várható hátrányai miatt őrlődnek. Akad kolléga, aki nem titkolt lengyel-gyűlöletét újkeletű polonofil megjegyzésekkel igyekszik feledtetni.

A varsói magyar kolóniában a külkereskedők, vállalati képviselők, szervizesek köréből egy csapásra előkerülnek a templomlépcső koptató hívők. A wilanówi templom nem győzi a kereszteléseket, a szentéletű magyarok viszik az egész családot. Van, aki csak lelki-eszmei akrobata mutatványt ad elő, de olyan is, aki megtagadja apját, a szocializmus tartóoszlopát, a volt külügyes munkásór pedig ijedt hebegésbe-habogásba fog, már-már önmagát is meggyőzi, hogy kényszerből bújt abba a divatjamúlt acélkék mundérba. A külügyminisztérium legkiválóbb párttitkárának minősített és a ki-tudja-hányadik pártkongresszus küldöttéül választott diplomata is diszkrétan leporolja családja grófi címerét, hogy mögéje rejtse elnyűtt párttagsági könyvét. *Tempora mutantur, et nos mutamus in illis* - Változnak az idők, és mi is bennük változunk.

Egyes egyedül az elhárítás ezredese hű önmagához, bizakodik, hogy a Gorbacsovot előbb-utóbb elsöprő moszkvai vihar a magyar nomenklatúra sorait is visszarendezi.

A nagyköveti poszt a találgatások fő célpontja. Az önjelölt tanácsosról, Molnár tanár úrról már szóltam, nem is érdemelne többet az ügy, ha a kérdőjelek erdejében nem ő lenne az egyetlen magabiztos vadász: tudni véli, hogy más szóba sem jöhet, kizárólag ő lehet az új nagykövet! Maga Roska István – legalábbis a külső szemlélő előtt – sztoikus nyugalommal vár a sorsára. Hazahívása időpontjául már a Horn-féle vezetés is az idei nyarat jelölte ki, most csupán az a kérdés, hogy júliusban, augusztusban, netán szeptemberben adja át helyét az utódnak. Az utódnak! Tehát mondom, most az foglalkoztatja a varsói magyar házat, vajon ki ül be rendkívüli és meghatalmazott excellenciás urunk székébe... Két nevet sugdosnak, akik mostanában otthon jártak és a Bem rakparti folyosók híreszteléseiből egy-egy pletyka-foszlányt kicsempészték Varsóba. De elég egy csöppnyi történelemfilozófia és egy kevés politikai logika, hogy ne higgyünk az ilyen híreknek. Kupper-Wojtek Béla, akire a legbiztosabban tippelnek, aligha lehet esélyes. A lengyel szükségállapot tevékeny magyar háttér szereplője volt, s talán kevés ember akad, aki nála jobban kitüntette magát a Szolidaritás iránti antipátiával az 1981-85-ös években. Végül kiderül, hogy szó sincs egyébről, mint Roska álmáról. Ő az, aki ifjú barátjának, többszörös pártfogoltjának, kedvenc vadászfegyver hordozójának hűségjutalmul szeretné átörökíteni

a varsói trónt... Csakhogy Roska külügyi szerepének kihunyásával ennek a jelöltségnek a híre is szertefoszlik.

A Pestről szivárgó tippek újabban Pataki István nevét hozzák a nagykövetség irodáiba, de az erősödő tavaszi napsugár ezt a pletykát is hófoltként olvasztja fel. Való igaz, Pataki nevétől nem rezzen össze a ház népe. Sokan nem is ismerik, mások rendes, kedves fiúnak tartják. Jómagam minden elképzelhető jelölnél szívesebben látnám főnökömnek. Pataki a Duna menti Fehér Ház külügyi osztályának volt szakértő(!) munkatársa. Ismerem őt, első Lengyelországról szóló riportkönyvem lektora volt, olyan lektor, aki pártközponti cenzori hatalmát nem szövegnyirbálásra érvényesítette. Ellenkezőleg: nyolc új oldal íratott velem. Megkért, vegyem bele a könyvembe a KSS-KOR, a lengyel értelmiségi ellenzék történetét is, és még azt sem kívánta, hogy elítélően szóljak arról a szabadkőműves társaságról, amely könyvem lektorálásának idején (1985) még legalább egy halovány „antiszocialista” jelzőt kiérdemelhetett volna a pártállam külügyi ideológusától.

Pataki István neve is a ködbe vész (jól értesültek terjesztik, hogy az új vezetés washingtoni nagykövetségünkön hagyja őt az első beosztott posztján), újra felkavarodik a varsói magyarság hangulata. Ezután már senki sem súgja az újabb jelöltek hírét. Roska pedig elapadhatatlan energiával úzi, kergeti beosztottait, mintha pályájának nem is a leszálló ágán futna... Podkowa Lesznán, a Varsó alatti kertvárosban, a lengyel és a magyar (egykori) ellenzék fészkeben győzelem napi koszorút helyez el a második világháborús magyar katonák sírján, edzett diplomata arcának egyetlen kemény vonása sem rezdül, úgy hallgatja a polgármester szavait az 1956-os magyar október mementójául a templomban elhelyezett emléktábláról. Nagyköveti rangjával tiszteli meg a Varsói Nemzetközi Könyvkiállítást és Vásárt, melynek magyar kiállítói között már azok a korábbi szamizdat kiadók is jelen vannak, akiket tavaly ilyenkor még nagyköveti hatalmával söprűzött volna ki a Kultúra és Tudomány Palotájából. Ma kedélyesen parolázik az új lengyel hatalom kultusz-miniszterével, hogy mutassa: lám ő már azt a demokráciát képviseli, ahol a Tiltás, Tűrés helyett kizárólag a Támogatás létezik. Tolmácsként állok a 3xT-t kitaláló acélgyörgyös magyar politikus nemzedék képviselője és a Tiltott Művek Műhelyeiben nevelkedett lengyel értelmiségi között. Készülök, hogy gazdám szavait fordítsam a demokrácia, a liberalizmus dicséretéről, amikor a tapintatos lengyel miniszter belénk fojtja a hamis szót. Egy bizonyos magyar tudományos mű iránt érdeklődik, megdicséri szép és történetesen politikamentes könyvünket, majd búcsúkézfogással

tovább lép, s ezzel szívességet tesz, a szocialista excellenciást nem kényszeríti gerincferdítő nyilatkozattételre.

Rejtett titkok vacsorája

Lassan megkezdődik a búcsúzkodás, s ezzel május 23-án este néhány órára visszarendeződik a magyar nagykövet élete. Rezidenciáján ebédet ad (tudom, hülyén hangzik, de a diplomáciában a vacsorát ebédnek hívják!) a legutolsó lengyel párttitkár, miniszterelnök, és az Lengyel Népköztársaság utolsó kormányfője tiszteletére.

Mieczyslaw F. Rakowski ex-kormányfő színművész nejével és Jerzy Urban ex-szóvivő újságíró hitvesével ül a földszinti ebédlő asztalánál, Roska István magyar nagykövet az asztalfőn foglal helyet, felesége, a gyakorta és teljesen ok nélkül felfelnevető Margitka vele szemben helyezkedik el. Feleségem Urbánné szomszédjaként és a hölgyek tolmácsaként fogyaszthat a fenséges elegelekből, én pedig – mint rendesen – a két kanálmerítés közben is folyamatos társalgás nyelvi közvetítőjeként maradhatok éhen. Hiába, még mindig nem ültettem át gyakorlatomba Roska már említett bölcs tanát, miszerint a tolmács úgy lakik jól, ha mássalhangzókra rág, magánhangzókra nyel. Szerencsétlenségemre a lengyel nyelv jól meg van spékelve mássalhangzókkal, s emiatt szüntelen rágásra vagyok kárhoztatva.

De nem a tolmács és a gasztronómia mostoha viszonya érdemel figyelmet a szocializmus veteránjainak vacsoráján, inkább az a semmitmondás, amit politizálást imitálva a házigazda és vendégei műveltek ezen a szerda estén. A nevezetes vendégek – egyébként szellemes társalkodók – valamirevaló anekdotával sem látták el a főnököt, nemhogy egy szerény nagyköveti jelentésre valót mondtak volna tollba a húsleves, a kirántott hús és a desszert között. A szóra sem érdemes vacsora titkát pedig mindenki tudta: Roska, az ekkori magyar külügyminiszter-helyettes 1981-ben hivatalból ki nem állhatta a liberális kommunista Rakowskit. Később Rakowski, az 1989-es miniszterelnök, majd a LEMP utolsó első titkára ugyanezt a Roskát immár varsói nagykövetként nem volt hajlandó bemutatkozó látogatáson fogadni. Természetesen itt most sem a vendég, sem házigazdája nem említi a kínos epizódokat, mintha csak elnyelte volna azokat a történelem, miként a történelem emésztette fel eme nevezetes vendégek első titkári, miniszterelnöki, miniszteri-

szóvivői rangját is. Lelke mélyén Roska mégiscsak elégtételt érzett: lám a hegy eljött Mohamedhez...

Nem mérgeledöm, hogy ezt a tolmácsvacsorát is korgó gyomorral zártam. S ha már ostobán nem laktam jól a vacsora előtt, akkor a díszvendégek távozása után pótolom az élvezetet. Félig fogyasztott palacsintámat (istenem, Gyöngyi milyen nagyszerűen csinálja!) most nem húzza el az orrom elől kis Márti, a pincér szerepében fellépő nagykövetségi gépírónő. Párnás kezével visszateszi elém a baracklekvárral töltött ízletes tekercseket, és én gondolataimba burkolózva az étek másik felét is elfogyasztom. S míg rágok-nyelek, a baracklekvárral együtt ízlelgettem a titkot: én már tudom az új hatalom által kijelölt varsói nagykövet nevét.

„... a reptéren többet mondok”

Ölembe hull a „nagy titok” kulcsa. Varsóban én vagyok az első magyar, aki már most, májusban tudja, ki lesz október 10. napjától a Magyar Köztársaság ideiglenes és meghatalmazott varsói nagykövete. A történet, hogy kerek legyen, megér egy kis kitérőt, előzményt.

Nem is oly rég, még márciusban lehetett, amikor a már említett Molnár tanár úr egy vidéki utunkon a kocsiban megemlítette: július elsejével kénytelen felmondani egyik félmunkaidős dolgozójának, a Varsói Magyar Kulturális Intézet konzuli útlevéllal közel harminc éve Lengyelországban élő szervező titkárának, Engelmayer Ákosnak, mert egy másik dolgozója visszatér a szülési szabadságról, kell a munkahely. Molnár igazgató elvtárs az elbocsátandó embert nem kívánta csak úgy „szerződése lejárt” opcióval kitenni a varsói utcára, már csak azért sem, mert az épp diadalmaskodó MDF értékes tagjáról volt szó, s egy ilyen kis munkaügyi lépéssel – mint előrelátó, bölcs ember – nem kockáztathatta a maga elé rajzolt karriert, a nagyköveti jelölést.

Kimondottan önző, saját munkámon könnyítő ötletem támadt: fel kellene vennünk a nagykövetségre a kulturális intézetben felmondás előtt álló embert, félmunkaidőben készíthetné a reggeli lengyel lapszemléket. Tudtam, hogy Ákos, a lengyel-szakértő magyar emigráns, egykori újságíró, főszerkesztő tíz évvel korábban ugyanezzel a lapszemlézéssel külsősként robotolt itt, a követségen. Csakhogy éppen ebben rejlett az ötletem szépséghibája: tíz éve ebből a házból is kitessékelték őt, mert a szocializmustól elrugaskodott emigráns arra vetemedett, hogy magyar létére

belépjen a lengyel Szolidaritásba. Na most ezzel a „priusszal” – új kormányzat ide vagy oda – hogy is találhatnám a még mindig elvtársias diplomata értekezlet elé Engelmayer Ákos alkalmazásának javaslatát?

Telnek-múlnak a napok, óvatoskodva keresem az alkalmat, mikor és hogyan rukkoljak elő a munkanélküli jelölt felvételi javaslatával. Végül egy reggel lesre futok és két anekdota közé becsempészem a dolgot. Roskának a szeme sem rebben, úgy tesz, mintha nem tudná, hogy 1956 ifjú forradalmárát óhajtom beszivároztatni a kommunizmus utolsó magyar végvárába. De azzal mégiscsak tartozott magának a nagykövet – s ez elvtársi becsületére válik –, hogy a döntést utódjára hagyta: *„Vegyék fel ha akarják, ha az új nagykövet is meghagyja majd, miattam jöhet...”* A választól felvillanyozva távozom a nagykövetségi szobából, tudom, pártfogoltam legfeljebb egy-két hónapig marad munkanélküli. Addig meg csak ellátom őt kiadványaink fordításáért és a sajtószemlékért egy kis honoráriummal.

Még ugyanezen a napon, amikor megcsillant a felvétel reménye, pártfogoltam telefonhívást kap Budapestről. A beszélgetés lényegéről percekben belül én is értesülök, mert Ákos felhív és megosztja velem a még ködbe burkolt hírt: régi ellenzéki társai hívják, menjen haza Pestre, fontos feladatot akarnak rábízni. *„Öreg, szerintem te leszel a Varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatója...”* – mondom tréfálkozva a telefonba, aztán komolyra fordítom a szót: *„...hallod, ez tényleg elképzelhető...”* A vonal másik oldaláról mindössze ennyi a válasz: *„Ugyan már...”*

Utána minden úgy történik, mint a népmesében: a gazdag ember házából kiebrudalt legényt egy szép napon magához hívatta a jóságos király és koronája legszebb gyémántját ajándékozta neki. Ugyanez így hangzik a krónikás szavaival: Antall József miniszterelnök magához hívatta az én sajtószemléző „beosztott”-jelöltemet... Engelmayer Ákos másnap este már édesanyja pesti lakásáról hív fel, hogy a népmesei részletet ki tudjam egészíteni. Ennyit mond: *„Ha minden jól megy, én leszek a varsói magyar nagykövet... Ha kijössz elé holnap a varsói reptérre, többet is mondok...”*

Másnap este – fittyet hányva a protokoll szabályokra – én, a Magyar Köztársaság Varsói Nagykövetségének első osztályú titkára, sajtó- és kultúrattaséja „fogadom” hazánk kijelölt rendkívüli és meghatalmazott nagykövetét, Engelmayer Ákos urat. Hódolatomat őexcellenciája farmer szabású barnás zöld kordbársony pantallójában fogadja, s a repülőtérrel a Gorlickára, lakónegyedi földszinti lakásukra

hajtatunk. (A tényt lengyel földön ekkor még csak hárman tudjuk: Ákos, Krystyna asszony és én.)

Gondolkodom, tehát vagyok. Meddig?

Május végétől álmatagon hullnak a homokszemek a nagykövetség óráján. Roska István mindent elkövet, hogy megbízatása utolsó percéig igazi nagykövet maradjon. Teszi ezt rutin-hajtotta önmozgással és némi dacos energiatöbblettel is. Fegyelmet tart, feladatokat oszt, nem lazít és nem hagy lazítani. Leltároztatja a rezidencia ezüst étkészletét, számba veteti az elődöktől örökölt kerámiát, rendeztetí a reprezentációs italraktárat. Amit csak tehet, megtesz, hogy az utód és az új külügyi hatalom részéről ne érje szó a ház elejét.

Furcsa a hangulat, ami most, a deklarált, de még csak halvány jelekből érzékelhető rendszerváltás tavaszán elfogja az embert itt, a nagykövetségen. Tökéletes a bizonytalanság a diplomáciai szolgálat senki földjén. De az ügyek, ügyecskék, a nagykövetséget, mint állami hivatalt a vegetáció szintjén tartó rutinmunkák nem engedik, hogy agyunkat, lelkünket és irodánk szegleteit belepje a pókháló. Tucatnyi magyar diplomata pucolja a krumplit hűvös halomba.

Végül még egy puccos fogadásra is telik: a Raclawicka utcai rezidencián, az utolsó fogadáson a magyar diplomatákkal együtt tölti az estét az elhervadt lengyel politikai elit színe-java és – ami a legfontosabb – Pestről megérkezett a díszvendég, Kupper Wojtek Béla. A helyzet attól nyert szatirikus töltetet vagy tán inkább groteszkké vált, hogy ezen a tavaszvégi estén még mindig volt, aki hitte, hogy ez a levitézlett diplomata lesz az új varsói nagykövet.

Azt már tudjuk, hogy úgy nem lesz, ahogyan eddig volt. A 18. század német szatiristája, Georg Christoph Lichtenberg a mi helyzetünkről is mondhatná: *„Valójában én sem vagyok képes eldönteni, hogy jobb lesz-e, amikor másként lesz, de annyit kijelenthetek, hogy másként kell lennie, ha egyszer valamiféle jóra van szükség.”* Most eszmei vákuum vesz körül engem, a deformált politika receptúráin táplált, a demokratikus ellenzék felvilágosításaitól megkímélt 48 éves embert. Mindhiába keresem a kapaszkodót, ma még csak azt tudom, mi az, ami taszít. Tudom, hogy sok volt elvtársam már nem társaim az elvben, ám az új győzteseket – a felületesen ismert Engelmayeren kívül – még nem ismerem. Számolgom, mennyi van hátra a nyugdíjas évekig, s ijedten eszmélek, hogy esztendőök tucatját nem

morzsolhatom le úgy, hogy a fegyelmezett lojalitást eszmei hitetlenséggel ötvözöm. *„Ha nem tudod, melyik párthoz tartasz, nincs az a szél, amely jó lenne”* – motyogom Seneca szavait, s közben konstátálom, hogy a hétről hétre laposodó diplomata értekezleteken még mindig „Szilágyi elvtárs” a nevem.

A csalódásnak ezekben a hónapjaiban jó tájékozódási pont lehetett volna Tardy Lajos könyve, a Szaggatott krónika. Sajnos jóval később, két évtizeddel a rendszerváltás után olvasom ezt az igaz mondatot: *„... itt nem a kommunizmus, nem a szocializmus bukott meg, hanem azok, akik a nagy eszméket kalózzlobogóként használták fel, tegyük hozzá, ördögi sikerrel.”*

Éles szemű megfigyelő – ilyen az újságíró és előbb-utóbb ilyenné válik az ember a diplomáciai életben is – észreveszi, hogy ez már csak gyengülő tetterővel álcázott vegetáció. Roska pontosan tudja, hogy a nyár derekán, végén már nem retúrjeggyel utazik el Varsóból.

A stáb egy része – érdemli vagy sem – tisztességes, méltóságteljes elvonulást kíván neki. Most már senki sem érezteti vele, hogy keménykedése olyan, mint a fogatlan eb harapása. Magam is hozzájárulok, hogy emberhez méltó legyen a távozás, és annak dacára uralkodom magamon, ha talán mást érdemelne a száraz-lelkületű Öregúr. Szavaim felületét talán érdesre kellett volna hagyni, s nem csiszolni, amikor egyszer-egyszer nagyköveti székének örökösről, Engelmayerről beszélgettünk, és Roska minősítő jelzőit hol a gúny vitriolja, hol az irigység sárgasága járta át. Szíve mélyén utálhatta azt az embert, akiről tudta, hogy őt már nem a félisteneknek kijáró szolgálati tisztelet övezi majd ezen a követségen. Nem kétséges, hogy irigyelte utódát, a lengyel szakértőt, az értelmiségit, aki nem pesti és moszkvai pártakadémiákon érdemelte ki akkreditálását. Jól kiszámíthatta, hogy az új nagykövet egy hét alatt kétszer annyit tehet a magyar-lengyel kapcsolatokért, mint amit ő tett, tehetett – miniszterhelyettesi másfél évtizedét is számolva – húsz éven át. Azt persze még életkorától elvárható bölcsessége sem engedte, hogy központi bizottsági és külügyi múltjára visszanézve beismerje: ő és a korabeli udvartartás sok törpelelkű óriása az utolsó évtizedben mesterien szaggatta annak a két nemzetnek, népnek évezredes kötelékeit, amelyek még az utóbbi időszakban is az elviselhetőbb, komfortosabb kelet-közép-európai együttélést segítették. Ők uszították a szerkesztőségekben hizlalt hű szolgálókat a Szolidaritásra, ők hagyták, hogy az egészséges kereskedelem romhalmazán felvirágozzék a seftesek fertőzött piaca, hogy jól

trágyázott talajra hinthessék a „lusta lengyelről”, a „folyton csak sztrájkoló lengyelről” szóló hamis legendák magvát. Ők terjesztették és cinikusan hagyták terjedni a magyar felsőbbrendűség gőgös teóriáját, miszerint *„lám ott tüntetnek, sztrájkolnak, szervezkednek, lám ott nincs semmi a boltokban, még a benzin is jegyre van... Bezzeg nálunk minden kapható... mert szorgalmas népünk hazájában nyugalom, nagy nemzeti egyetértés honol...”*

Vele távozott a szocializmus

Júniusban eljön a napja, hogy személyesen találkozhat a régi és az új nagykövet. A találkozót láthatatlan taktikával, Roskának célzott hol direkt, hol indirekt utalásokkal magam készítettem elő, de a végjátismát Domszky Mihály tanácsosnak kell vezérelnie. Engelmayer sikerült meggyőzni, hogy a tanácsos, aki most Roska helyettese, feltehetően neki is helyettese lesz. A külügyminisztérium általában azért nem vált egyszerre főnököt és helyettest, hogy ne szakadjon meg a kontinuitás. Egyszóval most a helyettes vagyis az un. első beosztott kompetenciája szükséges, hogy javasolja az ismerkedést.

Szegény Domszky! Napokon át emészti magát, hogy is hozza tető alá a találkozót, mert neki ennél jóval kisebb ügyek elintézéséhez is roppant lelkiere van szüksége. Hogy, hogy nem, az esemény egy hétköznapi délelőtti másfél órájában mégiscsak lezajlik – négyszemközt, a nagykövetségi dolgozók szobájában pálinkával.

A zárt ajtó mögül is kiszivárgott, hogy Roska megpróbálta kioktatni, megleckéztetni „illúziókban ringó” utódát. Hogy erről most beszámolhatok, annak az egyszerű ténynek köszönhető, hogy Roska feloldotta hivatali merevségét és beosztottai körében magára erőltetett széles jókedvvel tálalta ki a négyszemközt(!) megbeszélés egyoldalú részleteit: *„Megmondtam én neki, ne hogy azt képzelje...”* és így tovább.

Amikor harmadszor részesülök az Öreg meséjéből, Ákos (leendő főnököm) megleckéztetésének történetéből, megragadom a fotel karfáját és – lesz, ami lesz – kimondom: *„Nézze, Főnök, ne várja tőlem, hogy kommentálom a szavait. Előbb-utóbb elmegy innen, és akkor majd magát értékelik...”* Furcsán nézett rám, ám a tekintetében halvány egyetértés csillant. Az utolsó napig nem kerül szóba az utód.

Ha nem történik semmi – elég régi szokásom –, unaloműzés gyanánt elmerengek. Egyebek között eljátszom a gondolattal: vajon most majd eltűnnek az eddigi nagyköveti, hatalmi allűrök? A demokratikusnak ígérkező átalakulás változásokat hoz a diplomáciai karnál is? De megeshet, hogy az újak, a friss demokrácia felkent papjai is felveszik a bizánci (bolsevik) viselkedési kultúra hagyományait... Ők is elhiszik, hogy tekintélyüket a beosztottak megalázása, igába hajtása révén építhetik? Nyitott kérések maradnak ezek, mert később, távozásom után már félárnyékból sem figyelhetem diplomáciánk „lelkületének” formálódását.

A következő hónapból egyetlen tényt jegyzek fel, de annak látszólag nincs köze sem a követségünkhöz, sem Varsóhoz: 1990 július 13-án a Bernauer Strassenál hivatalosan is megkezdődött a berlini fal bontása.

Ma reggel (augusztus 14, kedd) pár órára kilépek megfigyelő állásom félárnyékból és főszerepet vállalok a történetekben. Megszervezem, hogy a kocsiján végleg távozó Roska Istvánt autókkal kísérik ki Varsó határáig, ahol Jankinál az út Krakó és Katowice-Budapest felé ágazik. A várostáblánál fél percig nyomjuk a kürtöt, ahogy egyre távolodik volt nagykövetünk vadonatúj Fiat Unója. Vele együtt távozik a lengyel fővárosban kissé meghosszabbodott magyar szocializmus.

Roska István, a nyugdíjas politikus ezután még tizennyolc évet élt Budapesten. Szerettem volna találkozni vele, mert könyvemnek ezt a diplomáciai epizódját úgy akartam megírni, hogy különös egyéniségének titkát megfejtem. Elkéstem, 2008 november 14-én 82 éves korában meghalt. Talán azzal mégis többet mondok a korszak jellegzetes politikai karrierjéről, ha idecitolom a hivatalos életrajzát:

Roska István 1926. december 30-án Mezőhegyesen munkáscsaládban született. Négy polgári osztályt végzett, majd 1940 és 1943 között a Weiss Manfréd Gyárban gépmunkás, 1943–1944-ben drogista tanonc, 1945-től 1947-ig gyógyszer-tári laboráns volt. 1945-ben lépett be a Magyar Kommunista Pártba, az MKP battonyai pártbizottság vezetőségi tagja volt. 1947–1948-ban az MKP battonyai járási pártbizottság, majd a Békés megyei pártbizottság munkatársa volt. 1948–49-ben Makón az MDP megyei sajtófelelőse. 1949-ben rövid ideig a Szabad Nép újságírója volt, majd bekerült az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályára. 1955 és 1958

között megszakításokkal az SZKP Pártfőiskoláján tanult; 1956. decembertől 1957. februárig a Zala megyei rendőrkapitányságon dolgozott. Hazaérkezése után az MSZP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya politikai munkatársa, megbízott osztályvezető-helyettes. 1959. októberben megválasztották a Külügyminisztérium pártbizottsága titkárává. 1966. októbertől a Magyar Népköztársaság szófiai nagykövete. 1971-től 1985-ig a külügyminiszter helyettese, igazgatási és gazdasági-pénzügyi területet felügyelő miniszterhelyettes volt. 1985-től 1988-ig berlini, majd 1990-ig varsói nagykövet.

*

[Eddig tartott könyvem 3. kötetének az a részlete, amelyet többnyire, vagyis a néhány utólagos betűzést nem számítva, még azon melegében, 1989-90-ben írtam nagykövetségi íróasztalom fiókjának. Ám hogy a gondolatrögzítés technikatörténetéhez se legyek hűtlen, közlöm a tisztelt utókorral, hogy ennek a kéziratnak az első felét még írógépen csépeltem le, ám a második felét már a legeslegelső IBM PC/XT (Intel 8088-as mikroprocesszor) számítógépem ChiWriter szövegszerkesztőjén írtam, s magyar ékezetek híján a nyomtatott szövegben golyóstollal tettem ki a pontokat, vesszőket.]

*

Fontos ember piros tollal

Az új nagykövet, Engelmayer Ákos szinte észrevétlenül látott munkához október 10-én. Diplomáciai protokoll tanulmányaim elmélete most az orrom előtt vált életszerű mutatvánnyá. Láthattam, hogyan történik az életben az a bizonyos agreement kérés és elfogadás, a megbízó levél átadás, és az életében először ilyen posztra lépő nagykövet talán élvezetes kalandjainak sora: kollégái, az ugyancsak Varsóba akkreditált mindenféle fehér és színes bőrű excellenciás, plusz a vatikáni nuncius-excellenciás sorra látogatása. Amilyen érdekfeszítő vadonatúj átélést nyújthatott mindez Engelmayernek, akiben kétségkívül ott ágaskodott a volt újságíró kíváncsisága, annyira volt számomra veszteség, hogy ehhez én már nem asszisztálhattam.

Veszteségemen nem kellett megütköznöm, mert Ákos, ha emigráns évtizedeiben nem is vált a lengyel nyelv mesterévé, a tolmácsolást mégsem igényelte. Mi több, helyettese, a Roska után a szocialista külügyből rámaradt Domszky Mihály

tanácsos (hamarosan miniszteri rangú diplomata!) új főnökét pompás érzékkel, hatékony eszközökkel szigetelte el tőlem. Különös világ kezdődött: a hiányos diplomáciai szakismereteivel még engem is alulmúló nagykövet – nem is titkolta! – rettegett, hogy helyettese, a rutinos szakdiplomata betarthat neki. Gyanítható volt, hogy Domszky (talán párttitkári múltja okán) legalább ennyire retteg az új nagykövettől. A vice verza félelem oda vezetett, hogy Engelmayer szobája köré lassan még a Roskánál is vastagabb jégpáncél nőtt. Az új korszakban Domszky Mihály személye felértékelődött, a nagyköveténél jóval nagyobb figyelmet érdemelt. Ha úgy tetszik, valójában ő volt a „nagykövet”. Önmagát – teljes sikerrel! – olyan szűrőnek applikálta be a főnök és a beosztottak közé, hogy a tudtán kívül még a levegő sem hatolhatott át a nagyköveti dolgozószoba és a többi diplomata irodája között. Mit levegő! A papírra rögzített, jelentésekbe, táviratokba foglalt mondatok szigorúan csak az ő cenzori piros tolla láttamozásával juthattak el Pestre. De ha csak láttamozta volna ezeket a hivatali „alkotásokat”. Ugyan! A maga száraz, hamisítatlan bürokrata jelleme minden színt, illatot, zamatot, couleur localt kiirtott a jelentésekből. Irodáját ezért egymás között néhányan „a Nagy Szárító” névvel illettük. Ha piros golyóstolla útjába történetesen olyan ember szövege került, akinek hivatása volt az írás („ejtőernyős” költő, író, újságíró), s magam is ilyen voltam, a teljhatalommal felruházott ember kéjes örömmel irtotta ki az emberibbre formált jelentésekből az emberibbet. Idomításunk idővel stilisztikai öncsonkításokat eredményezett, a száraz tények mellől már-már sikerült öntevékenyen kipusztítani a szubjektív elemeket. Ilyenkor pedig – hogy hatalma ne szenvedjen csorbát – a „de” kötőszót „azonban”-ra módosította avagy épp fordítva.

Haragudni nem, legfeljebb mérgelődni lehetett erre a különös emberre. Különös, semmi esetre sem tucatember volt. Nem tartozott – Roska minősítésével – a vizesnyolcasok klubjához. Domszky Mihály, eredeti szakmája szerint villamos mérnök, sziporkázó intelligenciával és anyanyelvi szintű lengyel nyelvismeretével lenyűgöző is tudott lenni. Ha kivételesen, roppant ritkán megcsillantotta egyéniségének társasági vonását, érdekes kiselőadást tartott a gömbvillámról, melynek kutatása ifjúkori tudományos érdeklődése körébe tartozott. Egészséges humor-érzéktől maradéktalanul megfosztott ember volt, ha személyét mégis valamikor humor övezte, az abból fakadt, hogy munkatársai már a Bem rakparti években, a külügyi lengyel referatúrán a „Gömbvillám” becenevet adományozták neki. Igazságtalan lennék, ha mint ejtőernyősből profivá soha sem lett ex-diplomata csupa negatív

jelzővel illetném Domszky tanácsost (minisztert). A Tökéletes Hivatalnok mintaképe volt ő. Bizonyos időtávra, utólagos rálátásra volt szükségem, hogy érdességét, szárazságát, ne csak megbocsátani tudjam, hanem elismerjem: a diplomáciát örök hivatásul választó emberek kiváló mestere volt. S hogy megalázó piros tollát összeszorított szájjal tűrtem... nos ezzel kellett fizetnem a diplomáciai kalandért, az érdekes, hasznos négy évért. Hogy, hogy nem, Domszky Mihályt és „stílusszárítóját” mindezek dacára ma, amikor mindketten nyugdíjasok vagyunk, megszelídült emlékezetemben őrzöm.

Reverenda és díszmagyar

Jönnek az új diplomaták. 1990 kora őszén a fejem felől elvonul a viharfelhő. Egy esztendő népi demokratikus (szocialista) diplomatáskodásomat csakúgy nem minősítették kirúgásra predestináló bűnnek, mint soha meg nem tagadott életrajzom korábbi tényeit. Mégis tartottam tőle, hogy az új hatalom friss akkreditáltjai között sorra érkeznek olyan emberek, akik iránt – hallomások, szóbeszédnek nyomán – nincs bizalmam. Na persze nem nekem kellett őket elfogadnom, hanem éppen fordítva! Kikre is gondoltam? A legpontosabb képet erről a „lengyelkedő” ember-típusról Moldova György rajzolta az Utolsó tölteny 2. kötetének 31. oldalán: *„Az egyetemi ifjúság korábbi hangoskodói is elhúztak Ausztria felé, vagy pedig Lengyelországban akarták leszüretelni annak a rokonszenvnek a gyümölcsét, melyet a felkelés váltott ki a magyarok iránt. Hogy megkaphassák az útlevelet, levágták forradalmi tüntetésként megnövesztett szakállukat, vettek egy piros-fehér-zöldre eloxált sörnyitót, a nyakukba akasztották és felszálltak a Varsóba tartó vonatra. Hónapokon át éltek a lengyel emberek nyakán, nemcsak szállást és ellátást kunyeráltak tőlük, de annyi pénzbeli adományt is összeszedtek, hogy méretre szabott, divatos farmeröltönyt is tudtak csináltatni maguknak. Később, a nagy lengyelországi nyomor idején vendéglátóik megpróbálták viszonzni a látogatást Budapesten, de az örök barátságot fogadó magyarjaik elbújtak előlük, vagy úgy tettek, mintha soha nem is látták volna őket.”* Moldovára is, s most rám is alaposan megsértődnek ezek a velem egykorú „lengyelbarátok”. Nem is idéztem volna Moldovát, ha magam is nem lettem voltam tanúja a jelenségnek, amit szép cifrára díszített a lengyel szíveket nyitogató *„Polak-Węgier...”* mondóka és a vodkázás mellé kornyikált műdal – *„Az a szép, akinek a szeme kék...”*

Kegyes volt hozzám a sors, az új rend első éveiben, amíg magam is koptattam a Chopin utcai magyar ház lépcsőit, nem volt szerencsém ehhez a hamis polonista társasághoz. Valódi, értékes polonisták vették magukra az enyémhez hasonló ejtőernyőket. Köztük olyan is, aki legendás lengyel barátságával új hivatása profijává vált Varsóban: dr. Dürr Sándor került a konzulátus élére. Nála őszintébb, igazabb lengyelbarátot aligha hordott hátán a Föld. Sándor egyéniségében jól megfértek egymással a kínosan pedáns hivatalnok és a jó kedélyű, melegszívű amatőr történész. Az újszerű magyar-lengyel kapcsolatok hajtómotorja lett, ám erejéből, kedvéből arra is futotta, hogy az elődei által ráhagyott irodai rendetlenséget, a konzuli hivatal augiászi istállóját Héraklészként tisztogassa, csillogóvá varázsolja. A munkájába egy rakás kolléga-bosszantó bürokráciát is vitt, de alig akadt ember a követségen, aki ezzel együtt is ne kedvelte volna a szelídlelkű, joviális úriembert.

Mondom, galamblelkű embereket, kiváló szakértőket küldött az MDF és hozott, hozatott Varsóba Engelmayer Ákos. Közben a helyén hagyott úgyszólván minden régebbi diplomatát, akinek épp nem járt le a négy-öt éves kiküldetése. Jeszenszky Géza külügyminisztériumában nem rendeztek „vérfürdőt”. Az én életemben is mindössze annyi változott, s ennek a változásnak kimondottam örültem,

**Az új nagykövet és az egyházfő.
Engelmayer Ákos József Glemp
bíborossal parolázik**

hogy a feladatra nálam százszor alkalmasabb új embernek adhattam át a Roska által rám tukmált kultúrattasé munkakört. Kovács István József Attila-díjas költő, a lengyel irodalom magyar szaktekintélye ezután éveken át kötözgette, szötte-fonta a két ország művészeit, művészetét összefűző szálakat. Rám az eredetileg szánt külügyi megbízatásom, a sajtókapcsolatok ápolása és a biztonsági feladatok ellátása maradt.

De még így is csendben találgattam, azóta

is kutatom, hogyan volt képes engem, a baloldali érzelmeimet nem tagadó embert megtérni ez a testület. Ilyen mérvű átrendezkedésnél aligha számított érdemnek, hogy Engelmayer a szocializmus utolsó percében meg akartam menteni a munkanélküliségtől, az pedig kimondottan nevetséges önvédelem lett volna, ha csak azért kérek „kegyelmet”, mert Ákost én hoztam-vittem a repülőtérre, amikor még rang-

rejtetten röpködött Varsó és Pest között. Végül még csak nem is kellett kegyelmet kérnem...

Eseménytelenül, életem szempontjából jelentéktelen mozzanatokkal működött tovább a nagykövetség gépezete. Átéltam, ami átélhető és megtapasztalható volt az elegánsra vasalt könyökvédőben. A tolmácsolások elmúltával megszűntek az izgalmas találkozások, már nem is félárnyékból, hanem árnyékból figyelhettem a menetelést a szocializmusból a kapitalizmusba. Megnyugodhattam, mert senki sem várta el tőlem, hogy a hátam mögé köpködjek, megtagadjam azt, amiben hittem. Talán még azt is megbocsátották, hogy Roska autókürtös búcsúztatását én kezdeményeztem. Nehezen álltam meg, mégis behúztam a féket, hogy ne nevessek azok szemébe, akik a családi fényképalbumokból kivakarták a kellemetlen nevű rokont és szovjet megszállásként aposztrofálták a felszabadulást.

Nélkülözhetetlen volt az alkalmazkodás, az új hatalom stílusának elfogadása. A követségi fogadásokon 1991-től új színfoltként tűntek fel a reverendák. Jacek Kuroń munkaügyi miniszter kék farmerje és néhány nemrég még ellenzéki politikus pulóvere ennek az átmeneti diplomáciai folklórnak természetes jelensége volt. Zsinóros, fekete Bocskai öltözet is előkerült a történelmi naftalinból. A koktélpartyk törzsvendége lett az egykori krakkói Wojtyła bíboros érsek külkapcsolati tanácsadója, az ízesen anekdotázó, katowicei Pawlik atya, aki magyar kapcsolatainak elismeréséül Székesfehérvár kanonoki címét roppant büszkén viselte. Összebarátkoztunk, vitáinkban kölcsönösen elfogadtuk világnézetünk fényévnyi távolságát.

Sajtóattasé munkaköröm a napi krumplipucolás (sajtószemlék, táviratok fabrikálása) mellett kifejezett új színt kapott azzal, hogy szerveztem, katalizáltam, koordináltam az új nagykövet PR-ját. Volt ám érdeklődés, nem is akármilyen! Kegyükért a varsói lapok és az elektronikus szerkesztőségek egymással versengtek, hogy mielőbb lecsaphassanak erre az érdekes emberre, Engelmayerre. Tudták róla, hogy a „rossz fiúk” közé sorolta előbb az '56 utáni magyar rend, majd miután idetelepült, a lengyel hatalom is. Kisebb fajta szenzációt keltett, hogy sokéves lengyel emigrációból emelte ki őt az Antall-kormány és megtette varsói nagykövetének. Ez annyit jelentett, hogy csak az egyik varsói utcáról a másikra kellett átköltöznie, a szerény lakónegyedi lakásból a rendőr őrszemmel vigyázott, kétszintes, kertes rezidenciába. Rám várt a lengyel újságírók és a nagykövet közötti időegyeztetés, az interjúknál a csendes asszisztálás. Ez utóbbi néha fájdalmas

foghúzásra emlékeztetett, szenvedtem a magyar-lengyel sztereotípiákkal tűzdelt gyenge kérdéseket nyögdécselő, felkészületlen kollégáktól. Ilyenkor csak Éva tudott egy kis derűt varázsolni a nagykövetségi szobába azzal, hogy az apró herendi csészékben elém is letette a lengyel főváros területén fogyasztható legfinomabb magyar kávé.

Még mielőtt belefeledkezem a varsói magyar nagykövetség falai között úgyszólván észrevétlenül lüktető politikai, eszmei és perszonális forradalomba, sietve közlöm kedves Olvasómmal, hogy ugyanekkor Lengyelország is a csendes átalakulás hónapjait élte. Ahogy Szt. István kettős keresztjével 1990 júliusában újjáéledt a régi magyar címer, 46 év után ugyanennek az évnek a kezdetén a lengyel sas fejére is visszatették a koronát. S hogy az ezeresztendő baráti, testvéri nézetazonossághoz híven legyen még egy hasonlóság a két közéletli metamorfózis között, Antall József is, Tadeusz Mazowiecki is inkább sétahajó, semmint hadi cirkáló fedélzetéről vezérelte a forradalmat. Mérgelődtek is miatta a véres ütközetekre vágyók. Antall MDF-je lassú sorvadással fizetett érte, Mazowiecki pedig a héják támadásának tette ki magát a „*gruba kreska*” vagyis a „vastag vonal” meghúzása miatt. (Ez annyit jelentett, hogy a rendszerváló lengyel kerekasztal nyomán felállt hatalom a múltat és a jelent/jövőt vastag vonallal végleg el akarta választani.)

Varsó belvárosában látványos szimbólumot kreált a rendszerváltás, a tervgazdálkodásból a piacgazdálkodásba való átmenet: a megszűnt Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) székházából tőzsdepalota – a szocializmus „építészeti vezetéséből” a kapitalizmus főhadiszállása lett.

Minek is nevezhetném, ha nem családi rendszerváltásnak, hogy lengyel feleségem mostantól már nem csak keresztnevével (Ilona), hanem a Magyar Köztársaság címerével ékesített útlevelel is magyarnak vallhatta magát. Magyar diplomaták és külkereskedők lengyel feleségeivel együtt ő is átvehette azt a díszes okmányt, amelyben Göncz Árpád köztársasági elnökünk 1991. július 11-én magyar állampolgárrá fogadta őket. A követségi nagyteremben felsorakozott asszonyok, köztük a nagykövet felesége, Krystyna is, szép szál rózsák kíséretében léptek be abba a majdnem tízmilliós „társaságba”, amelyet Magyarországnak hívnak. Elhangzottak a szép szavú köszöntők, illatoztak a rózsák, kellemes volt a pezsgő, ám a legszebb mégiscsak Göncz Árpád üzenete volt. Mellékszereplőként, a kedves

esemény családtag-vendégeként elmerenghettem a kanapén. Felidéztem egy régi nyarat. A hetvenes évek végén lehetett, amikor vásárosnaményi könyvtáros barátom, Antal Miklós orosz műfordító vendége volt Árpi bácsi a gergelyiugornyai Tisza-part szerény alkotóházában. Ott találkoztunk és váltottunk néhány barátságos szót. És most tessék – ettől a nagyszerű embertől kapta második állampolgárságát Ilona.

Trabant strucctoijással

Diplomata útlevelem, a CD-s „felségjelű” Volvo, Ilona friss magyarítása, kamasz gyermekeink utazási vágya mind arra ösztökölt, hogy most ne csak belekóstoljak, hanem jókora szeletet kanyarítsak magamnak is a nyugati kapitalista világból. Ha másért nem, azért, hogy lássam, milyen cserét hajtottunk végre a rendszer-váltással. Eddig csak étvágygerjesztő rácsodálkozásban volt részem az öt évvel ezelőtti bécsi víkend. A második nekifutás, vizitem a Szabad Európa müncheni központjában – mint azt az egyik előző fejezetben lelepleztem – áldásos vesekő műtétemnek hála, elmaradt. Még korábban, 1973-ban, a balassagyarmati kollégiumi túszeresztés akció utáni hetekben engem is jelöltek a 750 fős magyar békefenntartó kontingensbe, amely Dél-Vietnam területén más nemzetek katonáival, rendőreivel, diplomátaival együtt tevékenykedett a Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság égisze alatt. Ez ugyan nem Nyugat volt, de még erről is lemaradtam. Hiába volt szükség lengyel nyelvismeretemre, mert az egyik békefenntartó partner Lengyelország volt, régebbi fertőző májgyulladásom miatt a szigorú orvosi bizottság kiszuperált. Többször nem is küldtek, nem is hívtak a vasfüggönyön túlra. De most aztán uccu neki, nyakunkba vettük Nyugat-Európát.

Nyári szabadságunk első célpontja a testvéri Csehszlovákia (akkor még egységes ország) fővárosa volt. Bársonyos forradalmának már csak a cseh humorhoz illő nyomát találtuk Prágában: Husz János szobrával átellenben az Óvárosi téren cseh képzőművészeti főiskolások „alkotását” láttuk. Két magas struccclábra, mint tartóoszlopokra Trabantot emeltek, s az alvázhoz, a kipufogó helyére hímvesszőt, s hozzá vörösre pingált strucctoijásokat illesztettek. Cseh szatíra volt ez a javából!

Szomorú vallomást teszek, önkritikát gyakorlok: prágai sétánkon nem volt annyi eszem, hogy lefényképezzem, és ma már prágai barátom, régi cseh tudósító kollégám, Rostia Bajer sem talál róla képet. Ám hogy mégis visszaadjam a hangulatot, David Cerny, az akkoriban még ifjú festőművész rokon értelmű művével,

a Quo vadis-al illusztrálom. Ez a fém és üveg emlékmű ma a prágai német nagykövetség udvarán díszel, s emlékeztet, hogy az NDK állampolgárai Trabantjaikat tömegesen és örökre Prága központjában hagyták és várták nyugat-németországi beutazási engedélyüket.

Volvónkat, a dezaktualizált nagykövettől, Roska Istvántól vásárolt autót mi bizony nem hagytuk ott Prágában. Szükség volt rá, hogy a színpompás prágai élmények, a kafkai, svejki emlékhelyek, a Hrandzsin várnegyed és a Hrabal-epizódokat életre varázsló sörök és sörözők után legálisan átgurulhassunk vele a nyugat-német határon. Münchenbe tartottunk, hogy ott széles ívben elkerüljük az „ellenséges fellazítás” fellegvárát, s még az esztendeje meghíusult SZER-látogatás emlékét is.

Négy lábú Trabant a prágai német nagykövetség kertjében

Diplomata családhoz nem illő, olcsó kempinget vettünk birtokba a bajor főváros törökök-lakta negyedében. Három napon át buszoztunk, órák hosszat gyalogoltunk és kószáltunk az olcsó élelmiszer depókban, hogy minél mélyebben belenézhesünk a németek és a törökök szemébe: boldogok-e, élvezik-e a kis- és nagytőke áldását? Úgy gondoltam, hogy átmenetileg jó módú emberként kiszámíthatom családom várható jövőjét az új világrendben. A müncheni nagyvárosi lüktetésben, rohanásban az itteniek arca a varsói járókelők ábrázatánál fikarcnyival sem sugárzott több örömet vagy bánatot, de lenyűgöztek az üzletek, áruházak katalógusokból ismert cikkektől roskadó polclabirintusai.

Nem szándékozom részletes útleírással untatni 21. századi olvasómat. A számunkra akkor még új, szenzációs felfedezések, élmények sorát kellene leírnom, s ezek a schengeni határokon belül élő mai európai polgárban hitetlenkedést válthatnak ki: mitől lehetett mindez szenzációs? Miért kellett úgy örvendezni és három országon át cipelni a müncheni áruházban vásárolt számítógépes nyomtatót? Miért kellett rácsodálkozni a „sex shop” cégtáblájára? Miért volt sokkoló, hogy vajból, tejből nyolc-tíz féle kapható? Miért vártam majdnem tíz percet a kezelő személyzetre a benzinkút mögötti autómosó zárt ajtaja előtt, holott tudni illett volna, hogy valahány fémpénz bedobása után megnyílik az automata mosoda. És még én nevettem a finn

kivándorlón, Matti Larni satírája hősén, aki hiányzó egy dollárja miatt az első, föld alá süllyesztett amerikai WC fogságába esett. Nagy kihagyás: nem véstem papírra tüstént egy naiv magyar diplomata satíráját! Lám, most ebbe a kis bekezdésbe sűrítettem a meg nem írott kisregényt... Ha megírtam volna, az is szerepelne a satírában, hogy ötvenedik születésnapom után két hónappal nyomtam életemben először (azóta se sokszor) ütközésig a gázpedált a München és Innsbruck közötti sztrádán, s onnan Velencéig már csak azért nem téptem 140-nel, mert a térképen felderítettük a pályadíj nélkül is használható utakat. Kellett a pénz a Waikiki kempingre Lido di Jesolo-n és arra is, hogy csalódhassunk a laguna-menti ristorante pizzájában, teljen a vaporettóra és Andris fiamnak meg nekem belépőjegyre a Salvadore Dali Múzeumba. (Az akkor 15 éves fiúban ez az egyórás Dali-látogatás keltette fel a szürrealista festészet iránti szenvedélyes érdeklődést.) A kempingben pedig mi magunk nyújthattunk szürrealista látványt a mellénk telepedett holland családnak. Sokkolhatta őket a látvány, amit roppant elegáns ékszínkép diplomáciai rendszámtáblánk és a hivalkodó ovális CD mellett a varsói cserkész áruházban vásárolt, olcsó kétszemélyes sátor nyújtott. Rokonszenves pillantásokkal és az olasz helyszín okán reggel „buongiorno”, este „buonanotte” köszöntésekkel hercigeskedtünk egymásnak, ám gyanítottuk, mi mindent találgathatnak rólunk, a nemrég még szocialista ország csóró diplomatájáról. Ilyesmit gondolhattak: nálunk még olyan fiatal, mindössze pár hónapos a „jólét”, hogy időnk sem lehetett egy jobb sátor beszerzésére... A mi titkunk maradt, hogy a sátrat a család nő tagjainak szántuk, mi pedig, az Adria-parti expedíció férfi tagjai a turista romantika szellemében a Volvo kombi gumimatracokkal puhított fedélzetén tértünk nyugovóra. A nyugalom mégsem volt háborítatlan. A kemping fölött tomboló viharban négyünk menedéke lett autónk „hálója”, miközben a szegény holland polgár moszkítóhálós, előteres lakósátra éppúgy a juharfa zivatar verte törzsére tekeredett, mint a mi kis kekiszínű sátorlapunk.

Élményekkel teli öt nap után, különös, mégis így igaz, halvány honvágyunk támadt. Horvátok-lakta jugoszláv városokon át húztunk. Siettünk hazafelé, Zágrábra épphogy csak rácsodálkoztunk, áruházában az akkoriban még kétféle értékű jugoszláv dinárral pórul jártunk, s a kiszemelt divatos női cipőcskét ott is hagytuk a csomagolóban. Így értünk Magyarországra, ahonnan feleségem egy esztendeje Sátoraljaújhelyen át még lengyel állampolgárként ment diplomata-feleségnek a saját hazájába, most pedig megmártózva a nyugat-európai kapitalizmusban, jókora

kerülővel új, magyar útlevelel Röszkén át jött második hazájába. A keszthelyi rokonság ölelésnyi intermezzo volt csupán, onnan türelmetlen kíváncsiság hajtott bennünket a szűkebb hazába: milyen is lett az újkapitalista Nyíregyháza? Jóraivaló tírjákaink, mintha mi sem történt volna, ugyanúgy ébredtek az új világra, mint amikor Újév napján felkelünk, s csak a naptár változik. Nagyszállási kis hétvégi telkünkön, a város centrumától alig több mint tíz kilométerre, ebben a rendszerfüggetlen oázisban még a híre sem ért el hozzám, hogy az „átvilágítást” lelkesen segítő épp ezekben a hetekben, hónapokban iparkodott valaki a víz alá nyomni. A történet részleteit évek múltán ismertem meg, de hatása sohasem érintett meg. (A késő utókor jogosan igényli a szómagyarázatot: az „átvilágítást” nem röntgen asszisztensek végezték, s még csak nem is a vállalatok működését monitorozó auditról volt szó. Ezt az átvilágítást, amit régebbi korokban igazoló eljárásnak, még korábban inkvizíciónak mondtak, az új hatalom politikáját szolgáló bizottságok végezték, s őket olyanok is segítették, akik mások bepiszkításával saját kis szennyeseiket mosogatták. Nos ilyen öntisztogató volt az a kicsi emberke, akit könyvem első kötetének utolsó néhány oldalán bemutatam.)

Az én technikai forradalmam

Harmadik diplomáciai szolgálati évem startolt 1991 szeptemberében. Nem naptári években számolunk, mert a követségeken többnyire a nyári váltások voltak szokásban. Külügyes ejtőernyőmet éppen két éve csatoltam magamra. Ha az eltelt időt megfelezem, az első félidő a szocializmus búcsúztatásával, a második a kapitalizmus köszöntésével telt. A jó esetben négy évre kalkulálható akkreditációnak most a harmadik szettje indult. S hogy ennek az évnek is legyen új kalandja, arról már nem a politika, hanem a technika lenyűgöző robbanása, a komputerizáció gondoskodott.

Tavasszal, még a nyaralásunk előtt elfogott a Puska nagyapámtól génjeimbe kódolt vágy mindenfajta műszaki csodabogár, újdonság iránt. Újsághirdetés nyomában indultam el a varsói Teatr Wielki (Nagyszínház) szomszédságában, a Senatorskából kiágazó utcácskába. Akkoriban nyílt ott az egyik első lengyel számítógépes bolt. Ugyan már, dehogy is bolt! Kartondobozokkal, s bennük sebtében összerakott IBM XT 80286 típusú számítógépekkel faltól falig tömött raktár, nagykereskedés féle volt ez.

A komputer őskora. A gépet megszelídítettem

nyíregyházi Lengyel utcai házunk hátsó kerítés szomszédjáról, a helyi repülőtér parancsnokáról 1985-ben azt suttogták, hogy már(!) van a lakásán Commodore 64. Hogy miért suttogták? Pusztán azért, mert akkor ez a tulajdon éppúgy státusz szimbólumnak számított, mint két évtizeddel korábban a 601-es Trabant.

Az otthoni és irodai gépek piaci nyitányánál mégiscsak úttörőnek tekinthettem magamat. Az XT 80286-ot hamar követte az AT 80386-os... 486-os és ...586-os. Berobbantak életünkbe a Pentium mikroprocesszorok, sőt még egy 64 Kilobyte Memory Card-al felszerelt, tenyérbeférő Atari Portfolioval is gazdagodtam.

Az első hónapokban keserves kínlódással próbálgattam kiismerni, megtanulni a számítógép roppant ellenséges természetét. Tavasztól ősziig sikerült annyira megutálni az egészet, hogy már-már mérlegeltem, kire tudom rásózni a drótokból, csavarokból meg isten tudja miből összerakott, világosszürke, zümmögő dobozt. Talán a bennem is megbúvó homo ludens mentette meg első gépemet a kiátkozástól, mert a fél palacsintasütő méretű, 3,25" hüvelykes floppy lemezekre olyan izgalmas játékok kínálgatták magukat, mint a ZumZum és a Tetris. Virradatig tartó lövöldözések és hasáb-illesztgetések révén átmenetileg mégiscsak sikerült komputerfüggővé lennem. Csakhogy mint a dominó-, a sakk- és a kártyaszenvédély is végleg elillant természetemből, mert sajnáltam rájuk az időt, a számítógépes

Húsz, majd negyven megabájtával az IBM XT 80286-os ma már csak az informatika-történet múzeumában lelhető fel. Szerzeményemmel az ötödik generációs számítógépek ébredésének voltam tanúja, mert a nálam felvilágosultabbak ekkor már olyan masinák, „népszámítógépek” szakértői voltak, mint a Commodore 64 és a ZX Spectrum. Emlékeztem, hogy a

Atari Portfolio – ma már házi technikai múzeumom darabja

játékok varázsa is tovatűnt. De mielőtt gépemet megint az enyészetnek szántam volna, egy dühroham múltán felébredt a gyanúm, hogy talán az írógépet felváltó szolgálommá tehetem őt. Ügyetlenül botladozva úgy ahogy megtanultam a ChiWriter szövegszerkesztő használatát, sőt mire átmásoltam a fentebb olvasható oldalakat, ennek a fejezetnek az első harminc-negyven oldalát, némi rutinra is szert tettem. Az ostoba, időrabló játékokkal és a ChiWriter ismeretével ki is merült szerény tudásom, de most már nem adtam fel. Gyanítottam, hogy a matematika és fizika iránti ostoba ellenszenvem, diákkorom bűne nem akadályozhat, s előbb-utóbb legyőzöm az informatika hétfejű sárkányát. Hadviselésem újabb vereségét éltem át, amikor bányász geodéta sógorom, Krzysztof hol Varsóban, hol Katowicében próbálta roppant bölcs szavakkal a fejembe verni az akkoriban még DOS-ra hangolt számítógépes logikát. Itt volt a bökkenő! Szakszerű rokon felvilágosításokat szegény fiú olyan terminus technikusok bevetésével igyekezett művelni, amiket csak a hozzá hasonló reál műveltségű műszaki emberek fogtak fel, ám a hallottaktól a magamfajta ostoba humán értelmiségi füle bedugult, agyam szürkeállománya hupikékké változott. Kis híján vérig sértettem szegény, jó szándékú sógoromat. *„Hagyj nekem békét a műszaki süketeléssel. Egy mukkot se értek az egészből”* – zártam le komputeres oktatásom első szemeszterét. Ahogy suszter a kaptafánál, úgy maradjak én is ChiWriter és a ZumZum mellett.... Ilyen letargikus gondolattal fogadtam az első hóesést, és ezzel be is köszöntöttek a hosszú, téli esték.

A követségi munkát a szocialista krumplipucolásról átkereszteltem kapitalista favágásra. S hogy mégse csupán külügyi rutinmunkát végezzek, gondolkoztam, hogy tehetném napjaimat hasznossá, érdekesebbé. Ötletemet, hogy PR-tapasztalataimmal külügyi oktatási kézikönyvet írnék a korszerű Magyarország-kép formálásának külképviseleti módszereiről, immel-ámmal még el is fogadták a külügyminisztériumban, ám amikor a munkámhoz helyi adalékokat kértem a világszerte dolgozó magyar sajtóattaséktól, egyetlen kolléga kivételével senki sem segített. Feledésbe merült, csendesen kimúlt a szándék. Maradt a favágás, a napi sajtószemlék, a hetenként hol itt, hol ott zajló koktélok, fogadások és a megritkult diplomata értekezletek. Az elmaradt tolmácsolások, a nagykövet kíséretében korábban tett élményszaporító találkozások megszűnése, Domszky tanácsos mindenkit maga mögé utasító élre törése mind hozzásegített, hogy – ha nem is mellőzött, de – első osztályú követségi titkárként másodosztályú diplomatának érezzem magamat. Nem is volt különösebb bajom ezzel a degradációval, tudomásul vettem, megalázást sem éreztem.

Valójában most kerültem igazán az idegenlégiós ejtőernyős szerepkörébe, s ez annál inkább érdekes volt, hogy történelem tanárok, költők, etnográfusok, az új MDF-rend kiérdemesült amatőrjei is friss szabású ernyőkkel ereszkedtek le Varsóra. Rokonszenves, művelt emberek, avatott lengyel-szakértők ültek be az alig kihűlt székekbe. Hangulatos vidéki kultúrház atmoszférája lengte be a házat. Nem sok időnek kellett eltelnie, hogy Domszky tanácsos-miniszter piros tollas szövegpiszkáló kekeckedése már ne okozzon stresszt, ne mérgeledjünk miatta. Többen is rájöttünk, hogy ő az egyetlen ember a nagykövetségen, aki a legszárazabb követségi adminisztráció terhét, felelőségét lelkesen dalolva cipeli. Jó is volt így, mert ehhez az unalmas favágáshoz sem a nagykövet, sem mi nem értettünk.

Előbb a csata... A sebesültszállítás ráér

Emlékezetemet visszaterelem a számítógépek világába, oda, ahonnan egyéni technikai forradalmamat vágytam diadalra vinni. Öndicséretet érdemlő, vadonatúj módszerhez folyamodtam: félretoltam az érthetetlen nyelvezetű, kócos logikájú szakkönyveket, amiket feleslegesen hurcoltam haza a Mokotowskán nyílt számítógépes könyvesboltból. Lemondtam mindenféle szakértő, barát, sógor bölcs magyarázatáról. Esténként nekikeseredett, következetes lépésekkel araszoltam mind mélyebbre a műszaki tudás poklának bugyraiba. Bemagoltam a DOS-parancsokat, bebifláztam jó néhány ASCII-kódot, nyomogattam a billentyűzetet és ha valami sikerült, haladéktalanul feljegyeztem. Megtanultam, hogy ha autodidakta próbálkozásaim mindent összezavarnak, a Ctr+Alt+Del kombinációval kirántom magam az informatikai kelepcéből, mint ahogy Münchausen báró tette a mocsárban a török elleni hadjárat idején. Gépembe okos katowicei sógorom erővel belegyömöszölte a Windows 3.1-et, nem is győztem érte áldani, hisz ez még az én begyepesedett, humán felfogásomat is kitisztogatta és minden addiginál látványosabbá, grafikailag is érzékelhetővé tette a számítógép kezelését. Színes ikonok, értelmes piktogramok váltották fel a képernyő fekete iskolatábláját és rajta a hangyányi krétafehér betűket, számokat. Megindultam és sebesen haladtam felfelé a lejtőn. Röpké heteken belül – kérem elhinni! – olyan hozzáértésre, bizonyos rutinra tettem szert, hogy a kollégák elismeréséből koszorúhoz is, babfőzelékbe is évekre elegendő babért arattam.

A komputer-bacilust leghamarabb a diplomata negyedben, átellenben lakó Kovács István kultúrtanácsos kapta el tőlem. Az első géprecsodálkozás benne talán

ugyanazt a reflexet keltette, mint bennem, amikor sógorom katowicei otthonában lenyűgözve lestem, hogy az akkoriban tízesztendős kisfia, Szymon a ZX Spectrumon milyen varázslásokra képes. Kovács Pistának is hazahoztuk az XT 80286-ot, de őt sikerült megkímélni a humán értelmiségit fenyegető dührohamoktól. Költői lelkére jellemző volt az első reagálása, amikor íróasztalán összeállítottuk és beindítottuk a gépet: *„Hidd el öregem, ott belül egy kis ördög csinál mindent.”* A magyar költő fantáziájára csak az angol költőtől, John Osbornetól vett mondással tromfolhattam rá: *„A számítógép az emberi fejlődés logikus láncszeme: intelligencia erkölcsök nélkül.”*

Mi sem természetesebb, Kovács kolléga is átesett a komputerrel barátkozók gyermekbetegségén: játszott, lövöldözött, bombázott az akkoriban egyre szaporodó, még együgyű, mégis izgalmas programokkal. Kovácséknál is hódított a ZumZum és a Simcity. Pista a családtagjaival együtt koptatta fényesre a joysticket, mígnem őt is elkapta a tudásvágy. Én meg rajta próbálhattam ki, képes vagyok-e mással is megértetni a kisördög-hajtott masina kezelését.

Kettőnk wilanówi szolgálati lakása között a távolság ötven méternél alig volt több. Ennyit kellett megtennem, hogy átsétáljak leckéket adni. Talán a második vagy a harmadik „foglalkozásra” indultam Kovácsékhoz, s hogy a novemberi, barátságtalanul hideg estén még az ötven métert is rövidebbre szabjam, a betonozott utacska helyett a házunkat szegényező, lágy hajlatú, füves emelkedőn vágtam át. Helyesebben átvágtam volna, ha nem csúszok meg a domb nedves fűvén. Egyik kezemben szemüveget tartottam, a másikban floppyt szorongattam, és csúszás közben óvakodtam, nehogy a fontos tárgyak zuhanásom áldozatul essenek.

Nem tudom, mennyi ideig fekhettem ingben, zakóban a hideg földön, ám amikor az ájulásból magamhoz tértem, a sötét estében már csendes volt a környék. Lábam észbontó fájdalommal tagadta meg a feltápáskodást. Gyanakodtam, hogy nagyobb baj lehet. Egyszer, kétszer megismételtem a kísérletet, de a fájdalomtól újra az ájulás küszöbét súroltam. Remény csillant, mert észrevettem, hogy pontosan a szobánk ablaka alatt fekszem, s ha sikerül, kavicssal megdobom az ablaküveget. Ha a családom észreveszi a koppanást, valaki kijön értem. Talán így is történt volna, ha kéznyújtásnyira vagy egy kis kúszással találtam volna akár csak egyetlen kavicsot vagy göröngyöt. Nem volt szerencsém. Számot vettem vele, hogy amíg egy véletlen járókelő, egy későn hazatérő diplomata épp erre nem kószál, addig menthetlenül beszerezem magamnak a tüdőgyulladást. S ahogy ott a nedves fűvön

fantáziám a súlyos kilátáson tépelődött, eszembe jutott a nem is tudom, honnan, kitől származó mondás: „*Minden betegség a halál próbálkozása.*” Reménykedtem, előbb-utóbb Kovácséknak feltűnik, hogy ígéretem ellenére nem mentem át hozzájuk, s majdcsak telefonálnak értem, akkor pedig kiderül, hogy valami nincs rendben és keresni kezdenek. Fáztam, s az alsó lábszáram felől egyre élesebb fájdalom hasogatott. Nem tudom, meddig tarthatott az ájultság, de amikor velem szemben, a szomszéd ház elé kanyarodott egy magyar diplomáciai rendszámú limuzin, s benne megláttam katonai attasénk lengyel sofőrjét, tudtam, hogy még nem lehet hét óra, s én úgy fél 7 körül indultam otthonról. A fájdalomról megfeledkezve heves karlengetéssel, kiáltásokkal próbáltam magamra vonni a sofőr figyelmét. A kocsni motorja járt, kellemes meleg lehetett az autóban. A két tompított fényű lámpa épp rám világított, esélyem volt, hogy ötven méterről csak-csak észrevesz a pilóta. Nem vett észre! Még mindig nem lankadt a remény, mert emlékeztem, a délelőtti értekezleten Bardócz ezredes mondta, hogy hétkor vacsorára hivatalos a finn katonai attaséhoz. Gálaegyenruhás ezredesünk meg is jelent az ajtóban, sietve kaptatott lefelé a lépcsőn a várakozó autóhoz. „*Lacikám, segíts!*” – most már nem kiáltottam, hanem ordítottam, ahogy csak egy összefagyott emberi torokból tellett. Meghallotta, sofőrjével rám lövette a kocsni fényszóróját, felismert. Sietve hozzám jött, furcsán nézegetett, biztosan ittasnak vélt, noha eddig még becsípett állapotban sem láthatott. Ismertem a katona természetét, részletes előadás helyett pár mondatos „jelentésbe” préseltem a történeteket. Most aztán minden felgyorsult: a sofőrrel együtt beemeltek a hátsó ülésre, szóltak a feleségemnek, aki mellém ült az autóba és irány a kormánykórház, ahová mi, diplomaták is tartoztunk. Ezt persze nem lehetett elkapkodni. Bardócz ezredes bizonyította, hogy ő nem csak gálamundéros operett katona, hanem a hadvezér minden erényével megáldott csapattiszt: előbb meg kell vívnia a csatát, utána jöhet a sebesültek és a halottak összeszedése... Nos a mi esetünkben ez így értendő: mielőtt sofőrjével engem, a sebesültet szállíttatott a kórházba, elvitette magát a finn katonához, aki az akkoriban még hepehupás Okrężnán lakott. Aki valamikor átélte a lábtörés különleges élményét, tudja, mit jelent ilyenkor a hepehupa és rajta mindenegyes döccenés...

De most már minden úgy történt, ahogy az ilyenkor történni szokott: röntgen és gipsz... Persze dehogyis minden úgy történt! A kivételezettek kórháza volt ez, amit az utcája nevére csak Hožának hívtak, s lám, még ebben is hasonló volt a pesti Kútvölgyihez. Akit ide becipeltek vagy a mentő behozott, nem egykönnyen bonta-

kozott ki a fehér köpenyesek öleléséből. Az orvosok itt a lelkiismerethez, a hippokratészi eskühöz a VIP-páciensek iránti alázatot is csatolták. A nővérek a lehető legenyhébb fájdalmat okozva bökték tűiket a bársonyszékeken puhult, nagytiszteletű fenekekbe. Az orvos-beteg viszony többnyire a rangok függvényében alakult. Előfordul – s ezt a kórtermi törzsvendégnek tekinthető betegtársamtól hallottam –, hogy a terápia a doki és a miniszterhelyettes közötti hosszas alkuban formálódik. Lábtörésem utóéletét is ilyesféle diskurzus alakította.

A betegfelvétel ügyeletes baleseti sebésze úgy elmélyült a röntgenfelvételem tanulmányozásában, hogy csak egyféle döntésre juthatott: ágyazzanak meg az osztályukon, mert hazatérésről szó sem lehet. Mondom, innentől fogva már nem a gipszelés utáni szokványos otthoni kivárás, helyben járás(bicegés) következett. Másnap szép sorban jöttek a doktorok, fődoktorok és a prof, s hogy az én magyar diplomata lábam nem a nemzeti hovatartozás okán lehetett érdekes, arról a vizit után közeledő népes csoport kíváncsisága győzött meg. Negyedéves medikák és medikusok bizonyára a „különleges csonttörések” címet viselő gyakorlati foglalkozásra jöttek és fogták kíváncsi gyűrűbe az ágyamat, mert oktatási célra alkalmas esetnek minősültem. Lehet, hogy még kollokváltak is belőlem. A bölcs gyógyítók konzíliuma végül kimondta a verdiktet. (*„Átfúrjuk a bokacsontot és súlyokkal nyújtjuk...”*). Na ezt ne rajtam gyakoroljátok kedveseim – gondoltam, s amint a nagytekintélyű professzor levonult a terepről, kezdődhetett az alku. Addig okoskodtam, érveltem, amíg kezelő-orvosomat meg nem győztem (*„Ugyan már, hagyjuk ezt a csontfurkálást...”*)

Így történhetett, hogy egy hét kórházi heverészés múltán már wilanówi szolgálati otthonunkban félig fekvő pozícióban fészkelődhettem a talptól combtőig érő gipszben a számítógépemhez tolt fotel mélyén. Kényelmetlen volt a kővé merevedett fehér kaloda. Az egyre kínzóbb viszketés ellen a különféle technikákat vettem be. Néhányat itt most közre is adok. A gipszcsőbe fűzve tizennégy milliméter széles gatyagumit végtelenítettem, s a két végét összekötő csomó jól irányzott húzogatása hatékonyan segítette a gipsz alatti vakarózást. Majd ahogy melegedett az idő, a vakarás és a hűtés kombinációját alkottam meg a gipsz és a bőröm közé dugott biciklipumpával. Egy-két erőteljes fújtatással akár fél óra enyhülésre is szert tehettem. (Ma már inkább a grillezésnél használt faszén fújtatót ajánlanám.) A hajlakkszóróval bepermetezett tiszta szesz is kiváló szolgálatot tett. Ez csupán a csúcstechnológia néhány eszköze és módszere volt. Sok egyéb hasznos találmányomról „W gipsie” (Gipszben) címmel terveztem a számítógépes kézi-

könyvemhez hasonló szatirikus művet írni, de szándékommal csak a címadásig jutottam el.

Mindenesetre áldásos találmányaim kiválóan szolgálták a hónapokig tartó gipsz-fogság elviselhetőségét. Kényszerű betegszabadságom pedig így termelhette ki számomra az életre szóló hasznot, a számítógép kezelés elsajátítását.

Lábtörésemnek volt még egy másik életfogytiglani hozadéka is. Az orvosi szakirodalom ezt Sudeck-szindróma néven említi. Alkura kész ortopédus orvosom rám bízta, meddig akarom, meddig tudom elviselni a gipszet, s mert már jól megszoktam, megnyugtattam, hogy nem türelmetlenkedem, maradjon, amíg kell. A végeredmény az lett, hogy a lábam a kelleténél hetekkel tovább maradt gipsz hüvelyében. Erre – a kormánykórház feledhetetlen rehabilitációs nővérkéjének felvilágosítása szerint – a veszélyes folyamatok, a csonttrikulás, izomsorvadás már-már visszafordíthatatlan, utolsó fázisa küszöbén ébredt rá az orvosom. (Most értettem meg, miért sápadt el a doki az utolsó röntgenkép láttán.)

A történet vége happy end (komputer guru lettem) és egy maradandó fogyatékoság (kissé sántítok, futni, de még sietni sem tudok).

Türelmes Olvasómat eddig több nekifutással győzködtem az újabb és még újabb ismeretszerzés, tapasztalás iránti szenvedélyes vágyakozásomról. Most mégis vallom, hogy a lábtörés és cifra utóélete talán az egyetlen élmény, amire nem volt szükségem. De mint a történelem, úgy az életrajzok sem ismerik az utólagos feltételes módot, így hát értelmetlen a kérdés: mi lett volna, ha Kovács István költőt és kultúrtaácsost nem kapja el a számítógép iránti vágy, s ha nem a kezemben, hanem a zsebemben tartottam volna a szemüvegemet vagy ha nem rövidíték a két diplomata lakás közötti úton? Mi lett volna? Nem tudom, de az biztos, hogy a gipszben töltött hónapok nélkül később oszlott volna fel a köd a reál tudományoknak, a számítógépnek is makacsul ellenálló agyamról.

Számítógépes sikereim szaporán követték egymást. Hangsúlyozom, hogy ami 1991-93 között még sikernek minősült, az ma holnap óvodai tananyag lesz. De akkoriban még a kivételezettek kincse volt az IBM PC ismerete. Olyanok is akadtak, akik alkatrészekből össze tudtak rakni egy ilyen gépet. A hozzám hasonló ötvenesek és a nálam is idősebbek többsége eleve ódzkodott a bonyolult szerkentyű megismerésétől. Írók alkotóműhelyében továbbra is az írógép csattogott, újságíró kollégáim tollal vagy legfeljebb villanyírógépen írogatták cikkeiket vagy gépíróknak

diktáltak. Ugyanezt tették a jelentéseiket naphosszat fabrikáló diplomaták is. Varsóban ez az állapot mégsem tartott sokáig. Ha Kováccsal, ezzel az ízig-vérig humán lelkületű és logikájú emberrel meg tudtam értetni azt, amit egy éve magam se értettem, miért ne taníttanám meg a többi varsói magyart is?

Egyszeriben a nagykövetség „fontos emberévé” léptem elő. Szombat délelőttökön heteken át magyarázgattam tíz-tizenkét követségi embernek, diplomatáknak, magyar és lengyel adminisztrációs munkatársaknak a komputer csínját-bínját, az akkoriban újdonságként feltűnt Windows 3.1-et és Wordperfectet, majd az épp divatba jött, barátságosabb Microsoft WORD szövegszerkesztőt. S hogy munkatársaim némi fizetés-pótlékhoz is jussanak, kapcsolatot teremtettem a varsói Inter-Global Oświata oktatási magánvállalkozással. Ott aztán szép sorjában levizsgáztatták őket, tudásukat bizonyítvánnyal tanúsították, a Bem-rakpart személyzeti osztályán pedig képzettség- és fizetésemelő papírként kezelték azt.

Nemsokára neves áldozatom akadt. '92 júniusában Sugár András, a Magyar Televízió közismert személyisége Varsóban járt. András, a minap, már könyvem írása közben így idézte fel akkori találkozásunkat: „... *Te adtad az első lökést ahhoz, hogy megtanuljam az informatikát. Én addig egyáltalán nem használtam számítógépet, de Te megmutattad, hogy mindenre azt használod, és milyen jó. Aztán 1993-ban az Apple cég megajándékozott egy kis lappal. Mivel meg kellett élnem a kirúgásom után, 1995-ben visszatértem a fordítói szakmába, és öt perc alatt kiderült, hogy az már nem megy írógéppel. Akkor kezdtem a tanulást, és ma egy napig sem tudok a gép nélkül élni...*”

Számítógépes guruként az utolsó babéromat egy vékony, alig 80 oldalas könyvecskével arattam. A „Pól żartem, pól serio o komputerze” (Félig tréfásan, félig komolyan a számítógépről) – tizenötezer példányban röpült ki a nyomdagépből és fél év alatt mind egy szálig elkelt a lengyel könyvesboltokban. Szép, szép ez a példányszám, de ha a magyarnál négyszer nagyobb lengyel könyvpiacot tekintjük, azért ez nem volt az év könyvsikere. Mégis siker volt, mert a szatirikus humor és a szellemes karikatúrák, a lehető legegyszerűbb, közérthetővé formált nyelvezet, a megszelídített informatikai szakszókincs a hozzám hasonló gyenge képességűekkel is megértette, mi történik, ha ezt vagy azt a billentyűt lenyomjuk. Sok esztendővel a könyvecske megjelenése után, még manapság is előfordul, hogy olyan emberekkel találkozom (gyermekorvos, színész, egy big band szaxofonosa, környezetvédelmi szakíró), akik meglepnek: „*Uram, én a maga könyvéből értettem meg a számítógépet...*” Sikereim

ünnepi tortáján a hab a gyermekeim komputeres útja. Primitív magyarázataimmal mint kamaszokat indítottam el ezen az úton, ám miután mindkét gyermekem hivatásának eszköze lett a komputer, ma ők hozzák helyre a hibáimat, ha bonyodalmakba gabalyodok. Könyvem impresszumában is a fiamat találja a kedves Olvasó! Két és fél éves unokám, Matyldka pedig – noha még nem beszél – tökéletes biztonsággal tudja, hol és miért kell lenyomni az ENTER-t.

„Dobd a meszet a drótra!”

Kamasz gyermekeim a wilanówi kormányzati és diplomata negyed minden előnyét és hátrányát megtapasztalták. A varsói népnyelv az épp letűnt világ elitjének ezt a telepét „Vörös Disznó Öböl” névvel tüntette ki. A sajátos VIP-világ fiatalabb nemzedéki vetülete elkényeztetett, vásott gyermekek és éretlen fiatalok alakjaiban mutatta magát. Őket nevezték a lengyelek „banánifjúságnak”. A bábeli nyelvezettel hozzájuk csapódó diplomata csemeték serege olyan különleges metropolis-folklórt teremtett, ami az egészséges családi nevelés minden paraméterét aláásta, bár ez nem volt törvényszerű.

Egyes egyedül a soha el nem készült, betonvázában csúnyálkodó óvodaroncs és a benne játszódozó nemzetközi gyermekbanda dolgai hasonlítottak a gittegylet-hez és Boka pesti grundjához, ám Nemeček Ernőhöz hasonló emberke nem volt e tájon. Vagy talán mégis? A VIP-lakások házmesterének a fia, Maniek szerénységével és a volt kormányzóvivő, Urban leánya, Marta fiús vagányságával illetet volna a pesti irodalmi helyszínbe, de ez a hasonlat is akkorákat biccen, mint az én gipszelt bal lábam.

Családi szféránkba ebből a környezetből szűrődött be a kor varsói ifjúsági zsargonja. A magyar olvasó, talán még a lengyelül tanuló magyar sem igen értené ezt a szlenget, ezért csak a magyarázatra alig szoruló legszellemesebb mondatot ragadom ki. Gyermekeim barátai, ha iskola után alkalmasint nálunk jöttek össze, akaratlanul is odafigyeltem, ha telefonunkról valamelyik lengyel gyerkőc tőlünk óhajtott beszélni az apjával. Ha a mamája vette fel a telefont, ilyen mondat ütötte meg a fületem: *„Rzuć wapno na drut!”* (Dobd a meszet a drótra!). Felnőttes magyar műfordításban így hangzana: Küldd aput a telefonhoz! Kevésbé irodalmiasan: Küldd az érelmeszesedett fatert a telefonhoz!

Kalandosan alakult, szülői szemszögből aggasztó képet mutatott Andris fiúnk varsói serdülőkora. Jó is, rossz is volt abban, hogy a feleségem igyekezett engem megkímélni az „eseményektől”, s ő maga anyatigrisként és volt pedagógusként birkózott meg hol az iskolából érkező vészjelzésekkel, hol a csavargás különféle műfaji elemeivel.

Első pályaválasztási irányát a fiam nekem köszönhette. Budapesti kirándulásunkon a várnegyed Vendéglátó Múzeuma olyan hatást tett rá, hogy alkotó egyénisége és a mesterszakácsá válás vágya, perspektívája a legtermészetesebb célt, a nyíregyházi vendéglátóipari szakközépiskolát jelölte ki. Kiváló iskola volt, jó tanárokkal, nagyszerű szakokkal. Már az első tanévben olyan gasztronómiai ismereteket kapott a fú, hogy még a Gundel hidegkonyhai mesterszakácsa is elismerően veregette meg a vállát, amikor kéthetes nyári gyakorlatot végzett a magyar vendéglátás fellegvárában. Ha ott, a nyíregyházi iskolában szerezhette volna meg a képesítését... no de itt megint szükségtelen a múlt idejű feltételes mód! Andrisnak a családdal kellett Varsóba költöznie, itt pedig – szomorú valóság! – belépett egy olyan iskola második osztályába, amely inkább üzemi étkezdék szakács- és pincérkibocsátó kombinációjának bizonyult. A sárgarépa szeletelés és a mosogatás varsói gyakorlati színvonala már semmit sem nyújtott a fiúnak, mert őt akkor már az ötszáz fős ünnepi fogadások konyhai előkészítésére, hidegtálak díszítésére kérte fel Kelemen Jenő, a nagykövetség szakácsa. Időközben az iskolai unalom, a szakmatanulás értelmetlensége, a feltehetően a génekkel tőlem átörökölt ellenérzés az intézményesített tanulás iránt, és a haverok olyan egyesített erővel hatottak az én Andris fiamra, hogy az iskolalátogatás előbb észrevétlenül, később lebukásokkal tarkítva tökéletes iskolakerüléssé konvertálódott. Ilona felderítő akciói előttem mély konspirációban zajlottak, s csak a döntő csapás, a srác rejtőzködésének leleplezése után részesültem beavatásban. Varsó belvárosának kellős közepén, a Jerozolimskie és a Nowy Świat kereszteződésében a KPN pártház alagsora rejtette a „Kamuflarz”-t, a nyugati hadseregek demobiljából származó cuccokat, bakancsokat, terepszín ruhákat kínáló butikot, amely nevéhez híven (a szó lengyelül is az álcázást, rejtőzködést jelöli) jól rejtette a szülői és tanári szemek elől a gyerekeket. Andris ott több, mint vásárló, az egyik eladó haverja volt. Ilona eredményes nyomozó akciója után nagy-nagy erőfeszítés, szülői bűvészműtárvány és jó néhány üveg magyar bor kellett, hogy a tanári testület homályba borítsa az extrém időtartamú iskolakerülést.

A kamaszkor zárójelenetének helyszíne mégsem a „Kamuflarz”, hanem a wilanówi negyed autóparkolója, majd belvárosi rendőrkapitányság fogdája lett. A történet mindössze ennyi: az említett VIP-negyed aranyifjai és a velük tartó 16 éves Andris fiunk egy késő esti buli után a parkolóban álló kocsik tetején át vezető útvonalat tartották alkalmasnak a hazatérésre. A karosszériákon csattogó lábak, szerencsére nem a divatos Martens bakancsok, olyan zajt csaptak, hogy az emeleti ablakokból rémültem figyelő emberek telefonhoz nyúltak. Az utca két torkolata felől érkező Policja feliratú kocsikba szedték össze a randalírozókat, és zsuppolták be őket a belvárosi kapitányság fogdájába. Ki szólt az érdekükben, melyik szülő mozgósíthatta „kapcsolatait”? – nem tudom. A nyolc-tíz srácot másnap reggel szabálysértési eljárás, jogi utóhatás nélkül hazaengedték. Mondom, számunkra az autón táncolás lett a nehéz korszak fináléja. Nem tudom, a fogdás éjszaka vagy a feltámadt jó érzés hatott-e rá, Andrissal több nevelési gondunk-bajunk nem volt. Húsz évvel a történetek után beismerem: a fiam fejhosszal lemaradt az én kamasz-korom szülőszomorító jelenetei mögött.

Leányunkat, Ágotát merőben más kaland edzette a wilanówi Wiertnicza utcai XXXVIII. sz. Gimnáziumban. Őt nem ragadta el a banánifjúság stílusa, a magyar diplomata kolóniában is távol tartotta magát a kortársaitól. Szeretett tanulni, jól is tanult, örült a kis hétköznapi iskolai sikereknek. Mégis volt egy bökkenő! Osztályában a mi leánykánk volt az egyetlen diák, aki nem járt hittanra. Ez a lengyel körülmények közepette nehezen emészthető tény a második osztályban érte el az apogeumát. Meg nem erősített osztálytársi szóbeszéd szerint talán a kémia tanárnő volt az „ítéletvégrehajtó”. Utálatát osztályzataival olyan nyíltan kifejezésre juttatta, hogy családi döntésre kényszerültünk. A harmadik és a negyedik osztályt már a tréfásan „Sorbonnak” becézett belvárosi gimnáziumban végezte, s ott is érettségizett. Különleges iskola volt ez. Élsportolók, kiemelkedő tehetségű fiatal művészek az edzésekhez, a koncertek idejéhez alkalmazkodva heti három napba sűrített tanórákon sajátították el a gimnáziumi anyagot, s itt a tudományok sorából kimaradt a hittan. Majd ahogy Andrisnak a vendéglátó szakmát, úgy Áginak a varsói közgazdasági egyetemet, az SGH-t ajánlottam. Őt év múltán szép osztályzatok díszítették a kereskedelem és marketing szakon szerzett diplomáját. Hogy sohasem lett közgazdász, az éppúgy egy későbbi epizód, mint az is, hogy Andris fiam sem maradt a szakácskodás mestere.

Töretlen hit az akasztófák távoli árnyékában

Diplomáciai szolgálatom a finiséhez cammogott. Az ilyen kiküldetést négy vagy öt évre méretezték. Hogy négy vagy öt a végeredmény, az többnyire az utódláson is múlt. Ha a külügyminisztériumban a jelölt vagy önjelölt már türelmetlenül rángatta az istrángot, a rövidebb verzió is előfordulhatott. Nem tudom, az én esetemben így lehetett-e, annyi bizonyos, hogy már a negyedik évben, 1993-ban megkaptam a visszahívó levelet. Éltem a hosszabbítás jogával. Röpké napok múltán megjött Bába Iván államtitkár válasza: a hosszabbításhoz hozzájárult. Most már tudtam, hogy 1994 április 1-jén négy év múltán térek vissza erről a kimondottan érdekes, tanulságos kirándulásról, a diplomáciából. Egy évem maradt, hogy családommal mérlegeljem, hova s hogyan tovább... Bennem ekkorra már kiérlelődött az új, s az életben talán utolsó Nagy Kaland terve, ám még magamba fojtottam. Tudtam, hogy két nagy gyermekemben szövetségesre lelek. Ilona... hmm... kemény dió... de talán...

Nem futok előre, még csak 1992-t írunk. Az orvosok otthon tartottak volna, de én megelégtettem a helyben járást. Munkába álltam amint eldobhattam a mankót, majd sántikálásom támasztát, a görbebot is. Jól is tettem, különben lemaradtam volna egy nevezetes magyar-lengyel rendezvényről, és nagykövetségi éveim emlékezetes epizódjával kurtítattam volna az átélések sorát.

Nagykövetem, Engelmayer beválogatott a Poznańba utazó diplomata küldöttségbe. A magyar 1956-ot megelőző júniusi lengyel munkáslázadás városában egyéb magyar-lengyel rendezvények kíséretében felavattuk a Mansfeld Péter utcát. Történelmi szimbólum alakjában szembesültem olyan tényekkel, amelyekről voltaképpen tudhattam volna, de még csak gyanúm se volt az emberi gonoszságról, amelyhez – ha úgy vesszük – magam is asszisztáltam. Nézzük a tényeket: Mansfeld Pétert, a nálam egy évvel idősebb pesti fiút 1956-os „ellenforradalmi tettéért”, megvárva nagykorúságát, 1959 március 21-én felakasztották. Igen, a kivégzéshez azzal asszisztáltam, s velem együtt asszisztált akkor sokszázezer korunkbeli magyar fiatal, hogy Péter halála pillanatában lelkesen, töretlen hittel ünnepeltük a Magyar Tanácsköztársaság negyvenedik és a KISZ megalakulásának második évfordulóját.

Ünnepeltük azokat is, akik ennek a fiúnak a nyakába hurkolták a kötelet és hagyták 13 percig szenvedni.

A koszorúvivő mögött a poznani emlékműhöz lépdeltem, s akkor ott a lelkem mélyén valami megbicsaklott. Én, aki a magyar '56 barikádjának másik felén álltam, most hitetlenül, hitevesztetten szédelegtem. Szürrealista képek tolultak elém, torkom elszorult, köröskörül a felismerés, a csalódás villámai csapkodtak. Csendesen haladtunk együtt: Mansfeld Péter testvére, Kovács István költő és felesége, Ildikó, Engelmayer Ákos – ahányan, annyi féle érzélemmel. Elboruló lelkemre két akasztófa árnya vetődött: egy nagykovácsi bitó, amelytől tanártársa, barátja mentette meg a Papámat és egy pesti, amelytől senki sem mentette meg a csepeli esztergályos ipari tanulót. Emléktáblát avattunk a régi lengyel állambiztonsági hivatal, az UB székháza mögött egymást keresztező két utcában. Romek Strzałkowski 13 éves poznańi kisdíákot, az egyik utca névadóját 1956 június 28-án lötték le a munkástüntetésen. A másik utca Mansfeld Péter nevét vette fel (és mindmáig viseli). Évek múltán olvastam egy magyar tanulmányt, Eörsi László Mítoszok helyett – 1956 című munkáját, amely – igaz, nem igaz? – a „forradalmár” pesti srácot „köztörvényes” elkövetővé tette és sokak szemében leemelte a mártírnak kijáró talapzatról. Ezzel a történelmi tényzavarral együtt is szégyellem, hogy az akasztás napjaiban jókedvvel ünnepeltem. Mansfeld Péter, bárki is volt, bármit is tett, kivégzésével egy szép eszme jegyében gonosz módon celebráltak elrettentést azok, akikben forrón és vakon hittem. (Ma, 2010 végén is kérdezem magamtól: ez még mindig nem volt elég? még mindig joggal vallhatom a baloldali eszmeiség igazát? Igen, maga az eszme, az elv változatlanul szép és igaz!)

Vitéz Sebestyén Sándorral az ősi határnál

Futotta ezekben a búcsúzkodó szolgálati hónapjaiban még egy kimondottan szép munkára is. Olyasfélére, ami egyszerre négy fonalat kötött masnira: magyar-lengyel kötelékeimet, nyírségi gyökereimet, régi és hamarosan megújuló hivatásom és az Engelmayer iránti elkötelezettség szálait. Annak a szabolcsi fiatalembernek, Sebes-

Sebestyén Sándor operatőr

tyén Sándornak köszönhettem a méltó búcsúzkodást, akiről kiderült, hogy – akkori-ban még amatőrként, de már régóta profiként – kezeli a video kamerát, riport- és portréfilmjei a magyar történelem értékőrzői.

Sándort egykori lapomban, a nyíregyházi Kelet-Magyarország cikkében fedeztem fel. A Don-kanyar operatőréről szóló portréból megtudtam, hogy a múlt őszön a százezer magyar katona temetőjéhez kamerájával kíserte el a honvédelmi minisztérium autóbuszán utazó első zarándok csoportot. A megyei lap főszerkesztő-helyettese, Marik Sándor közvetítésével kerestem meg a gégényi illetőségű fiatal-embert. Felajánlotta, ha a forgatás nyersanyagát a külügyminisztérium fedezné, örömmel jönne Varsóba és dokumentum-riport filmet készítené, kamerájával bejárná a magyar-lengyel barátság útjait. Nem tévedtem: az ötlethez azonnal megnyertem a nagykövetet. Végiggondoltuk, megvitattuk a forgatókönyv vázlatát, szinopszist írtunk, megszereztük a felvételekhez nélkülözhetetlen nyersanyagot.

'92 május 5. volt, s reggel 9-kor a Nyírség és Varsó 300 kilométeres félútján, Rzeszówban találkoztunk, majd Sándor kocsijával egy héten át jártuk a két nép barátságának sokszáz kilométeres főbb útvonalát (Przemyśl– Janów Lubelski– Zwierzyniec– Sandomierz– Tarnów– Varsó– Poznań– Krakkó– Wieliczka–Dębno– Tarnów– Tropie– Limanowa– Florinka– Nowy Sącz– Stary Sącz).

Sebestyén Sándort 2010-ben vitézzé avatta Habsburg-Lotharingiai József Árpád főherceg

Bőséges anyaggal indultunk vissza Varsóból, s a forgatás végén Sándor felvette a későbbi film indító képsorait. Ide, a galíciai tájra, a történelmi lengyel-magyar határ mellé érkezett hozzánk fekete nagyköveti kocsiján Engelmayer Ákos. Interjút készítettem vele valahol a Dunajec mentén, s ezzel mintegy a hatvan perces dokumentum-riportfilm beköszönő narrátoraiként elindítottuk a nézőt.

Tizennyolc év pergett le azóta. Sándorral azóta is baráti kapcsolatot ápolok. A minap, könyvem munkálatai közben meglepett közös filmünk elektronikus átiratával és egy érdekes, személyes információval. Sebestyén Sándor Istvánt 2010 szeptember 11-én Vácott ünne-

pélyesen felvette soraiba a magyar Vitézi Rend. Ha egyszer megvalósítjuk szándékunkat, és a régi forgatások nyomán húsz perces pergő filmet szerkesztünk szép zenéssel és korunkhoz illeszkedő narrációval, akkor a felújított munka stáblistáján operatőr barátom már Vitéz Sebestyén Sándor néven szerepel majd.

Még egy apró, szerzői lelkeket simogató epizódot felidézek erről a hétről. Sándor, amint kocsijával Varsó határához értünk, lefékezett, a kesztyűtartóból kihúzta könyvemet, a Varsói krónikát és kért, hogy ott, a lengyel fővárost jelképező sellőlány, a Syrenka oszlopa alatt, a „WARSAWA” tábla tövében dedikáljak. Ezt írtam: *Sebestyén Sándornak abban a reményben, hogy a könyv utolsó fejezetét videó szalagra együtt írjuk meg. 1992 május 8. (Varsó határában).*

Azt hiszem, megírtuk...

Horatius felfüggesztve: vissza a félárnyékba!

A családi tanács sorsdöntő „ülését” a ’92-es Karácsony és a Szilveszter napjaiban tartottuk. Január elsején már tudtuk, hogy 1994 a végleges varsói letelepedés éve lesz. Nem volt könnyű döntés. Egymás ellen ható motivációkkal és érzelmekkel kellett megküzdeni. Családfő és egyetlen kereső voltam, számot kellett vetnem jövőnk kilátásaival. Ha hazatérünk, közhivatalnoki vizsga árán ottmaradhattam volna a külügyminisztériumban, hogy unatkozó és másokat untató könyökvédős hivatalnokként kivárlam a politika újabb, kedvező fordulatát és pár év múlva megint itt találjam magam a varsói nagykövetségen vagy esetleg Moszkvában, Prágában, Szófiában... ki tudja hol? Egyéniségemtől az ilyesféle karrier kilátás ki-mondottan idegen volt, ez a távlat nem fért bele újabb átélésre vágyó képzeletembe, így hát szóba se került. Vissza Nyíregyházára? Kelet-Magyarország... nyíregyházi rádió... városi televízió... MTI... vízügy-környezetvédelem... magánvállalkozás pénztelenül...? Gyermekeim hevesen támogattak, amint bedobtam: „*Varsóban maradunk!*” Ági is, Andris is szövetségesül szegődött hozzám, mert idekötötték őket barátságok, szerelmek, s nem utolsó sorban a tanulás. Különös, feleségem, Ilona lengyel léte nehezen tört meg. „Hazavágyott” Nyíregyházára, abba a városba, amelyben 17 évet töltött és ahol otthonosan érezte magát. Úgy hiszem, az utóbbi huszonegy év közös, sikeres sorskanyarjai győzték meg őt, hogy mégis vállaljuk az új helyzetet. Most a revánsnak kellett következnie: ezúttal az ő szülőhazájától kérünk befogadást.

A Lengyelországba települő magyar könnyen megbarátkozik a kivándorlás gondolatával, az emigráns lét kilátásával. Háromféle lelki támaszba kapaszkodtam: 1. ismerem, szeretem a lengyeleket, 2. semmi sem kényszerít emigrációra 3. ha kedvem, időm engedi, bármikor hazalátogathatok. (Tizenhét varsói évünk múlt el azóta. Pontosan annyi, amennyit Ilona magyar földön töltött. Ma már tudjuk: a '92-es családi tanács helyesen döntött: Lengyelországban itthon, Magyarországon otthon vagyunk.)

„Disszidálásunkat” megértés fogadta. Nagykövetem, aki évtizedek óta Varsóban élő magyar, s aki akkreditációja lejártával feltehetően szintúgy visszatér a helybeli lakos státusába, nem is tehetett mást, mint megértést tanúsított. Még ennél is többet tett, mert ki tudja, talán így akarta megköszönni a szocializmus utolsó óráiban a kinevezését megelőző apró segítségemet. Május 5-i dátummal javaslatomat támogató levelet írt dr. Csúcs Lászlónak, aki az új MDF-kabinet akaratából a Magyar Rádió újdonsült elnöke volt. Felajánlottam a Rádiónak, hogy diplomáciai munkám befejeztével, letelepülésünk pillanatától újra vállalom – immár freelancerként – a varsói tudósítói feladatokat. Tudtam, hogy olyan pillanatban teszem ezt, amikor vitorlámat az MDF-vezetés széljársába, a felszámolt varsói poszt feletti jogos mérgeződésük irányába fordíthatom. Tudtam, hogy a varsói tudósítások felélesztése a kimondottan lengyel-barát Antall-kormánynak, Csúcs Lászlónak és lengyel feleségének éppúgy szívügye lehet, mint az ugyancsak mély lengyel gyökérzetű nagykövetünknek. Még ha ilyen magas szintű grémium érdeke is, tartottam tőle, hogy például a könyvem második kötetében említett kritikusom, Kiss Gy. Csaba professzor úr megvétőzhatja kinevezésemet. Lehet, hogy elegendő volt Engelmayer támogatása, és az is, hogy a Magyar Rádióra a múltból örökölt maradt pénzhányok közepette is megoldást találtam. Nem kértem se szolgálati lakást, se autót, csak egy minimális pénzösszeget, amiből a rádiós munkámat kiszolgáló legszerényebb szakmai felszerelést megvásárolom. Fizetést sem kértem, csupán a szabadúszó újságíró honoráriumát, kissé feljavított, úgymond kiemelt honoráriumot. Engelmayer nagykövet Csúcs Lászlóhoz írott támogató levelének első sorait idézem:

„Kedves Elnökhelyettes Úr!

Támogató soraimmal látom el munkatársam levelét, ugyanis meggyőződésem, hogy az a megoldás, amit javasol, jó aranyokkal veszi figyelembe a Lengyelországról szóló hiteles tájékoztatás magyar nemzeti érdekeit, feltehetően a Magyar Rádió szakmai és anyagi szempontjait valamint Szilágyi Szabolcs hivatásbeli és egyéni szándékait.

Szilágyi Szabolcsot és munkáját közel másfél évtizede jól ismerem. Lengyelország sorsfordító éveiben (1879-1984) a Magyar Rádió és a Magyar Televízió állandó varsói tudósítójaként az akkori tájékoztatáspolitikai korlátok közepette is emberi, szakmai tisztességgel, a lengyel nép törekvései iránti megértéssel látta el feladatát...

Felejtethetlen családi ünneplés köszöntötte júniusban, a születésnapom előtt érkezett egyetértő választ. „Éljen Csúcs László!” – „Csúcs Laci az elnökünk! Csúcs Laci az emberünk!” – skandáltuk ezen az estén mintha családunk teljes létszámban óvodai ünnepségen lenne. A gyerekeknél én magam csak annyiban voltam „komolyabb”, hogy noha nem kedvelem az erős italokat, most lecsordítottam két-három deci vodkát. Diadalt ültem: pár évre megteremtettem a varsói letelepedésünk anyagi biztonságát. Dacára annak, hogy nagykövetségi életem alkonyán egyre jobb kedvvel és az apolitikus jövő eltökélt szándékával idézhettem egykor volt latinórákról Horatiust (*Beatus ille, qui procul negotiis* – boldog, aki a közügyektől távol él), tudtam, hogy a felújuló tudósítói feladatok mégis csak meghosszabbítják tartózkodásomat a politika, a közélet félárnyékában.

Finis után rajtvonalon

Hamisítok, ha csak az utolsó hónapokat nevezem lengyelországi letelepedésünk előkészületének. Ha ez igaz lenne, magatartásom még talán bele is fért volna a külföldi kiküldetések íratlan etikai kódexébe. Mert hogy is szól a szokásrendnek ez a „törvénye”? Nos amikor a diplomata, külkereskedő, békés időszakban a tudósító, kiérkezik állomáshelyére, az első fél év vagy akár egy esztendő is a beilleszkedés, az akklimatizáció, a civil életkörülmények megteremtése jegyében telik. Ennek a bevezető szakasznak a vége felé már a munkára is oda lehet figyelni. Utána két év háborítatlan, intenzív munka következik, amit ki-ki lelkiismerete vagy a főnöki ostorcsapások ereje függvényében jól-rosszul végez. És hipp-hopp máris itt az

utolsó év, na jó, esetleg csak fél év, amit a kiküldött a rutin, az unalom és mindenekelőtt a hazakészülődés jegyében abszolvál. Ne higgye kedves Olvasó, hogy magyar sajátosság ez!

Jómagam akkor láttam hozzá ejtőernyőm lecsatolásához, amikor megkaptam Bába Iván levelét, miszerint '94 tavaszán diplomáciai (ki)küldetésem véget ér... Keresgéltem a talajfogás fix kitámasztási pontjait. Az első biztató kilátásnak a könyvkiadó alapítás ígérkezett. Halk összeesküvés formáját öltötte szolgálati lakásunkon az a baráti találkozó, amelyen rajtam kívül a mélyülő komputeres szenvedélyemet szakértelmével segítő Wojciech Radziwon informatikus barátom és diplomata társam, Körmendy Adrienn orientalista egyetemi tanár férje, Bronisław Nowak professzor vett részt. Nekem, mint akkreditált diplomatáknak nem illet a fogadó országban munkát végezni, céget alapítani, mégis vállaltam a kockázatot és hármasban annak rendje-módja szerint megalapítottuk a TRIO könyvkiadót. A kiadói triumvirátus első szerzője lettem, s miután Wojtek felesége kiadói szakember, könyvszerkesztő volt, úgyszólván azonnal megjelentettük a már említett, „Pól żartem, pól serio a komputerze” című szatirikus könyvecskémet. A kiadói sikeren felbuzdulva megírtam a sorozat második kötetét „Pól żartem, pól serio dla sekretarek” (Titkárnőknek félig tréfásan, félig komolyan) címmel. Ez is telitalálat lett, mert a piacgazdálkodás kezdetén a szaporodó új cégeknél sürgős igény volt a diplomáciai protokoll szabályait ismerő titkárnőkre, igazgató asszisztensekre. A pesti külügyi tanfolyamon szerzett és a követségi praktikában kiteljesített ismeretemet fűszereztem meg némi humorral, s a TRIO kiadó második pozíciója is kisebb könyvpiaci siker lett. Még nem sejtettem, hogy a szerzői hírnév vonzataként majdnem egy évtizeden át sorra kapom majd a meghívásokat varsói és vidéki titkárnő képző iskolákba, menedzsereket oktató kurzusokra.

Különös vagy talán mégsem különös, hogy lebukás nélkül merülhettem bele a kiadói munkába. A rendszerváltás utáni átmeneti rendezetlenségben mindenkinek egyéb gondja-baja akadt, senki sem törődött velem, a szabályszegő magyar diplomatával. Kiadói triumvirátusunk Nowak professzora is kirukkolt egy sikert ígérő művel. Lévén a Varsói Egyetem afrikánológusa, a fekete kontinens néprajzából az ottani női erkölcsi kilengések históriáját, pikáns epizódjait adta közre. A TRIO kiadó mostanáig (2010) majdnem két évtizedes sikerfutamából még egy kezdeti vállalkozást meg kell említenem. Közös, kvaterkázó, anekdotázó esténken rábeszéltem a Varsóban dolgozó magyart, Fülöp Gézá, hogy a szóban ízesen előadott történetet

Könyvkiadónk egyik első műve
pikáns afrikai történetekkel

írja meg könyvben. Így született meg a 113 oldalas „Egy hónap sitt”, a szerző 1973-as budapesti március 15-i letartóztatásáról, Géza hosszú hajának következményeiről és a börtön-élményekről. A TRIO kiadó ezzel az 1993-ban megjelentetett könyvvel úgy iratkozott fel a magyar-lengyel kultúrhistoria lapjaira, hogy magyar szerző magyarul írott könyvét lengyel nyomda készítette el. Az akkor még törvénytelenül hazacsempészett példányokat szerzőnk magyar földön értékesítette. Törvénytelenül? Mi minden nem illeszkedett akkoriban a szabályokhoz?!

Olyanok voltunk, mint amilyenek a XIX. század alaszakai aranyásói lehettek. Ha egyszer kapitalizmus van, ha megáporodott, befulladt a szocializmus gazdaságtana, akkor nosza rajta, gazdagodjunk! Ki gondolta, hogy a tollasodáshoz szerencse, kapcsolat, érzék, hozzáértés, vastag bőr és mindenek előtt pénz (alaptőke) kell... Naivan, ostoba bizakodással hittünk tőkeszegény rátermettségek, tehetségünk és lelkesedésünk erejében. És lám a tapasztalt kapitalista nagyvilág pontosan tudta, hogy az „alaszakai aranyásók” kései kelet-európai utódai is gyors, tőkementes meggazdagodásra áhítoznak. Ragyogó ábrázattal, a puttonyban délibábos-szívárványos ígéretekkkel jószágos Mikulások érkeztek. *Jingle Bells... Jingle Bells... Jingle Bells...* Marketinges agymosásban jártas megannyi Uncle Sam hozta a MLM-et, a hálózati boldogság csodafegyverét. Róluk és rólunk szól a dal, a vecsési Ankou Zenekar nótája:

*„A pénz az isten, a kapcsolat a minden
Meghülyült itt mindenki ingyen
Taníts meg az életre
A lényegre
Csak annyira hogy tudjam
Kit kell átvernem ma újra
És taníts meg az életre
A lényegre!”*

Gazdagító-boldogító behálózásunkra emigráns rokoni szálak mentén 1993 február elsején idős kanadai magyar házaspár landolt a varsói repülőtéren. Biztosan észrevette a kedves Olvasó, hogy könyvem eddigi epizódjaiban ritka kivétellel mindent, mindenkit nevén neveztem. Ezt teszem ezután is, ám a roppant sikerekkel dicsekvő hálózat nevének kiejtését mégiscsak kerülöm. Nem kívánom sem reklámmal, sem ellenpropagandával szolgálni/bántani a csillogó nemzetközi vállalkozást és azokat, akik várták és még mindig várják a házuk ablakán át könnyedén belibbenő Fortunát. Sokan hittek az üzleti csodában, vallásos, szektás hiedelemmel hódoltak, s talán ma is hódolnak Mammon leszármazottjának, az MLM mennyországban lakozó pénzistennek. A szegény pénzsóvár halandókról már Csokonai Vitéz Mihályunk is tudott: *„Ül pénzes ládján sovány ábrázattal, / Tisztelvén a mammont örök áldozattal.”*

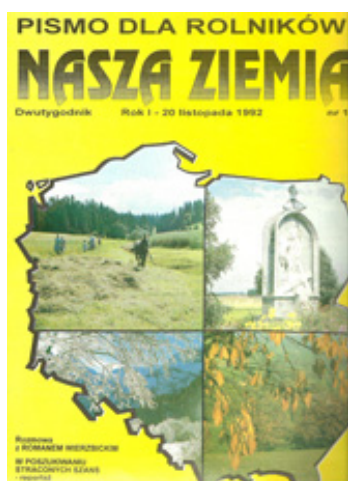
Igazságtalan okoskodásnak tűnhet a hálózati csoda lekutyázása, ha nem vallom be, hogy a varsói talajfogás előtti hónapokban magam is vakon, sóvár reménnyel hittem az ÁLOMÚT (nevezzük így) kereskedelmi hálózat és álomtermékei gazdagító varázsserejében. Szó ami szó, jól jött volna a kis TRIO könyvkiadót izmosító pénz! A gyors, legális tőkeszerzés esélyét fenomenális meggyőző erővel ecsetelték a kanadai magyar felhajtók. A bevált módszerrel végrehajtott agymosás belőlem is hívő együttműködőt formált. A kanadai hatóanyag és a hiszékenységgel ötvözött harmatgyenge üzleti érzékem mégis kevésnek bizonyult, hogy az alattam szövődő hálót, az én zsebembe pénzt varázsolók sejtecskéit építgetni tudjam. Nem tudtam, mert szavaimból a meggyőzéshez saját meggyőződésemmel hiányzott. Kezdttem felfogni, hogy az ÁLOMÚT élvonalának vezérhajcsárjai alatt a magunkfajta kutyaütők akkor sem gazdagodunk, ha a rengeteg hitetlen, szkeptikus „jelölt” közül néhányat mégis sikerül beszervezni és rábírnunk, hogy dogmatisztelők, szenvedélyes, babonás kereskedelmi hittal vásárolja és árusítsa ezeket (és csakis ezeket!) az ÁLOMÚT-termékeket.

A kanadai magyarok távozó gépe után a varsói égbolt felhői között éppúgy eloszlott a kondenzcsík, mint ahogy a magyar nagykövetségen lelohadt annak a néhány embernek a lelkesedése, akiket velem együtt „meggyőztek” a gyors és biztos gazdagodás apostolai. Volt közöttünk diplomata, titkárnő, sofőr és takarítónő. Sikerült hálózatba vonnunk gyermekorvost, egyetemi tanárt és informatikust. Azután ki előbb, ki később kihullott a boldogság-szervező pókhálóból.

Az ÁLOMÚT-cserbenhagyók első vonalában távoztam, s akkor még két hónapom maradt a diplomáciai szolgálatból. Ez a két hónap épp elégnek látszott, hogy illúziók helyett Lengyelország talaján munkával, szakértelemmel alapozzam az emigrációs létbiztonság fundamentumát. A szabadúszó tudósítói munka mellett a könyvkiadás ígért tartós biztonságot, bár a lengyel rendszerváltás után szinte osztódással szaporodó könyvkiadók a konkurenciaharcban csak akkor kecsegtettek sikerrel, ha kurrens szerzőket sorakoztatunk fel és – ami talán még ennél is fontosabb volt – alacsony költséggel működő saját nyomdánk van. Társaimnak feldobtam egy vadonatúj pénzcsináló ötletet: készítsünk varsói hirdetési újságot! Lett is újságunk! A keservesen összehozott ingyenes hetilap, az „Anons Servis” négy szám után befulladt. Pedig micsoda reményeket fűztünk hozzá! A korunkból rég kikopott nagyvárosi romantikát a rikkancs retro-ötletével akartuk visszacsempészni Varsó belvárosába. Vásároltunk egy kivénhedt, de mindennapos újjáélesztésekkel még vánszorgó 126-os kisPolskit, s a tetejére felszereltünk két hangszórót. Andris autószerelő haverja tartotta életben a tragacsot, s egy éles hangú leány az utas ülésre belógatott mikrofonba kiáltozta: „Anons Servis!... Anons Servis!” Április 2-án az utolsó szám utcára dobása után a rikkancs autó is felmondta a szolgálatot, este elkészítettük a pénzügyi mérleget, ám ez csak az egyik oldalára billent: csupán a ráfizetést tudtuk summázni.

Ráfizetéssel kimúlt hirdetési újságunk

Diplomataként a nevem nem adhattam, meg kellett elégedniük újságcsináló hozzáértésemmel és a magyar falvakban szerzett régi tapasztalataimmal, amikor 1992 novemberében a lengyel egyéni parasztok szervezete rám bízta a Nasza Ziemia (a mi földünk) főszerkesztését. Színes lapunkat kéthetenként vitte a posta a parasztgazdaságok portáira. Pár szám után ez is befulladt.

A nadrágszój parcellákkal együtt
a lengyel egyéni parasztok lapja is a múlté

Lelkesedésüket pénz híján a fenntartók a következő évre nem tudták átvinni. Nem is volt ez nagy baj, mert hiába minden diszkréció és rejtés, varsói sajtóköroekben terjedni kezdett a hír: van itt egy magyar, aki lengyel újságokat szerkeszt... Vissza is vonultam a hátralévő másfél évben, s nevem az ezredfordulóig nem is jött a felszínre a legújabb kori lengyel sajtótörténet tengeréből, melyből akkoriban minden héten felbukkant, majd el is sülyedt egy-egy újabb „papírhajó”.

Vajas hajó az álmok tengerén

Társunk, a kis kiadói vállalkozás technikai guruja, Wojtek Radziwon, mint mindig, most is makacsul visszakanyarodott álmához, a saját nyomdánk ötletéhez. Felújította nem túl régi ellenzéki konspirációból őrzött kapcsolatait, és már-már megalkudott a Független Lengyel Konföderáció (KPN) nyomdájára. Az üzem Leszek Moczulski pártjának két kis szobáját töltötte be és a mi kimúlt kisPolskinknál fikarcnyival sem volt megbízhatóbb állapotban. Fantáziájával Wojtek mégis felújítási esélyt látott benne, s ebben sokkal jobban bízott, mint a mi kudarccal kecsegtető ilyen-olyan humán ötleteinkben. *„Drága Wojtuś, biztosan igazad van, de honnan a frászból teremtsünk elő pénzt?”* – Ezzel a költői kérdéssel próbáltam fékezni a lelkes, álmodozó informatikust. Ám a lehetetlen szót nem ismerő ember nem adta fel. Két vagy három nap múlt el, s borúlátó kérdésekre meghozta a választ. Késő este telefonált, kérte, trombitáljuk össze a kiadói triumvirátust.

Nowak prof. lakásán találkoztunk, lehetett éjfél is, amikor Wojtek berobbant a pénzcsinálás ötletével. *„Fiuk, lesz pénzünk... nem is kevés...”* – zendített rá társunk, s koromfekete szemének csillogásából tudtuk, hogy gondolatban már a Nowy Świat és a Jerozolimskie sarkán, a KPN-nyomda gépei körül kószál. Folytatta: *„Dán hajó úszik a Balti tengeren. Rakománya sok tonna vaj. Ha ezt el tudjuk passzolni az orosz piacon, akkor a jutalékból akár új nyomdát is vehetünk.”* A Soproni Kékfrankos lelkesítő kíséretében egymást túllicitálva latolgattuk a nagy üzlet kilátásait, fantáziaképeinkben pedig az orosz kikötő munkásai már rakták is ki a nagy vajas hajót. Közben házigazdánk hitvese, diplomata kolléganőm, Kolláth Adrienn legendásan mesés konyhaművészete a késői óra dacára szintúgy alkotó fázisba lendült. Most Broneken volt a sor, ő lépett elő reményeink kulcsfigurájává. Noteszlapjain megtalálta moszkvai orosz tanártársának, régi cimborájának lakástelefon

számát, s egy percre sem vesztegette az időt, a moszkvai két órát jelentő varsói éjféltor fittyet hányt a telefonálás illemszabályára. A lengyel-orosz tudósbarátság ezzel nem sérült, s mi már tudni véltük, hogy a két orientalista professzor navigálásával a dán hajó a töméntelen sok vajjal hamarosan kiköt, s a mi ügyünk is révbe ér. Pedig még csak Bronek barátunk optimista lelkendezését hallottuk: *„Nagyszerű... nagyon jó.... igen... várjuk a hívásodat... vagy talán én hívlak holnap... Na jó, akkor te telefonálj... Igen, elég sürgős lenne a dolog... nagyszerű...”* A tanár urak angol nyelvű telefon dialógusának túloldaláról Bronek két pohár soproni kíséretében számolt be. Most már csak a válaszra kellett várnunk, mikor és hol kössön ki a vaj. A nagy horderejű dán-lengyel-magyar-orosz üzlet zárójelenetéhez szükséges paraméterek sem másnap, sem harmadnap, sőt azóta sem futottak be. Mert amikor a hét végén Bronek végre sikerrel tárcsázott, kiderült, hogy a moszkvai barát lázas igyekezettel sem talált üzletfelet. Rá kellett ébrednünk, hogy az üzleti életben hozzánk hasonló kétbalkezes oroszra akadtunk. Már azt is tudtuk, hogy amúgy is elkéstünk... Soha sem derült ki, mi lett a vajakkal... Talán azóta is vajás kenyeret eszik a hajóskapitány és a legénység...

Wécésnéni és az infláció

Elpukkant a nagy biznisz szappanbuborékja. Könyvkiadói triumvirátusunk tagjai barátságosan elváltak, a professzor visszatért a katedrára (igaz, le se jött róla), én magam régi-új rádiótudósítói munkámra készülődtem, egyes egyedül a töretlen hitű Wojtek és felesége, Bogusia őrizte meg és ápolta tovább a TRIO kiadót. Hogy mennyire igazuk volt, bizonyítja a ma, 2010-ben is prosperáló kiadói vállalkozás, évente több tucat mű gondozója.

Életutam gyakori fordulataihoz, az állandó megújulásokhoz méltatlan lenne az unalom, a helyben járás, a tétlen kivárás. Hála a sorsnak, 1993 koratavaszán az új életszakaszt gazdagító szellemi kaland látomása tűnt fel: előbb a BBS (Bulletin Board System), nem sokkal később, április 30-tól a mindenki számára ingyenesen hozzáférhető internetes világháló, a WWW csodája nyílt meg előttem. Tudom, hogy a XXI. századi kedves Olvasó értetlenül áll szemben ezzel a vallomásommal, s unokáim nemzedéke az őslénytani leletek közé sorol engem. Nekik üzenem: én

éppúgy álmélkodtam az internetezés null-kilométerénél, mint ahogyan évszázaddal előbb Puska Pál nagyapámat bővölték el a fényképezés őskezdetei.

Csatlakozásom a cyber-világhoz nem is lett volna ennyire magától értetődő és villámgyors, ha nem nyitja meg előttem a kapukat az évek óta Amerikában élő barátom, Jani. (Horváth S. Jánosról, egykori rádiós kollégámról, az Amerika Hangja magyar főnökéről könyvem előző köteteiben is olvashattak epizódokat.) János a rendszerváltás után hivatalos kiküldetésben járt közös óhazákban, s amellet, hogy az amerikai-magyar rádiós együttműködés útját egyengette, magán kezdeményezésére, nagyszerű ötlete baráti megvalósítására is időt szakított. Régi városkánkban, Nyíregyházán hármunk összefogásával privát céget alapított. Az InfoNet News-Service nemzetközi hírügynökség működési módszerét, évek töprengésének eredményét Washingtonból hozta magával. A nemzetköziséget az jelentette, hogy az ő USA-beli helyszínéhez egy magyar (nyíregyházi) és egy lengyel (varsói) ágat csatolt, s az egészet telefon vonalakon, modemekkel az általa és magyar matematikus hitvесе, Erzsike által kimunkált és működtetett BBS kötötte hálózatra.

Jancsi és nyíregyházi társunk, Szikora András, nyíregyházi rádió stúdiónk technikusa kocsira ült, s ifjúkorunk lengyelországi kalandozásainak útvonalán Rzeszówba jöttek. A Hotel Rzeszów éttermében vacsorázás közben illesztgettük össze az InfoNet NewsService működtetését. Most sem hagyhatom szó nélkül lábtörésem hasznát, a számítógép megismerését, mert bizony a BBS kezelése is a komputeres tudáskincs kamatának számított.

Cégalapító rzeszówi találkozásunk korrajznak beillő epizódja megértéséhez fontos tudni, hogy ezen a '93-as tavaszon Lengyelországban haláltáncát lejtette a régi złoty, de még tombolt az infláció... Nos ahogy ott ültünk, vacsoráztunk az étteremben, kiderült, hogy az én Jani barátom húsz vagy huszonöt év múltán, mert akkor is jártunk ebben a szállodában, elfelejtette, hol találja az illemhelyet. A műmárvány lépcsőn lekísértem az alagsor mélyébe, s ezt azért is helyesen tettem, mert az ő zsebében csak dollár és forint volt. „*Vendégem vagy Janikám...*” – vágtam ki a házigazdához méltó gavallér deklarációt és a wécésnéni tányérjába a kisdolog tarifáját, a négyezer złoty. Az amerikás magyar főszerkesztő úgy meresztette a szemét a két négynullás lengyel bankókra, mintha világszenzáció tanúja lenne. Megszólt: „*Ne hülyéskedj öregem, ilyen sokba kerültem neked?*” Beavattam őt a négyezer lengyel złoty akkori valóságába, megismertettem vele az inflációs pénz tényleges értékét. Kitért belőle a nevetés: „*Ha én elmesélem a klubomban, hogy*

négyezerért pisíltam... „ Ez a kis alagsori „tanfolyam” elegendőnek bizonyult, hogy ne sokkolja őt a pincér, amikor elém tette a százharmintötezer zlotyról szóló cecet.

Jánosom visszarepült washingtoni otthonába, én pedig varsói lakásunkban ágyam közelébe pakoltam át a ZyXel U-1496 modemmel bővített számítógépet. Egy percet sem késlekedtünk, megkezdtük a Washington-Nyíregyháza-Varsó közötti műszaki összehangolást. Nem véletlenül említem ágyam és gépem egy méterrel kifejezhető relációját, mert a követségi munka utolsó hónapjaiban ténykedésemet csak úgy tekinthettem munkának, ha naponta legalább néhány órát alszom. Az USA ingyenes telefonhasználatára alapoztunk és az amerikai nappalokkal egyező, európai éji órákat fordítottuk a BBS-kommunikáció összehangolására. A modem szünet nélkül hunyorgó pici zöld diódái még hagytak is aludni egy-egy fél órát, a halványra hangolt képernyőn némán futottak az informatika varázsigéi, de amikor emberi beavatkozásra volt szükség, Jani kíméletlenül felébresztett. Rám telefonált, s mondta, épp mi a teendőm. Előfordult, hogy félóránkénti, néha csak óránkénti megszakításokkal négy-öt órányi alvás is összeadódott, de ennél inkább kevesebb jutott. Közeledett diplomáciai szolgálatom utolsó napja, s el is készültünk a hírügynökségünk adattovábbító rendszerével. Ám, hogy szakmai tartalmat leheljünk a kiváló technikába, Nyíregyházán kellett volna létrejönnie a magyar bázisnak, a magyar lapoknak kínálható magyar, lengyel és amerikai cikkekkel, fotókkal. Megismétlődött a könyvkiadói vállalkozás kudarcához némiképp hasonló jelenség. Igaz, most nem a tőkeszegénységen, hanem a három partner közös nevezőjének nyíregyházi hiányán bukott a nagy projekt. A kényszer ösztönzésére megpróbáltuk Washington-Varsó közé redukálni az InfoNet NewsService-t, ám ezzel már át is hajoltunk abba az időbe, emigrációs életünkbe, amit könyvem következő fejezete mutat be.

Kettészelt vekni dollárral töltve

Elérkeztek az elköszönés hetei, de nem követték egymást érzelmes búcsú-jelenetek. A hűvös elválás nem a köztem és a nagykövetség munkatársai közötti nexust minősítették. A külügyi szolgálat egyik jellegzetes vonása az állandó elköszönés, búcsúzás, mert ha jön a nyár, valakinek épp lejár, másnak meg kezdődik a külszolgálat. A diplomaták körében voltak barátaim, szeretett és tisztelt kollégáim, de a legkellemesebb élmények mégiscsak az úgynevezett „adminhoz” és a technikai

segédszemélyzethez fűztek. Búcsúm is ennek megfelelő volt: az alsóbb kaszt embereitől kézfogásnál meghittebbre sikerült az elköszönés.

Diplomata státusban már csak az egyhónapos nyári szabadság élvezete maradt, még hozzá az egzisztencia teremtés két alapértékének kimunkálása jegyében. Meg kellett szabadulnunk a benzinre mind szomjasabb Volvótól, és a „Vörös Disznó Öböl” követségi szolgálati lakása után saját varsói otthonra kellett szert tennünk.

A Roskától vásárolt autó életem egyetlen sikeres befektetésének bizonyult. Követségünk lengyel sofőrje, Edward – lám milyen gesztus nyugtázta a segéderőhöz fűződő barátságot! – olyan használt autó kereskedővel hozott össze, aki két és félezer dollárt fizetett ki a kocsimért. Ez bizony ötszáz dolcsival több volt, mint amit én adtam érte a régi nagykövetemnek. Könnyű kiszámolni, hogy az utót három évig ingyen használtam, s az ötszáz dolláros többlet talán még a kóros túlfogyasztást is fedezte. Emigráns éveinkre se maradtunk gyalogosok, ezért a diplomatának járó adó- és vámkedvezményrel élénkpiros TICO-t vettem, amely egyenesen a koreai gyárból úszott be a gdański kikötőbe. (Autócskánk később minden bosszúságtól megkímélt bennünket. Kerek tíz évet szolgált nálunk!)

**Elindultam szép hazámból...
Búcsú a Nyírségtől**

A Nyíregyháza és Varsó közötti „lakáscsere” életem első és máig egyetlen, s ha a jogászok is úgy akarják, mára elévült bűncselekménye árán oldódott meg. Nem magától oldódott meg. Megoldottam. A Nyíregyházán eladott lakásunkért kapott dollárköteget befőttes gumival átkötve nylonzacskóba gyömöszöltem. Az akkori devizasabályokat még sértő „akció” tervéről családom körében is mélyen hallgattam, nem akartam, hogy az aggodás jegyében teljen feleségem és gyermekeim vakációja kies nagyszállási hétvégi telkünkön.

Június utolsó napjaiban felnyergeltük a piros TICO-t és elindultunk vissza Varsóba, arra az útra, amelyről ezután már csak vendégként tértünk vissza. Autócskánkon még a diplomata rendszám és az oválisba foglalt CD ékeskedett, zsebünkben a barna diplomata útleveél könnyítette utolsó határátlépésünket. A diplomáciai mentesség takarásába miért is ne fért volna bele egy lakás ára? Persze nem fért bele, mert a diplomata a saját hazájában semmiféle kedvezményt nem élvez. Erre a jól bevéssett, tanult igazságra már az első nyári kirándulásunkon figyelmeztetett a bombázó küllemű rendőrakisasszony, amikor a Komárom környékén semmibe vett stoptábla mögül kikezdett velem: *„Ugye tudja, hogy ezzel a forgalmi rendszámmal is meg kellett volna állni?”* Egyetértettünk, s hogy büntetés nélkül megúsztam, az vagy a konfrontáció mentes reagálásomnak volt köszönhető vagy annak, hogy tekintetem a női szépség méltatásának élő tükre lehetett. Most ez a happy endbe hajlott közúti jelenet figyelmeztetett, hogy a határátkelőhelyen – ha úri kedve úgy tartja – a vámtisztviselő is ránk illetve poggyászunkra szegezheti fürkésző, szűrős tekintetét.

Kis családom Sátoraljaújhely élelmiszer üzletét útravaló beszerzésével fosztogatta, eközben én egy kemencemeleg, még gőzölgő kétkilós kenyeret vágattam ketté, s a bolti higiéniai szabályoknak megfelelően selyempapírral takartam le a vágott felületet. A kenyér kipreparálását a TICO ülésén hajtottam végre. Pengeéles bicskámmal annyi puha belet metszettem ki a vekniből, hogy az üregbe beilleszthettem a befőtt gumi-nylonzacskó szorításába tekert amerikai papírpénzeket. Az így kitömött lyukra óvatosan visszatoltam a sértetlenül kimetszett kenyérbél dugót, cseppnyi pillanatragasztóval fixáltam a rejtekhelyet, majd a félbevágott kenyérré tapasztottam a bolti selyempapírt. Mire a családom visszaérkezett a parkingba, végeztem is a csempész műtéttel. Most már csak azért kellett eltűnnöm a korholást, hogy miért vettem kenyeret, ha egyszer ők is hoztak...

A határon szelíd, udvarias mosoly kísért át minket, rendszámunk és útleveélünk hatására ezúttal is vizsgálatmentesen léptük át a csehszlovák határt. Sátoraljaújhelyhez alig több, mint százharminc kilométer a lengyel határ. Barwinekben már nem kellett tartani a vámellenőrzéstől, mert lengyel területen már valóságos diplomata voltam, s akár mutogathattam volna a dollárt, amit bevinni lehetett, csak kihozni nem... legalábbis nem ekkora összeget. A Keleti-Beszkidéken át kanyargó út első erdei parkolójában az úti elemózsiát tartó, fonott vesszőkosárból elővettem a

preparált kenyeret, és családtagjaim ijedt tekintetétől kísérve varsói lakásunk árát kiemeltem a selyempapír alól. Most értették meg, mire kellett ennyi útravaló...

Nagykövetségi munkám zárónapján, 1993 júniusának utolsó szerdáján a kék rendszámtábla, a barna útleveél leadásával és elköszönésekkel telt el. Másnap aztán kifizettük a Mokotów negyedben az néhány havi fizetési haladékkal vásárolt harmadik emeleti 63 négyzetméterünket, amelybe akkor már egy hónapja be is költöztünk.

Kezdetét vette életem új, s bízvást még ezernyi fordulatot, meglepő epizódot ígérő újabb szakasza.

12. TALAJFOGÁS POLÓNIÁBAN (1994 - 2010)

Az emigráns talpra áll

Varsói letelepedésünk első perceiben – hogy döntésünknek lelki burkot adjak – tisztázni kellett, mostantól minek is nevezhető az állapotunk. Az „emigráns” elvetendő, mert hiányoznak a politikai kiebrudaltság, a keserűség, a száműzetés kellékei. A „disszidens” idejétmúlt. Marad a „kivándorolt”, de ez sem maradéktalanul igaz. Végül megállapodtam magammal, hogy nem történt más, mint hogy párszáz kilométerre, északra költöztünk, oda, ahol eddig is szívesen fogadtak. A Pallas Nagy Lexikonja szerint kivándorló az, *aki egy bizonyos politikai egészet képező területről (állam, ország, tartomány stb.) más ily területre költözik, azzal a céllal, hogy ott új otthont alapít magának.* Ez így stimmel is. Egy pillanatra mégis belém nyilallt az idegenség érzése, ahogy tépelődtem, befogad-e az ország, ahol eddig, akár évekig is, kedves vendég voltam.

Rövid időnek kellett eltelnie, hogy megnyugodjak: lengyeljeim polgártársukként is elfogadnak. Pedig elvetettem a látványos beilleszkedést segítő olyan hatásos, de hamis kellékeket, mint a trianoni bánat, a kopjafaállítás, a díszmagyar, a lyukas zászló lengetése és az '56-os legendagyártás. Elég volt olykor a maradandó magyar értékekkel dicsekedni, büszkélkedve vállalni, hogy földije vagyok Lisztnek, Bartóknak, Koncz Zsuzsának és Rubik Ernőnek... S amikor már nevemen szólítva köszöntött a postás, az újságos-trafikos és a boltos a kis maszek élelmiszer üzletben, az utcán egyre több ismerős, szomszéd emelt sapkát, kalapot, s a 108-as busz sofőrje ott is megállt nekem, ahol nem volt buszmegálló, akkor már tudtam, hogy lakójának is befogadott Varsó. Ezzel együtt sem esett nehezemre megmaradni magyarnak. Fehér Klára mondatait a Tenger című regényéből ma, két évtized múltán is igazolom: „...addig tartozik az ember az óhazához, amíg magyarul álmodik, amíg magyarul számol, ha egyedül van, és magyarul imádkozik, vagy káromkodik, ha bajba jut...”

Négy évi állami hivatalnokoskodás, a diplomáciai szolgálat személyiségemen nem hagyott pusztító nyomokat. Az irodalom biztatott akkor is, amikor végleg kiléptem a varsói Chopin utca 2-ből. Hawthorne-idézet támogatott A skarlát betűből: „Azt hiszem, minden hivatalviselt emberen megfigyelhető, hogy ha túlságosan sokáig

támaszkodott a Köztársaság hatalmas karjára, a maga lábán nemigen tud már megállni. Saját ereje fokról fokra elhagyja, kisebb vagy nagyobb mértékben, aszerint, hogy milyen erős volt eredetileg.” Erős lehettem, mert nem gyámoltalanodtam el ahogy kibontakoztam a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának hivatali öleléséből. Nem volt ez másként, 1961-ben, amikor a katonai pályától, a tisztiiskoláról menekülőben is megtaláltam a kiutat, majd a biztonsági szolgálat, a kémelhárítás négy éve után is visszafordulhattam és elindulhattam az újságírás újabb, ezúttal rádiós-tévés életpályáján. Most is diadalmaskodott a szabad ember szabad akarat.

Ott tartottam 1993 derekán, hogy a „beugró” sajtódiplomata tapasztalatával gombolyíthattam tovább Ariadné fonalát, amely rávezetett sorsom legingoványosabb, sok ismeretlen mezősegen át kanyargó, cikkázó, mégis jó hangulatú lengyel útjára. Ezen a nyáron, a varsói letelepedés első heteiben nem sejtettem, hogy a következő tizenhét évben, máig (2010 decemberéig!) a befogadó új hazában annyi mindent fogok csinálni, hogy néha úgy érzem, több példányban létezem. Az élet sokféle forgatókönyvet tolt a szemem elé. Az is előfordult, hogy hanyódtam, mint hajótörött a tenger haragos habjain, a viharban, amely hol lecsendesedett, hol újult erővel tombolt. Vártam, mikor csapnak össze fejem fölött a hullámok, de kitartóan úsztam egy elképzelt sziget felé és hittem, hogy a hullámok közé berepülnek a mentőövek...

Rádiós reinkarnáció

Puha talajon értem földet. Sorra beértek a nagykövetségen töltött utolsó hónapok kezdeményei, a kitörési kísérletek. Évtizedes szünet után megint újságíró, külpolitikai tudósító lettem. Felújítottam rádiós rutinomat. Amint érvénybe lépett a Magyar Rádióval kötött szabadúszó együttműködésem, a lovak közé csaptam, és mintha csak nyári szabadságról tértem volna vissza Varsóba, telefonjelentéseimmel nap mint nap ráköszöntem a Kedves Hallgatóra. A megújult rádiós munkát fordított, furcsa képlet alakította. A diplomata években a régi varsói tudósítói tapasztalat termését arattam le, korábbi kapcsolatokat hasznosítottam, most pedig a nagykövetségen szerzett értékek kamatoztak érdekes személyiségekkel izgalmas tényekről készített interjúk formájában.

**A második tudósítói korszak.
Újságíró igazolvány a lengyel külügytől**

A rendszerváltás utáni néhány évben a közszolgálati rádió felelősen és jó érzékkel gondoskodott a magyar emberek ismereteiről. Akkor még fontos lehetett, hogy a magyarok első kézből és ne a világ-híregyüttörések angolból, németből... fordított rövid híreiből tudják (sejtsék), mi történik közvetlen nemzetközi környezetünkben. Ide számítom Lengyelországot is.

Lelkes elhivatottság tudatával dolgoztam, élvezettel vettem bele magam mindennél jobban kedvelt rádiós hivatásom hullámaiba és teljesítettem a Bródy Sándor utcából, a régi kollégáktól érkező felkéréseket. De csak addig, kerek négy esztendeig, amíg szükség volt rám, az utolsó varsói „mohikánra”, amíg a Magyar Rádió kasszájából telt az igen olcsónak mondható „fenntartásomra” (ezer dollár honoráriumra és minden egyéb működési költségre, szakmai kiadásra). Érdekesítő eseményeket kínált fel tudósítói munkám számára a bontakozó lengyel polgári demokrácia, amelyben akkoriban még békésen megfért a szélsőségektől mentes jobb- és baloldal.

Balcerowicz professzor, a nevéről elkeresztelt reformprogram atyja a bankjegyek négy nullájának lemetésével ezekben az években törte le a nyomasztó lengyel hiperinflációt, amely 1989 augusztusára elérte a 639,6 százalékot. Még diplomataságom napjaiban tőle hallottam a varsói katonai repülőtéren, ahová pesti útja előtt kikísértük: *„Igen, tudom, kemények lesznek a megszorítások. De a kormány ígérete szerint szemellenzőt kapok, hogy az ország mentése érdekében kizárólag a gazdasági reformra összpontosíthassak.”* Az éjjel-nappal szidott vakmerő közigazda, három lengyel kormány pénzügyminisztere huszárvágá-

Leszek Balcerowicz professzor

sairól napról napra tudósíthattam a krónika rövid perceiben, sőt alaposabb elemzésekre is lehetőséget kaptam.

A következőket, kemény ember mit sem törődve az utcai tüntetéseken ellene skandált jelszóval – „*Balcerowicz musi odejść*” (Tűnjön el Balcerowicz) – a sokkterápiájával évek alatt átvarázsolta a lengyel gazdaságot. Olyasvalamit is művelt, ami tapasztalatom szerint sok magyarból a „bezzeg Balcerowicz”... „lám csak a lengyelek...” kezdetű mottókat csalták elő. Mialatt mi valamiért, talán nemzeti virtusból, talán más logikától vagy kalkulációtól vezérelve a szocialista gazdaság által felhalmozott nyugati kölcsönöket ha törik, ha szabad, vissza akartuk fizetni, addig Balcerowiczék a 42,3 milliárd dolláros lengyel államadósságra hosszas, sikeres tárgyalásokkal kialkudták a lehető legkedvezőbb feltételeket, halasztásokat, átütemezéseket, sőt... A hitelező kormányok Párizsi Klubja elengedte Lengyelország adósságának a felét, pár évvel később pedig a magánhitelezők Londoni Klubja tette ugyanezt. Vereségemnek is tekinthetem, hogy tudósítói megbízásom négy évéből akkorra kifutottam, amikor már látványosan bizonyítható volt, hogy a lengyelek sem hitelképességüket, sem nemzetközi tekintélyüket nem fecsérték el. Más történt: a lengyel polgár már nem kering sóvárogva az árutól roskadozó magyar üzletekben, itthon ugyanazt találja hasonló vagy néha jobb áron.

A Balcerowicz-féle sokkterápiás reform népszerűsítése, tudósításaim talán túlfűtött hangulata abból táplálkozott, hogy itt élő magyarként a bőrömnön tapasztaltam, miként kecmereg ki Lengyelország a szakadékból. Még látó közelben, friss emlékemben tátongtak a magyar viccekkel is gúnyolt lengyel nyomor üres húsboltjai. Lengyel ismerőseim között akadtak „seftes” világutazók, akik – nem kevesen! – a mi úgynevezett KGST-piacainkon, lengyel piacainkon megalázkodva gyűjtögették az „első milliót”. Ők lettek a felfutó lengyel gazdaság első vállalkozói, és nem a hiába várt lengyel emigrációs tőke dollár-infúziója erősítette fel a lábadozó országot. Igen ám, de ez az én lelkes tanúskodásom a Magyar Rádió hullámain a hazai gazdaságpolitika embereinek ellenirányú lelkesedésével találta szemben magát. Ez lehetett az oka, hogy műsoraikban pesti kollégáim szerkesztői finomhangolással a gazdaságról a politika, a közélet egyéb jelenségei, eseményei felé terelgettek. Szerencsére ebből a talajból is bősséggel buzogott a tudósításaimat tápláló forrás.

Tudósítói korszakom második felvonásában a történelem nem osztott rám emlékezetes jeleneteket, dokumentum őrző Nagy Fekete Fiókomból mégis előkapok néhány műsorcímet: 1993 december 12-én Antall József halálhírének lengyelországi

visszhangjáról 40 másodperces tudósítást kért a Későesti Krónika szerkesztő-műsorvezetője, Bedő Iván. Egy évvel később, amikor a magyar polgár is az urnákhoz kéretett, a lengyel helyhatósági, majd a parlamenti választásokkal példálózgattam („Lengyelország és Magyarország között párhuzam lelhető fel”). 1994 áprilisában Hat párt négy éve címmel politikai szimultánt kezdeményezett a Kossuth Klub. Ebben az

Újfehértói kisdíákokkal id. Antall József varsói emléktáblájánál

ugyancsak választási műsorban az állam és egyház kapcsolatáról, ennek gyakorlati kérdéseiről faggatta a külhoni tudósítósítókat Pálffy István műsorvezető.

Mire 1997 december 31-én rádiómk vezetése véglegesen partra tett, jó érzéssel vetettem számot: majdnem fél évtizedre még egyszer sikerült ébren tartani a magyar hallgatók figyelmét a lengyel ügyek iránt.

Olyan interjú alanyok emlékét őrzöm ebből a szösszenetnyi időből, mint a sokterapeuta Balcerowicz professzor, az időközben államfővé avanzsált Lech Wałęsa és a kormányfővé előlépett baloldali József Oleksy. Lengyelország neves magyar vendégei közül a „visegrádi” államfők lańcuti csúcstalálkozóján Göncz Árpád, a varsói külügy vendégeként Kovács László és a Szejmben tárgyaló Horn Gyula adott interjút. A Magyar Rádióban – mikrofonommal – készíthettem el életében az utolsó hangos portrét Waclaw Felczak krakkói történész professzorról, közép-európai, de mindenekełőtt magyar és délszláv szakértőről. Felczak, akit magyar barátai előszeretettel Wacuśnak szólítottak, a II. világháború éveiben, sőt 1948-ig illegális futárszolgálatot teljesített hazája és a londoni lengyel emigráns kormány között.

Hírügynökség útvesztőkön át

Két családi tény tudatosította bennem, hogy a kocka el van vetve, családknk visszavonhatatlanul négygel szaporítja Varsó állandó lakosait. Nélkülünk 1.716.851 lenne a lengyel főváros népessége. A felismerés első jeleként frissen érettségizett nagylányom, Ági '93 október elsején – atyai rábeszélésre – az SGH közgazdasági

egyetem hallgatója lett, ott, ahol a reformprofesszor, Balcerowicz is tanított, noha az én marketingre szakosodó leányom nem került az ő Nemzetközi Összehasonlító Tanulmányok tanszékének vonzásába. A letelepülésünket berögzítő másik tény: november 16-án három magyar állampolgárunk (leányom, fiam és én) a lengyel hatóságoktól megkapta az imigráció előszobai belépőjét, az állandó tartózkodási engedélyt.

Ötvenéves koromra összeharácsolt élettapasztalatom sugallta, hogy ne pihenjek meg az ingatag fundamentumra épített egzisztencia roskadozó felvonulási épületében. A kishitűséggel otthagytam, bizonytalannak hitt könyvkiadói próbálkozás, a Magyar Rádió külföldi tudósítói bázisának végelgyengülése és a Washington-Nyíregyháza-Varsó között még csupán virtuális-digitális álmainkban bontakozó InfoNet NewsService mind-mind ingoványos talajra épülő jövőt sejtettek. Szükség volt képességeim, ötleteim és kapcsolataim mozgósítására, olyan vállalkozások indítására, amelyek bizonyos jövedelmi forrásokkal segítik áthidalni a szakadékokat, elkerülni az esetleg bekövetkező kisebb-nagyobb katasztrófákat. Mindenekelőtt a munkanélküliség lidérce nyomasztott és okozott álmatlan éjszakákat. A létbizonytalanság kilátását a munka, a bér és a nyugdíj szilárdságát garantáló szocialista évtizedekből hozott természetem festegette sötétre és a „testvéri, baráti, hagyományos...” jelzők dacára is rideg, üzleties lengyel valóság tette ijesztővé. A rádiós munka mellett a hírügynökség alapítás ígért megnyugtató, bár lassan érlelődő biztonságot.

Hozzáértésem és Ilona egyre terebélyesedő média-ismerete, meggyőző erővel ható, mesteri kapcsolatteremtő képessége olyan tőkének bizonyult, amelyre bátran alapozhattuk az amerikai barátomtól, Horváth Jancsától kapott ötletet. A három bázisú nemzetközi hírügynökséget, az Infonet NewsService-t a nyíregyházi magyar ág hiánya miatt képtelenek voltunk felépíteni. Jancsi halálba tartó, egyre súlyosabb állapota miatt a Washington-Varsó amerikai-lengyel cikkügynökség is megmaradt az ötlet, a szándék állapotában. Barátom életének utolsó esztendejében, nem ritkuló jó tanácsai nyomdokain végül megalapítottuk és ma is működtetjük a most már kizárólag lengyel foto- és cikkügynökséget, az Oficyna Pogranicze MicroWay-t. Az „Oficyna Pogranicze” (Határvidék Műhely) fura véletlen előtagként ragadt a „MicroWay”-re. Történt ugyanis, hogy Kovács István kultúrtanácsos közös nagykövetési munkánk vége felé úgy próbálta segíteni a letelepedésünk utáni egzisztencia

teremtésünket, hogy az akkoriban a távoli Sejny városkában létrejött Oficyna Pogranicze Alapítványhoz, barátaihoz beajánlott minket, mint folyóiratuk lehetséges műszaki gondozóit. Nos a háromszáz kilométeres távolság és bizonyos felfogásbeli

Ilona 1994 ősze óta sikeresen menedzseli a hírügynökséget

különbözőségek miatt ebből megint nem lett semmi, s csak a cégbíróságon bejegyzett név maradt ránk. Amikor végre talpra állítottuk és 1994 október 1-jén megnyitottuk a MicroWay szolgáltatását a lengyel napi- és hetilapok számára, családi vállalkozásunkhoz ezt a nevet is meg kellett tartanunk.

Kalandos volt az indulás. A piacgazdálkodás kezdeteinél több megrázkódtatást kellett túlélnünk. Álbarátok, haszonlesők, szélhámos ígéretők és kedves fantaszták között kellett szlalomozni, nem ritkán rodeózni a kis hírügynökség talpon maradásáért. Egy év se kellett hozzá, s a szakmai ranglistán az akkoriban létrejött négy lengyel magánhírügynökség közül a legígéretesebbnek minősítettek bennünket.

Ránk tapadt néhány varsói sztárújságíró, mert elhittük, hogy ismert nevek, veretes szerzők nélkül semmire sem megyünk. Elhittük nekik, hogy egy magára valamit is adó média vállalkozás önálló székház és ismert főszerkesztő nélkül halálra van ítélve. Az újkapitalista babonákhoz a korszellem is hozzáadta a magáét: snassz volt, ha egy cég, cégecske címe azonos volt a tulajdonos lakcímével. A leleményesebbek kódosítottak és például ul. Królowej Marysienki 15 m 5 (Mariska Királynő utca 15. sz. 5. lakás) helyett ezt írták céges papírjuk fejlécébe: ul. Królowej Maryseńki 15/5. A kis tört vonal elhitette, hogy a komoly cégnek székháza van. Végiglépdeltünk mi is az újmódi ösvényen, elegáns munkatársi gárdánk és bérelt három irodánk épp annyiba került, mint amennyit az alapozás évében munkánkkal megkerestünk. Nullszaldós vállalkozásunkon – ha nem lettem volna párhuzamosan a Magyar Rádió szabadúszó tudósítója – lehúzhattuk volna a rolót. Akkor indultak először, majd több rátában ismétlődtek kis cégünk felett a „legjobb szándékú szőnyegbombázások”, méghozzá olyan pénzes úrgazdagok irányából, akik felismerték a MicoWay-ben a ragyogó ötletet, az ígéretes kapcsolatrendszert, bennünk pedig a naiv balekot. Ismeretlen erdőségek útvesztő ösvényeire csaltak minket.

Fáziskésésben voltunk, kapkodtunk. Rájöttünk ugyan, hogy igazi alkotó szövetségeseinket, munkatársainkat a csillogó sztárok helyett a tehetséges, de lenézett vidéki újságírók között kell megkeresnünk, de mire ez a bölcs felismerés beérett, engedtünk a szirén-hangok csábításának, elfogadtunk néhány ajánlatot. Hittük, hogy külső erővel, idegen pénzeszsáknak támaszkodva stabilizálhatjuk a hírügynökséget, amely – mint ahogy az idő igazolta – saját szellemi erőnkéből is képes, még inkább képes talpon maradni és szárnyalni.

Az első „pompás” ajánlatot Bereczky Gyula, egykori rádiós felettesem, a pártközpont későbbi funkcionáriusa, még később a Magyar Televízió elnöke hozta személyesen Varsóba. Roppant bizalomgerjesztő, baráti gesztust érzékeltetve azzal keresett meg, hogy megbízója, egy bizonyos Nagy Imre nevű komoly magyar nagyvállalkozó a tőkéjét lengyel beruházásba óhajtja fektetni, és bizony Bereczky elvtárs szerint nálam jobb helyismerettel aligha rendelkezik itt bárki. Hízogó volt az elismerés, szükségünk is volt erős partnerre, mi tagadás, kaptam az alkalmon. A következő találkozót Łódź városának elegáns szállójában tartottuk a magánrepülőgépén érkező, tőkeerős Nagy úrral és tíz-tizenkét személyes szolgáló-tanácsadó sleppjével, velük természetesen Bereczky Gyula ex-kommunista-újkapitalistával. A

Első szolgálati mobil telefonunk (Centertel) 1995-ben

hotel éttermében a középkori várurak lakmározását szegényítő fogások mellett kaptam a faggatózó kérdések sűrű sorát: „Milyen vállalkozásba érdemes itt befogni?” – „Van-e megvásárolható lengyel sajtócég?” – „Nyomda, lapkiadás, könyvkiadás...?” Ilyesmiről, különösen Łódźban, ebben a Varsó után második legnagyobb lengyel városban sejtelnem sem volt. Általános, egész Lengyelországra érvényes vállalkozási állapotokról, esélyekről tudtam beszélni a nemes gyülekezetnek. Jól érzékelttem, nem erre számítottak az urak. A bőséggel elköltött fogások után emésztésüket féltéglányi fekete mobiltelefonjaik szapora használatával iparkodtak elősegíteni.

Bereczky arcjátéka elárulta, hogy még egy pillanat, s a hamutartók, konyakos poharak, kávé csészék közé kiteríti az ászokat és a Jolly Jokereket, még mielőtt a nagybecsű befektető és udvartartása megbánná, hogy ilyen ebéddel traktált engem.

Így történt. Nagy Imre tanácsadója a nagyvezér száját most azzal húzta mosolyra (ha ezek a rideg pénzemberek egyáltalán képesek voltak mosolyogni), hogy „íme a nagy esély” mottóval bekonferált engem, majd felkért, mutassam be a hírügynökségünket. Szavaimat csillogó szemek, értőnek tetsző ábrázatok tükrözték vissza. A slepp kalkulációval megbízott embere, a szocialista világból visszamaradt külkereskedő, noteszlapra számokat körmölt, s a négy alapműveletet piszkálgatta elegáns kis kalkulátorán. (Fiatal Olvasóm figyelmébe: a kilencvenes évek közepén az igazi üzletember irigyelt eszköztárához tartozott a súlyzó-nehézségű telefon, olyan kis fekete csutak-antennájával, mint ma egy nagyobbacska maroktelefon és a zseb-számológépek márkás modelljei.) Egyszerű mondatokkal vázoltam máris működő hírügynökségünk lényegét, amihez Bereczky mintegy utókommentárként hozzáillesztette a nagy lehetőségek, a szédítő perspektíva adatait: világhírügynökséggé fejlesztés jól felszerelt központtal... széles külföldi tudósítói hálózat.... világszerte meghódítandó média, előfizetők... Szédítő kilátások, nagy pénzt érő beruházás, s mindehhez a legfontosabb: a hozzáértésünk, vagyis a Bereczky Gyula és az én szakmai hozzáértésem.

Izgalmas, önálló riportkötetet érdemelne az egész Nagy Birodalom, a magyar piacgazdaság első éveiben az első hangos bűnügy fészke. Itt most csak a szerénynek mondható és bennünket érintő lengyel leágazásra térhetek ki, annál is inkább, mert magam is csak későbbi bűnügyi, bírósági tudósítások révén, utólag ismertem meg a hazai affér alaptörténetét.

Varsói és a lódzi „felderítő útjain” Bereczky Gyula mélyen hallgatott róla, hogy az üzleti partner nem más, mint az Ybl Bank hírhedtté vált tulajdonosa. A név – Nagy Imre, a KISZ KB egykori első titkára – éppúgy bizalmat keltett, mint ez a volt rádiós főnököm, mert ha már halványodó tónussal is, még mindig hitele volt előttem a rendszerváltás előtti személyiségeknek. Gyanúmat egyes egyedül az keltette fel, hogy ez a Nagy Imre nem is az a Nagy Imre, amikor kérdésekre, hogy milyen politikai hitvallású ez a nagyszabású üzletember, Bereczky ennyit válaszolt: *„Imre annyit ért a politikához, mint egy hintaló”*. A válasz eloszlatta az illúziómat, hogy a régi pártapparátusbeliek új keletű kapcsolata ez, és Bereczky elvtárs akkor kötötte „Nagy elvtárshoz” a szekérét, amikor Marx tőkéje idejétmúlttá vált.

Akkor vált világossá, hogy jóakarónk a magyarországi pénzügyi botrány főhősével hozott minket össze, amikor kipukkadt az ígéretes beruházási lelkesedés léggömbje. Pár héttel a lódzi szállodai lakmározás után Bereczky nehézkesen tudott

Nagy úr zsebéből párszáz német márkát kimuzsikálni (kilopni?), hogy a biztatásukra megvásárolt számítógépet és modemeket ki tudjuk fizetni. Mielőtt komoly adósságokba vertük volna magunkat, behúztuk a vészféket, de az együttműködésre időközben felkért első külföldi tudósítónk New Yorkban sohasem kapta meg a szolgálati lakásbérletéhez ígért hozzájárulásunkat.

Nagy Imre eközben ugyancsak idetelepített ifjú sógorát bízta meg lengyelországi „helytartójául”, s egy ciprusi bejegyzésű(!) lódzi kereskedelmi vállalkozást alapított vele, majd ahhoz csatolta a mi hírügynökségünket. Kapitalizmushoz nem szokott gyepes agyam tisztulni kezdett, ám még mielőtt ráboríthattam volna az asztalt a Bereczky-Nagy párosra, mielőtt végérvényesen megismertem volna az Ybl Bank botrányt, Nagy Imre valódi portréját, repülőjeggyel támogatott meghívást kaptam Budapestre, Nagy egyik cégének (talán központjának) meglátogatására. Mindenféle sziporkázó szemfényvesztést bedobtak: Nagy Imre vendégeként jártam életemben először és utoljára egy pesti belvárosi kaszinóban, majd erdélyi menekült leányokat és ukrán vendégszereplőket „felléptető” külvárosi bordélyban, ami természetesen night localnak vagy éjszakai klubnak álcázva működött. Bereczky elvtárs nem kísért minket ezekbe a műintézetekbe, de szentül hitte – legalábbis állította –, hogy ezen a mulatós éjszakán Nagy úrtól végre megszerzem a nagy nemzetközi hírügynökséghez deklarált pénzeket. Egy frászt szereztem meg! Ennél illendőbb kifejezés nem passzolna ide.

A „Nagy Beruházó” biztatására keletkezett cégadósságunk törlesztésére sem elegendő négyszáz nyugat-német márkával a zsebemben repültem vissza Varsóba, s akkor itthon kőkemény családi döntést hoztunk: eltávolodunk, visszavonulunk a Nagy-Bereczky-féle áldástól. De ki gondolta volna, hogy csak most kezdődik a kálváriánk?! Nagy úr ifjú sógora jogászi huncutságokkal bírósági ügybe rántotta Ilonát, aki – lévén családunk egyetlen lengyel állampolgára – nevét adta a Nagy-Bereczky céghez csatlakozásunkhoz. Ekkor, 1995 januárjában Tóth Lóránt, az MTI varsói tudósítója, a komputertechnika virtuóza, gépem winchester-cseréjét ezzel fűszerezte meg: *„Legyetek óvatosak, nehogy aknára fussatok...”* – bökött rá a napi magyar hírszerviz tudósítására. A szöveg a rendszerváltás utáni első magánpénzintézet, az Ybl Bank botrányára utalt, s kiderült, hogy Bereczky a társa neve előtti „O” betűt elhallgatta, mert valójában O. Nagy Imrének hívták az illetőt. Ha egykori főnököm nem csak a hintaló szintjén politizáló üzletemberről, hanem a valóságos botrány-szereplőről és az 1992-es bűnügyről is beszélt volna, s ezt Bereczky jól

tudhatta, akkor már a lódzi éttermi lakmározás is elmaradt volna. Így pár évvel később eszméltünk rá, hogy hajsza! híján valóban aknamezőre lökött rá minket ugyanaz az ember, aki – emlékeztetek könyvem második részének epizódjaira – először haditudósítónak álmódott engem az 1981-es lengyel hadiállapot idejére, majd néhány év múlva a káderképző Polfőre óhajtott beiskolázni. Most harmadszor sikerült elugrani Bereczky elvtárs immár kapitalista jótéteménye elől.

Az utókor történelmi ismeretét szolgálhatom, ha a hírhedt Ybl Bank-storyról megemlékezem: a pesti Ybl Bank 1992 júniusában fizetéseképtelenné vált, és vezetői, köztük O. Nagy Imre ellen hűtlen kezelés alapos gyanúja miatt büntetőeljárás indult. A gyanú beigazolódott, kiderült, hogy a vezetők, mintegy házi kasszaként kezelve a bankot, annak tőkéjéből nagy összegű kölcsönöket utaltak át saját cégeiknek. A betétesek 2,5 milliárd forintjának hollétéről nem tudtak számot adni. O. Nagyra négy év letöltendő börtönbüntetést és tízmillió forint vagyonelkobzást róttak ki.

Biznisz-kalandunkból már csak a per maradt hátra, amit az Ybl bankos O. Nagy sógora, bizonyos Micsutka Róbert zúdított a nyakunkba. A cég szétválásánál veszteségeink némi kárpótlásául négy vagy öt elavult modemet próbáltunk visszatartani, s ez épp elegendőnek bizonyult, hogy leltári fegyelemsértéssel vádoljon meg bennünket az ifjú feljelentő. A hónapokig húzódó eljárás az ügyvédi költséggel és az utazgatásokkal addigi veszteségeinket megkétszerezte. De kárunk hasznót is szült, tapasztalati nyereséget hozott: lehullott az elvtársi-baráti maszk Bereczky Gyuláról. Amikor O. Nagyék perbe fogták Ilonát, noha tehette volna, Bereczky nem állt ki mellettünk, reszkető inakkal húzott el tőlünk, hallgatott.

Most, hogy tizennégy évvel később, a 2010-es meghitt adventi hangulatban emlékezetembe csalogatom a Bereczky, O. Nagy, Micsutka neveket, rég elszállt a mérgelem. Tetteiért a maga módján mind a három ember, ha nem is nekünk, nem is általunk, de így-úgy megfizetett. A mi kis családi hírügynökségünk pedig ekkor is, s utána még két újabb kelepcéből kivergődött és megőrizte életképességét.

A skizofrén százlábú

Előbb gyermekeim a számítógépes ismeretekkel hagytak maguk mögött, később feleségem, Ilona a média menedzselésben húzott el mellettem. A kilencvenes évek első felére már ő vette át a családi vállalkozás irányítását. Észre kellett vennem, hogy öt éves külpolitikai tudósítói munkám szakmai fogásait, majd a

sajtóattaséként a lengyel médiáról nyert és vele is megosztott ismereteimet olyan jól átültette saját praktikájába, hogy a szerény kis magánhírügynökség egy-két év alatt nevet szerzett magának. Ilona olyan szakmai útra talált rá, amellyel egy idő után fordulóponthoz ért: már nem neki kellett győzködnie a főszerkesztőket az előfizetés hasznáról, mert sorra érkeztek az újabb és még újabb előfizetők. Mégsem volt ez simára hengerelt diadalút. A hol felbukkanó, hol letűnő új lengyel napi- és hetilapok, a tisztességesen fizetők és a mai napig is tartozók, a csődbementek között kellett lavírozni és a túlélést szolgáló bűvészmutatványokkal előteremteni a legszerűesebb működési költségeket. Mindezt úgy, hogy az egyre harapósabb adóhivatallal se kerüljünk rossz viszonyba. Bőrünkön tapasztaltuk a még nem bejáratott újkapitalizmus, a piacgazdálkodás összes gyermekbetegségét. A gondoskodó és helyettünk gondolkodó szocializmus után most megtanultunk magunkról gondoskodni. Ha jól meggondolom, nem a választási eredmények, nem a hatalomátadó kerekasztal tárgyalások, hanem ezek a tények tudatosították bennem, hogy teljes fordulatot tett a világ. Szemünk előtt és bennünket is érintve sorra bontakoztak ki a barátságos lengyel környezetben sem barátságos farkastörvények, amikkel azelőtt ideológiai tanfolyamokon, pártiskolákon ijesztgették a magamfajta hívőket. Számomra, a szüntelenül megismerésre vágyó kalandor számára az életelvek új parancssal gazdagodtak: több lábon kell állni! Így váltam százlábúvá, s ez néha különös skizofréniába terelt. Úgy éreztem, mintha egyszerre több példányban léteznék. Ahogy szaporítottam magamat, úgy kezdtem élvezni szerteágazó ténykedéseimet. Más volt ez, mint a pszichiáter által diagnosztizálható tudathasadás. Alaptevékenységünk ingatag anyagi alapjain tudatosan mozgósítottam ismereteim rejtekéről mindazt, amivel távol tarthattam magamtól a munkanélküliség rémét és kisvállalkozásunk csődjét.

Jó pár esztendő óta pókháló alatt porosodó pszichológiai ismereteimet, egészen pontosan egy régi grafológiai kiegészítő tanulmányom felújíthatónak bizonyult maradványait keltettem életre. Meglepett, hogy tudásom frissíthető. A százlábúvá alakulás reményében ástam bele magam a varsói lapokba, s egy lehangoló, ólmos novemberi reggelen rábukkantam a hirdetésre: *„Házasság- és párkapcsolat közvetítő ügynökség, lengyel-francia joint ventures keres grafológust... telefonszám...”* Habozás nélkül felhívtam őket, s néhány óra múlva már a Żwirki i Wigury sugárúton berendezett irodájukban a francia tulajjal egymást kóstolgattuk. Kiderült, hogy hetek óta keresik a grafológust, s már-már le is mondtak róla, mert lengyel földön ennek a praktikának koránt sincs olyan hagyománya, mint

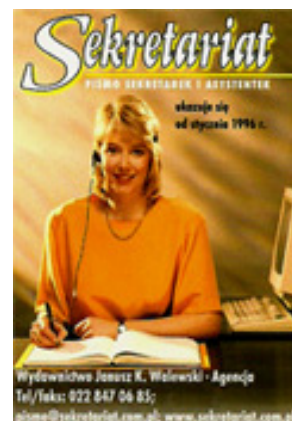
Franciaországban, Ausztriában vagy akár nálunk, Magyarországon. Akadt ugyan néhány jelentkező, de ők vagy nyugdíjas törvényszéki írásszakértők vagy úgynevezett „kávéházi grafológusok” voltak. Egy sem akadt közöttük, aki a számítógépet ismerte, használta volna, márpedig nekik szövegszerkesztőben készített pszichogramokra volt szükségük.

A próbamunkát kellemes együttműködés követte. A francia főnök, maga is pszichológus, közös nyelvismeretünk, a lengyel közvetítésével osztotta meg velem egyetlen aggályát, miszerint attól tart, hogy magyar létemre elemzéseimet nem leszek képes az ő lengyel munkatársainak makulátlan lengyelséggel átadni. Voltaképpen én sem hittem, de önbizalmat erőltettem magamra és pszichológiai terminus technikusokból röpké napok alatt jól használható magyar-lengyel szószerkezetet állítottam össze, s a szótárkészítéssel együtt meg is tanultam az addig csak magyarul használt szavakat.

A házasságközvetítő ügynökségen komputerbe táplálták a párkeresők személyi adatait, jellemvonásait, igényeit, elvárásait, vágyait. Eddig szokványos módszer lett volna, ám ők ügyfeleiktől írásmintát is kértek, s a grafológiai elemzéseim megállapításait szintúgy a gépbe applikálták. A jellemvonásokból, az összegyűlt adatokból az iroda alkalmazottai, lengyel pszichológusok végezték el azt a végső következtetést, majd valószínűsítették kliensük esélyes asszociálását egy másik kliensükkel. Elvben nem csak férfi-nő kapcsolat jöhetett szóba, de rövidtávú együttműködésem idején ilyenre nem volt példa. A jól fizető munkával annyit kerestem, hogy a bevételem majdnem egy évig fedezte a MicroWay hírügynökség napi kiadásait (floppy-lemezek, írószer, postaköltség). Egy esztendőn át tartott ez a francia-lengyel-magyar munkám, aminek az vetett véget, hogy a cég új, nagyobb „piacra” nyitott, átköltözött az ukrán fővárosba, sőt talán Lvovban (Lembergben) is irodát létesített.

A grafológiai praxist befagyasztottam, s csak évek múltán vettem elő újra, amikor a SEKRETARIAT, a lengyel titkárnők folyóiratának főszerkesztője, Janusz K. Walewski tizenkét számukba kért tőlem cikksorozatot a grafológiáról, s amikor ez némiképp ismertté tett, elszórtan íráselemzésekre kértek fel

lengyel és nem csak lengyel vállalkozások személyzetisei. Közöttük magyarok is előfordultak: egy gyógyszergyári képviselő részére készítettem munka alkalmassági elemzést feltételre jelölt dolgozójuk írásából. Százlábúságom grafológusi lábával még a kilencvenes évek végén is tettem pár lépést, amikor a lengyel üzletemberek, menedzserek képzésére szakosodott oktatási cégnél, a varsói LIMES CENTRUM-nál tartottam néhány előadást az íráselemzés lehetőségeiről.

A lengyel titkárnők folyóirata. Külső rovatvezetőjük voltam

Porszívóval a létbiztonságért

Családi egzisztenciánk fenntartását szolgáló százlábú állapotomat, a lengyel talajba kapaszkodás kezdeteinél a lélektannál, íráselemzésnél sokkal, de sokkal prózaiabb vállalkozások is aládúcolták. Ezek egyike volt az 1993-tól öt évig tartó porszívó-biznisz. Ha manapság valaki elsétál a nyíregyházi Sóstói úton a négy-csillagos Continent Hotel előtt vagy éppen éttermi, szállodai szolgáltatását élvezi, kérem, gondoljon arra, hogy ennek az intézménynek néhány négyzetméterét a lengyel-magyar porszívó külkereskedelmi vállalkozás haszna kreálta. (Tény, hogy azóta a szállónál tulajdonosváltás következett be.)

A közvetítői jutalékból a családi kasszáinkba csordogáló összegek tovább keményítették az immár Komputerowa Agencja Prasowa (KAP) névre, vagyis Komputeres Sajtóügynökségre átkeresztelt cégünket. Meg kell jegyezzem, hogy a „komputeres” jelző akkoriban varázsszónak számított, a média vállalkozás nevének bizalomgerjesztő, komoly felkészültséget sejtető alkotórésze volt. Furcsa igazság, mégis tény: a kilencvenes évek első felében még sok olyan vidéki szerkesztőségnek szolgáltattunk, ahol a főszerkesztőnek fogalma sem volt a komputer használatáról, s a legjobb esetben a titkárnő vagy egy-egy lelkes munkatárs volt képes a floppy-lemezeken tőlünk havonta(!) postán, borítékban kapott, időálló cikkeket elolvasni és beemelni lapjuk hasábjaira. Ám ahol még ilyen számítógépes ember sem dolgozott, ott elvárták tőlünk, hogy a cikkekkel megrakott floppykhoz mellékeljük a papírra nyomtatott verziót is.)

Hogy is alakultak át a porszívók hírügynökségi anyaggá, majd újságcikkeké? Úgy kezdődött a dolog, hogy valamikori főszerkesztőm, Kopka János, főnököm a nyíregyházi Kelet-Magyarországnál vállalkozó társa fejedésszaként célba vett engem a '93-as nyaralásunkon. Lendvai Istvánnak, az akkoriban alapított FIMEX-FAIR KFT kereskedelmi vállalkozásához szüksége volt külhoni kurrens import termékekre. A környező volt szocialista világból a lengyel ipar, pontosabban a közeli testvérváros Rzeszów porszívó gyártó cége, a ZELMER keltette fel az érdeklődésüket. Nem kétséges, hogy ebben Lendvai István lengyel származása is közrejátszott. Újabb kitámasztási pont... – gondoltuk Ilonával és varsói életünk szilárd alapjainak lerakása jegyében mintegy a hírügynökségi és a felújított rádiótudósítói munkám „melléküzemágaként” külkereskedelmi felhajtóvá avanzsáltunk. Kiderült, hogy működik a hatvanas évek rzeszówi vodkázásai közepette kimunkált kapcsolatrendszerem.

A rzeszówi rádiós és tévés kollégák napok alatt megszerezték nekünk a ZELMER-gyár kulcsembereit, s a „bót beindult”.

Közvetítői munkánk öt évig tartott: 1994 és 1999 között kamiont kamion után indítottunk a históriás elnevezéssel – „stary trakt węgierski” (régi magyar út) – néven emlegetett útvonalon a lengyel Kárpátaljáról a Nyírségbe. Onnan azután a Lendvai-cég terítette a fél ország üzleteibe a ZELMER-porszívókat. Ha ezek a gépek esetleg ma, másfél évtized múltán is szolgálják bármelyik kedves Olvasónk háztartását, kérem fogadja köszönetemet, hogy épp ezt a lengyel terméket vásárolta, mert az árból, amit kifizetett érte, 2 százalék a mi varsói hírügynökségünk kerekén lendített egyet-egyet. Így alakultak át a porszívók újságcikkeké, így tudtuk kifizetni a Lengyelország-szerte nekünk dolgozó kiváló vidéki újságírók honoráriumát akkor is, ha a bennünket előfizető szerkesztőségek – akkoriban még ingatag állapotukban – döcögve utalták is át szolgáltatásaink ellenértékét. Nincs mit szépíteni a dolgon: keserves, görcsös volt az akkor piacosodó lengyel médiavilág. Jogosan tekinthettük görcsoldónak a ZELMER-szállítmányokat.

Hála a magyar belkereskedelmi szabályoknak, fiunk, Andris előtt is kereseti forrás tört fel a rzeszówi talajból, ám ami még az anyagiaknál is sokkal fontosabb volt, a lengyel-magyar fordítói munkában elmélyülhetett, anyanyelvi tudását biztonságosan tartósította. (Különös: Andris anyja ugyan lengyel, a magyart – magyarul! – mégis anyanyelvének mondhatja, de ha lengyelül szó róla, akkor a magyart „język ojczysty”-ként, nemzeti nyelvként kell említenie, mert olyasmi, hogy apanyelv, sem itt,

A nyíregyházi FIMEX-FAIR delegációja és a Szilágyi házaspár Rzeszówban

sem ott nem létezik.) A ZELMER gyár a lengyel rendszerátalakulás után tüstént talpra állt és ágazatának talán legsikeresebb üzeme lett. Egymás után lépett ki a piacra újabbnál újabb porszívóival. Amint megjelent egy éppen kifejlesztett modell, a FIMEX-FAIR gyorsan ráhangolódott. Együttműködésünk fél évtizedében tucatnyi új terméket produ-

káltak a lengyelek, s ahány ilyen porszívó-debütálás volt, az akkoriban huszonéves Andris annyiszor jutott mutatószámban. Tudniillik mindannyiszor ő fordította le az újdonságok műszaki leírását és a használati utasításokat. Megérdemelte a fordítói honoráriumot, mert nem ritkán olyan kacifántos alkatrész neveket kellett átültetnie, amiket az 1059 oldalas lengyel-magyar akadémia szótár sem tartalmaz. Magyar

üzletekben kapható másféle porszívók dokumentációin kellett átrágnia magát, hogy összeállíthasson egy lengyel-magyar „porszívó szótárt”. Meg kellett dolgoznia a fordítói honoráriumokért, ha belegondolunk, hogy ezekben az években még álmodni sem lehetett az internetes Google támogatásáról, sőt akkoriban még a gyors konzultációt segítő e-mail kapcsolat is váratott magára.

Lakásunkon a legfontosabb munkaeszköz kétségkívül a papírtekercset rendszeresen begyűrő fax-készülék volt. Ezen jöttek-mentek a ZELMER-FIMEX-FAIR üzenetek, szállítmány rendelések, visszaigazolások, Andris fordításai és az üzleti viták levelei. Igen, 1999-ben a üzleti viták ideje is elérkezett. Manapság kideríthetetlen, mi okozta a szakítást. Talán az, hogy a lengyel gyár főmérnöke – aki nyíregyházi kapcsolatát, teljesen érthetetlenül esélytelennek tartotta, hogy a ZELMER-termékekkel az egész magyar piacot meghódítsa – szép csendesen megcsalta nyírségi partnerét a magyar piacra épp betörő kassai szlovák üzletfelével. 1999 októberében szakadtak meg a kapcsolatok. Akkor jegyezték be a magyar-szlovák közös vállalatot és a FIMEX-FAIR számára beszüntették a szállítást. A lengyel cégnek ez a lépése derékba törte a vállalkozást, amit később már nem lehetett talpra állítani. Az új, magyar-szlovák vállalat sem tudta megvalósítani a terveit, mert már nincsenek a magyar piacon.

Egy biztos: újabb „külkereskedelem” után kellett néznem, ha már így beáladtunk az ígéretesnek látszó újkapitalista valóságba. Azokban az években még hittem az üzleti élet makulátlan tisztaságában, a magyar-lengyel kereskedelmi partneri kapcsolatokról azt gondoltam, hogy abban is a két nép évezredes jó viszonyának szelleme honol... Ez épp olyan ostoba tévedésem volt, mint vakhitem a reálszocializmust vezérlő reálfigurákban és a szocialista életmódban, mint a legtökéletesebb társadalmi modellben.

Melegfolyáshatár, gesztenyepüré, csótánycsapda

Keresni sem kellett az új partnert, jött az magától. Magyar honfitársaim kezdték felismerni a mienknél négyszer terjedelmesebb piac esélyeit, s akik vették a fáradságot és megismerkedtek a látványosan javuló-szépülő lengyel gazdasággal, üzleti iránytűjükkal északnak vették az irányt. Nem csalódtak, bejött azoknak a számítása, akik lehalkították magukban a „megmutatjuk a lengyeleknek, hogy kell csinálni” hamis jelszót. Az ő vállalkozásaik, legyen az étterem, szálloda vagy bor-

kereskedelem, azóta is öregbítik a magyar hírnevet és növelik vagyonukat a bank-számlájukon.

Engem most sem a tartósan jó együttműködést kínáló magyar vállalkozó keresett, de szerencsére nem is azok, akik az imént idézett „bezzegeskedéssel” közelítették Polónia szerintük kiéhezett népéhez. Néhány olyan magyar kereskedő jött hozzám 1997-ben, aki úgy gondolta, hogy a lengyel gyárak és a rétek-mezők csakis őt várja, hogy a lehető legolcsóbban adhassák át a magyar vevőjüknek a sziléziai vasat, a lublini krumplit, búzát, kukoricát, a wieliczкаи sót, a chybiei cukrot meg sok egyebet.

Újgyarmatosítóink, a gyors gazdagodásra ácsingózó honfitársak néhány telex-váltás után tudomásul vették, hogy a lengyel nem csillogó gyöngyökre vágyó XIX. századi afrikai törzs, s ahogy jöttek, úgy el is tűntek az életemből. Veszteségként szerencsére csak a lengyel termelők felhajtására fordított temérdek időt és telefon-meg faxköltséget könyvelhettem el. Ekkorra már belém fészkelte magát az óvatosság, s mert a lengyel föld vendégszeretetével magyar polgárként nem akartam visszaélni, elhárítottam vagy haladéktalanul leállítottam minden erkölcsi kockázattal fenyegető közvetítést.

A kétes értékű, de leginkább értéktelen próbálkozások hosszú sora után végre korrekt kéréseket kaptunk. Ebben már Ilona is látott fantáziát és csillogó kapcsolat-teremtő adottságát a pesti INOX-KOR LP nevű fémnagykereskedés szolgálatába állította. Farkas László igénylistájával 2000 márciusában néhány hét leforgása alatt becserkészte az összes valamirevaló lengyel kohót, vasművet. Magyar és lengyel szókészletünk a humán szókinszben kakukktojásnak számító kifejezésekkel bővült. Ismertünk már mindenféle vasdarabot, köracélt és sok más metallurgiai csodabogarat. Tárgyalásaink nyelvezetében úgy hemzsegték a „hideghűtőmunkát és melegfolyáshatár vizsgálatot” igénylő kérések, mintha a miskolci nehézipari műegyetem ex-diákjai lennénk, pedig csak kívülről, és pedig akkor láttuk ezt az egyetemet, ha történetesen a tapolcai barlangfürdőhöz vitt az utunk. Hetekig, talán két hónapon át Szilézia-szerte hajkurásztuk a lengyel vasakat, minden napunkat azzal a reménnyel zártuk, hogy „majd holnap bejön a nagy rendelés...” Ugyan már, dehogy jött be! A fémes kalandot nagy fajsúlyú, csalóka illúzióknak könyvelhettük el, mert hol Farkas úrnak, hol a lengyel fémművek embereinek nem tetszett az ajánlat. Ezzel újólág lezártuk varsói talajfogásunk magyaros reményekkel felfűtött „üzleti” szakaszát.

Hírügynökségünk izmosodott, de még mindig nem nélkülözhetette a melléküzemági forrásokat, mert időközben bedugult a Magyar Rádió. A volt szocialista országok immár békés világában sorra számolták fel a feleslegessé vált, anyagilag fenntarthatatlannak minősített külföldi tudósítói posztokat. Már megint akkor kapták el előlem a mikrofont, amikor végre az ezerarcú csodás ország és népe tartós értékeivel is megismertethettem volna a magyar hallgatót. Pontosan ez történt első tudósítói öt évemben is, amikor politikát, történelmet, szenzációkat kellett közvetítenem az akkoriban a világ köldökének tekintett Varsóból. „Történelmileg” ezzel én voltam a Magyar Rádió harmadik (1979-84), majd legutolsó (1993-97 december 31.) varsói tudósítója.

Újabb próbálkozások és kudarcok sorjázta, de most nem kívülről jöttek a kérések, hanem öngerjesztéssel mi magunk ajzottuk fel magunkat és kergettük a nagy lehetőségek délibábját. Elhittük, hogy korunk nagy magyar-lengyel üzletét ütjük nyélbe, ha a Lengyelországban hiányzó, ismeretlen gesztenyepürével árasztjuk el a cukrászdákat Krakkótól Gdańskig és a hatástalan lengyel svábbogár irtó helyett kiváló magyar csótánycsapdákat hozunk be. Természetesen ez az ötlet sor is megtorpan az ábrándok, remények szférájában.

„Kávé vagy tea?” – utóhatásokkal

Mindannyiszor szellemi oázisba menekülhettem a 90'-es években, amikor lengyel házigazdáink felismerték, hogy ismereteimet, valódi hivatásom értékeit hasznosíthatják. A téli korahajnalok ébresztőóráját is elviseltem, amikor együttműködésre kért fel a Lengyel Televízió „Kawa czy herbata?” (Kávé vagy tea?) című néző-ébredtő műsorához. *Hogyan lát bennünket a nálunk élő külföldi kolléga?* – ez volt a népszerű lengyel műsorvezető, Iwona Shymalla alapkérdése, és a pár perces reggeli beugrásokon heti váltásban hol a prágai cseh rádiós Mirek Karas, hol én szemléltem a hat-nyolc friss lengyel napilapot. A rutinmunka tisztességes mellékkeresettel járt, de ami egészen különös volt benne az, hogy most a mindennapok varsói forgatagában érezkelhettem ugyanazt, amit egykori magyar tudósítóként csak akkor éltem át, ha épp a pesti vagy nyíregyházi utcákon járkáltam: rám ismertek, mosolyogtak, egy-egy lapszemlémre így vagy úgy reagáltak. Felismertek a sarki trafikban, a közeli MOKPOL élelmiszer üzletben, a 116-os buszon. Egy csapásra ismert figura lettem, de ahogy az lenni szokott, még évek sem kellettek, s ismertségem eloszlott, mint a

felszálló köd. Maradtam a legszűkebb szomszédi, rokoni, baráti körömben ismert, öregedő pasi.

A kedvelt reggeli tévé-műsorból, a képernyőről majdnem egy éven át beköszönő ábrázatomat itt-ott mégis megjegyezték, s amikor valahol magyar véleményre, kommentárra volt szükség, meg-megcsördítették a telefonomat szerkesztőségek, rádióstúdiók. Nyíregyháza lengyel testvérvárosából, Rzeszówból a lelkes magyar-imádó riporter, Grażyna Woźniak ahány ünnep, annyi interjút kért tőlem: *„Mi kerül a magyar család karácsonyi asztalára?”* vagy *„Hol vakációznak, hogyan nyaralnak a magyarok?”* – ilyesféle kérdéseket kaptam egyre-másra a Nowinyből.

Ha jól emlékszem, 1995 végén történt, hogy a tévés hajnalok publicitása és a TRIO kiadónál megjelent satirikus könyvecském nyomán megkeresett a BAJTEK című kedvelt havi lap főszerkesztője. Ekkor már egy éve és utána még egy évig adták ki, Lengyelországban elsőként, ezt a fiataloknak és kezdőknek szánt számítógépes magazint. Emlékeztetnem illik, hogy mindez még a komputeres bölcsődei években, a ZX Spectrum, Amstrad, Atari, Commodore, Amiga által jelzett hőskorban volt, akkor, amikor még én is gurunak számítottam. A folyóiratban fél éven át jelentek meg operett-könnyű hangvétellű írásaim, melyeket – előre megfontolt szándékom és kritikussaim szerint is – a hozzám hasonló reálműveletlenek olvasgattak némi haszonnal. Együttműködésem a BAJTEK utolsó számának megjelenésével kimúlt, s hogy ezt az egybefonódó két tényt illendően ünnepeljük, a magazin ifjú munkatársai, informatikusok és újságírók magyar bográcsgulyás rotyogása közben búcsúzkodtunk. Szó, ami szó az én erényem összezsugorodott a főzőkanál virtuóza, Fülöp Géza, a varsói Magyar Kulturális Intézet munkatársa, 1993-ban a Pesti Hírlap szabadúszó tudósítója, a már emlegetett szerző („Egy hónap sitt”) sikere mellett. A BAJTEK magazin 1996-os halotti torán keresetlen gyászbeszédében Młodzki főszerkesztő cikkeimről megjegyezte, hogy *„segítettem Lengyelországban felszámolni a számítógépes analfabetizmust”*.

**Fülöp Géza főz
a BAJTEK búcsú-piknikjén**

A sors kényeztető véletlenje is rendezgette életemet a '90-es években. Amint egy-egy kereseti forrásom kiapadt, hogy-hogy nem, a következő anélkül bukkant fel, hogy pánikszzerűen keresnem kellett volna. Teresa Klingofer, a Varsó-szerte hírneves titkárnőképző magániskola tulajdonos-főnöke, franciásan raccsoló, régimódi, belvárosi úriasszony a fejébe vette, hogy tanrendjébe az elavulóban lévő udvariasság „tudományát” is beépíti. Az iskolának csillogó renoméja volt. A színvonalas titkárnő- és igazgató asszisztens-képzést igénylő, újonnan alakuló cégek egymást túllícitálva törekedtek ide beiskolázni az érettségivel munkát kereső leányokat. Az udvariasság tudományát a lengyel külügyi protokoll nyugalmazott szaktekintélye, több illemtankönyv szerzője, Edward Pietkiewicz oktatta. Elméleti előadásait

**Szatirikus könyvem
a diplomáciai protokollról
– titkárnőknek**

hetenként egyszer, a szombat délelőtti négy órában gyakorlati foglalkozásokkal én egészítettem ki a követségi protokollból rám maradt praktikámmal. Élveztem a munkát. Növendékeim, a húsz-huszonöt éves leányok olyan nyitott, érdeklődő együttműködőknek bizonyultak, hogy rám zúdított témérdek kérdésük biztatást adott: írjam meg a diplomáciai protokollról szóló első, 1993-ban kiadott könyvecském bővített, korszerűsített változatát. Megírtam Doskonała sekretarka (A tökéletes titkárnő) címmel, s az 1993-ban megjelent új könyvemet az időközben elhunyt tanártársamnak dedikáltam (*In memoriam Edward Pietkiewicz*).

Lengyelország – a mosoly országa

Magyar, ha nem is játszi könnyedséggel, mégis jó eséllyel hamar és mély gyökeret ereszthet a lengyel talajban. Rokon vonású közép-európai mentalitásom csakúgy előnyösnek bizonyult, mint a lengyel házastársat is magában foglaló élet-rajzom. Egyetlen illúziót kellett eloszlatnom, azt, hogy magyarságomnak manapság is ab ovo kijár a kivételes megbecsülés. Szó sincs róla, és ez így van jól! A lengyelek tiszteletét ma a bebocsátást kérőnek és nem ezer évre visszamenő őseinek, régi honfitársainak kell helyette kiérdemelnie. Kereskedelmi kudarcaim, esetlen, idétlen üzleti próbálkozásaim, egybevetve az összes porszívót, szögvasat, csótánycsapdát,

krumplit, búzát és gesztenyepürét, sorra meghíúsították naiv elképzelésemet a nyiladozó kapitalizmus vágató lovának megnyergeléséről. Itt is, most is bebizonyosodott, hogy a szellemi munkában hasznosuló képességeim és ötleteim legfeljebb a létbiztonságot és a közepeshez közelítő polgári lét nyugalmát teremtik meg. A „nagy gazdagodás” reménye – csakúgy mint Szilágyi nagyapám békekölcsönbe vetett hite – a realitások szikláinak ütközve elporlott. Mégsem csalódtam, noha sokáig (feleslegesen) dédelgettem a vágyat, hogy ha majd nyugdíjas leszek, magyaros ételekkel és kóbor blues zenészek felléptetésével kiskocsmát nyitok valahol a Keleti Beszkidek lankás útjai mentén. Másként alakult. Családi hírügynökségünk, cikkeim, könyveim és szaporodó előadásaim illesztettek bele véglegesen abba a Lengyelországba, amely – ma, majdnem két évtized távtatában vallhatom – mindvégig mosolygós arcát mutatta felém.

**A nemzetközi
Mosoly
Érdemrend**

Társadalmi berögzítésem első és legbiztosabb kapcsa a mosoly lett, vagy hogy pontos legyek, a Mosoly Lovagrend, annak is a Nemzetközi Kapitóliuma. Egy lengyel kisleány 1968-ban a kórházi ágyán álmodta meg, és gondolatát a demokrata párt (SD) napilapja, a Kurier Polski újságírói karolták fel: kellene egy olyan kitüntetés, amit csak a gyermekek adományozhatnak olyan felnőtteknek, akik a kötelességükön jóval túl tesznek a gyermeki örömekért, a mosolyért. A gyógyult kislány papírlapra mosolygó napocskát rajzolt és azzal tüntette ki az őt kezelő doktort. A varsói újságírók előbb lengyel, majd az ENSZ-főtitkár, U-Tant támogatásával nemzetközi elismeréssé nemesítették a Mosoly Érdemrendet (Order Uśmiechu).

Mint a Lengyelországba települt magyar állampolgár, az érdemrend nemzetközivé válása után talált rám a Kurier Polski főszerkesztője, a harminc kötetes ifjúsági regényíró, Cezary Leżeński. Varsói sajtókörökben akkoriban már tudtak rólam, a tudósítóról, volt diplomatáról, magyar bevándorlóról, s kézenfekvőnek vélték, hogy felajánlják: legyek az érdemrendet a gyermeki javaslatok nyomán odaítélő, közel ötven tagú nemzetközi kapitólium (kuratóriumnak is mondhatnánk) tagja, a Magyar Köztársaság képviselője. Így kerültem be a tekintélyes társaságba, harminc lengyel közéleti személyiség és vagy húsz külföldi közé.

Évente kétszer, egy kora tavaszi és egy késő őszi tanácskozáson a világ sok országából érkezett több száz gyermeklevél közül szemeltük ki a leghitelesebbeket, s

általuk a különleges megbecsülést érdemlő felnőtteket. Kitüntettük a nyugdíjas tanítónőt, aki a lakótelep csavargó kulcsos gyermekeinek mesét olvas a park padján, a falusi kovácsmestert, aki a nyári vakáció hónapjaiban a falu utcáin ténfergő fiúkat tanítgatta a mesterségére (hetedhét határban megoldotta a kovács-utánpótlást), krakkói gyermekek levelének indokaival II. János Pál pápát... Szavazatommal támogattam olyan emberek gyermeki elismerését is, mint 14. Dalai Láma, Kalkuttai Teréz Anya, Steven Spielberg, Silvia svéd királynő, Astrid Lindgren, Jeanne Rowling és a tizenhárom évben, 1994 és 2007 között világszerte majdnem nyolcszáz neves és névtelen gyermekbarátot. Amikor a döntnöki karba engem is felvett a nemes testület, két magyar kitüntetettje már volt a Mosoly Rendnek: Janikovszky Éva író és Halász Judit színművész. De talán pontosítanom kellene: két magyar vehette át a Mosoly Érdemrendet, ám a „Mosoly Lovagrend” fogalmát egy elhirtelenkedett fordítással nekem sikerült meghonosítani. Nos a lovagrend úgy született, hogy a lengyelek az érdemrend kitüntetettjeit „kawalernek” azaz „lovagnak” nevezik. A „kawaler Orderu Uśmiechu” nem más, mint a „Mosoly Rend lovagja”. Ebből egyenesen következik, hogy ha van lovag, akkor lovagrendnek is lennie kell. Pedig ilyen voltaképpen nem létezik. Úgy is mondhatnám, hogy virtuális lovagrend ez valóságos lovagokkal. Mosoly országa – nem csak operett-színpadi mosolyokkal...

Öröm és siker övezte ténykedésemet, ám hamar észre kellett vennem, hogy a 20. század utolsó éveiben egyre fakuló érték a szelídség, az öröm, a mosoly. Ezekre az erényekre hangoló, az ilyen divatjamúlt értékeket felkaroló szervezetünk képtelen a szenzációra vágyó médiát maga mellé állítani. Márpedig anélkül lehetetlen mozgósítani a magyar gyerkőcöket: nézzenek körül és ha rátalálnak olyan emberekre, akik érdek nélkül szolgálják örömüket, boldogulásukat, ragadjanak tollat, tüntessék ki őket ezzel a világon egyedülálló érdemrenddel. Régi újságíró-kapcsolataimmal eleinte még el tudtam érni, hogy itt-ott, hófoltokban megjelenjen egy-egy cikkecske a Mosoly Lovagrendről, és tanítók, szülők révén hírünk bűvő patakként csörgedezve el is jutott kisebb-nagyobb gyermekcsoportokhoz. Így született meg az évezred utolsó évében az immár nekem címzett első javaslat.

A nyíregyházi Suliexpót kezdeményező, irányító tanárnő, Kalyibás Éva Katalin volt az első új kitüntetettünk. Barátság lett belőle, ami azért sem volt különös és rendhagyó, mert mint mindig, a Mosoly Érdemrend átadási ceremóniáján igyekeztünk az új „lovagot” együttműködő szövetségessé tenni. Ha a sajtó ímmel-ámmal népsze-

rűsítette is a céljainkat, hírünket szárnyára vette a nemzetközi gyermektalálkozó. A Suliexpo a következő évekre meghívott védnökeinek megtisztelő gyűrűjébe. Kállay Kristóf (Máltai Lovagrend), Farkas Bertalan úrhajós, Nagy Bandó András színművész elegáns társaságába keveredtem ezáltal, majd épp ennek a következménye lett egy újabb kitüntetési javaslat és egy újabb, azóta is tartó barátság.

A régi népi mondást – a májusi eső aranyat ér – ebben a történetben nem csak ideillő köz-helyként, de szó szerinti igazságként is citálom. Lengyel gyermekcsoportot, a varsói Ursus kerület gimnazistáit kísértem a 2002-es tavaszon a Nyíregyháza-sóstói találkozóra. Már épp szedelőztünk, a másnapi hazatéréshez készülőd-

Kalyibás Évát a Mosoly Lovagrend kancellárja, Cezary Leżeński író és Wiesława Piątek sajtószóvivő tünteti ki (bal szélén a szerző)

tünk, tanáraik pihenésre terelgették szállásukon a diákokskákat. Beborult az égbolt, de a legjobb színpadi produkciók vonzó varázsa sokunkat még mágneses erővel húzott a gálaestre. Éreztem, hogy oda kell mennem. A műsorközlő a Gyomaendrődi „Színfolt” Mazsorett csoportot jelentette be, s amit a következő tíz percben láttam, hallottam...! Kik lehetnek ezek a profi táncosokat maguk mögé utasító tinédzserek? Kitüremkedett belőlem a nyomozó-újságíró természete, s a langyos esőcseppek elviselhető permetezése alatt, a szabadtéri színpad oldalában sorra faggattam a műsorukról levonuló leánykákat. Egymást túllihegve, áhítattal ismételtgették: „*Jolika néni... Jolika néni...*” Azután, még mindig az aranyhullató májusi esőben, kibontakozott előttem Hunya Jolán tanárnő portréja. Másnap, az indulást megelőző reggelinél adtam találkát a gyomaendrődi leányoknak, s ott, tojásrántotta és tea mellett elmeséltem, mi is az a Mosoly Érdemrend... s ha az ő Jolika nénijük netán valóban megérdemli... írjanak nekem... Három hét múlva megérkezett Varsóba a gyerekek írásával a kitüntetési javaslat.

A lengyel Szudéták idilli városkája, Polanica Zdrój szanatóriumai közé ékelt kőszínházban 2003 július 13-án, vasárnap este láthattam újra a gyomaendrődi mazsorették műsorát. A közkívánságra többször megismételt színpadi show szép magyar keretbe foglalta a VI. Nemzetközi Promenádfesztivál négy napos prog-

ramját. Itt avattuk Mosoly Lovaggá Hunya Jolán magyar pedagógust és vele együtt a helybeli kórház főorvosát, Kazimierz Kobust, a súlyos égési sérült gyermekeket gyógyító világhírű sebész professzort. Lovagrendünk ceremóniájával a magyar-

**Hunya Jolán gyomaendrődi tanárnő
lovaggá ütése**

lengyel barátságot a két új lovag próbatétele pecsételte meg: mosollyal nyugtázva frissen kifacsart citromlevet kellett meginniük egy-egy serlegből a közönség előtt, a kamerák, vakuvillanások és a tapsvihar kíséretében.

A mazsorették kitétek magukért ezen a délutánon. A fülükbe jutott, hogy a kórház betegei, a felismerhetetlenségig gézbe bugyolált, égési sérült gyermekek is szeretnék

látni a táncoló magyar tinédzsereket, de az ő állapotukban ez teljesíthetetlen vágy.

„*Megyünk a kórházba!*” – a mazsorették ajánlkozását Nyíri Dóri és Knapcsek Kitty hozta. Az esti lovag avatásig maradt néhány óra, a meredek hegyi utcácskán fel is kaptattunk kórházhoz. Kobus professzor csukaszürke habitba öltözött apáca ápolónők karéjában fogadott bennünket az udvaron. A kórtermek, folyosók emeleti ablakaiban – hiába diszkrét jelenlétre kérték őket – sorra jelentek meg a kis betegek. Némelyüknek csak a szeme villogott ki a kötések résein, mások bebugyolált kézzel integettek. Mi tagadás, nehéz volt az egészségtől, szépségtől sugárzó mazsorették megilletődött hangulatát vidámmá transzponálni, ám Dóri, Kitty és a tanárnő áthangolta a magyaros táncruhába öltözött leányokat. Forgott a CD-lemez, a nővérek hangosítottak, s a következő órában a gyomaendrődi leányok talán

**A Mosoly Lovagrend 35. évfordulója.
A gyomaendrődi mazsorették
Monti Csárdásával arattak sikert
a varsói kultúrpalotában**

életük legszebb műsorát adták elő a kórház udvarán. És akkor jött a meglepő ráadás: a kedvesnővérek rábírták a magyar kislányokat, tanítsák meg nekik a csárdás alaplépéseit. Több se kellett a mi leánykáinknak! Az apácák engedélyt kaptak a főnővértől és a professzortól, s ott helyben magukévá tették a szép magyar tánc fortélyait. A gyomaendrődi tanárnő kitüntetésének ez a kórházi délután csillogó fényt

adott, s az esti koncert, a citromserleges próbatétel után a rózsaszálas lovaggá ütés még mindig csak egy kedves sorozat első fejezete volt.

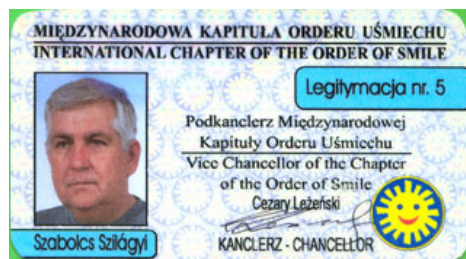

Marek Borowski lengyel miniszterelnök-helyettes, pénzügyminiszter az öt javasolt gyermekek körében kapta meg a Mosoly Érdemrendet 2002-ben

A folytatás jóvoltából eltűnhetett életem egyetlen fehér foltja: végre megismerhettem Békés megyét. Gyomaendrőd még ugyanabban az évben, november 9-én köszöntötte művelődési házának színpadán a városnak is hírnevet kovácsoló tanárnőt és mazsorettjeit. Most nem ők utaztak. Hozzájuk

autóztam a Mosoly Lovagrend Kapitólumának delegációjával. S ezzel még mindig nem ért véget a sorozat: a Mosoly Érdemrend megalapításának 35. évfordulóján, 2004 márciusában a varsói Kultúra és Tudomány Palotájának kongresszusi termében háromezer ötszázan tapsolták Jolika mazsorettjeit, a többnyire lengyel emigrációs nézőknek sugározó TV Polonia pedig élő adásában röpítette világgá előadásukban Monti Csárdását.

Tizenhárom esztendő telt el '84 decemberétől a Mosoly Rend Nemzetközi Kapitólumában... Ha a kuratórium történetesen rám testálta a megtisztelő feladatot, citromot itattam, rózsaszállal avattam vagy épp az érdemrendet tűztem egy-egy neves vagy névtelen kiérdemesült mellére. „Trófeáim” közé sorolhatom Marek Borowskit, a lengyel parlament, a Szejm elnökét és az államfőt, Aleksander Kwaśniewskit. Az időközben jóbaráttá, napi internetes levelező társammá lett Hunya Jolán és mint a táncban, a szép magyar nyelvhasználatában is jeleskedő leánya, Nyíri Dóra szövetségesként segítette a Mosoly Rend magyarországi népszerűsítését. Dóra – egy picit talán a sugallatomra is – azóta profi rádióssá vált, egyetemen média szakot végzett.

A Mosoly Lovagrend alkancellári igazolványa

Gyomaendrődről pattant tovább a labda: az ottani avatáson megismert helybeli vállalkozó, a csupaszív Jakus Imre vitte el a napsugaras kitüntetés hírét Borsodnádásra. Hamarosan meg is érkezett az újabb gyermekjavaslat a Mosoly Rend varsói címére. 2004 október 16-án avattuk

lovaggá Sági Tibor általános iskolai történelem tanárt, Borsodnádasd alpolgármesterét, aki – mi sem természetesebb – korántsem hivatali rangjával, hanem nagyszerű VIVA furulya együttesének vezetésével lett méltó a kitüntetésre.

„Mosoly országában” egyszer csak „alvezérré” léptettek elő: 2001-ben a külföldet képviselő kapitóliumi tagok élére alkancellárnak nevezték ki. Ám hogy ne legyen minden ilyen szép és jó, eljött a pillanat, amikor saját kitüntetésemet kénytelen voltam visszautasítani. Akkoriban Varsó munkáskerületében, Ursus gimnáziumában magyar nyelvre tanítottam a diákokat. Szombat délelőtti szakköri foglalkozás volt ez, nem pedig komoly nyelvóra, de azóta két leány mégis diplomát szerzett a Varsói Egyetem hungarisztikai tanszékén. A gimnázium igazgatója restellte, hogy egy csomag kávé árát érő óradíjat fizethetett nekem, ezért támadt az ötlete, hogy talán egy Mosoly Érdemrenddel „kárpótolhat”. Számítógépen annak rendje-módja szerint felnöttes fogalmazással meg is írták a javaslatot, s a hivatalos pecsétetes papírt aláírást az iskola legalább ötven diákjával, majd postára adták. Hála az egyik fülbesúgó diákomnak, időben megtudtam, hogy nem a gyerekek, hanem a tanárok írták az elismerést, az indokokat. A javaslat a Kapitólíum színe elé került, s még mielőtt – szokás szerint – megvitatta volna a testület, kértem, azonnal vegyék le a napirendről. Így nem lettem a Mosoly Rend lovagja...

A házigazda lengyelek után a világ országai közül Magyarország állt, talán ma is a második helyen áll a Lovagrend tagjainak számával. Borsodnádasd után 2005-ben Tatabányára vittük az érdemrendet Jahn Györgyné Katalin tanítónőnek, majd ugyanabban az évben a szervátültetéssel megmentett gyermekek szeretett Feszt Tímeáját, budapesti transzplantológiai kórházi koordi-

Visegrád, 2005: Feszt Tímeára feltűzőm a Mosoly Érdemrendet

nátort tüntettük ki a visegrádi lovagi torna nemes környezetében. A kitüntetések éve lett 2005: december 5-én Nyírbátorban, a városi Mikulás ünnepségen vendégszereplő cirkusz porondján tüntettük ki a fagyaltcsodáiról is nevezetes cukrász, kávéház tulajdonos Csekő Sándort, az ottani fiatalok népszerű Titi bácsiját, aki hosszú évek óta idejét, pénzét áldozza az asztalitenisz ügyének támogatására. Boda

Katalin budapesti tánctanárnőt a Rajkó Együttes levelében megindokolt javaslatra üttük Mosoly Lovaggá 2007 májusában.

Mielőtt az „adjuk át a helyünket a fiatalabbaknak” gondolattal elbúcsúztam a Mosoly Lovagrend Nemzetközi Kapitóliumától, helyemre meghívtam az erdélyi Árpástó tanárát, Trombitás Jenőt, aki székely emberként most már Magyarországot és Romániát egy személyben képviseli.

13. BEKÖTÖTT SZEMMEL – KENDŐZETLENÜL (1994 - 2010)

Visszapillantó tükrömet, s általában a tükrozt ebben a fejezetben akár „titkos” társaságom szimbólumaként is említhetem. Kereken másfél évtizedre, 1995-re kell visszapillantanom, ha erre az önleleplezésre is csakúgy önként vállalkozom, mint önátvilágításom előző köteteiben a katona, a munkásőr, a kémelhárító és az MSZMP-tag életepizódjait kitergető vallomásokra. Teszem ezt annak szándékával, hogy magamat és a kort, amelyben éltem/élek a maga valóságában, s ne szépítve láttassam. Én így láttam, így éltem meg, mert így akartam megélni a 20. század második felét és a 21. század első évtizedét... Ítéleteim igazával – szubjektív igazammal! - mégsem óhajtok senkit semmiről sem meggyőzni.

Tizennégy kard pengéje villan

Varsó óvárosához, a Starówkához vezető út, a királyi traktus mentén, a Hotel Europejski épületében történt '95 februárjának utolsó péntekén, az esti órákban. A kíváncsi külvilág elől jól rejtett, emeleti szobába két ismerősöm, a Mosoly Lovagrend kancellárja, az író, Cezary Leżeński és Zbyszek Unger, az ORBIS utazási iroda kongresszusokat rendező és kiszolgáló alvállalatának vezérigazgatója kísért fel. Fehér lapot tettek elém, megkértek, írjam meg filozófiai testamentumomat. Lesz, ami lesz, megírom – gondoltam, bár 54 évesen nem gondoltam, hogy végrendelkezni kellene. Magamra hagytak, én meg írtam és írtam... Keresetlen gondolatokat életelvemről... a toleranciáról... magyar létem és a lengyelség viszonyáról... és ki tudja még miről, ami eszembe jutott, mert a két ember semmiféle magyarázattal nem szolgált. Negyedóra telhetett el. Visszajöttek, az irományomat átvették, majd elkérték értéktárgyaimat. Irataimat, pénzemet, órámat kis fekete vászonzsákba süllyesztették. Egyik lábamról lehúzták a cipőt, fél vállamat lemeztelenítve inget bontottam, s ott álltam a fekete szmokingos urak előtt, mint egy megcsúfolt madárijesztő, de akár pojacának is láthattam magam, ahogy a kis szoba szekrényének üvege visszatükrözte esetlen alakomat. Ám hogy ne sokáig bámészkodjak, szememre átláthatatlan kendőt kötöttek. Egyikük, nem tudom, a két ismerős melyike lehetett, belém karolt és lassú lépésekre készítetve vezetett, én pedig zoknis lábamra sántítva, bicegve

követtem őt. Alacsony ajtón, hétrét görnyedve jutottam át egy másik helyiségbe, s ott a kendővel levakított sötétségben ismeretlen hangokon záporoztak felém a kérdések. Mindegyikük a filozófiai testamentumomban talált vallomásaimat csűrte-csavarta, s amikor talán megelégtették ennek a félszegre vetkőztetett embernek a molesztálását, ráismertem író barátom, Leżeński hangjára. Ő is kérdezett valamit, majd hirtelen leoldották szememről a kendőt. Ahogy a váratlanul kapott éles fényben hunyorogva végighordoztam tekintetemet a termen, régi irodalmi élményem, Lev Nyikolájevics Tolsztoj Háború és békéjéből a szabadkőműves beavatási jelenet kelt életre. Tudtam, hogy most velem ugyanaz történik, ami majdnem kétszáz évvel korábban Pierre-rel esett meg...

„Levették szeméről a kendőt, és Pierre, a szeszláng halvány világánál – akárha álmában – megpillantott néhány embert, akik ugyanolyan kötényben, mint a rétor, vele szemközt álltak és – a mellének szegezve – egy-egy kardot tartottak. Közöttük egy fehér, de egészen véres ingű férfi állt. Pierre ezt látva, előremozdult, neki a kardoknak, hogy beleszúródjanak. De a kardok visszahúzódtak előle. Erre ismét bekötötték a szemét.

- Most láttad a kis fényt – mondta egy hang. Aztán megint meggyújtották a gyertyákat, azt mondták, hogy látnia kell a teljes fényt, és ismét levették szeméről a kendőt. Tíznél is több hang egyszerre így szólt: sic transit gloria mundi.”

Az orosz páholyban a 19. század eleji beavatási ceremóniát még ez a latin mondás (Így múlik el a világ dicsősége) díszítette, ám engem, ahogy a tizennégy varsói szabadkőműves kardjai mellkasomra szegeződtek, a korunk európai szellemiségét is kifejező „*Wolność, równość, braterstwo*” (Szabadság, egyenlőség, testvériség) köszöntött.

A püspökök és a jazz óriásai között

A múlt időt jelenre is formálhatom, mert ha nem is mindvégig ugyanabban a páholyban, de máig is kezemben tartom a fonalakat, amelyekkel a szabadkőműveség ellenségei szerint kényünk, kedvünk szerint mozgatjuk a Világot. Kíváncsi, felfedező természetemet életvallomásom korábbi epizódjaiból ismerheti annyira a

**A szerző mint lengyel
szabadkőműves**

Kedves Olvasó, hogy megérti, miért jártam be tizenöt év során három varsói páholyt: meg akartam tudni a Nagy Titkot, többet, mint amit egy átlagos kőműves orrára kötnék, azt, hogy igazán mi rángatjuk-e, s ha igen, hogyan is rángatjuk ezeket a zsinórokat. Gyakorlatiasabban szólva, szerettem volna legalább sejteni, miként befolyásoljuk a kormányok alakulását, hogyan mozdítunk elő forradalmakat, s legalább egyszer jó lett volna megérinteni a világ nagy bankjainak trezorkulcsát. S lám, hiába jártam végig a ranglétra fokait az inastól a legényen át a mesterig, hiába avattak be a skót rítusú páholy titkaiba, majd a francia hagyományokra építő Le Droit Humain rejtelseibe, s végül a Lengyel Nagy Oriens is kitérültem előttem, mégsem tudom, honnan, hogyan és miféle kulisszák mögül rendezzük a történelmet.

Visszatérek a kezdetekhez. Amint aláhanyatlottak a mellkasomnak szegezett kardok, amint visszakaptam a látásomat, titkos társaság új tagjához illően meg kellett esküdnom, hogy a szabadkőművesség titkait megőrzöm. Na tessék! Most meg itt, a könyvem lapjain kendőzetlenül kitérülök. Tehetem, mert végül is szó sincs titkos vagy törvénytelen társaságról. Legális bejegyzésünkről bárki meggyőződhet a cégbíróságnál. Az ősi szabadkőműves tradíciók tisztelete és nem kevésbé a létező, ismert előítéletek készítetnek bennünket a zártságra, de csak egy bizonyos fokú titkolózásra. Íme, kedves Olvasó, beszélek önmagamról, bevallom, hogy egy varsói páholy aktív mestere vagyok, megismertetem Önnel a beavatási ceremóniámat. De kitérek a válasz elől, ha társaim (a mi szóhasználatunkkal: testvéreim) nevét kéri tőlem. Beszélhetek azokról, akik maguk is vállalják a nyíltságot, s ehhez bármelyikünknek joga is van. Az életből eltávozott szabadkőműves nevét pedig akár az internetes honlapokra is felírhatjuk.

Mustos intermezzo „Hemingwaynél”

Varsói páholyunk első halottja Zbyszek Unger, az ORBIS igazgatója volt. Az anekdotázó szláv humortól alaposan eltérő, inkább a könnyed francia vagy a csavaros-fineszes magyar és zsidó humorral megáldott joviális úriember volt ő. Sok szellemes bemondása, hol fanyar, hol harsányan vidám megjegyzései bölcs öregúr benyomását keltették. Az is volt. Amikor frissen hantolt sírját az „öreg Powązkiban” testvéri kézfogással gyűrűbe fogtuk, két együtt megélt epizód türemkedett emlékezetem vetítővásznára. Szabadkőműves avatásomon amint szememről levették a kendőt, ő volt az a testvér, akit először láttam meg. Zbyszek, csakúgy mint a többiek, kardja hegyét mellkasomra célozta, s ahogy az ünnepélyesen szigorú pillanatban a szemembe nézett, a szem, az arc a barátság, az emberszeretet és a nyugtató biztatás jelzését sugározta felém: *„Ne félj, ezek a kardok nem támadnak, hanem védenek.”* Nem mondta ki, mégis szavak nélkül értésemre adta a szervezet egyik nemes vonását.

Halála előtt nem sokkal, 1999 májusában a Krakowskie Przedmieście utcára nyíló presszó kertjében beszélgettünk, ő teát kevergetett, én kávé szűrészöltem. Zbyszek így vallott: *„Szeretnék egyszer eljutni egy igazi tokaji szüretre. Sokszor tervezgettem, soha sem jött össze...”* Ott, az óváros, a Starówka előterében született meg az ötlet: szervezzünk autóbuszos túrát szabadkőműves páholyunk tagjainak és a családtagoknak, barátoknak. Zbyszek ugyanazzal a szelíd, barátságos mosollyal, mint ahogyan karddal a kezében nézett rám, átölelt, majdnem felborította a teáscsészéjét: *„Nagyszerű, a lengyel térfélen vállalom a szervezést, buszt bérelünk, te meg varázsold hozzá a magyar oldalt, a tokaji szüretet.”*

A hazai terepen, mint emigrációs éveimben máskor is, Marik Sándor, akkor még a nyíregyházi Kelet-Magyarország főszerkesztő-helyettese segített. Tucatnyi e-mail váltással csiszoltuk össze az őszi túra programját. Sándor barátom – a szenvedélyes utazó (az utóbbi években a Klubhálón megjelenő helyszíni cikksorozatával Amerika felfedezője) – hitvesével, Marikával ARDLEA néven már korábban céget alapított. Tevékenységi körükbe a turisztika is beleillett. Nos ez az én kiváló szervező földim, volt kollégám olyan profi programot készített elő, hogy Zbyszek Unger, a lengyel utazási irodák doyenje és az ugyancsak velünk tartó varsói szálloda

igazgató egymást túllicítálva osztotta az elismerést, pedig még csak papíron, előzetesen ismerték az ARDLEA-TOURS programját.

Tokaj és Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő szeptember 23-tól öt napon át látta vendégül a harminc lengyel szabadkőművest. Sándor a tokaji Sárga Borháznál pénteken elegáns welcome drinkkel gyűjtötte be a hangulatot. Másnap Miku Károly pincészetében lengyeljeim valódi magyaros szüreti élményt kaptak. Puttonyokkal a hátukon két sor szőlőt szüreteltek le, mustot csordíthattak a számunkra életre keltett Ferenc József-korabeli kézi présből, azután a magyar himnuszról, II. Rákóczi Ferencről és Tokaj több száz éves múltjáról, lengyel kapcsolatairól szóló történetekkel traktáltuk a boron kívül tudásra is megszomjazott varsói testvéreimet.

Még aznap este megtörtént az emlékezetes nagy jelenet, de ennek már a sóstói Hotel Tara volt a színhelye. Ott szálltunk meg a szüret estéjén.

Folyékony trófea gyanánt utasaink kétliteres műanyag flakonokba töltött friss mustot hoztak magukkal, s hozzá a borászatban járatlanok kétpontos szóbeli használati utasítást kaptak: 1. Vigyázz a mennyiséggel, nem mindig találsz közeli toalettet 2. Ne dugaszold le a palackot, a must nem csak a gyomorban „dolgozik”. Sándor roppant elegáns vacsorát készíttetett a szálló éttermében. Talán a harmadik vagy negyedik pohárköszöntőnél tartottunk (lengyel mánia a tósztok végeláthatatlan sora), amikor soros poháremelgetőnk cirkalmas mondatát velőtrázó robaj szakította meg. Terrortámadás? Nem volt időnk ezen töprengeni, mert a recepcióról berohant a portás: *„Kérem, ki lakik az első emeleten a .... számú szobában?”* (A szoba számára nem emlékszem.) Úgy kifehéredett az egész napi borozásban kipirult arc, a varsói szálloda igazgató arca, mintha liszteszsák robbant volna mellette. A portással versenyt futva, a lépcsőket hármásával véve, felrohant az emeletre, s amikor percek múlva visszatért az asztalhoz, ennyit mondott: *„Jasna cholera... moszcz... wybuchł moszcz...”* (A fene egye meg... a must... felrobbant a must...) Mondott még ezt, azt a mákszemnyi darabokra törött hatalmas falı tükrörıl és a szoba tapétáját rózsaszínıre festı tokaji szılılérıl. Eközben megérkezett Brian, a Hemingway-szakállas ír tulaj, barátságosan átölelte varsói szállodás kollégáját és megnyugtatta (mindketten jól beszéltek angolul), hogy sose legyen nagyobb baj egy szállodában. A vacsora végére összebarátkozott a két mackó küllemő ember... Rövidre fogom: hajnalra lengyel testvérem arca megint a rézbőrő indiánéval vetekedett, olyannyira, hogy csak a vásárosnaményi *„Winkler Ház”* hétfőıi halászlével indított ebédjén lehetett őt rávenni egy pohár badacsonyi Szürkebarátra.

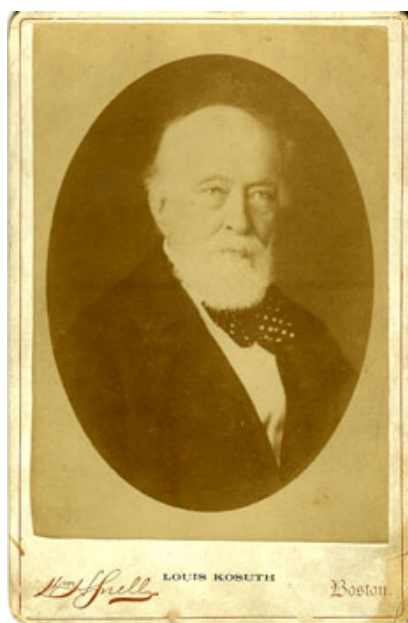
Zbyszek Ungert és néhány társamat az első páholyból azóta eltemettük. Elhunyt testvéreim most közül idecitolhatnék lengyel és világhírességeket, mégis inkább csak a magyar páholyokat gazdagító egyéniségek közül olyan írók, költők, művészek nevét sorolom, akiknek említése nem készlet a Wikipédia használatára: Bessenyei György, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Ady Endre, Benedek Elek, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Móra Ferenc, Tamási Áron, Darvas József, Benczúr Gyula, Csontvári Kosztka Tivadar, Liszt Ferenc, Rózsahegyi Kálmán, Hubay Jenő, Kadosa Pál, Kisfaludy Stróbl Zsigmond. A műszaki és tudományos életből álljon itt Kőrösi Csoma Sándor, Alpár Ignác, Bánki Donát és Szent-Györgyi Albert neve, az üzletemberek közül Gundel János vendéglőse, s hogy a politika és a hadviselés is büszkélkedhessen, említést érdemel Martinovics Ignác, Klapka György, Kossuth Lajos, és Türr István altábornagy. A szabadkőművesség történetét nem ismerőknek talán meglepetést szerezek, íme két egyházi méltóság: id. Bartók György református püspök és Ferencz József unitárius püspök.

Szabadkőművesek voltak kedvelt amerikai muzikusaim, Louis Armstrong, Duke Ellington és Glenn Miller is. Jó érzéssel tölt el, s a műélvezethez szubjektív dimenziót ad, hogy a klasszikus zene génuszait, Bachot, Beethovent, Brahmsot, Mozartot, Lisztet és Verdit is testvéremnek tekinthetem.

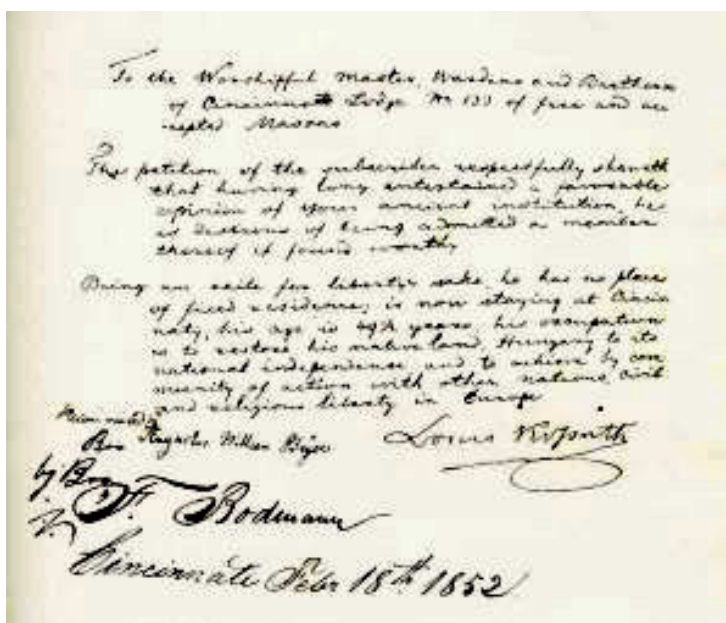
Egy lengyel és egy orosz író nyomdokain

Érthető: nem azt várja tőlem könyvem türelmes és még toleráns olvasója, hogy magyarázkodjak, cáfoljam a szabadkőművesség ellenfeleinek érveit. Az interneten is hozzáférhető a téma gazdag irodalma, pro és contra. Maradok saját impresszióimnál, átéléseimnél.

Hogy is kezdődött? Egy Łódźból Varsóba, hazafelé tartó autós utunkon, nyolcvannégy őszén hallottam először a lengyel szabadkőművesekről. A Mosoly Lovagrend kancellárja, tehát akkor már „főnököm”, Cezary Leżeński vezette a kocsit, s hogy a százharminc kilométeren a monoton mazowiai utat élénkítsük, irodalomról, történelemről, eszmeiségről társalogtunk. Miről is lehet egy íróval beszélgetni,

**Kossuth Lajos öregkori
amerikai fényképe a szerző
tulajdonában**

**Kossuth felvételi kérelme az
amerikai szabadkőműves páholyba**

különösen olyan emberrel, aki legényke korában az 1944-es Varsói Felkelés cserkész katonája volt? Ismertem Cezary regényeit, de így, élő szóban hatottak rám igazán az élmények. Szó szót követett, s ahogy mind mélyebbre hatoltunk a történelemfilozófia rétegeiben, úgy eszméltünk rá, hogy minden tekintetben egy nyelven beszélünk. Az író kertelés nélkül nekem szegezte a kérdést: „Tudod, hogy az elveid egybecsengenek a szabadkőművesség eszméivel, céljaival?” Nos ezt nem tudtam, s ha jól meggondolom, keveset tudtam a titkokkal övezett mozgalmról. Innen-onnan az irodalmi, történelmi tanulmányokból fel-felcsillant egy-egy név... a nagyváradi Ady... a nyelvújító Kazinczy... és a száz éves családi hagyatékából rám maradt, varsói szobám falát ma is díszítő bostoni Kossuth-portré... igen, öregkorára Kossuth az amerikai cincinatti páholy tagja lett... és persze Bem apó... Leżeński akkor emlékeztetett Andrzej Wajda 1983-as filmjére, a Dantonra, s abban láthattam is egy francia szabadkőműves jelenetet. S mit tesz a képzettársítás, hirtelen beugrott az egykori könyvtáros menyasszonyom, Margitka biztatására elolvasott Tolsztoj-regény, a Háború és béke. Cezary bevallotta, hogy ő maga is szabadkőműves, nemrégiben, a rendszerváltás után újjáéledt lengyel szabadkőművesség tagja és ha akarom... Akartam, de válaszomat visszafogta, mondván, hogy jól gondoljam meg, és esetleg később újra beszélhetünk róla.

Otthon tüstént leemeltem a polcról Tolsztojt. Álljon itt a regény 2. könyve 2. részének az a részlete, amely a 19. század első éveiből, a napóleoni háborúk korának Oroszországból, az orosz nemesi társadalomból idézi fel a szabadkőműves tradíciót. Ma már tudom, hogy a ceremonális hagyományok alig változtak, s ha Olvasóm figyelmét kiérdemli, e sorokból is fogalmat alkothat, hogy is áll a dolog a „titokzatos renddel”:

„Pierre, amikor Pétervárra érkezett, senkit sem értesített megjöttéről, nem ment el sehova, és egész napokat Kempis Tamás olvasásával töltött. A könyvet egy ismeretlen valaki küldte neki. Egy, mindig csak egy dologra ébredt rá újra meg újra Pierre, mialatt a könyvet olvasta. Ráébredt egy még soha nem tapasztalt gyönyörűségre - hinni a tökéletesség elérésének lehetőségében, az emberek közötti testvéri, cselekvő szeretet lehetőségében, amelyet Oszip Alekszejevics tárt fel előtte. Megérkezése után egy héttel, a fiatal, lengyel Willarski gróf, akit Pierre felületesen ismert a pétervári nagyvilági társaságból, egy este olyan hivatalos és ünnepélyes arccal nyitott be hozzá, mint annak idején Dolohov segédje; becsukta az ajtót, majd amikor meggyőződött arról, hogy Pierre-en kívül nincs a szobában senki, ekképp fordult hozzá:

- Megbízásból, egy ajánlattal jöttem önhöz, gróf - mondta, le sem ülve. - Egy személy, aki igen magas tisztséget visel rendünkben, közbenjárt annak érdekében, hogy önt a rendes időnél hamarabb felvegyék társulatunkba, és azt javasolta, hogy én ajánljam. Én szent kötelességemnek tartom, hogy teljesítsem e személyiség akaratát. Akar-e belépni az én kezességemmel a szabadkőművesek társulatába?

Pierre-t meglepte ennek a férfinak hideg és szigorú modora; hisz csaknem mindig bálokon látta, ahogy a legragyogóbb nők társaságában, szívélyesen mosolyog.

- Igen, akarok - felelte Pierre.

Willarski lehajtotta a fejét.

- Még egy kérdést, gróf - mondta. - Kérem, hogy erre teljes őszinteséggel válaszoljon, nem mint jövődöbeli szabadkőműves, hanem mint becsületes ember (galant homme) megtagadta-e már régebbi meggyőződését, hisz-e az istenben?

Pierre elgondolkozott.

- Igen... igen, hiszek istenben - felelte.

- Akkor hát... - kezdte Willarski, de Pierre közbevágott:

- Igen, hiszek istenben - ismételte.

- Akkor hát mehetünk - mondta Willarski. - Hintóm rendelkezésére áll.

Willarski egész úton hallgatott. Pierre kérdezősködésére - mit kell tennie és hogyan kell válaszolnia - csak annyit felelt, hogy majd nála érdemesebb testvérek teszik próbára, és hogy Pierre-nek semmi egyebet nem kell csinálnia, csak igazat mondani.

Behajtottak egy nagy ház kapuján, ahol a páholy helyisége volt, felmentek egy sötét lépcsőn, aztán beléptek egy kivilágított kis előszobába, és ott inasok segítségével levetették bundájukat. Az előszobából átmentek egy másik szobába. Egy furcsa öltözékű ember tűnt fel az ajtóban. Willarski elé sietett, halkan mondott neki valamit franciául, és odament egy kis szekrényhez, amelyben Pierre még soha nem látott öltözékeket pillantott meg. Willarski kivett a szekrényből egy kendőt, Pierre szemére illesztette, és hátul csomóra kötötte. [---]

- Most fel kell tárnom ön előtt rendünk legfőbb célját - mondta -, és ha ez egybevág az önével, akkor haszonnal jár, ha belép társulatunkba. Rendünk első és legfontosabb célja, egyszersmind szilárd alapja, amelyen nyugszik, és amelyet semmilyen emberi erő meg nem dönthet - egy fontos titok megőrzése és átadása az utókornak... Ez a titok a legrégebbi koroktól, sőt az első embertől szállt ránk. Meglehet: ettől a titoktól függ az emberi nem sorsa. De mivel ez a titok olyan természetű, hogy senki sem ismerheti meg, senki sem élhet vele, csak ha önmagának hosszas és szorgalmas megtisztításával felkészült rá - nem mindenki remélheti, hogy egyhamar a birtokába jut. Van nekünk ezért egy másik célunk is: az, hogy előkészítsük a rend tagjait, amennyire lehet, megjavítsuk szívüket, megtisztítsuk és megvilágítsuk elméjüket azokkal az eszközökkel, amelyeket e titok keresésében fáradozó férfiak tártak fel és hagytak ránk - és ezzel alkalmassá tegyük őket a titok befogadására. Harmadszor: rendünk tagjainak megtisztításával és megjavításával arra törekszünk, hogy megjavítsuk az egész emberi nemet, a jámborság és az erény példaképeként állítván eléje rendünk tagjait; ily módon minden erőnkkel igyekszünk szembeszegülni a világon uralgó gonosszal. Gondolkozzék ezen, amíg vissza nem térek - mondta és kiment a szobából. [---]

Egy félóra múlva visszajött a rétor, hogy közölje a keresővel azt a hét erényt, amelyek megfelelnek Salamon temploma hét lépcsőfokának, és amelyeket minden szabadkőművesnek fejlesztenie kell magában. Ezek az erények a következők voltak:

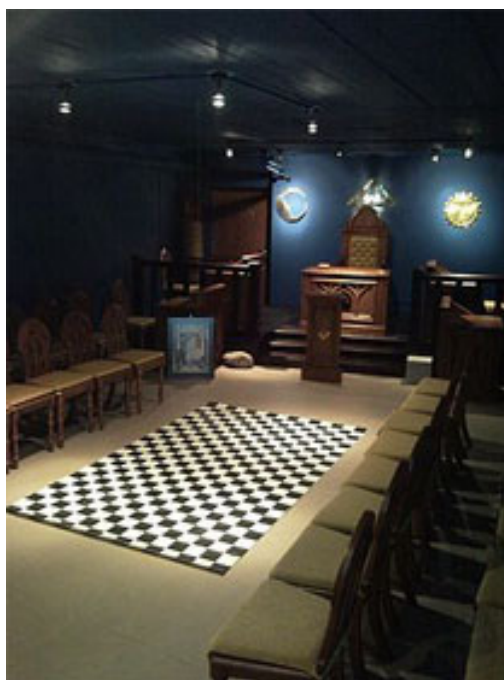
1. titoktartás, a rend titkának megőrzése, 2. engedelmesség a rend magasabb rangú tagjainak, 3. jó erkölcs, 4. az emberiség szeretete, 5. bátorság, 6. bőkezűség és 7. a halál szeretete.

- Hetedszer - mondta a rétor - a halálról való elmélkedéssel igyekezzék annyira megedzeni magát, hogy ne szörnyű ellenséget lásson a halálban, hanem jó barátot... aki megszabadítja e nyomorú élettől az erény munkáiban elcsigázott lelket, hogy elvezesse oda, ahol elnyeri jutalmát, és nyugodalmat lelhet.”

Nem folytatom a tolsztoji idézetet; a szabadkőműves beavatási ceremóniájának leírását a regény öt oldalán bárki megismerheti. Az avatás élménye misztikus-ezoterikus varázsként az emlékezetbe rögzül, s még a magamfajta anyagelvű ember lelkületében is mély nyomot hagy. Ma, amikor már sok száz páholy összejövetel (mi ezt munkának nevezzük) után vagyok, illúzióm régesrég eloszlott, miszerint az emberiség megmentésére születtem, ám most is vallom, hogy ha megmenteni nem is tudom a világot, legalább alkalmi jótevője legyek... „A tevékenységünkben semmi különösebb titok nincsen: a mi filantróp társaságunk megkísérel a társadalomban felvetődő kérdésekre elvi megoldásokat találni úgy, hogy csak egyetlen dogmánk van: nincsen dogmánk.” (Lengyelországi tapasztalatommal összecseng ez a mondat, amit a Magyar Narancsból idéztem Szigeti Csaba irodalomtörténészről, a magyarországi Nagy Oriens szabadkőműves társaság egyik főmesterétől.)

Testvérem Kazinczy... és a király

Az első években, többnyire varsói műszaki emberek, műegyetemi tanárok és nyugalmazott katonatisztek páholyában kéthetenként férfi társaság gyűlt össze. Nagyszerű embereket ismertem meg ott, de érdeklődésemnek és ismereteimnek olyan periférikus körén helyezkedtek el ők, hogy néhány év múltán a rokonszenv, az emberi vonzalom és a szabadkőművesség általános elve maradt a változatlan, mindvégig erős kötőanyag. Nehezen

A varsói szabadkőműves páholyok egyik terme

tudtam megbarátkozni az ottani alapelvvel, mely szerint nőknek semmi keresnivalójuk nincs a páholyunkban. Patrónusom, Cezary Leżeński ugyanezek okán időközben átlépett ebből az angolszász páholyból a francia kötődésű Le Droit Humain nemzetközi vegyes szabadkőműves rendbe. Idő múltával megértéssel kísért baráti búcsút vettem és követtem őt az ízlésemnek, az egyenjogúság elvének jobban megfelelő páholyba, ahol újabb öt esztendőnyi szabadkőműves élményre tettem szert.

Ha most ezt az első évtizedemet összegzem, titkaink sérelme nélkül megoszthatom Önnel, kedves Olvasó, mi is történik a szabadkőműves páholyok összejövetelén. Titoksérelme? Ezzel kellene kezdenem: napjainkban, amikor a könyvtárak és az internet felszámolta a szabadkőművességet a gyanakvás kódéba burkoló titokzatosságot, jogosan vallom, hogy már csak egyetlen titkot kell őrizni, éspedig élő, aktív testvéreink neveit, kilétüket, de csak azokét, akik – ki ezért, ki azért – nem vállalják nyíltságukat.

Lássuk belülről a páholyt! A szabadkőműves találkozók elnevezése „munka”, mert építőmunkát végzünk. Hogy mit építünk? Meggyőződésünk szerint egy jobb, békésebb, megértőbb világot. A találkozást az első percekben és a záráskor is bizonyos ceremónia, a több száz éves hagyományt idéző szertartás, de korántsem vallási jellegű szertartás övezi. A hagyományos ceremónia három-négy órára kirekeszti a külvilág moráját és összeütközéseit a páholyból, ahol a légkört a kölcsönös megbecsülés, szeretet tölti be. Nem lehetett ez másként 1790-ben, amikor a nagy magyar nyelvújító, Kazinczy Ferenc így vélekedett: *„[Énnekem] a kőművesség oly társaság, amely egy kis karikát csinál a legjobb szívű emberekből, melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, amely a külső világban van, a melyben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvérének nézi, a melyben elfelejtkezik a világ esztelenségei felől...”*

Egész évre elfogatott napirend szerint előadásokat tartunk, ki-ki a szakértelme szerint önmagának választott és javasolt témákból. Szóba kerülhet körünkben a történelem, az irodalom, a művészet, a tudomány vagy valamilyen fontos társadalmi kérdés, olykor a szabadkőművesség szimbólumainak ismerete is. Csupán az aktuálpolitikát és az egyházak bírálatát tekintjük szigorú tabunak. Az elhangzó tíz-húszperces előadás után vitát nyitunk, ám ez szabályaink szerint inkább fegyelmeztett

hozzászólásokat, kérdéseket jelent, s nem az előadó állításainak cáfolgatását, bírálatát. A vitát a páholy „szónoknak” nevezett egyik mestere foglalja össze, s hogy magamról is valljak, az utóbbi néhány évben a páholyunk rám osztotta ezt a szerepet.

A találkozót rövid, szimbolikus ceremónia zárja, a kötények és fehér kesztyűk levétele után pedig testvéri közösségünk tagjai az egyik varsói étterem asztalai mellett ebéden köszönnek el egymástól egy hónapra.

Első szabadkőműves éveimben gyakran eltöprengtem a furcsa ellentmondáson, hogy tilosnak tartjuk az egyházak, a vallások, a hívő emberek bírálatát, s ezt a szabályt maradéktalanul tiszteletben is tartjuk, de akkor miért okozunk fejfájást az egyházi főméltóságoknak, és miből táplálkozik a szabadkőműveseket érő dühödt támadások sora. Miért lehetséges, hogy a páholyunkban hívő és ateista, zsidó, katolikus és protestáns jól megfér egymással, s hitünk különbözősége dacára is testvérnek tartjuk egymást? Nekünk is van felsőbbrendű tekintélyünk: a „Világegyetem Nagy Építőmestere.” Van, aki számára ez az ősi jelkép az Istent, Mohamedet vagy éppen Buddhát jelentheti, mások számára a természetet, az anyag erejét, rendjét, a tudomány hatalmát jelképezi. Páholyainkban senkitől sem követelünk hitvallást vagy hitének megtagadását. A hitélet a szabadkőműves legbensőbb magánügye.

Az általános érvényű válasz benne is van a kérdésben: épp ez a sokszínűség, a szélsőségeket kivéve mindennek az elfogadása ütközhet az egyházak céljaival. Talán ebből következik, hogy egy ideig még számolnunk kell az egyoldalú ellenérzésekkel. A manapság is érvényes tényeket a Wikipédiából idézem:

„A Joseph Ratzinger bíboros, prefektus (jelenleg a pápai trónon, XVI. Benedek néven) által vezetett Hittani Kongregáció 1983-ban kiadja a – később II. János Pál pápa által jóváhagyott – Nyilatkozat a szabadkőműves társaságokról c. állásfoglalást (Quaesitum est), amely tilalmazza a katolikusok szabadkőműves tevékenységét, és az irat szerint a szabadkőműves katolikusok nem vehetnek részt az eucharisztia vételében, a szentáldozásban.”

El kell fogadnom, s el is fogatom a szabadkőművesre rótt kötelezettséget, vagyis hogy sem a páholy rejtekén, sem nyilvánosan (könyvem lapjain sem) mondok véleményt az egyház belső ügyeiről. De talán mégis megbocsátható, ha „ad vocem”

szólásra bírom legkedvesebb franciámat, aki életrajzi adatai szerint nemigen volt szabadkőműves. Jules Renard Naplójából:

„Nagyapa haldoklott [---]

Elmentek a papért.

– *Haldoklik?* – kérdezte a pap szobalánya.

– *Igen.*

– *Nem kellett volna az utolsó pillanatra hagyni.*

– *Hát aztán, mi köze hozzá!* – vág vissza az asszony.

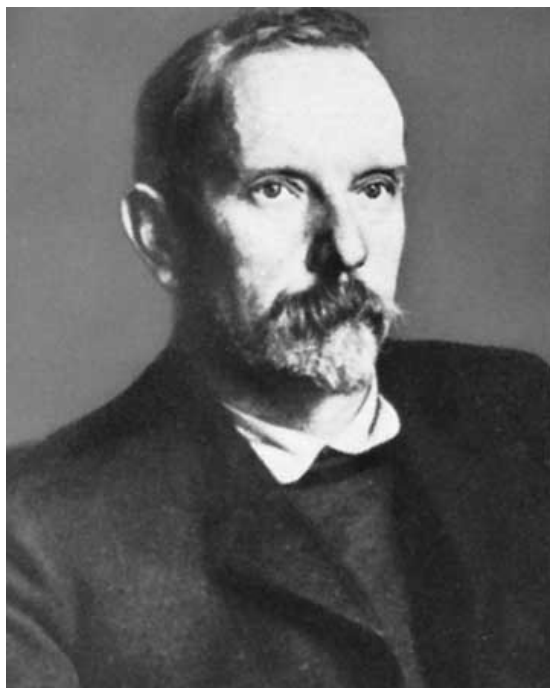
A pap éppen ebédel, s nem hajlandó félbeszakítani.

– *Szégyen, gyalázat!* – fakad ki az asszony.

– *Szóval maga is szabadkőműves* – jegyzi meg a pap.

– *Nem! Katolikus vagyok, amiatt pirulok. [---]*”

Ugyanebből a Naplóból származik még egy gondolat: „*Bigottak. Minden vasárnap Istennel hálnak, hét közben pedig megcsalják.*” Ha nem tévedek, az isteneket azóta is hétköznapi csalják meg...

**A sokszor idézett írói példaképem:
Jules Renard francia író**

Ha mélyen belegondolok és félreteszek mindenféle ellenérvet és ellenérzést, meg kell értenem az egyházi viszolygást. Gondot okozhat a szabadkőművesség eszmevilága, amely alapjaiban a metafizikus szférához kötődik. Páholyainkban mi a metafizikára hivatkozással éljük meg lelki élményeiket. Ezzel szemben áll a katolikus egyház rendkívül szigorú elve: a világon egyetlen földöntúli erő létezik, az pedig Istentől származik. Valamennyi ezen kívüli erő nem egyéb, mint a Gonosz ereje. Innen ered az Egyház kérdése: mely erőhöz vonzódasz? Bármilyen különös, a szabadkőművesek mind a mai napig nem képesek

erre a kérdésre kimerítő, egyértelmű feleletet adni a pápaságnak. De van ennél még egy gyakorlatiasabb probléma is: a szabadkőművesek toleranciával övezik az

összes, még a legnaivabb vallási mozgalmat is. Erre pedig az Egyház, érthető okokból, nem adhatja áldását.

Egyházi átok terhe alatt...

S hogy mennyire nem új keletű ellentmondásról van szó, történelmi igazolást kapunk egy magyar szabadságharcos életének ismeretében. Dániel Anna: Így élt Türr István (Móra Könyvkiadó, 1985) című művéből „A szabadkőműves” alcím alól idézem:

„A Budapesten üléselő világbéke-kongresszus, amelynek Türr volt az elnöke, felhívással fordult az államfőkhöz, uralkodókhöz, köztársasági elnökökhöz s a katolikus egyház fejéhez, Vatikán Állam uralkodójához, a pápához is. A szöveget a kongresszus elnökeként Türr István fogalmazta és írta alá.

A parányi Vatikán Államban nagy volt a felbolydulás. Hogyan és kinek válaszoljanak a békefelhívásra, hiszen Türr István, a kiáltvány aláírója Garibaldi vörösingesei élén harcolt az olasz egységért, és diplomáciai úton munkálkodott az Egyházi Állam felszámolásán. A pápa végül úgy döntött, hogy a tartós békéért dolgozó tábornoknak válaszolni kell, s ezt nevében egy bíboros meg is tette, biztosítva a magyar fővárosban üléselő kongresszust az egyházfő békevágáról. A Vatikán habozásában egy másik, talán még nyomósabb ok is közrejátszott. Türr István ugyanis évtizedek óta a szabadkőművesek közé tartozott. Ez a civilizált világot akkoriban áthálózó titkos társulat, amelyet a katolikus egyház annyira elítélt, hogy tagjait néhány évtized alatt két pápa sújtotta egyházi átokkal, a tizenhetedik század elején keletkezett. Két évszázadon át fontos szerepe volt a közéletben. A mi időnkben jóformán teljesen elvesztette jelentőségét, csupán néhány államban vannak tagjai, azok is kevesen.

A szabadkőművesek kisebb egységekbe, úgynevezett páholyokba tömörültek. A tagok testvéreknek nevezték egymást, céljuk jótekonyság, a haladás előmozdítása, küzdelem a babona és vakbuzgóság ellen. A szabadkőművesek általában deisták voltak, ami azt jelenti, hogy Isten létét mint a világegyetem létrehozóját elfogadták, de a vallás dogmáit nem; egyes páholyokba pedig főként ateisták léptek be. [---]

Türr fiatalkorában Torinóban lépett be egy olasz szabadkőműves-páholyba, amely Olaszország felszabadítását tűzte ki céljául. A páholy tagjai szinte egytől egyig hozzájárultak a nemzeti egység megteremtéséhez.”

Még ennél is bizarrabb esetet említ a lengyel szabadkőművesség történelmi személyiségeit portrézó könyv, annak a Cezary Leżeńskinek a műve (Masoni bez maski – Szabadkőművesek álarc nélkül, Graffiti BT, Toruń, 2006), aki patrónusom volt, s 2007-es elhunytja után mai varsói páholyom névadója. Az alább idézendő történethez hozzátartozik, hogy a csaknem monolit katolikus Lengyelország 18. századi legfőbb egyházi méltóságáról van szó.

Az 1770-es évek első felében a Vatikánt lengyel földön képviselő „*Durini nuncius jelentésében megemlíti, milyen zavarodást keltett a varsói ünnepség. Természetesen túlzás lenne ezt felháborodásnak mondani. A szabadkőművességet abban a korban az egyházi körök még nem olyan határozottan ítélték el, a társadalomban pedig jobbra a hatalommal, a felvilágosodással és a reformokkal azonosították. Ebből következett, hogy a papok, kanonokok és püspökök bizonyos számban a páholyokba kerültek. Köztük maga Lengyelország prímása, Gabriel Podoski is, bár egyesek mindenáron kétségbe vonták, hogy a szabadkőművességhez tartozott... Nagy tévedés. Nem csupán Ludwik Haas professzornak [a szabadkőművesség nemrég elhunyt lengyel tudományos kutatója – Sz.Sz. megj.] nincs kétsége, de a „Biskupi kościoła w Polsce” (A lengyelországi egyház püspökei, Varsó 1992) katolikus életrajzi lexikon is határozottan állítja róla: ’szabadkőműves páholy tagja’ ”*

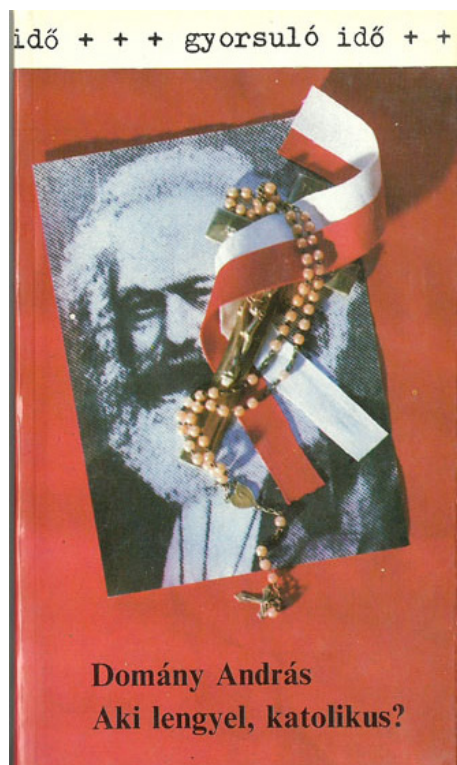

**Szabadkőművesek álarc nélkül.
A 2005 december 5-én elhunyt író
testvérem könyve**

A napjaink 89 százalékban katolikusnak keresztelt népességű Lengyelországában a szabadkőművesség krónikája nem csak e domináns felekezet kivételes példájával szolgálhat. A lényegesen kevesebb lengyel hívő lelkét (ma 150

ezren vannak) gondozó protestáns egyház is nyújt példát papjai és a páholyok egykori erős kötelékeiről. Az ugyancsak szabadkőműves lengyel király Stanisław August Poniatowski (1732-1798) építtette az ország talán legszebb lutheránus templomát, és ott tartották páholy összejöveteleiket az evangélikus egyházhoz tartozó varsói szabadkőművesek. Az evangélikusok és a szabadkőművesek szoros kapcsolatát – az ugyancsak református Cezary Leżeński értelmezése szerint – a mélyen gyökerező liberalizmus és a tolerancia segítette elő, s talán ennek

**Magyar mű a lengyel
katolicizmusról**

következménye, hogy az evangélikus egyházi hierarchia, a Vatikánnal ellentétben alig vagy szinte soha sem ítélte el a szabadkőművességet, megértve annak kimondottan emberességi aspektusát.

Ma, a 21. század első évtizedében a szabadkőművesek száma világszerte többé-kevésbé hatmillió. A legtöbben az Egyesült Államok polgárai, s mint érdekességet említem, hogy csaknem mindegyik amerikai elnök szabadkőműves volt. Mi több, a mi Kossuth Lajosunkat az USA-ban a 133-as számú cincinatti páholy vette fel soraiba 1852 február 18-án. Történelmi hitelességgel, a belépési nyilatkozattal illusztrálva ír erről könyvében Berényi Zsuzsa Ágnes (Kossuth Lajos és a szabadkőművesek - Argumentum Kiadó, 2002).

Amerikai testvéreinknek nem kell rejtőzködniük. Páholyok, székházak címeit, telefonszámaikat bárki megleli a városok telefonkönyveiben. Homlokegyenest más a helyzet Lengyelországban. Itt sem a titkok védelme a diszkréció oka, mert ennek semmi köze a konspirációhoz. Szabadkőművesek mind Varsóban mind a többi nagyvárosban voltak és ma is vannak, legfeljebb a többi volt szocialista országhoz hasonlóan a II. világháború és a rendszerváltás között a betiltás miatt külföldön, emigrációban ténykedtek a páholyok. A mai lengyel szabadkőművesek többsége – közöttük sok fontos, exponált személyiség – nem fedi fel, hogy a szervezetünkhöz tartozik. Nem elsősorban azért maradnak árnyékban, mintha a hivatalos cégbírószági bejegyzéssel működő szabadkőművesség úgymond titkos, illegális szervezet lenne. A háttérbe húzódás oka prózaibb: még napjainkban is élénken él, mert éltetik,

táplálják a mítoszt, mely szerint a Világ valamennyi gondját-baját a szabadkőműveseknek köszönheti. Már utaltam rá, testvéreink nevének titokban tartása kötelez bennünket, ám nem éri szó a ház elejét, ha bármelyikünk önmaga vállalja, hogy nyíltan színre lép. Ezzel természetesen az egyházi átokkal, a kiközösítéssel is szembe kell néznie. Legújabb kori történelmünk két neves személyisége például azóta vall nyíltan korábbi kötődéséről, amióta végleg elhagyta a szervezetet. Így tett Bronisław Wildstein újságíró, a 20. századvégi krakkói szabadkőműves páholy újjáteremtője és Jan Olszewski varsói ügyvéd, a rendszerváltás utáni egyik első miniszterelnök (1991-92).

Nem tudom, mi az oka, de tény, hogy csak az utóbbi néhány évben olvastam itt-ott a trianoni magyar tragédiához kötődő vádaskodásról. Arról, hogy „sok rossz cselekedetünk” mellett még ez is a mi számlánkra írandó. Olyan lengyeljeim körében,

A neves magyar szerző műve tudományos igényességgel mutatja be a szabadkőművességet

akik netán nem ismerik vagy pontatlanul ismerik a múlt századelő magyar és nemzetközi eseményeit, meg-esik, hogy ilyesféle sajnálkozást hallok: „Szegény magyarok, a Szovjetunió (sic!) az országotok területének kétharmadát elvette tőletek...” Nos ezt a tévedést elegendő a kronológiai táblázattal helyretenni. Azt mégis különösnek tartom, hogy soha, még a szabadkőművesek esküdt ellenségétől sem hallottam trianoni vétkeinkről. Lehet, hogy ez csak a magyar fülnek, léleknek, értelemnek célzott propaganda-teória. Megpróbáltam tájékozódni. S ha eddig elkerült is ez a bizzar történet, most egy tudományos igényű és felettébb izgalmas könyvből mindent megértettem. Sumonyi Zoltán: Szabadkőművesek és Rotaryánusok. Újrafelfedezett titok című művéből idézek:

„Az természetes, hogy mindig a politizálók, a politikusok vannak reflektorfényben (s ez kétszeresen is ellenkezik a szabadkőműves alapszabállyal), úgyhogy 1920 után, az országos Trianon-trauma bűnbak kereső zavarában nem nehéz rátalálni a szabadkőművesek „bűneire” sem. „A kommunisták és a szabadkőművesek. Miattuk veszítettük el a háborút, miattuk csonkították egyharmadára Magyar-

országot”, mondogatták, írták éveken át, és nagyon sokan azóta sem tudnak többet a szabadkőművesekről. Tegyük hozzá, hogy az effajta zavarodott bűnbakkeresés mindig, mindenütt megtörténik, minden hasonló helyzetben. És hát a trianoni békeszerződésnek korántsem ez a bűnbak keresés volt a legkárosabb következménye.

Nem valószínű persze, hogy a páholyok konzervatív többsége számíthatott arra, hogy egy-két év múlva majd a szocialisták és kommunisták szinonimájaként emlegetik a szabadkőműveseket, árulókként és országvesztőkként, s ezért határolják el magukat a Martinovics páholy, vagy a Március páholy radikálisabb tagjaitól. Nem, erre még senki sem számíthatott. Tény azonban, hogy a háborút követő mindhárom forradalmi kormányban voltak szabadkőműves miniszterek, illetve népbiztosok. A Károlyi-kormányban: Jászi Oszkár tárca nélküli nemzetiségi miniszter, Kunfi Zsigmond munkaügyi és népjóléti miniszter, Szende Pál pénzügyminiszter; továbbá államtitkár Bíró Lajos és Friedrich István. A Berinkey-kormányban: Kunfi Zsigmond közoktatásügyi miniszter, Szende Pál pénzügyminiszter. Majd a Forradalmi kormányzótanácsban: dr. Ágoston Péter külügyi majd igazságügyi népbiztos (ő a nagyváradi László király páholy főmestere), Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos, dr. Ládai István igazságügyi népbiztos, Pogány József hadügyi-, majd külügyi- s végül közoktatásügyi népbiztos, Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos, Varga Jenő pénzügyi- és a szociális termelés népbiztosa. De mindez nem akadályozza meg a tanács-kormány vezetőit abban, hogy 1919. március végén ne tiltsák be a szabadkőműves páholyok működését. Pontosabban: a szabadkőműves népbiztosok sem tudták vagy nem akarták megakadályozni.”

A szabadkőműves egy napja

Valójában itt akartam lezárni szabadkőművességhez kötődésem történetét. Mégsem tehetem, mert úgy tetszhet, hogy „félénken” meglapulok a történelmi utalások, az irodalmi idézetek mögött és a hírneves szabadkőművesek árnyékában. Úgy tetszhet, hogy tizenöt esztendeje felvettek az egyik lengyel páholyba, s azóta csendben eljárógatok oda, mint ahogyan egy angol gentleman látogatja a klubját. Ezernyi élmény, értékes emberi kapcsolat szőtte át ezeket az éveket. Megismertem néhány idős mestert, akik a szocialista Lengyelországban betiltott mozgalmat különben támogatták, alkalmam volt megbarátkozni azzal az antifasiszta ellenállóval, aki az auschwitzi koncentrációs táborban zsidó és nem zsidó szabadkőműves

társaival együtt az éj leple alatt a barakkok között a földhöz lapulva tartotta a páholyban a munkáját. A másfél évtized során jó néhány idős társunkat, írókat, színművészt, üzletembert, politikust kísértem ki a temetőbe és – tradíciónk rendje szerint – a sírt gyűrűbe fogva búcsúztunk a testvérünktől, akinek a nevéől ezzel le is emeltük a titok leplét. És sorra éltem át az újonnan felvett szabadkőművesek avatási ceremóniáját csakúgy, mint a létrejövő új s még újabb páholyok születését. Ha a szabadkőművesség iránt egyre nő is az érdeklődés, szóba se jöhet a minőséget veszélyeztető „tömegszervezeti” törekvés.

Visszapillantó tükrömet az igazság, őszinteség tükrének szánom, ezért leírom a példaként kiemelt, mondjuk a 2010-es év decemberi, csütörtöki szabadkőműves napirendemet.

Főmesterünk azon a napon késődélutánra hívta össze a páholyt. A fél 6-os időpont azoknak a testvéreinknek is megfelel, akik egyenesen a munkahelyükről érkeznek. Jómagam, már hat éve nyugdíjasként látogatom az összejöveteleinket, így akár reggeltől készülődhetek... Most szükség is volt a fél napra, hogy még egyszer áttekintsem, csiszolgassam, kiegészítsem mondanivalóm vázlatát. Még az év elején jeleztem a Főmesternek, hogy valamikor a téli hónapokban előadást, vagy ahogy mi mondjuk, „táblát” tartok a cigányság eredetéről és magyarországi állapotokról. Tudósítói természetem őrzi a hivatás szokását: ha tájékozatsz, légy „up to date”! Ez a belső parancs terel a Google-hoz és készlet néhány gyors, baráti, kollegiális e-mail váltásra, megtudni, történt-e bármi hazánkban a romasors alakulása terén. Óvatosságra intem magam, behúzom a féket, mert ha témám kifejtése szegényesebb is ezáltal, nem hagyhatom figyelmen kívül a páholyunk szigorú szabályát: tilos a politizálás! Vázlatomat néhány újabb schlagworttal kiegészítem. Magamhoz veszem a mester fokozatomhoz illő kötényt és a fehér kesztyűt. Négy óra múlt, zuhog a hó Varsóra, indulok...

A város legdélibb kerületében élek, páholyunk épülete tizenöt kilométernyire, északon vár rám. Autózhathnék, de évekket ezelőtt átváltottam a szellemi haszonnal kecsegtető buszozásra. Az átszállásos utazás 50 perccel ajándékoz meg, s mert a végállomáson még a nyugodt olvasásra alkalmas helyet választhatok. Kis SONY E-book Readeremmel a busz hátsó részébe húzódok. Tizenhét megállót magam mögött hagyva épp elolvashatom Illyés Gyula: Ki a magyar című munkájának harminc oldalát. A MEK-ről letöltött könyvecskéhez már a mű bevezetője, Szigethy

Gábor előszava is kedvet csinált: „*Ki a magyar? - kérdezte Illyés Gyula 1939-ben. Lengyel földön már dühörogtek a német páncélosok, Bécsben cvikkeres SS-tisztek masíroztk, Budapestén országolt a lovastengerész, és politikai meggyőződésükért, származásukért magyarságuktól, szabadságuktól, életüktől fosztottak meg embereket. Pengevillanású volt a mondat: 'Magyar énelőttem az, aki nem bírja a homályt, sem a börtönben, sem a gondolatban.'*”

A könyv utolsó pár oldalát – maradt még negyedórám! – a közeli kávéházban teagözbe burkolözva olvasom el, s mint teázás közben rendszerint, most is jó ötletem támad. Tavasszal, talán épp a legszebb magyar ünnepen, újabb „táblát”, Illyés Gyula-idézetekkel tűzdelt előadást ígérhetek lengyel szabadkőműves testvéreimnek. Az ötletet elraktározom, fizetem a teát, magamra kapom a télikabátot és igyekszem a páholyba. Fontos és az ilyen napirend esetén mindig kivételes hangulatú találkozó a mai: egyszerre két jelöltet, egy harmincnégyszendős gyógyszerész asszonykát és egy huszonhét éves művészettörténész egyetemi tanársegédet avatunk szabadkőművessé... ha a Főmester javaslata a páholy tagjainak egyetértésére talál. A beavatás megtörtént.

Szabadkőműves-karrierem párhuzamában 1994-től még sok fordulattal ajándékozott meg a sors. Hogy mást ne mondjak, bő harminc évemben agyon-dohányzott szervezetem 1997-ben két életveszélyes fenyegetést kapott. Az első, röpke másodpercekig tartó agyi érgöröcs nyíregyházi nyaralásunkon, a Jonatán Rádió oxigén-fosztott stúdiójában ijesztett rám. Kellemes, zenés beszélgetés volt ez Lengyelországról. A műsorvezető kolléganő kérdésére válaszoltam volna, ám emberi beszédhang helyett partra vetett halként tátogtam. A zene alatt kiszaladtam a jobb levegőre, és az ijedelmet egy pohár vízzel leöblítettem. Hetek múltak el, s akkor varsói hírügynökségünk irodájában ismétlődött a jelenet: Ági leányom kérdésére változtam hallá. Ez még a nyíregyházi „élménynél” is szerényebb rövidzárlat volt, s ki tudja, hogy és mikor ért volna véget pályáívem a föld felszínén, ha feleségem akkor rám nem parancsol. Rám parancsolt és még aznap a varsói Frederyk Chopin Zeneakadémián kötöttünk ki. Nem, nem zeneterápiáért kopogtattunk. A lengyel rendszerváltás után lesoványodott állami apanázs miatt a muzsika egyeteme külön-féle cégeknek adta bérbe a földszinti helyiségeit, s néhány szobában pszichiátriai rendelő is helyet kapott.

Mossakowski docens vett kezelésbe. Asszisztensnője a fejemre pakolt mindenféle drótot, érzékelőt vagyis az elektorenkefalográfot. Az agyműködést fürkésző készülék, egyszerűbb nevén az EEG a tudós dokival együttműködésben megnyugtatóan, hogy nincs nagy baj. Két leheletnyi agyérgörcshöz volt szerencsém, s hogy szerencsém volt, sejthetem, mert a halál nyomtalanul átugrott a fejem felett. S akkor így szólt Mossakowski docens: *„Ugye dohányzik?”* Költői kérdés volt, akkor is tudhatta a feleletet, ha csak a nikotintól sárguló ujjaimra pillantott. A következő kérdésre is ismerte a választ: *„Van önnél cigaretta?”* Dohányosnál ne lenne?! Nem mertem bevallani, hogy napi három csomag a dózisom, kettő-kettő és félre hazudtam le, de a rutinos orvos korrigált: *„Akkor az három!”* Kérte, adjam át neki öngyújtómmal együtt a zsebemben lévő fél doboz Marlborót. *„Csak megőrzésre kérem, itt lesz a fiókomban...”* Nem tartott felvilágosító előadást a dohányzás ártalmairól, nem kezdett tudományos-ismeretterjesztő ijesztgetésbe. Helyette ilyesmit mondott: *„Kérem, ha tőlem kilép, ne vásároljon új csomagot, inkább jöjjön vissza és vigye el innen a fiókjából”.* Értelmetlennek látszó ötletén meghökkentem, s hogy a furcsa dialógust lezárja, hozzátette: *„Ha visszajön érte, akkor a cigarettája és az öngyújtója mellé adok önnek egy névjegykártyát. Megtalálja rajta az egyik varsói temetkezési vállalkozás címét. Rám többé nem lesz szüksége. Válasszon ki magának egy koporsót vagy egy csinos kis urnát...”* Tizenhárom év múlt el azóta. A fél doboz Marlborót talán ma is őrzi a zeneakadémiai rendelő asztalfiókjában.

Kalandos életem vadonatúj szakasza kezdődött, s tart a mai napig is: a nem dohányos emberé, azé a felsőbbrendű lényé, aki újra érzi az ízeket, illatokat, élvezi a tavaszt a maga füst nélküli üdeségében, s akinek a hajából, ruhásszekrényéből már rég nem ömlik a nikotin bűze. Elhalaszthattam az urna kiválasztását, bár a temetkezési szakmához hamarosan igencsak közel kerültem. Erről majd egy újabb fejezetben adok számot.

Ceremónia nagykabátban

Betöltöttem az ötvenötödik évemet, s kerek 40-es számmal ünnepelhettem első lengyelországi utazásom jubileumát. Mégsem ez a két életrajzi aspektus készített 1997-ben, hogy állampolgárságért forduljak a Lengyel Köztársaság elnökéhez. Ezek a tények csak szimbolikus hangulatfestő elemként szolgáltak, ám a kérvényünkbe mindhárman (két felnőtt gyermekem is) megfogalmaztuk a kardinális

indokot: véglegesen letelepedtünk ebben az országban, feleségem hazájában, itt dolgozunk, itt tanulunk, ezernyi rokoni, baráti és érzelmi szállal kötődünk ide.

Az emelkedett hangvételt, amit nem csak a kérelem útegyengetőjének szántunk, mindössze csak mi tartottuk szívügyünknek. A kérvények átvételével bajlódó hivatalban, távol az elnöki palotától, a jól megtermett, mindenbe belekötő matróna félreérthetetlenül érezte, hogy „a dolog nem ám ilyen egyszerű”. Hónapokon át többször berendelt minket ilyen-olyan kiegészítésekre, különféle űrlapok kitöltésére. Már-már elhittem, hogy betolakodók vagyunk, akik talán a zöldhatáron át az éj leple alatt lopakodtunk be lengyel földre, s most van képünk idetolakodni a papírjainkkal. Talán ott is hagytam volna a terpeszkedő, szenvtelen hivatalnoknőt, ha nem találtam volna meg a lelkét nyitó kulcsot. Élettapasztalatomat átszövő pszichológiai érzésem súgta, hogy fabatkát sem ér a magyar-lengyel barátság motívuma, itt más valamire van szükség. De hogy ilyen apróságra, azt nem gondoltam volna. Az iroda mindenható nagyasszonya nagy szemeket kerekítve morzsolgatta ujjai között rendkívül ízléses névkártyámat, végül megkérdezte, hol nyomattam. Na végre egy emberi megnyilvánulás... – gondoltam, s mert az egyik állampolgársági kérvényünk aláírója Andris fiam volt, rámutattam: *„Ő az én nyomdászom. A fiam szebbnél szebb névkártyákat tervez és nyomtat.”* Valóban Andris grafikai tehetségét hasznosítva festegetett, tetováló szalont és kisnyomdát működtetett. Legszívesebben felajánlottam volna a hölgynek, hogy a hátára oda-tetováltatom a családi címerét, hogyha van neki, mégis jobbnak láttam, ha a szép névkártya kilátásait csillantom meg előtte. Telitalálat volt. Fél óra alatt megvitattunk, megterveztük a szépséges kártyát. Korábbi beidézéseimnél ennyi időt még soha sem szánt rám... Ígértem, hogy két nap múlva jövök a kétszáz névjeggyel. Lám ezúttal én magam jelöltem ki hivatali fogadásom időpontját.

„Jöttem, láttam, győztem!” – kiáltottam be ebédhez készülődő családomnak, amikor utolsó hivatali látogatásomról hazaértem. Csodát tett a nyomdai szolgáltatás: ezen a napon már semmi sem hiányzott, s a három kérvény végre útjára indult a köztársasági elnök kancelláriája felé. De ki gondolta volna, hogy még mindig igen hosszú az út?! Majdnem egy év múlt el ezután, s amikor belefáradtam, hogy értesítésre várva nap nap után izgatottan nyitogatom a postaládát, hozzáláttam, hogy kapcsolatot keressek Aleksander Kwaśniewski elnöki hivatalához. Tudtam, hogy a szabadkőművesség nem az egyéni érdekek érvényesítésének katalizátoraként működik, mégis kérdezősködtem testvéreim körében. Lehangolt, hogy páholyunk

nagytekintélyű tagjai között senki sem akadt, aki a kérelmem intézését gyorsító mondatot elmondhatta volna valamely illetékes főembernek. A segítség a legváratlanabb irányból mégiscsak megérkezett. A könyvem korábbi fejezeteiben már bemutatott orvos, Andrzej Rakoczy éppen aktuálissá vált vesekő zúzásom intézése közben hallott tőlem állampolgársági ügyünk csigatempójáról. Miközben USG-tapogatójával a vesém fölött körözött, ilyesmit dünnyögött: *„Ettől a kövedtől még magyar állampolgárként szabadítunk meg, de a későbbiektől már talán lengyelként szenvedhetsz.”* A doki megjegyzése nem dobott fel, mert sokéves veseköves múltam négy-öt éves ismétlődéseket sugall, s ez annyit jelentene, hogy csak négy-öt éven belül kaphatjuk meg az állampolgárságot. Kiderült azonban, hogy Andrzej lépcsőházi szomszédja a köztársasági elnöki hivatalt vezető ismert politikus-jogász, Ryszard Kalisz, akivel a folyosói cigarettázások és a közös kutyasétáltatások közben alkalmat találhat az ügyünk megpendítésére.

Meg is pendült az ügy, egy hét sem telt el, 1998 április 3-i dátumozással meghozta a postás a pecsétetes papírt. Természetesen még nem az állampolgárság odaítéléséről! Promesát, ígérvényt kaptunk: azzal a feltétellel nyerhetjük el a lengyel állampolgárságot, ha előbb lemondunk a magyar állampolgárságról. *„Azt már nem!”* – majdnem szavalókórust formálva kiáltottunk fel, és postafordultával fellebbeztünk. Az írást most már nem kellett a névkártyával „korrumpált” hivatalnok asszonyhoz vinnünk, s nem csak azért, mert időközben nyugdíjba ment. Ezt a kérvényt egyenesen az elnöki hivatalba küldhettük. A fellebbezés indokát könnyedén megfogalmaztuk: nem politikai fordulat, nem gazdasági bajok elől menekülő emigránsok vagyunk... magyarnak születünk, nem óhajtunk lemondani magyarságunkról... a lengyel állampolgárságot nem kényszerítő okok miatt kérjük... szívügyünk ez, és számunkra érzelmi jelentősége van.

Kissé felgyorsult, de mégsem váltott észbontó sebességre az elnöki hivatal gépezete. December derekán Ryszard Kalisz aláírásával mintegy karácsonyi ajándékként megérkezett a hivatalos értesítés, hogy december 4-én megkaptuk a köztársasági elnök támogató hozzájárulását, s az állampolgársági okmányt mindhárman 1998 december 18-án átvehetjük a varsói vajdasági hivatalban.

Advent két hete ünnepélyes várakozásban telt. Számolni kezdtem a napokat a nagy eseményig. Esténként, elalvás előtt elúsztak szemem előtt annak a szívet me-

lengető délutánnak a képei, amikor Ilona megindító mondatok, rózsaszál kíséretében vette át Göncz Árpád „ajándékát”, a magyar állampolgárság adományozásának díszes okmányát. Most végre beteljesedik a családegyesítés...

Fantáziámban eljátszottam a gondolattal, milyen is lesz ez az ünnepélyes esemény. Ötvenhat esztendő koravén gyerekek éreztem magam, mert most annak a gyermekkori ábrándnak a valóra válása várt rám, amit az olsztyneki cserkész-táborban álmodtam... mikor is? Éppen fél évszázada, az 1957-es diákvakáció heteiben. Képzeletemben ott láttam magamat felnőtt gyermekeimmel egy sorban a vajdasági hivatal díszes termében, ahol talán más országok lengyellé fogadott polgáraival együtt hallgatjuk majd a hozzánk intézett köszöntő mondatokat, utána esküt teszünk, virágot kapunk és talán még egy pohár pezsgő is lesz, úgy mint amikor a magyar nagykövetségen a hét lengyel asszonyt fogadtuk magyar állampolgárrá.

Eljött a nap. Péntek koradélutánra voltunk hivatalosak Plac Bankowy és az Aleja Solidarności sarkára, a Varsói Vajdasági (megyei) Hivatal F kapuján át a nem-emlékszem-hányas-számú szobába. Reggel, noha ez nem kedvenc időtöltésem, borbélynál igazíttattam alkalomhoz illőre a frizurámat, azután felvettem a diplomataságom után még ki nem hízott öltönyt, amelyre utoljára négy éve, a szabadkőműves avatáson volt szükségem. A farmernadrágnál merevebbre szabott eleganciát nehezen tűrő gyermekeimet közelharcnak is mondható meggyőzéssel rábírtam, hogy velem együtt küllemben is legyenek méltóak a nagy eseményhez. A közszerepléshez jómagam már régen hozzászoktam. Sok száz rádiós és televíziós műsor, élő adások végeláthatatlan sora, előadások kamaratermekben és szabadkőműves páholyokban, konferálások színházak és fesztiválok teltháza előtt... Ezek a fellépések az utóbbi harminc évben megedzettek, most mégis lámpaláz tűzelt bennem, halántékomon slow blues gitárszólóját játszották az idegek.

Az idézésben (nem meghívóban!) közölt időpontot két perccel megelőzve kopogtattam, hogy a ceremónia előtt jusson időnk a ruhatárra. Nos ez volt az első meglepetés: ruhatár nem volt, a télikabátot nem kellett levetnünk. Az irodában néhány hivatalnok teázott, beszélgetett, s amikor az egyikkel tudattuk, mi járatban vagyunk, odamutatott az íróasztal mögött ülő nőre. A hivatalnoknő lapos pillantást vetett az idézésünkre, előkereste a hozzánk rendelt okmányokat, köztük három bordó kötésű mappát. Kézfogás helyett nagyméretű iktatókönyvet tolt elének, rábökött

a rubrikára, ott kellett szép sorjában mindhármunknak aláírni, tanúsítani, hogy átvettük a lengyel állampolgárságot adományozó okmányokat. Nem tartott sokáig, ránk sem melegedett a nagykabát, mert a sálát, sapkát, kesztyűt pedig még a folyosón levettük. Ezután, hogy véletlenül se ringassuk magunkat az ünnepélyesség illúziójába, kérésemre félbehajtott fehér üres papírlapot kaptam a hivatalnok asszonytól, s arra rádiktálta a lengyel személyi igazolvány és útlevél kiadásában illetékes különféle fővárosi hivatalok címeit, ügyfélfogadási terminusait.

Oda is elmentünk. Legyünk túl rajta – gondoltuk, s már nem csak sejtettük, tudtuk is, hogy lengyel állampolgárrá válásunk ceremóniája néhány hivatali ablak előtti sorbaállással, száraz, rideg bürokraták asszisztálásával zárul. Így történt. A virágot magunknak vehettük (volna), pezsgőt pedig családi körben az épp közelgő Szilveszter éjféلكor az 1999-es újesztendő köszöntésére bontottunk.

14. EZER SZÍNEN AZ EZREDFORDULÓN (1998 - 2004)

Életutam mindent-kipróbáló, vállalkozó kedvéhez, kacskaringós próbatételeihez méltónak bizonyult az a fél évtized, amely a huszadik századot a második évezreddel kronológiai kapocsként fogta össze. Ha ünnepi ceremóniára nem is futotta, belső világomban ünnepélyes jelképnek éreztem, hogy állampolgári frigyre léptem azzal a Lengyelországgal, amelybe tizenöt esztendő gyerekefejjel beleszerelmesedtem, s még csak meg sem kellett csálnom a régi hazát. Lelki komfortérzés ölelt hangulatába, mert a lengyel föld ellenállás nélkül befogadott, megengedte, hogy fővárosában új családi fészket rakjak, gyökereimet a talajába ereszthessem, és kenyeret adott életem utolsó munkás éveire is.

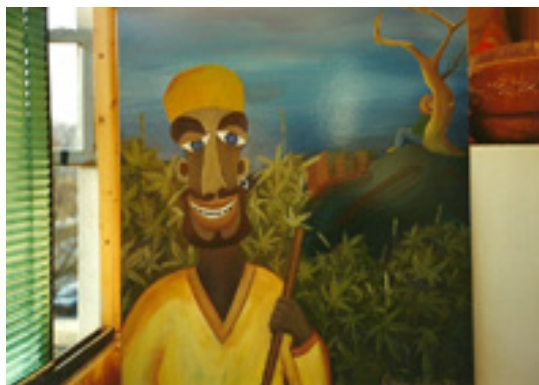
Itt a karom, nem disznóbőr!

Ilona csillapodó vizekre navigálta családi kisvállalkozásunk hajóját, bár út közben még kisebb viharok megtépdesték a MicroWay vitorláit. Leánykám, Ágota 1999-ben, amikor átvette jeles érdemjeggyel csillogó közgazdász diplomáját, felidéztem a wilanówi gimnáziumot, ahonnan az elmaradt hittanóra látogatás „bűnével” kellett távoznia.

Andris a kamaszkori csibészségekben kinőtt, rég elhagyta a sulis elöl rejtő Kamuflarzt, lába nyoma kihűlt a régi csavargások helyszínein, kisvállalkozó lett ő is. Névkartyákat, meghívókat gyártó kisnyomdát nyitott, s cége, a MicroPrint a divatot és hasznosítva a fiú grafikai tehetségét követve, tetováló szalonná bővült. Nos a tattoo – hogy elegánsabban nevezzem a szubkulturális szolgáltatást – kisebb harcmezőt alakított ki apa és fia között, ám hogy mégsem alakult ki közöttünk lövészárkokba szorult állóháború, az annak köszönhető, hogy Andris roppant intelligensen meggyőződött, hogy ez a mai tetoválás nem az én nemzedékem elavult fogalmai szerint működik. Ez már nem a börtönvilágot szolgálja és a „tetkó” ma nem a matrózok, fuvarosok privilégiuma. A show-biznisz nyiladozó sztár-palántái és a varsói aranyifjúság magukra valamit is adó egyedei sorakoztak a bőrszínező kínlasztásra. A szolgáltatás indítását meg kellett előznie a márkás, amerikai, elektromos tattoo-

masina beszerzésének és még valaminek... Ez a valami az én bal alkarom lett: a könyvemben emlegetett katonakori meggondolatlanságomat, a fekete tussal életfogytiglanra odatetovált lengyel és kínai mondatot óhajtotta valami „normálisabb dologgal” letakarni az én fiam. Gyakorolhatott volna nyers disznóbőrön is, mégis inkább az én alkaromon hajtotta végre az éleslövészetet megelőző vaktöltényes lögyakorlatot. Így lett, s van ma is színes kis elefánt a karomon. És még nekem lenne képem fellépni a tetoválás ellen?!

Andris emlékezetében élénken élt a velencei Salvadore Dali-élmény. Az esküvői meghívók grafikai tervezése és a tetoválások tribáljainak rajzolgatása mellé szépérzéke és adottsága hamarosan a festővásznat is igényelte. Néhány ígéretes festmény családunk varsói és sziléziai leágazásainál a lakások falán őrizi a szürrealista fantázia alkotásait. Tudomásul kellett vennem, hogy fiamat ugyanaz az életerő hajtja, ami a legnehezebb időkben engem is segített a sokdimenziós létfenntartásban. Hogy adottságait maradéktalanul hasznosítsa,

Dali hatása alatt.
Szilágyi András festménye

beszerzett egy aerográf nevezetű masinát is, amivel fehér, fekete és más színű pólókra rajzolt-festett piacképes ábrákat. „Iparművészeti” munkáit bazárokon árulta és baráti körben értékesítette, s a T-shirt bevételek a tetoválásokkal együtt táplálták a kezdő nyomdai vállalkozást. Az eredeti, tanult szakma, a szakács hivatás hobbi-szintre redukálódott, mert az akkoriban bontakozó újkapitalizmusban a lengyel vendéglátást maga alá gyűrték az „öndicsérettel” magukat maffiának nevező bandák, amelyek az éttermek tulajdonosait zsarolták, úgymond védelmi pénzt követeltek. „*Én nem ezért tanultam...*” – mondogatta Andris, amikor még hittem, hogy jó szakács lesz belőle, s magamban ismételtetem a valahol hallott bölcsességet: akinek a fia szakács, sohasem fog éhen halni...

Ezekben a századvégi években Andris már javában fordítgatta a porszívó használati utasításokat, s hogy ne unatkozzon, de a konyhai ismereteit is tartósítsa, a magyar nemzeti ünnepeken vagy egy-egy új diplomata bemutatkozása alkalmával tartott nagykövetségi állófogadásokon, koktélpartykon is hasznosította magát. A követségi szakács házaspár, Kelemen Jenő és Gyöngyi ilyen alkalmakra meghívta őt, hogy amit hajnaltól a segéderőkkel (diplomata feleségek, takarítónők) elő-

készítettek, azt Andris a maga szépérzékevel és a Gundelnél szerzett trükkökkel, fogásokkal díszes hidegtálakká formálja. A gasztronómiai szakértelem alkalmanként nyolcvan dolláros zsebpénzt termelt számára, amikor pedig apadni kezdett a diplomaták névkártya tartaléka, Jadwiga, a követség lengyel titkárnője tüstént hívatta „Gutenberget” (ezt a becenevet ruházták rá volt munkahelyemen), s akkor a fiúnak újra pénz állt a házhoz.

Az ezerarcú profillal és sokoldalú képességgel sikerült a kisnyomdát csúcsra járatni. A lengyel temetkezési szakma folyóiratának és könyveinek tördelőjévé, műszaki szerkesztőjévé avanszált. Igen, igen, a temetkezés szakmai szervezete lett újabb munkaadója, ám erről részletesebben a következő epizódban szólok, hisz magam is szövetségesekre leltem a kegyeleti hivatás művelőiben.

„Fehérek” és „feketék”

A temetők, temetkezési vállalkozók világa, az elmúlást követő vállalkozói szféra kifejezetten új, addig ismeretlen tapasztalati terepet nyitott meg előttem. Véletlen emberi kapcsolat sodort a funerális szakmához, s ahogy mélyültek ismereteim ebben a körben, gondolatvilágomból úgy tűnt el a halált, a temetkezést övező ódzkodás, félelem, viszolygás. Érzéktelenné, közömbössé mégsem váltam az elmúlás és a gyász iránt, sőt talán épp az új terület felfedezése tett még érzékenyebbé. Végül is csupán megszilárdult bennem a szabadkőművesség elveiben is felfedezett platóni sugallat, mely szerint a bölcsek készülnek a halálra, ezért a halál rájuk nézve a legkevésbé félelmetes.

Furcsa, mégis megmagyarázható lelki jelenségről van szó. Az utolsó út szolgálatának lényegét akkor értettem meg, amikor megismertem a biológus professzort, Jan Szczuciński urat, pontosabban a lengyel főváros leg-színvonalasabb kegyeleti cége, a „Służew” tulajdonosának történetét. A temetkezési kultúra szószólója, a vállalkozói patológia elleni fellépések küzdője szokatlan

Wojciech Krawczyk az általa szerkesztett folyóirat gyászszalagos címlapján

módszert alkalmaz, ha cégéhez történetesen új mun-

katársat (sírásót, halottöltöztetőt) vesz fel. Próbatételnek szánja, s megkérdi a jelölttől, eltöltene egy éjszakát a temetésre váró halottak között. Ha vállalja az illető és képes reggelig a hűtő helyiségben maradni, akkor elköszön tőle, nem őt veszi fel. Aki nem vállalja vagy a bezárkózás után hamar kibocsátást kér, azt Szczuciński úr, mint az egészséges érzelmek emberét, nyugodtan alkalmazza.

A véletlen okán hamarosan megismert varsói újságíró, Wojtek Krawczyk osztotta meg velem ezt a történetet, s később magával a vállalkozóval is találkoztam. Beszélgetéseink Wojtekkal a temetkezési szakma érdekes, fekete-fehér képét tárták fel előttem. A kolléga szavaiból megtudtam, hogy ebben a vállalkozói csoportban – még csak az újkapitalizmus első évtizede végén járunk! – éppolyan kevés a makulátlan tiszta és a gyász etikáját tisztelő ember, mint az élet, a gazdaság egyéb terepein, akár Lengyelországban, akár Közép-Kelet-Európánk más szegleteiben nézünk is szét. A funerális szféra gyorsan gazdagodó, tisztességtelenül versengő szeletét neveztük el „fekete szférának”. Itt történtek a bűnügyé fajult esetek: a halálesetekről egyes kórházi alkalmazottak, közöttük orvosok és mentőápolók, kenőpénz ellenében adták a „drótot” a halottért, a temetés hasznáért versengő temetkezési cégeknek. Ezek az esetek még az amerikai filmes, Richard Linklater tapasztalatát is megcáfolták (*„Hallom, hogy más szakmák panaszkodnak, de mi temetkezésiek, nem ismerjük a válságot. A mi boltunkban, hála az égnek, mindig akad vevő. Számíthatunk rá, hogy egész évben folyamatos a kereslet.”*)

A lengyel rendszerváltást követő vállalkozási fellendülés kezdetén a fekete tónusú világgal szemben a Szczuciński-féle „fehérek” még kisebbségbe szorultak, s ennek a kisebbségnek Don Quijote-i szolgálatára szegődött az én Wojtek Krawczyk kollégám. De még mielőtt megismertem a MEMENTO című szakmai folyóirat főszerkesztőjét, aki a Lengyel Temetkezési Cégek és Krematóriumok Szövetségének elnöki posztját is betöltötte, kapcsolatunkat magyar, mégpedig nyíregyházi érdeklődés előzte meg. Szekrényes András, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Temetkezési Vállalat igazgatója, az 1979/80-as bajnokságon diadalmaskodó nyíregyházi Spartacus NB I-es focistája keresett. Párizsi nemzetközi szakmai kiállításukon látott egy szép és praktikus temetkezési autót, amit szeretett volna beszerezni az Északi Temető (a „Morgó”) számára is. András telefonon hívott és párizsi emlékeiből egy BELLA nevű lengyel céget húzott elő. Elegendőnek bizonyult felütni a varsói telefonkönyvet, s kiderült, hogy ez a különféle autók átalakításával foglalkozó magán-

vállalkozás itt van a Gdańskba vezető főút mentén, a lakásunktól alig harminc kilométerre.

Ki gondolta volna, hogy az autógyártó cég tulajdonosánál tett látogatásom hozadéka több lesz, minthogy a szűkebb óhaza temetőjének elintéztek egy díszes gyászkocsi rendelést. Ott jártamkor a BELLÁ-nál épp lapja számára intézett bizonyos reklám-ügyeket a kegyeleti folyóirat főnöke, Krawczyk szerkesztő, s mert vérbeli újságíró volt, felfigyelt a füle hallatára bontakozó lengyel-magyar üzletre, pontosabban rám. Amint megtudta, hogy magam is újságíró vagyok, cikket kért tőlem lapjába a magyar temetkezési szokásokról, a funerális kultúráról. Így kezdődött beavatásom a tanatológia és a temetkezési szakma rejtelseibe...

Ezen a ponton jogos lenne a kedves Olvasó kérdése: hogy is mertem vállalkozni a cikkírásra, honnan tudtam bármit is a magyar temetkezési szokásokról? Nos a hivatás „titka”, hogy az újságíró ismereteit hangyaként gyűjtögeti erről is, arról is, s ha új kihívás elé állítják, tudja, honnan és hogyan kell beszerezni az információt. A könyvtárossal rokon szakma ez: mindent elolvasni lehetetlen, ehhez kevéssé élet, de a tapasztalt könyvtáros tévedhetetlenül tudja, melyik polcra nyúljon, s ha mégsem tudja, ott a katalógus szekrény és a bibliográfiák sora.

A cikk elkészült, megjelent, kapcsolatunk ezzel megpecsételődött, s majdnem észrevétlenül alakult barátsággá: Wojtek Krawczyk temérdek ismerettel gazdagított, s ahogy együttműködésünk terebélyesedett, úgy vált mind természetesebbé szemléletem a temetésről, a temetkezésről, a gyászról. Megtapasztaltam, hogy ha az elmúlást, az utolsó utat szolgálók kulisszái mögé látunk, feloszlik körülötte a félelmetes köd, s a taszításból – ha vonzássá nem is alakul – elfogadás lesz, oldódik a tabu bénító zárja. A temetkezési szakma embereiben szakembert, érző embert fedeztem fel, eltűnt fogalomvilágomból a részeges sírásó és a szomorúságot a hivatás maszkjaként felöltő gyászhuszár sztereotip figurája.

A főszerkesztő egyre több lengyel temetkezési vállalkozóval ismertetett meg. A Varsó alatti kisvárosban a szép és csinos, harminc év körüli Aneta asszony és az ugyancsak körülrajongott filmszínészhez hasonlító férje, Franciszek jó ízléssel, érzékkel kialakított temetkezési szalont vezetett. Ha más nem, az elmúlást övező, párját ritkítóan sokszínű irodalmi és művészeti ismeretük, klasszikus műveltségük, numizmatikai és régiség kollekciójuk akár önmagában is predestinálta a házaspárt, hogy befogadja őket a városka. Mégsem így alakult. Napi munkájuk, a temetkezési szakma távol tartotta tőlük a helybéli elitet, de még az átlagpolgárt is. Csak akkor szenteltek nekik „kitüntető” figyelmet,

amikor egy-egy elhunyt családtag mutatós temetésének megrendezését igényelték tőlük. A halott vált alkalomszerű összekötő kapoccsá.

Krawczyk kolléga révén ismertem meg a sziléziai bányászvárosban a jómódú és ugyancsak kulturált szolgáltatásairól nevezetes vállalkozót, aki keserű hangulatában mesélte, hogy szép nagyleányai nem találnak partnert maguknak. A diáklubban a fiúk mintha azonos pólusú mágnesként kerülnének velük szembe, taszítják maguktól az egyetemista ikerpárt. Hány meg hány megalázó történet szereplőivel ismerkedtem meg ebben a szakmai körben. Zuhogtak rám a sztorik, amikor a róluk szóló könyv fejezeteihez gyűjtöttem az anyagot.

A kegyeleti szakma szolgálatában

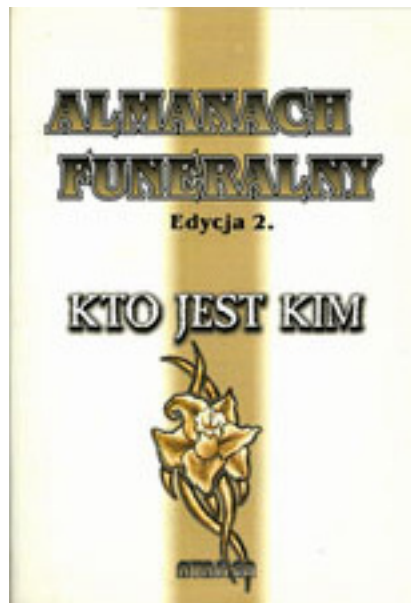
A könyv! Családi hírügynökségünk könyvkiadással is foglalkozhatott, cégbejegyzésünk ezt a tevékenységet is lehetővé tette, s most, hogy a temetkezési szakmával kapcsolatba kerültem, mozgósítottuk a „melléküzemágot”. A legszínvonalasabb temetkezési vállalkozások, az egyházi és köztemetők fenntartói és szakmai szövetségük évkönyvét kezdtük kiadni Wojciech Krawczyk szerkesztésében. Fiam, Andris ekkor vált tördelő-műszaki szerkesztővé, ő tipografizálta az egymást követő években kiadott két Almanach Funeralny-t, majd átvette az ugyancsak Krawczykszerkesztette MEMENTO tördelését és nyomdai menedzselését is.

Első kötetünk szakmai sikerén felbuzdulva közös céget alapítottunk. Véletlen volt, hogy az első két triumvirátus (az InfoNet NewsService magyar- lengyel-amerikai hírügynökség, majd a TRIO könyvkiadó) után újra hármas összefogás egyikeként alapítottam újabb kisvállalkozást. Iwona Mendyn volt a harmadik társunk, kedves, mutatós leány, Wojciech Krawczyk munkatársa, jobb keze a Temető- és Krematórium Fenntartók, Temetkezési Vállalkozók Szövetségében. Iwona megnyerő személyiségét számomra zenész múltja tette igazán vonzóvá: a beat-nemzedék egyik lengyel együttesének volt ő énekes üdvöskéje a hatvanas évek végén. De most a temetkezési szakmát PR-rel, reklámmal, marketinggel támogató könyvkiadásra és szakmai kiállítások rendezésére szervezkedtünk, s kis cégünknek – hogy miért, nem emlékszem – a polinéz mitológiából a hajnal istennője, ATANEA nevét adtuk. Névadásunk titkát már soha sem fogom megfejtetni, mert Iwonát 2004-ben, Wojteket 2009-ben zárta magába a varsói föld, miután mindkettőjük fölött győzedelmeskedett a rák.

Az ATANEA négy évig működött. Kiadtuk a két Almanach Funeralnyt, megszerveztünk és lebonyolítottuk Varsóban két nemzetközi szakmai kiállítást. A MEMENTO'2000 volt november 10-11-én az első temetkezési kiállítás és vásár, ahol a szakma mutatta be teremékeit. Koporsók, urnák, díszes temetkezési autók, halottak számára készült ruhák, a temetői személyzet formaruhái, tanatopraktikai eszközök és sokféle kegyeleti tárgy került a BELLA autógyár üzemcsarnokában berendezett kiállító térbe.

A KAI (Katolikus Hírügynökség) tudósítója így írt az eseményről:

A „Memento 2000” I. Funerális Vásárt Lengyelország prímása, Józef Glemp bíboros nyitotta meg november 10-én a Varsó melletti Czosnówban. Két napon át 21 kiállító mutatja be készítményeit és temetkezési szolgáltatásait.

A legnívósabb lengyel temetkezési cégek évkönyve

A vásáron egyebek között koporsók, ruházat, temetkezési gépkocsik, krematóriumi kemencék, urnák, hűtőkamrák, kozmetikumok, koszorúk, szalagnyomtatók, koporsó párnák és baleseti hordágyak láthatók. A koporsók között többségben voltak az elegáns díszítésű tölgyfából és a mahagónifából készültek. Újdonságnak számít a

Józef Glemp bíboros, katolikus egyházfő az ATANEA kiállítási standjánál a szerzővel beszélget. Bal szélén Szekrényes András, a MEMENTO'2000 díszvendége

az EKO-2000 elnevezésű ökológikus karton koporsó, melyet mindössze 130 zloty áron kínálnak. Ez mindenek előtt a hamvasztás és a város költségén történő valamint a legszegényebbek temetkezése céljára szolgál. A szolgáltató cég a temetési szertartás idejére a rendes koporsóhoz hasonló külső burkolatot is kölcsönöz.

A kiállítás megszentelését követően Glemp bíboros felkereste a kiállítókat. Érdeklődéssel ismerkedett többek között a gyászokcsikkal, koporsókkal és koszorúkkal. Az egyik standnál ajándékba kapta az „Almanach funeralny. Ki kicsoda” című könyvet.”

A kiállítás két napja hozzásegített, hogy legalább felszínesen felfedezsem a temetkezési hivatás rejtett, ismeretlen részleteit és megismerkedjek legjobb szakembereivel.

Divatbemutatónak nem merném nevezni, mégis ebben a „műfajban” láttam a sulejówkai Jakóbczak házaspár Monika és Artur szabászatának ruháit. Az öltözékek javarészből a halottak számára szabott ízléses ruhák voltak, egy másik kollekcióban pedig a ravatalozást, a temetési szertartást kiszolgáló személyzet, a gyászhuszárok formaruháit mutatták be. A poznańi Lidia és Piotr Szmyt házaspár iparművészeti remeknek is tekinthető urnákat hozott; Piotr elmondta, hogy az utóbbi években növekszik a hamvasztásos temetkezés iránti igény, de arra is számít, hogy még huzamos ideig dominál a tradíció. Wojtek Krawczyk cikkeiben gyakran írt temetkezési különlegességekről. Szerette volna Bécsből meghívni azt a gyártót, akinek koporsó különlegességéről szélteben-hosszában beszélt a szakma. Jobbféle autónál drágábban adják az úgynevezett túlélő koporsót, amelynek belső terébe a tetszhalott ébredése után nélkülözhetetlen tárgyakat, technikai eszközöket, például segélykérő rádió adó-vevőt applikáltak be. A medicina mai szintjén ugyan semmi szükség az ilyen luxuskoporsóra, de kerül amibe kerül, mégis akad, aki érdeklődik. A MEMENTO'2000 legkisebb standján egyetlen asztalka, s rajta egy kisebb bőrönd vagy inkább egy nagyobb diplomata táska állt. Az akkoriban itt még párját ritkító szakember, a tanatoprakter mutatta meg nekem a fekete táskában rejlő laboratóriumát. Nem tagadom, ez még bennem a kegyeleti szakma rejtelseihez már-már hozzáedződött emberben is enyhe viszolygást keltett. A Szczećinből érkezett kiállító olyan természetes módon beszélt a biológia és a kémia sajátos praktikájáról, hogy el kellett fogadnom: az ő munkája is az elmúlás utáni szolgálat egyik nélkülözhetetlen formája. A lengyel szaknyelv a halál görög mitológiai istenének nevéből (Thanatosz) tanatopraksjaként említi, mi magyarok a balzsamozás szót használjuk. Az eljárást – amellyel bizonyos fehérje keményítő, tartósító szereket, például formalint fecskendeznek a halott ereibe – akkor alkalmazzák, ha meg kell előzni a tetemben a baktériumok elszaporodását. Az ókori gyakorlat óta a balzsamozás alapvetően a halotti arc természetes, eredeti látványának rekonstruálását szolgálja. A tanatoprakter így teszi lehetővé, hogy a halott akár szobahőmérsékleten is nyitott koporsóban feküdhessen. Így válik lehetővé a nagy távolságú szállítás. A szczećini szakember, aki a különleges vegyszereket francia gyártóktól szerezte be, a kiállításon

tartott előadásában megemlítette, hogy az ő művelete után a halottasház hűtőjében akár két évig is tartható a holttest.

Nyíregyházi ismeretség hozta nekem ezt a pár esztendőnyi tapasztalást a halál közeli szakmáról, s ha már így alakult, a magyar kapcsolat továbbra sem kerülhette el a figyelmet ebben a különös világban. Szekrényes Andrást a MEMENTO'2000 díszvendégének tekintettük, ő pedig magával hozott egy kiállítót, igazgatótól a koporsókat gyártó, nyíregyházi Keletfa termékeit. A viszonzás útja a délföldi Császártöltésre, Komáromi András temetkezési vállalkozó kegyeleti termék kiállítására vitt minket. Háromtagú lengyel küldöttségünkkel utazott Wojteken és a BELLA cégtől Jerzy Babel mérnök, a Polonézeket, Mercedeseket gyászkocsivá alakító műszaki ember is. A hajósi pincefaluban kvártélyoztak be minket, s ott a hely szelleméhez illően löszös-homokos rajnai rizling mellett kvaterkáztunk, vitattuk meg a végtisztesség magyar és lengyel szakmai kérdéseit. A hajósi pincében szövődött kapcsolat számomra új üzleti esélyt nyitó együttműködés tervét alakította.

Babel mérnök szint vallott. Számára ez a magyarországi utazás az utolsó fellépésvolt a BELLA cég színeiben. Amint hazaérkezünk Varsóba, felmond, önálló vállalkozásba fog, s végre önállóan végezheti az autók átalakítását, amit eddig másnak tervezett. A Balti partokhoz közeli Ostróda városában alakította ki az üzemet. Együttműködésre lépett vele a varsói FSO-ban Polonézeket gyártó koreai DAEWOO. Megnyílt előtte a piac. Így született meg a díszes és praktikus gyászkocsikat (karavánokat) kialakító és exportáló BAUTEX kft. Én pedig újra az egykori kishazába, a Nyírségbe irányíthattam a partnert kutató lengyel mérnököt. Szekrényes András, a temetkezési vállalat igazgatója a nyíregyházi Nagy-OK autószalont ajánlotta. Két évig újra bevételi forrásommá lépett elő a magán külkereskedelmi közvetítés. Ezúttal néhány temetkezési autóvá alakított Polonez magyarországi eladása után kaptam a jutalékot, s ezzel megint a közepesen keresők közé emelkedtem.

Requiem az eltemetett ötletekért

„Külkereskedelmünk” kiviteli választék bővítésével a rózsafüzér-üzlet kecsegtetett. Szekrényes András még a császártöltési kiállításon kérte, nézzünk már utána Lengyelországban, hol lehetne különleges, szép rózsafüzéreket beszerezni,

olyanokat, amelyek méltóan kerülhetnének a koporsóba, az elhunyt összekulcsolt kezébe. A legintenzívebb rózsafüzér forgalom kétség kívül a híres lengyel Mária-kegyhelyhez, Częstochowához köthető. Nem is csatlakoztunk a zarándokhelyben. Néhány felderítő telefonálás után Ilonával biztos címekre autóztunk Varsóból. Tudtuk, hol van a leggazdagabb választék, hol kapjuk a bennünket, illetve magyar barátainkat különösen érdeklő borostyán rózsafüzéreket és hozzájuk a legszebb feszületeket. Csak arra nem gondoltunk, hogy az esztétika nem mérhető paramétereit az árak mérhető tényeivel kell konfrontálni. Összevásároltunk egy mutatós mintakollekciót, lehetett abban harminc-negyvenféle szebbnél-szebb olvasó, s hogy a kegyeleti bizniszből mégsem lett semmi, annak az ár volt az oka. Talán jobb is, hogy bedugult ez a csatorna, mert a kollekció értékéhez lelkesedésünkben, nyírségi lokálpatriótaként a menettérti négyszáz kilométeres utazás költségeit hozzá sem

MEMENTO – a folyóirat műszaki szerkesztője Szilágyi András

adtuk, nemhogy egy kis hasznot is számoltunk volna rá. Korántsem igaz, mégis jól hangzó etikai vigasszal zártam le magamban a kudarcba fulladt vállalkozást: milyen dolog lett volna, ha az „ördög cimborája”, egy lengyel szabadkőműves kezén át jut a częstochowai rózsafüzér az életből távozó szegény nyíregyháziak ujjaira?

Maradt hát a közvetítés a gyászkocsi üzletben. Készültünk a második kiállításra, gyűjtöttük az anyagot és szerkesztettük az Almanach második kiadását. Andris a kéthavonta megjelent MEMENTO-t tördelte, illusztrálta, nyomatta. A blues zenében és a szabadkőműves páholyban is

társam, a Nowa Wieś újságírója Jurek Kaczmarek – mert sziporkázó gondolatnak tartotta – ráharapott az ötletemre: készítsünk internetes virtuális temetőt. Jurek már a honlapok születésének hajnalán mutatós és szakszerű portálokat készített. Végelgyengülés stádiumában lévő, alig prosperáló szerkesztőségében, noha sziporkázó tárcákat írt, harmatgyenge fizetéssel kellett beérnie. Írásai magán hírügynökségünk cikk kínálatában is mutatós helyet kaptak, most pedig a temetkezési kapcsolataim hozadékából kezdtük építgetni kettőnk újszerűnek ígérkező, ám azóta rég megszűnt portálját, a www.cmentarz.wirtualny-t. Díjtalan szolgáltatást kínáltunk azoknak, akik

elhunyt szeretteik sírját a földrajzi távolságok miatt nem tudják vagy ritkán tudják látogatni. Messzi országokban élők kegyeleti támaszává óhajtottunk válni azzal, hogy temetők, sírok, fejfák, epitáfiumok és az eltávozottak fényképeit helyeztük el internetes oldalainkon. Többé-kevésbé száz emlékdoldalig jutottunk el, s nem teljes év kellett, hogy felismerjük, ami ingyenes, az értéktelen az emberek szemében. A hetvenes évekből megkésve visszaköszönő reflex idézte fel emlékezetem mélyéről a kabaré műsor közönség szervezési elvét: ha teltházra számítasz, borsos áron kínáld a belépőjegyet. (Ennyi pénzért biztosan adnak „valamit”!). Megint egy bukás, megint egy tapasztalat...

Kwesta és Requiem

Dacára annak, hogy a lengyel ember hétköznapi beszédtemái között is tabu a halál gondolatának megvitatása, az eltávozottak emléke és a temetők ápolása nemzeti közügy. Varsó lakói különös megbecsüléssel övezik a temetők örök polgárait. November első két napján a nekropoliszt estefelé is nappali fényárba borítják a gyertyák, mécsesek. A nemzeti panteonnak tekinthető Powązkiban még egy sajátos jelenségre figyelhetünk fel. Élvonalbeli színészek, írók és más művészetek alkotói, ismert közéleti szereplők kis perselyekkel jelennek meg ott és adományokat gyűjtenek. Az első gyűjtést, a „kwestát” a 1974-es Halottak Napján négy színész, Alina Janowska, Maja Komorowska, Damian Damięcki i Andrzej Kopiczyński kezdeményezte. Az eltelt harminchat évben az adományokkal erősített fővárosi költségvetésből a Powązki hetvenkétezer történelmi értékű síremléke közül ezerötszázat felújítottak, közöttük Chopin legidősebb nővére, Ludwika sírjának fedőlapját is. A legutóbbi kwesta két napján 17 millió forintot érő negyedmillió zloty dobta a varsóiak a perselyekbe.

**Jan Englert színművész
adományokat gyűjt a nemzeti
panteon sírjainak felújítására**

Érzékeny terület a kegyeleti szakma. Az egyik ország gyakorlata a másikba modellként akkor sem ültethető át, ha történetesen a nemzeti habitusukban közeli lengyelekről és magyarokról van szó. Rádiótudósító éveimben mindhiába ajánlottam

fel otthoni műsorokba a közcélú adomány gyűjtésről szóló jegyzetemet, mindannyiszor elutasította a szerkesztő, mondván, hogy „ez olyan koldulás-féle” akció.

Az akkoriban nyugdíjba vonult régi szerkesztőségi kollégámnak, Burget Lajosnak szerettem volna baráti ajándékot adni, amikor postáztam nyíregyházi címére a lengyel folyóirat, a MEMENTO öt-hat legutóbbi számát. Hittem, hogy a megyei temetkezési vállalattal, Szekrényes Andrással összefogva ő, mint sokoldalúan művelt és alkotó energiától szinte kicsattanó szerkesztő megteremtheti a magyar kegyeleti szakma folyóiratát. Meg is jelent a REQUIEM egy vagy talán két száma, s hogy kifulladt, úgy tudom, nem az én Lajos barátom tehetségén és kedvén, hanem a kiadás anyagi fundamentumának porlékonyságán múlt.

Delfin-Relax, az utolsó fiasco

A temetkezési szakma szolgálatában, annak inkább a perifériáján még egy ötletbukás érdemli, hogy requiemet mondjak érte, mielőtt ráteritem a feledés szemfedőjét. Alkotó fantáziámban a „nagy gazdagodás” reményteli éceszének valóra váltásához két dolognak kellett találkoznia: egy felfedezésnek és az ötlet realizálásának.

A frissen nyílt varsói fitness szalonban akkoriban megláttam egy tetszetős amerikai szerkentyűt, nevezzük kapszulának vagy kabinnak, amelybe befekszik a relaxáló páciens és 40 percen át egyszerre négyféle lazító hatás éri: lehunyt szemhéján át kapja a fényterápia elvei szerint váltakozó színeket, fülébe sztereo hangszórókból halk zenei aláfestéssel érkezik a pszichoterapeuta CD-jéről felhangzó monológ, orrán át érik az illatterápia jótékony effektusai, s ha mindez kevés lenne, bőrén át része lehet a száraz szauna (alphamasszázs) méregtelenítő hatásában is. Nem elhanyagolható körülmény, hogy épp a század/ezredfordulóhoz érkeztünk ekkor, s akkor még csak távoli híre volt a SPA szolgáltatásokat manapság kiszolgáló gépek, berendezések jókora választékának. Gondolatokat gerjesztett bennem a fitness szalonban szerzett benyomás, az amerikai gép látványa, tervezgetni kezdtem és együttműködő szakembereket kutattam fel. A gép négyféle hatásából a szaunát kiiktattam. A fény-, hang- és illatterápia programját pszichoterapeutával és az illathatások tudós szaktekintélyével egyeztetve kimunkáltam a technikai részleteket. Ekkor léptettem be az ötlet megvalósításának folyamatába Jurek Babel mérnököt, aki akkor már javában működtette ostródai autókarosszéria átalakító üzemét. Neki szántam a Delfin-Relax névre keresztelt műanyag kabin tervezését és gyártását.

Lelkesedésünk lángja az egek alsó rétegeit nyaldosta. A siker érdekében persze az amerikai kabin tizenháromezer dolláros beszerzési árát harmadára kellett redukálnunk.

A terapeuták terveztek, hatvanhat diódából elkészült a zöld, kék, piros és sárga fényeket ritmikusan sugárzó lámpa, bársonyos alt hangján CD-re vettük pszichoterapeutánk negyven perces relaxációs szeánszát, s bízva alkotásunk nemzetközi sikerében, a CD-t magyarul, oroszul, németül és angolul is elkészítettük. Az illóolajok varsói gyárának kutatója összeállította a nyugtató, stimuláló, bódító illatok széles spektrumú kollekcióját. Jurek Babel üzemében elkészült a fröccsöntött kabin, beleszereltük a relaxáló kutyúket – készen állt a Delfin-Relax prototípusa. Már csak be kellett mutatni a piacnak, jelesül a kozmetikai szalonoknak, a sorra nyíló fitness kluboknak, szanatóriumoknak, üdülőknek, terapeutáknak. Japán hírek szerint készülékünknek a szupermarketek előtereiben is helyük lett volna, mert amíg a család bevásárol, a fáradt üzletember családfő az idejét negyven perces relaxálással töltheti ...

A Delfin Relax prototípusát Ági mutatta be Krakkóban. A gyártás elmaradt

Itt lép be a „nagy találmány” történetébe az időközben krakkói polgárrá vált leányom, Ági. A város internetes portálját működtető Gazeta Krakowska munkatársa, majd a portált szerkesztő csoport főnöke lett 2001-ben. S noha a közgazdász diplomáját félretevő leány hasznára, épülésére vált ez a munka, egy elkényeztetett aranyifjú, volt sztárlabdarúgó oldalán el kellett

szervenvednie a magánélet majdnem négy évnyi keserveit. Erre az időszakra jutott a Delfin-Relax prototípusának krakkói bemutatója az egyik ottani fitness szalonban. A bemutatón Ági, a rendezvény üdvöskéje reprezentált, népszerűsített, s ha csak rajta múlt volna a Delfin-Relax sorsa, a létrehozásban közreműködő szereplők talán még ma is az üzleti siker fényében sütkéreznének. Nem így történt. Még a krakkói árubemutatón megcsillant az első megrendelés esélye, de amikor Babel mérnök – ott és akkor első ízben – ismertette velünk a kabin előállításának költségéből fakadó

árat, jó lett volna épp a gépünk belsejében stressz mentesíteni. Olyan összeget muzsikált ki, amitől az első, egyben utolsó(!) érdeklődő is elkerült bennünket.

Indul az utolsó évtized

Páresztendő kapcsolat az élet utolsó szolgáltatásnak is mondható kegyeleti szakmával, egyéniségemet új dimenzióval bővítette. Aligha tévedek, ettől fogva merőben más szemlélettel gondolok az elmúlásra, saját halálomra is. Nem, nem, most sem vált ez sietőssé, mindössze az elkerülhetetlenül bekövetkező záróra tudatosult bennem egyre tisztább, világosabb és mind nyugodtabb fantáziaképek formájában. Ma már nem csak a természet rendjének materialista elfogadását jelenti ez, de még csak nem is valamiféle letargikus beletörődést.

Néha azon kapom magam, hogy képes vagyok tréfálkozva, öniróniával vagy groteszk elemekbe tördelve elmélkedni önmagam elmúlásán. Tudom, ha ezt hallható szóval kimondom, megbotránkozást kelthetek, de... a polgárpukkasztás mindig is ott lapult egyéniségem periferiáján. És mégis: képtelen vagyok ugyanígy illetlenül, lezseren más ember halálára gondolni... Az egyszer majd bekövetkező halálomat így, előzetesen feldolgozó filozófiám a magamfajtaembert, az írás majdnem hetven éves rabját – talán természetes dolog – újra meg újra írásra készíti. Ez hajt most is, amikor hatvanhat éves koromtól, immár negyedik éve tisztogatom életem visszapillantó tükrét, írom ezt a háromkötetes vallomásfélét. Írás közben el-elfog az aggodalom, megengedi-e a sors, hogy befejezzem és a 2010-es év utolsó napján kitehessem a pontot a könyv utolsó szava után. Félre a nyugtalanító butasággal: az utóbbi tíz évben történt még velem egy és más, amit szeretnék bevallani Önnek kedves Olvasóm.

Londonban hej...

Soha sem jutottam el az Egyesült Királyság fővárosába (természetesen vágyaim célpontjai közül nem csak oda nem jutottam el!), de életem legutóbbi évtizedében bizonyos szálak mégis odafűztek. Egymástól független két szállal...

Nagy kitérők, széles ívű kanyarok után végre megint az újságírás vonzaskörébe kerültem. Az első londoni (máig sem tudom, mitől londoni, ha egyszer svéd sajtókoncert volt a háttérben) megtiszteltetés a 2000. év őszén Budapestről érkezett.

Onnan, ahol a svéd tulajdonban lévő ingyenes hirdetési lapot, a METRO-t (ma már METROPOL néven) irányították, s akkor már évek óta megjelent és sikeresen kanyarította ki a maga szeletét a reklámtortából. Valamikori rádiós kollégám, a volt moszkvai tudósító Izbéki Gábor Pestről hívott fel november első hetében, majd Varsóban termett és egyenesen nekem szegezte a kérdést: „Vállalod a varsói METRO beindítását?” De mennyire vállaltam! Gábort komoly embernek, kiváló újságírónak tartottam, az ajánlat is komolynak, megtisztelőnek látszott. Még nem sejtettem, hogy nem egyéb vagyok ebben az egészben, mint a lapalapításhoz szükséges és alkalmas jogi eszköz. Magyarságomon kívül Gábor számára az ismeretségünk, a lapengedélyezés ügye számára pedig a lengyel állampolgárságom alkotta azt az összetett sine qua non feltételt, amellyel villámgyorsan el lehetett indulni az addig már majdnem húsz ország után a lengyel kiadással is. Mindennél fontosabb volt, hogy a nevemet adtam a cégbejegyzéshez. Így lettem a varsói METROPOL alapító főszerkesztője. (METRO néven nem lehetett bejegyezni, mert ezt a nevet addigra levédte a Gazeta Wyborczą is kiadó Agora.)

A varsói METROPOL első lapszáma,
2000 november 5

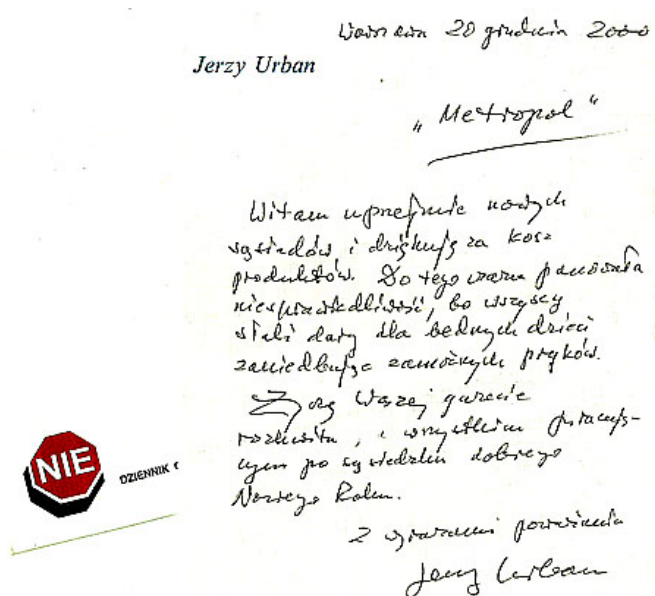
A varsói METROPOL 2000 november 6-án jelent meg. Előtte a pesti főszerkesztő a sok jelentkező közül összeválogatta a szerkesztőséget, s az első lapszám voltaképpen az ő munkája volt, a stáb pedig betanult. Teltek a napok, a kezdők a gigantikus képernyők mellett ügyesen elsajátították a szövegszerkesztést, nekem, a hagyományos újságírás dinoszauruszának majdhogynem csak a rendfenntartás, a lapzárta terminusának betarttatása jutott feladatul. Eljött a nap, talán egy hét is elmúlt, amikor Izbéki visszatért magyar szerkesztőségébe, s akkor kezdtem elhinni, hogy most már én vagyok a főszerkesztő de nem csak az impresszumban. Nem a szakmai méltóság hiányzott. Nevem a hozzá illesztett elegáns főszerkesztői ranggal az újságban nap mint nap megjelent. Szerettem volna olyan lapot szerkeszteni, amely ingyen újság volta ellenére is tartós, értékes olvasótáborot kövacsolhat össze. Eleinte még kaptam is hozzá esélyt, mert a kötelező reklámfelület még annyit hasábot engedett át a lapban, hogy ott érdekfeszítő

riportok, kétkolumnás cover storyk jelenhettek meg, mi több ezen a média játszótéren jutott nekem egy kellemes kis homokozó, a „Moim zdaniem” (Véleményem szerint) című rovat. Itt, a tárca és kommentár rovatban láttam az esélyt, hogy tekintélyt kovácsolhatok a METROPOL-nak. Jól tudtam, hogy a nemes hagyományú lengyel polgári újságírás legjobbjai által még a népköztársasági években is elkényeztetett városi olvasó igényét nem is olyan könnyű kielégíteni. Mi tagadás, a fizetésemet is meg akartam szolgálni, ami impozáns volt akkor is, ha rájöttem, hogy javadalmam tizede sincs annak, amit a nemzetközi médiabirodalom Nyugaton ténykedő főszerkesztői kapnak. Mégis elégedett voltam. A jeles külső szerzők megválasztását, felkérését rám bízta, a kikötés mindössze annyi volt, hogy ezek olyan tekintélyes újságírók, publicisták, írók legyenek, akiknek már a nevére is felkapja a fejét az olvasó. Könnyű dolgom volt, mert ekkorra már saját hírügynökségünk, a MicroWay pontosan ilyen mutatós tollakkal ékeskedett. Néhány hét alatt sziporkázó elitet vonultattam fel a METROPOL hasábjain. Nap mint nap kaptam elismerő olvasói telefonokat. Tudtam, hogy sok olvasónk reggeli vadászatra indul, nehogy a megszokott osztogató helyen elmulassza a zöldsapkás, sárgadzsekis rikkancsot. Már-már elhittem magamnak, hogy a laptulajdonosoknak csakúgy jó szolgálatot teszek, mint metrón, villamoson, váróteremben a gyors információ mellett jó olvasnivalót is kereső varsói polgárnak. Tévedtem.

Még címzetes METRO-főszerkesztői minőségemben ért két emlékeztető. A lap emeletes székháza a Słoneczna utcán az egykori kormányzóvívő, Jerzy Urban magán hetilapja, a NIE (NEM) kerítésszomszédja volt. (Urbanra korábbi fejezeteimből emlékezhet a kedves Olvasó: voltam személyi tolmácsa és

szatíra kötetének magyar fordítója). Nos a METROPOL tulajdonosai a lap jó kapcsolatainak ápolására a karácsonyi jókívánságok és az ajándékozás módszerét ajánlották. Advent napjaiban válogatott italokkal és csemegékkel roskadásig rakott ajándékkosarat küldtem a szomszédnak. December 20-i dátumozással, Urban

Jerzy Urban levélben köszönte meg az ajándék kosarat

aláírásával megkaptam, s ma is őrzöm a cinikus szatiristához méltó levelet: *„Tisztelettel köszöntöm az új szomszédokat és köszönöm az élelmiszer kosarat. Mindeddig igazságtalanság honolt itt, miután ajándékokat mindenki a szegény gyermekeknek küldött, elhanyagolva a tehetős pasikat...”* A másik maradandó benyomás 2000 december 31-ről az évezredváltásra, 2001 január elsejére virradó éjjel ért. Ha nem tudnám, hogy velem együtt többé-kevésbé 7 milliárd ember érte meg a kétezredik év első napját, hajlamos lennék kijelenteni: *„Hát ez is csak velem eshet meg!”* - A következőt ilyen évfordulót 989 év múlva aligha érem meg! Az utókornak üzenem: ezen az éjszakán került a varsói Kultúra és Tudomány Palotájának csúcsa alá a messziről is látható időmérő, a Millenniumi Óra.

Főszerkesztői szobám, mit szobám(?) inkább rideg üvegkalitkám átlátszó fala mögött robusztus asztalnál trónolt a svéd-angol tulajok helytartója, egy bizonyos René Frey nevű szélteben-hosszában jól megtermett svájci fiatalember. Mit sem értett a lengyel olvasó lelkéhez, elképzelése sem volt a varsói újságírás hagyományairól, mégis amikor csak tehetett, s tette is gyakran, belekotort a szerkesztőségi munkába, igyekezett minden helyi sajátosságot kigyomlálni, ezzel kiirtani a kis nyolc személyes szerkesztőségből az alkotó lelkesedést. Megtizedelte az élvonalbeli tárcaíróikat, egyre-másra utasított névtelen és olcsó szerzők felkérésére. A METROPOL másik népszerű nagyrovatában a cover storyk között ritkultak a lengyel társadalmi témák, helyettük sorra érkeztek a svéd és más országokban készült nagyriportok, s nekünk ezeket a lapos külhoni irományokat kellett lengyelre fordítva közölnünk. Hamar eljött a nap, amikor megadtam magam. Küzdelmem a helytartóval értelmetlennek látszott, s arra is rá kellett jönnöm, hogy – ha fennhangon nem is mondják, mégis igaz – *„A mór megtette kötelességét, a mór mehet”*.

Tudtam, hogy már csak kolonc vagyok itt, olyan öregedő újságíró, akinek elképzelései elűtnek a multinacionális reklámújság „METRO Bibliának” becézett belső szabályzatától. Különben is ki ígért itt nekem nyugdíjas főszerkesztői posztot? Senki. Szegény Izbéki Gábornak jutott a kellemetlen feladat, mert ha novemberben ő kérte tőlem a segítséget, most neki kellett közölnie, hogy már nincs rám szükség. Régi kollégám nem is sejtette, hogy természetesnek tartom a búcsúzkodást, de talán mégis gyanította, mert konfliktusokat ígérő kifogásaimat előtte nem rejtettem véka alá. Tudomásul vettem, hogy a METROPOL nem a lengyel sajtótörténet díszes oldalaira feliratkozó napilap szándékát melengeti. Csendesen, de magabiztosan

jövendőlttem: ezt a lapot kiveti magából a igényes újságíráson nevelt lengyel társadalom. Ha tévedek, az annak köszönhető, hogy a Varsó üzleti világában is épp cseperedő yuppie man mégiscsak megkedveli ezt az újságfajtát. Ítéletemet egy varsói San Marzano presszó kávéja mellett elmondtam Kovalcsik Józsefnek, a közép-európai METRO-újságok pesti főmenedzserének is. Megértette aggodalmamat, ám azt is éreztette velem, hogy a zszurnaliszta féltő nyugtalansága összezsugorodik a lapkiadás üzleti (értsd: reklámbevétel) szempontja mellett. Őszintére sikerült kávézgatásunkon azzal együtt, hogy „beborítékoltam” a varsói METROPOL kimúlását, vállaltam, segíték új, végleges főszerkesztőt keríteni. *„Fiatal, legfeljebb harminc éves, tapasztalt szerkesztőre van szükségünk”*

– hangzott az igény. Az első jelöltet mégsem én hoztam. Fejvadász céggel hozatta Rene Frey, a svájci helytartó. Két hónap sem telt el, a harminc éves tapasztalt fiatalember tovább állt, de előbb alaposan összeugratta egymással a szerkesztőség jóra való munkatársait. Kéznél voltam, újra beugrottam, s most már én állítottam jelöltet. Hírügynökségünk, a MicroWay alig huszonöt esztendő, tehetséges vidéki tudósítóját, a rzeszówi vajdasági napilap, a Nowiny riporterét feleségem fedezte fel. Aleksander Korab pár esztendőn át, a varsói METROPOL 2007-es januári végnapjáig vezette a szerkesztőséget.

Magdalena Sikorska, a METROPOL egykori terjesztés irányítója, ma pályáján induló író

Nos az iménti mondatból kiderült, hogy az ingyen újság nem élt hosszú ideig. Kimúlt, csakúgy, mint horvátországi társa. Nem ünnepeltem a varsói lap megszűnését, soha sem örülök, ha borúlátó jóslataim valóra válnak. Életem, pályám többnyire szépnek mondható, villanásnyi epizódja volt a METROPOL-nál töltött néhány hónap, amely szinte észrevétlenül átemelt engem előbb a magas vérnyomással és asztmával kiérdemelt rokkantnyugdíjas, majd a tényleges nyugdíjas létbiztonságába.

Ahogy utolsó munkanapomról zsebemben életem utolsó havi fizetésével hazafelé tartottam, a Puławskán beléptem a fotó szaküzletbe. Kirakatából hetek óta kacsingatott rám az 1.3 megapixeles Olympus CAMEDIA C860L fényképezőgép. Ne feledjük, 2001 tavaszán járunk! A gép a maga háromezer zlotys árán akkor az

amatőr fotós vágyainak netovábbja volt. Házi múzeumban ma is őrzi a digitális fényképezés hőskorának porlepte hagyatékát.

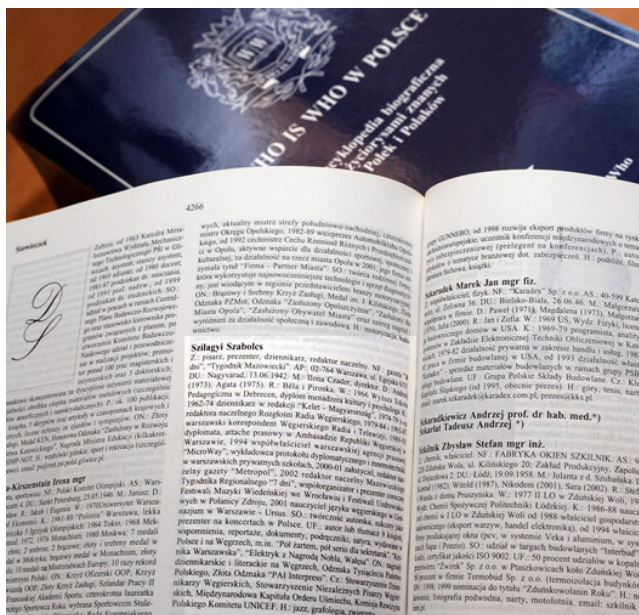
Az első digitális gépem. Már ez is ipartörténet

Tudósítás egy doboz sörért

Nem csak az utolsó teljes értékű fizetésem napja volt a 2001 márciusi péntek. Ötvenkilenc évesen most búcsúztam el a reguláris munkába járástól, s ami ezután következett, azt már próbaidős nyugdíjas kornak mondhattam. Rokkant nyugdíj 387 zloty és 48 groszy lett. (A magyar olvasó ezt 2010-es kurzuson 27 ezer forintnak számolhatja.) Elég is lett volna, ha a napi fogyasztásom egy kiló kenyérre, egy pár virslire, egy csésze teára és egy pohár sörre redukálom. A dohányosok adóját sem fizettem már. Hála Mossakowski doktornak, aki még ma is rendelője asztalfiókjában őrzi az utolsó fél csomag cigarettámat.

Mielőtt még lengyel nyomorúságom felett igaztalanul keseregnék, elismerem, hogy az időközben termőre fordult vállalkozásunk, a MicroWay átemelt a mélypontra. Ráadásul pár hónapos METROPOL-főszerkesztői múltam révén Varsó-szerte tovább tárgult az ismertségem. Hírnevem önálló utóéletre kelt. Kiderült, hogy szakmai körökben számon tartanak, beszélnek rólam. Lengyel íróbarátaim javaslata nyomán ekkor kerültem fel a kétkötetes „Who is Who w Polsce”

(Ki kicsoda Lengyelországban) oldalaira. Ennek a hírverésnek is köszönhettem, hogy sorra kaptam a felkéréseket: 2001 júniusától besegítettem a varsói média-csodabogárnak nevezhető, rövidlétű újság, a TAJMS szerkesztésébe. Egykori tudósító kollégám, a harmincöt éve lengyel földön élő dominikai újságíró, Carlos Tejera-Gonzales szélsőbalos hangvételű szatirikus hetilapot álmodott meg, de a lapelőállítás

**Who is Who w Polsce.
Sok száz között az egyik vagyok**

anyagi fedezetének hiánya és a lengyel olvasói ízlés nem kedvezett, ezért néhány szám után a TAJMS kilehelte a lelkét.

Kezdttem hozzászokni, s még csak nem is esett zokon, hogy újságíró hivatásom utolsó néhány évére amolyan tiszavirág éltű munkáim adódtak. Mi tagadás, ezeket a villanásnyi, röpké jelenléteket ugyanazzal a szakmai élvezettel éltem át, mint annakidején a nyíregyházi rádióban szerkesztett műsoraimat, majd a varsói tudósítói feladatokat. S talán azért, hogy a számomra mindennél kedvesebb rádiózást is műveljem, majdnem két éven át vállaltam az együttműködést a nyíregyházi Pongó Béla által működtetett magánstúdió, a PB-Rádió szerkesztőségével.

Esélytelen szélsőbalos hetilap volt

Műsorvezetőjük heti egy alkalommal telefonon hívott és lakásomból az előzés műfajának jóleső izgalmaival mesélhettem el az utóbbi hét legszínesebb varsói történetét. Olyan apró érdekességek voltak ezek a lengyel hétköznapiakból, amelyek a „nagy rádió” műsor koncepciójából kilógott volna, de itt a párezer nyíregyházi hallgatóban mégiscsak rokonszenvet ébresztett (vagy tartósított) a lengyel ember iránt. Kedveltem a reggeli telefonokat, élő adásokat. Ha most ezzel is a minden módon tollasodó ember portréjának újabb gyanús vonását rajzoltam meg, vallomást teszek: honoráriumom a kététes nagyszállási nyaralásunk minden napjára egy doboz Borsodi világost fedezett.

A Bródy Sándor utca dallamokkal teli szerkesztői szobáiban is számon tartották még az öreg rádióst, legalábbis addig, amíg a jó hangulatú és igazi művészi értékeket hordozó műsor, a Muzsikáló Nagyvilág létezett. Néhány évig Lázár Eszter szerkesztővel feledhetetlen együttműködésben számolhattam be a hónap lengyel zenei életének a magyar hallgató figyelmét is kiérdemlő mozzanatairól. De mint minden lovat, ezt is kilőtték alólam: a műsort, sok hasonló rádiós szellemi kincssel együtt, felszámolták. Még néhány évre két laza kapocs maradt a magyar média és köztem: a HVG kért tőlem hébe-korba lengyel témájú cikket, de később inkább csak adatokat vagy más kollégák cikkeihez helyszínt, hangulatot, véleményt leíró háttérret. Az utolsó felkérés pedig az energiainfo.hu internetes portálról érkezett. Negyedéven

át tudtam vállalni a számomra vadidegen tematikájú és nyelvezetű elektronikus média varsói tudósítói szolgálatát. Most az egyszer nem a megbízó szerkesztőség hunyt ki, magam jelentettem passzt.

A csempeáros sajtómágnásnál

Csempével és egyéb burkolóanyagokkal kereskedő vállalkozó, a Varsó alatti Otwock üzletembere egyszer azt álmodta, hogy az építőanyag üzlethez kiválóan illik az újságkiadás. Meg is alapította hetilapját, a mazowiai (varsói) vajdaság újságját, amiért csak dicsérni tudom, hisz kevés az olyan vállalkozó, aki a prózai munkájával kitermelt hasznot szellemi vállalkozásba fekteti. Még azokban a '90-es években járunk, amikor sok merészkedő, ambíciótól fűtött ember a sajtópiacon való megjelenéssel akart hírnévre szert tenni. Ekkor tűntek fel az újságos standokon az addig ismeretlen és nem is sokáig fennmaradó újságocskák. A csempeáros Zięba úr, ha nem is volt műpártoló mecénás, médiateremtő lelkesedése azért így is dicséretet érdemelt... volna....Hetek óta piacon volt már a „7 dni” Tygodnik Mazowiecki („7 nap” Mazowiai Hetilap), amikor a Lengyel Újságíró Szövetség Foksal utcai éttermében odalépett hozzám egy szegről-végről ismerős kolléga, s kérdezte, megadhatja-e a telefonomat az otwocki laptulajdonosnak, mert épp ki akarja ebrudalni az eddigi főszerkesztőt. Bennem bízik, hogy a METROPOL után rendbe tudnám hozni az ő újságját. Elvállaltam.

Szemet gyönyörködtetően behavazott. A Visztulával párhuzamosan, a jobbparton délre futó, erdőn át kanyargó úton reggelente 25 kilométert autóztam új munkahelyemre, estefelé meg vissza Varsóba. Első látásra megtetszett a hangulatos kisváros, mert magyar lelkemmel is vidéki ember maradtam, és lelkesített az új feladat. Vezényyletemmel 2002 januárja és márciusa között öt szám jelent meg. Az öt hét elegendő is volt, hogy igazat adjak James Wattnak, a Reagan adminisztráció belügyminiszterének, aki szerint *„pusztítják a jó fákat, hogy kiadjanak rossz újságokat”*. Szegény főszerkesztő elődömnek is öt hétre volt szüksége, hogy felocsúdjon: csempe nagykereskedőnk olyan újságot álmodott magának, amely minden cikkével így vagy úgy, az ő üzleti sikereit szolgálja. Cikket várt a portékájáról, dicsőítő portrékat a legjobb kuncsaftokról, kritikát a konkurenciáról, és ami még ennél is hajmeresztőbb, a helyi önkormányzat és egy bizonyos lokális politikai opció ajnározását. *„A pénzemért én rendelem az újság tartalmát”* – mondta Zięba úr a

búcsúzáskor, s hogy véleményének nyomatékot adjon, nem fizette ki utolsó havi főszerkesztői béremet. Az otwocki kalandot mégis békésen lezártam, mert ez a pár hét több értékes ifjú ember barátságával, tiszteletével ajándékozott meg.

A „7 dni” szerkesztőségében néhány státusban lévő pályakezdő szerkesztő dolgozott mellettem, és a lap rövidre szabott fennállásának heteiben lelkes, képzetlen, az újság-

A csempeáros „sajtomágnás” újságja. Öt szám főszerkesztője voltam

írást mégis hivatásnak remélő leányok és fiúk gyűrűje vett körül. Sikerült a mazowiai vajdaság több településén tudósító hálózatot szerveznem. Friss diplomás jogász, gazdasz, hivatalnok, ápolónő és néhány érettségizett fiú és leány próbált szerencsét a korántsem szépreményű újságban. Még mielőtt elfogadtam volna a sántító szentenciát, miszerint *„régebben voltak képzetlen, de tehetséges újságírók, ma pedig vannak képzettek, de tehetségtelenek”*, megpróbáltam esélyt teremteni: ha meg is szűnik a felesleges papírpusztító újság, legalább ők ne csalódjanak, rövid szárnypróbálgatásuk után ne csapódjanak az otwocki csemperaktár falának.

Újságíró iskolát alapítottam. Fővárosi szerkesztőségekben és rádiós körökben felkutattam néhány jó előadót, azután húsz ifjú embernek hetenként tartottunk előadásokat, gyakorlati foglalkozásokat a műfajokról, stílusról, a hivatás fogásairól, a sajtófotózásról, a szakmai etikáról és a szerkesztőségi munka logisztikai összehangolásáról. A varsói LIMES Centrum oktatás szervező magáncég karolta fel a némi túlzással iskolának kikiáltott tanfolyamot. Majdnem tíz év múlt el azóta. Néhány hallgatónk sorsáról semmit sem tudok, másokból nem lett s talán soha nem is lesz újságíró, mégis jó érzéssel gondolok vissza erre a munkára, mert tudok vidéki újság főszerkesztőjéről, két vidéki riporterről, akik ott, a LIMES Centrum kilencedik emeleti multimediális oktatótermében tőlünk kapták első szakmai ismereteiket. Egy varsói kerületi önkormányzat hivatalnoksa sajtószóvivővé avansált. Az igazi elismerést attól a fiatal sportújságírótól kaptuk, aki annak ellenére végighallgatta előadásainkat, hogy már elvégezte az egyik lengyel egyetem média szakát.

Negyven év múltán a fiatal lengyel kollégák oktatásával gondoltam újságírói pályafutásomra feltenni a koronát. De – mint sorozatban történt velem – most is egyik munkám átfonódott a másikba: a lengyel titkárnők és igazgató asszisztensek havonta megjelenő folyóirata, a SEKRETARIAT kért fel, külső munkatársként vállaljam az egyik rovatuk vezetését. Így indítottam útjára cikkeim sorozatát a titkárnők számára hasznosnak ítélt diplomáciai protokollról, majd újabb sorozatot írtam a hasonlóképpen jól hasznosítható mnemotechnikáról, a megjegyzés, emlékezetbe rögzítés módszeréről. Mielőtt a törékeny sajtópiacon ez a lap is kilehelte a lelkét, még éppen befejezhettem négyrészes grafológiai cikksorozatomat.

Londonban hej...

Lengyelországi munkáim, az egymást követő megbízások, a jól formálódó családi vállalkozás, a MicroWay hírügynökség izmosodása és a lengyel rokkant-nyugdíjból szivárgó biztonságérzet – bármilyen különös – eltakarta gondolataimban az élet fontos tényét, azt, hogy az 2004 június 13-i dátummal átléptem magyarországi nyugdíj jogosultságom kapuját. Talán még egy ideig a tudatlanság, a feledékenység kódében éldegéltem volna, ha nem tartom a rendszeres levelező kapcsolatot egykori nyíregyházi szerkesztőségi kollégámmal, Marik Sándorral. Csak úgy mellékesen megemlítette az egyik e-mailben, hogy folyamatban van nyugdíj ügyének intézése... Hoppá, de hisz Sanyi barátom két évvel fiatalabb! A felismerés tettekre sarkallt, s kérésemre a nyíregyházi kolléga az én utamat is egyengetni kezdte a nyugdíj igazgatóságon. Bővebben, mert talán érdekes kis történet köríti, könyvem következő, utolsó fejezetében teszek erről vallomást...

A hatvankét éves korral emlékezetes, szép tavasz köszöntött rám, mielőtt beléptem az önhibámból késlekedő nyugdíjazás őszébe. Az egyik áprilisi napon az imént emlegetett Marik Sándor e-mailben megkérdezte: „*Odaadhatom a címedet, telefonodat Dajka Bélának?*” Dajka Béláról, erről a szabolcsi fiatalemberről akkor annyit tudtam, hogy az én hivatásomat műveli valamelyik magyar nyelvű nyugat-európai rádióadásánál. Kiderült, hogy nem is akárhol: a szakmai non plus ultrának tekinthető BBC magyar szekcióját irányítja. Marik Sanyi közeli jó viszonyt tartott mindkettőnkkel, kapcsolatunkat össze is hozta, ami odavezetett, hogy az Európai Unióhoz csatlakozás pillanatától mint egy régi zongora húrjait, újra hangolhattam rádiós hangszálaimat. A BBC magyar adásainak varsói tudósítója lettem. Szobám

egyik szögletében megint kialakítottam egy jó akusztikájú sarkot, telefonomat jobb minőségűre cseréltem, s ami ennél is fontosabb volt, feltupíroztam, kifényeztem lelapult, megkopott lengyel belpolitikai ismereteimet. Majdnem két éven át London lett a munkaadóm, az újdonsült EU-tag Lengyelországról a brit fővárosban át meséltem a másik EU-újjonc Magyarországnak. Jó munka volt, s még csak zokon se esett, hogy a BBC tudósítójaként éppúgy nem volt szerencsém londoni szolgálati utazáshoz, mint METROPOL-főszerkesztőként.

Természetesen folytatódott a hagyomány, hogy az engem fedélzetükre vevő hajók sorra léket kapnak. Kezdtem mind jobb közérzettel munkálkodni a BBC műsoraiban, s akkor befutott a mindenkit elbocsátó üzenet: a nagytekintélyű angol rádió az összes egykori szocialista országban felszámolta a nemzeti szekciókat. Úgy hírllett, az arab nyelvű adásokra kell a pénz, a mi országainkban már úgysem hiánycikk az igazság. A hivatalos záró tudósítás szerint „... *a 66 éve tartó munkának szakadt 2005-ben vége a BBC Világszolgálatának átszervezése következtében. A BBC Magyar Adása 2005. december 31-én sugározta utolsó műsorát Londonból.* „Ezzel együtt szűnt meg a lengyel adás is. Országainkban – úgy tetszik – azóta már a hazai média gondoskodik az igazságról, de mai, 2010 végi ismereteimmel hozzáteszem: amíg hagyják!

**Búcsúzott a BBC.
Meghívó repülőjegy nélkül**

Hogyan lettem nápolyi harapó?

Újra leírom: szép, emlékezetes tavasz melengetett 2004-ben. A BBC-tudósítói felkéréshez, az EU-csatlakozáshoz (melynek fenntartás nélküli híve voltam/vagyok) egy harmadik örömteli megtiszteltetés társult azon a május elsején. Magához vonzott, s azóta is megbecsül a lengyel blues világa.

Az előzmény, ha úgy tetszik ötven évet ölel át, mert a zene, a jazz iránti szerelmem a nagykőrösi ötvenes években bontakozott, de vonzalmam a blueshoz némiképp mégis csak új keletű. S ha igaz a műfaj művelőinek mondása, hogy „a blues zenész ötven felett kezdődik”, akkor én már így is késésben voltam. Hatvan esztendő voltam, amikor felébredt bennem a gondolat: fel kellene frissítenem a

Klasszikusok amerikai szájharmonika művésze volt. Lawrence „Larry” Cecil Adler (1914-2001). Repertoárjában Mozart-, Ravel- és Bartók-darabok is voltak

„zsebbe férő zenekart”, életre kelthetném a szájharmonika-tudást. Könnyűnek látszott a hangszeres reinkarnáció, mert a játék alapja éppúgy örök képesség marad, mint a kerékpározás. Igen ám, de a népdalok, slágerek, klasszikusok szájharmonikás interpretálásának vajmi kevés köze van a blues sajátos játéktechnikájához.

Míg a blueson kívüli műfaji

szférában a hangszer szívásán-fújásán kívül a nyelv ritmizáló (tongue blocking) mozgása szükséges, addig a blues harmonikásnak a kis tízlyukú diatonikus hangszeren egy különös hajlítási effektust (bendinget) kell tökéletesen elsajátítania. Na ez az, amiről 2002 őszéig fogalmam sem volt!

Novemberben tinédzserek és húszéves fiatalok gyűrüje mint csodabogarat vett körül a blues harmonikások tanfolyamán a gdyniai tengerész ifjúsági klubban. A növendékeknél alig idősebb tanár úr, Bartek Łęczycki a blues- és jazz-harmonika virtuózáként és három élvonalbeli lengyel blues együttes szólistájaként szerzett magának hírnevet, a gdyniai mesterkurzus pedig a kiváló zenepedagógust mutatta be. Tanítványait egyéni módon lendítette előre a hangszerkezelés útján. Bennem felismerte a régi stílusú muzsikust, azután ügyesen terelgetett a hajlításos technika felé. Rá kellett ébrednem, hogy gyermekkori szájharmonikás tudásom nemhogy előnyt adott volna, inkább hátráltatott blues harmonikássá fejlődésemben. Bartek instrukciója nyomában két órán át fel-alá talpaltam a tengerész klub végeláthatatlan folyosójának szombat délelőtti magányában, ajkaim között a C-dúr Silver Starral, a HOHNER kezdőknek szánthangszerével. Az utat faltól-falig oda-vissza legalább ötvenszer megtettem, mire eljutottam a hajlítás alapjához, a kristálytisztán megszólaló szimpla hangokhoz. A hangszer ismerője tudja, miről beszélek, de a kívülállónak tartozom egy picit magyarázattal. Ahogy a szájharmonika nyílásait „teli szájjal” megfújjuk, egész akkordok röppennek fel a kis hangdoboz mélyéről. Ha a „nápolyi harapó” (ez a harmonikás beceneve) nem képes mindenegyes nyílás tiszta hangját

külön-külön is megszólaltatni, nem is álmodhat a blues alapvető effektusáról, a bendigről.

Évekkel később, amikor már magam is elfogadhatóan műveltem a bluest, egy bydgoszczi lengyel koncert előtti sörkerti beszélgetésben Ferenczi Gyuri, a magyar szájharmonika egyik legcsodálatosabb megszólaltatója, tudatosította bennem, amit sejtettem: egy óra leforgása alatt szájharmonikán mindenki megtanulhatja a skálázást, tíz óra kell ahhoz, hogy biztonsággal tudjuk játszani az egyszerű dalocskákat (Megy a gőzös Kanizsára – O Susanna – When the saints go marchin in...) és... tíz évre lesz szükségünk, hogy megközelítőleg úgy játszunk, mint Ferenczi Gyuri.

Ennyi előzmény után kerültem közelebb és közelebb a blueshoz. A harmonika riffeket, a hangszer bonyolult, hatásos trükkjeit ott gyakoroltam, ahol csak lehetett, és ott is, ahol nem lehetett. Gyakoroltam a lakásunk mélyén, kutyasétáltatás közben a park távoli szegletében, zöld lámpára várva a TICO volánja mögött, s az elnéptelenedett buszmegállóban, ha késő este az utolsó éjszakai járáttal tértem haza a Warsaw Blues Night koncertjéről vagy épp egy hangulatos jam session-ről kedvenc blues kocsmámból. Gyűjtögettem a legnagyobb herflisek felvételeit, végigragtam magam amerikai, német és lengyel oktató CD-k leckéin, állandó partner lettem a fiatal lengyel szájharmonikások internetes fórumában. Hamarosan azon kaptam magam, hogy szinte észrevétlenül kiérdemeltem a bluesman titulust. A lengyel blues, a szájharmonika első számú zenésze, Sławek Wiercholski barátságába fogadott és mind gyakrabban meghívott a mikrofon mellé az Okolice bluesa (A blues környéke) című szombat esti rádióműsorába. Jelen lehettem 2003 június 7-én a Polskie Stowarzyszenie Blusowe (Lengyel Blues Társaság) alapító közgyűlésén, s ott vezetőségi tagnak (becsületbírónak) választottak.

Alkalmam nyílt lengyel fesztiválokra magyar együtteseket invitálni, s olykor beugró harmonikásként a legkiválóbbakkal is játszhattam. Pribojszky Mátyást Kopernikusz városa, Toruń, Ferenczi Gyurit a Racka Jammal Rawa Mazowiecka fesztiválja fogadta csápoló-tomboló lelkesedéssel. És micsoda élményt adott nekem, hogy Török Ádám és a MINI varsói koncertjén játszhattam...

Toruń patinás főterén, a város szülötte, Kopernikusz szobra alatt 2004 május elsején harminc lengyel szájharmonikás társaságában köszönhettem az Európai Unióba lépés felemelő pillanatát. A tévé kamerái pásztázták a harmonika fesztivál muzikus-gyülekezetét, amint Beethoven Örömdóját játszottuk.

A soron következő éveket is az amatőr muzsikálás, az örömszene lengedezte be hangulatával. A blues vonzott vissza a Varsó alatti kisvárosba, Otwockba is, ahol a minap még a teljes joggal megszűnt hetilap, a „7 dni” főszerkesztője voltam. A városka és környéke valamikor blues zenészek kiválóságait adta. Ott élt Tadeusz Nalepa, a lengyel blues guruja, blues társaságunk tiszteletbeli elnöke és Mira Kubasińska, a műfaj királynője. A két híresség mellett kevésbé ismert, nagyszerű zenészek is lakták, lakják ma is a mazowiai régiónak ezt a szegletét.

Barátságtalanul hideg decemberi este vettem rá néhányukat, közöttük Tomek Miturski gitárost, Piotr Salwa szájharmonikást, hogy álmodozzunk együtt söröskorsók mellett a kisiparos székház rosszul fűtött kocsmájában. Előbb megálmodtunk egy helyi zenés találkozót, s annak az Otwockie Rzempol (Otwocki Cincogó) nevet adta Jurek Kaczmarek, a korábban már bemutatott, de blues gitárosként még nem említett újságíró barátom. A kezdemény évek alatt a lengyel blues egyik figyelemre méltó alközpontjává nőtte ki magát. A XXXIV Otwockie Rzempol 2010 végén már szép múlttal vált a kisváros nevezetességévé. Havonta egyszer, szombaton Varsóból „blues bus” néven indít ma is járatot egy ottani vállalkozó. A blues lelkes szájharmonikás amatőrje, Stefan Karczarewicz kardiológus főorvos kezdeményezte az Otwockie Towarzystwo Bluesa i Ballady (OTBiB), az Otwocki Blues és Ballada Társaság megalapítását. Akkor érzékeltem igazán, hogy már a lengyel blues is otthont adott nekem, amikor 2008-ban a Társaság levélben értesített: közgyűlésük kettőnket, Tomek Piszczorowicz dobost és engem örökös tiszteletbeli tagnak választott.

Szabadtéri koncert Varsó peremvárosában, Zielonkában

A szájharmonika – ha valakit hatalmába kerít – képes szenvedély függővé tenni. Különös varázs, már-már extrém szenvedély ez. A harmonika játékot szolgáló modellek, gyártmányok tucatjai a jól ellátott hangszerboltban veszedelmes örvénybe rántják a muzsikust. Mert ahány harmonika, annyi hangszín, annyi hangulat, annyi műfaj-kapcsolat. Azóta, hogy fél évszázados kihagyás után visszatértem a szájharmonikához, boltokban és internetes liciteken nyolcvannál több hangszerből mutatós kollekciót halmoztam fel, s gyűjteményemben nincs két egyforma modell.

Merőben más, nem igazán zenei motiváció indított el ezen, az idős koromat szépítő úton. Asztmás lettem. Az orvosok elláttak mindenféle tablettával és porlasztóval, s ez bizony nem volt kedvemre való „ellátmány”. Halványan élt az emlékezetemben egy évekkel korábbi internetes bóklászásom eredménye. Egy floridai amerikai gyermekklinika asztmás gyermekeinek kezeléséről olvastam. A tudományos leírásban a szájharmonikázás csodatevő pulmonológiai hatásáról volt szó. Újra megkerestem és most alaposabban áttanulmányoztam a módszert. A leírásból kiderült, hogy az asztmások számára életbevágóan fontos jó légzéstechnika a harmonika ritmikusan ismétlődő fújása-szívása révén kiválóan és könnyedén gyakorolható. Unalmas gyakorlatok helyett örömteli tüdőgimnasztikát végezhet a zenekedvelő asztmás. A klinika terapeutája páciensét mindenekelőtt megtanítja harmonikázni, majd beindítja vele a rendszeres gyakorlást. Több se kellett, tüstént felső osztályba léptettem magam, mert – ha nem is a vágyott blues stílusban – harmonikázni már tudtam. Három vagy négy hónap napi kétszer fél órás gyakorlásaival elértem, hogy a gyógyszereimet és a porlasztókat félretehettam, s az utóbbi nyolc évben többé elő se kellett vennem. Azóta egyetlen asztmaroham fenyegetett. Ködösre cigarettázott kiskocsmában („az Aranyökörben a haveri körben...”) beugrottam játszani egy jam session-ön...

Megszaporodtak az aktív muzsikálás élményei. Néhány hivatásos nyugdíjas zenész és hozzám hasonló amatőr közös kerti muzsikálásra, grill melletti baráti örömszenekre szervezkedett. Tomek Piątkowski szomszédom, a Lengyel Hadsereg Reprezentatív Zenekarának nyugdíjas szaxofonosa engem is beszervezett a bandába, majd a Friends of Jazz mind sűrűbben lépett ki a nyilvánosság elé. Nem volt tőlem idegen a zenekar repertoárja, a swinges jazz, bár az utóbbi évek során annyira belemélyültem a bluesba, hogy most félre kellett tennem a tízlyukú diatonikusokat és újra kellett élesztenem technikámat a váltós, kromatikus hangszeren. Nem bizonyult könnyű vállalkozásnak, ezért a rohamosan közelgő első közös koncertünkön, a 2005-ös „Mironalia” vasárnapi ünnepén (az 1983-ban elhunyt Miron Białoszewski, a lengyel avantgard költő, író emlékezetére), nekem külön blues-betétet iktattak be a műsorba. A költő egykori lakása, a jellegzetes varsói bérház udvarán játszottunk, s ahogy Białoszewski egykori barátja így méltatta a zenénket: *„Miron köztünk maradt lelkéhez méltó szerenád ez.”*

Együttélésem a Friend of Jazz-el nem tartott sokáig. Adtunk még néhány koncertet a Varsó szatellit-településein iskolákban, idősök otthonában, Nyírbátor testvérvárosában, Rawa Mazowieckán, ám amikor a bandát rendszeres esti éttermi zenélésre kérte fel a Hotel Metropolban működő Smooth Jazz Club, szívfájdalommal ugyan, de az éjszakázás, a dohányfüstös környezet iránti ellenszenvből visszaléptem. Akkor alakítottam meg a saját, Czarda Banda (Csárda Banda) nevű magyar népi zenekaromat.

Két esztendő hangulatos zenei átélései következtek. Eleinte kettesben játszogattunk. A Friends of Jazz billentyűse, Janusz Furtak bevallotta, hogy atyai dédnagyanyja magyar asszony volt, s amikor egy zenekari próbánk szünetében HERING'S Professional64 harmonikámból megszólalt az Elindultam szép hazámból kezdetű magyar népdal, Janusz barátom olyan magyaros akkordokkal lépegetett mellettem, hogy a többi zenészünk is lenyűgözve hallgatta

Friends of Jazz

a bartóki gyűjtés szép darabját. Ez az élmény serkentett minket az egyre gyakoribb közös muzsikálásra Janusz lakásán. Később megismerünk és magunkhoz csábítottuk a fél évre Varsóba érkezett és vegyész doktori disszertációjához gyürkőző szlovákiai magyar ösztöndíjas fiút, Karosi Rolandot, aki nagyszerű gitárosnak bizonyult. A jazz zenekartól elhódítottuk a 75 esztendőes klarinétos volt katonazenészt, Józef Sribniakot. Összejött végre a koncertképes Czarda Banda. A Varsói Magyar Kulturális Intézetben próbatermet kaptunk, és néhány hét leforgása alatt majdnem ötven magyar népdal és műdal szállt fel hangszereinkből... ebből a magyar népzeneből idegen instrumentáriumból: gitár, elektromos zongora, szájharmonika és... az egyetlen stílszerű hangszer, a klarinét. Néhány emlékezetes, legalábbis számunkra feledhetetlen teltházas magyar koncertet adtunk a varsói Barakuda Pinceklubban. A csárdások, hallgatók és cigánydalok kíséretében a magyar nagykövetség szakácsa, Dezső bográcsgulyása és tepertős pogácsája, s a magyar borok eredményesen vetélkedtek a mi zenei sikerünkkel. Aztán – ahogy az utóbbi években megszokottá vált – megszűnt az együttesem. Elsőként ösztöndíja lejártával a gitáros Roland távozott, majd a billentyűs Janusz szállt ki, mert időközben

**Magyar együttesem, a Czarda Banda
(Csárda Banda) a varsói Barakudában**

minden idejét felemésztő munkát kapott, a hadseregben a kulturális, hazafias nevelési munkáját irányító polgári alkalmazottnak nevezték ki. Magára maradt a két öreg zenész, a klarinétos és én. Nos a mi hangszereink, szóljanak bármilyen szépen, magyar népzenei duót mégsem alkothattak.

K. und K. hangulat a Leopoldinumban

Az évezred forduló évei egy bizonyos prózai műfajban támasztották fel bennem a rádióssal ötvözött muzsikust. Nyugat-lengyelországi, felső-sziléziai zenei fesztiválok konferáltam 1998 és 2003 között. Többnyire ötéves szakaszokra kimért megújulásaimnak hangulatformáló és jövedelmező terepe volt ez. Konferanszié pályafutásom Wrocławban és a Szudéták szanatóriumi gyöngyszeménél, Polanica Zdrójnál kezdődött. Marek Pawłowski, a fesztiválok menedzsere, művészeti igazgatója előbb csak arra kért, segítsek felkutatni és meghívni a wroclawi Bécsi Zenei Fesztiválja olyan zenei együttest, amely „monarchiás hangulatával” méltóan képviselné a pesti és bécsi operettet. Kézenfekvőnek látszott, hogy nyíregyházi kollégám, Burget Lajos fia, Burget Péter harsonaművész egyre ismertebb fúvósötösét, a Brass in the five-ot kérem fel. Nem csalódtam. Dübörgő tapssal, állva ünnepelték a fiúkat mindenütt: a wroclawi egyetem párját ritkító akusztikájú barokk Leopoldinum termében és Wałbrzych városában a létének huszadik évfordulóját ünneplő Filharmónia Sudecka hangverseny termében.

Brass in the five

**Wrocławban
törtem a lengyelt**

Konferanszié-karrieremet a Brass-koncertek indították újtára. Pawłowski – miután a magyar fúvósötös vállalta a koncerteket – megkért, konferáljak. Meginogtam, mert lengyel nyelvismeretem hiába, akár szinkrontolmácsolásra is felhatalmazó minőségű, kiejtésem idegenes akcentusa holtomiglan javíthatatlan marad. *„Na és aztán... – győzködött Pawłowski – ...ez még jobb, ennek a beszédnek bukéja van, a közönség vevő az ilyen a nyelvtörésre.”* Eszembe jutott a magyar kabarészínpad németes akcentussal magyarul konferáló Brachfeld Szigfridje. Pawłowski erre még rá is tett egy lapáttal: *„Ha lehet, egy kicsit még rontsd is a lengyelségedet, amikor majd konferálsz.”* Egy szó, mint száz, vállaltam, de még nem tudtam, milyen nagyszerű társra teszek szert a színpadon.

A budapesti turisztikai magánvállalkozás tulajdonosáról, Tuka Györgyről nem sejtettem, hogy nem csak a magyar együttes Wrocławba utaztatását lesz képes profi módon lebonyolítani, de idegenvezetői képességével és kedves egyéniségével a színpadon is „veszi labdát”, elkapja és továbbgördíti, s ha kell, visszapattintja a poénokat. Kockázatos volt az első közös fellépés. Nem volt próba, főpróba, az ötszáz fős közönség szeme láttára, füle hallatára együtt kellett fejest ugranunk a mélyvízbe. A tűzkeresztségen a Leopoldinumban a Rajkó Együttes vaspapsok sorával nyugtázott produkciói között estünk át. Györgyi egy mukkot sem tudott lengyelül, konferálásunk nem volt egyéb, mint kettőnk magyar nyelvű párbeszéde ad hoc tolmácsolásomban a világhírű cigányzenekar történetéről és hangulatos anekdota füzér a magyar operett múltjából. Debütálásunk beindította konferanszié-párosunk lengyelországi fellépéseinek sorát. Jan Słęk professzortól, a wrocławai operett karnagyától és Pawłowskitól ezután mindenegyres fesztiválra felkérést kaptunk, s

**Tuka Györgyi – műsorközlő
társam a lengyel fesztiválokon**

ezzel a magyar-magyar színpadi dialógusunkkal hol a Rajkó együttes, hol egy másik cigányzenekar, a Tulipán műsorközlői lettünk. Egy kicsi korábban, amikor Györgyit még nem ismertem, 2000 július 7-én „Császári-királyi est” címmel koncertezett a Brass in the five, s azon az Osztrák-Magyar Monarchiát képviselő hármasunk (Leszek Mazan, a neves krakkói Svejkszakértő, Mirek Karas, a Cseh Rádió varsói tudósítója, s magyarként jómagam) anekdotázó szellemeskedése szőtte át a magyar sikerzenekar bécsies-pesties műsorát.

Első közös konferálásunk Györgyivel 2001 október 19-én volt. Kisebbfajta botrány-körítéssel a világhírű Rajkót konferáltuk. Az affér – így utólag nézve – rokonszenvesnek mondható. Annyi történt, hogy szűknek bizonyult a wrocławai Leopoldinum háromszáz ülő- és száz állóhelye. Türelmünket kérték a rendezők, nyugtatták a teltházas publikumot is, majd este 7 helyett fél 8-kor végre kimondhattuk Györgyivel az első szavakat: *„Tisztelt közönség, hölgyeim és uraim... - Szanowna Publiczność, Panie i Panowie...”* A már-már botrányos csúszás oka az egyetem robusztus kapuja előtt zajló hangos tömegjelenet volt. A koncertre kíváncsi, kívül rekedt tömeg, lehettek négy-ötszázan, ostromolta a kaput. Arra kellett a fél óra, hogy a technikusok óriási kivetítőt szereljenek fel a Leopoldinum fölötti párhuzamos aulába. Két évvel később, 2003 október 16-án – ismét Tuka Györgyivel a fedélzeten – a Rajkó Zenekar „visszatapsolt” koncertjén már úgy konferáltunk, hogy a felső termet a kivetítővel még az ostromállapot előtt megnyitották a közönség előtt. Műsorközlő párosunk vadonatúj zenei anekdotákkal traktálta a wrocławai nagyérdeműt, s hogy nézőinknek kedveskedjen, Györgyi néhány lengyel mondattal lepte meg őket.

Ökrös Tibor jr, az ifjú primás bemuzsikálta magát a lengyel lelkekbe

A „Budapest” cigányzenekar, a Rajkó egyik kamara együttese Wroclawban

Tanító ősök örökségével

A konferálásaim történeteiben aposztrofált és időközben barátommá lett Marek Pawłowskit előbb csak a nyugat-lengyelországi fesztiválok művészeti igazgatójaként ismertem. A wrocławai és polanica-zdróji művészeti események lezárultak, majd a szponzori források kiapadása miatt meg is szűntek. A harminc esztendősnél alig idősebb Marekről kiderült, hogy ő is Varsó polgára s merőben másféle együttműködést is felkínál nekem. Nem tagadom, a megbecsülés értékes jele volt, hogy az ötletgazdag fiatal kultúrmenedzser partnert látott bennem, az öregedő magyarban. Még nem ültek el végleg a wrocławai tapsok, amikor Pawłowski kirukkolt a csábító ajánlattal. Szóvivőre volt szükség a varsói LIMES Centrum nevű oktatási vállalkozásnál, ahol ő maga is a kenyerét kereste, mert a zenei fesztiválok csak a szenvedélyét, zenei vonzalmát szolgálták. Vállaltam a szóvivőséget, 2001 április 2-án munkába léptem. Rokonszenves cég számított érdekesnek ígérkező munkámra.

Tevékenységét a LIMES a kor igényeihez illesztette. Az egyre másra bontakozó lengyel, külföldi és vegyes vállalatok profiljának megfelelő iskolákat, kurzusokat nyitottak, hazai és külhoni szakértőket, neves előadókat hívtak meg Varsóba. A vállalati termekbe vitték az előadókat és a multimediális technikát, évente többször rendeztek „megakurzusokat”. Hol a varsói operettszínház, a Teatr Roma, hol a Kultúra és Tudomány Palotája, hol egy környékbeli konferencia központ vagy épp egy nagyobb szálloda fogadta a két-három napos megakurzusok több száz hallgatóját. Volt mivel dicsekednem a lengyel médiában, mert ez volt a dolgom. Ismert és kiváló szerkesztőségi kapcsolatokkal rendelkező újságíró kollégákból LIMES-klub néven létrehoztam a héttagú segédcsapatot, amely mindenegyes megakurzus idején megtartotta jó hangulatú klubösszejövetelét... a finomságoktól roskadó terített asztaloknál. Telitalálatnak látszott, működött is a LIMES sajtótámogatottsága.

Előfordult, hogy az oktatási cégnek az egyik vállalati kurzus néhány órájára nem sikerült előadót találnia. Marek rávett, mentsem a helyzetet, tartsak három negyvenöt perces előadást üzletembereknek a diplomáciai protokoll vállalati alkalmazásáról. Tetszetős és kézenfekvő feladat volt. Elvállaltam, mert ősi pedagógus familia leszármazottjaként szerettem előadni, tanítani, s ehhez még kimondottan jó előadói honorárium is társult. Csak arra nem gondoltam, hogy a LIMES főnöke Marekkel együtt „óralátogatást” tesz, beül a hallgatóság hátsó soraiba.

**A Limes Centrum
2002-es előadói katalógusa**

ternél álló HOTEL FÓRUM (ma NOVOTEL) 1200 négyzetméteres, ultramodern konferencia központjában még megtartottam a „Korunk irodaszervezése - diplomáciai protokoll menedzsereknek” című négy órát, s ezzel elbúcsúztam az egyre terebélyesedő munkától. Rokkant nyugdíjam jogosultságát kezdték aláaknázni a LIMES honoráriumai, nem kockáztattam, hogy a hamarosan tíz évéssé érlelődő lengyel munkaviszonyomat megszakítva elveszítssem a jogosultságomat. A Marekhez fűződő barátság azért még arra kötelezett, hogy vállaljam a LIMES negyed-évenként kiadott lapja, a „Leadersguide” (Az új típusú vállalkozók és vállalatvezetők magazinja) szerkesztését.

Beültek és ennek következménye lett. Sajtószóvivőségemre járulékként állandó előadói státust aggattak. Felvettek az előadók katalógusába és tanfolyamok egész sorába építették be a témáimat: a diplomáciai protokollt, a mnemotechnikát, sőt egy lengyel-francia joint ventures személyzeti előadónak és osztályvezetőinek grafológiai alapismereteiről is tartottam multi-mediális bemutatót.

A Teatr Roma színháztermében 2001 október 5-én újabb előléptetés várt rám. A „MEDIA 2001” megakurzuson Carlos Gonzales-Tejera dominikai emigráns újságíróval kettesben vezettük a vitát a professzionális média menedzselésről. Végezetül 2003 október 24-én a Varsó kellős közepén, az országos „0” kilomé-

**A WTC elleni terrortámadás után
különszámot adtunk ki**

Az én kis magyar szakosaim

A kétezres évek első felében úgy éreztem, mintha ezer színben, egyszerre több példányban léteznék. Hogy pontosabb legyek, nem is akkor érzékeltem ezt, hanem most, amikor azokból az éveimből idézem fel a párhuzamos epizódokat. Kronológiámban a szerteágazó munkák egymás mellett futottak.

Szárba szökkent, a lengyel médiapiacon megerősödött családi hírügynökségünk, az MW MEDIA. A temetkezési Public Relations révén betekinthessem a kegyeleti szakma kulisszái mögé, és több-kevesebb, de inkább kevesebb eredményt hozott egynéhány magyar-lengyel külkereskedelmi erőfeszitésem. Apró betűkkel Varsó sajtótörténetébe is ezekben az években írtam be a nevemet a METROPOL indításával és néhány lengyel lap szerkesztésével. Tudósítottam a Magyar Rádió komolyzenei műsorát, a nyíregyházi PB-Rádiót, majd megszűnéséig a londoni BBC-t. Tovább leltározok: elővettem ötven éve porosodó szájharmonikámat, belemerültem a blues csodás lengyel világába, fesztiválokra csábítottam magyar muzsikusokat, koncert termekben konferáltam, közben egy oktatási cég szóvivője és kurzusainak előadója lettem. És történt még valami: második kiadását érte meg 2003 júniusában a Doskonała sekretarka (A tökéletes titkárnő) című satirikus diplomáciai protokoll kézikönyvem. S ha már így elvégzem a dicsekvő összefoglalást, hozzá kell számolom a szabadkőműves páholyban végzett munkát is. Egy dologra nem jutott időm, hangulatom, gusztusom: a politizálásra. Pedig ez csak egy hajszálon múlt. Lengyel állampolgárságomat megszolgálni és baloldali eszmeiségemnek lelkiismeretem szerint eleget tenni, közelítettem az akkoriban (1999) alakult Sojusz Lewicy Demokratycznej (Baloldali Demokratikus Szövetség) varsói belvárosi szervezete felé. Az első és egyetlen alapszervezeti találkozásom után meghívtak egy százszázötvenes létszámú gyűlésre az SLD Rozbrat utcai székházába. Élmény volt. Taszító élmény. A hosszú asztalok lapját az egykori LEMP első titkár fizimiskáját utánzó Gierék-frizurás, borostás öregurak támasztották. Első látásra lerítt róluk a vesztett hatalom iránti nosztalgia. Ahogy megszólaltak, az egykori taggyűlések idejétmúlt, nem fiatalos, forradalmi hangulatával töltötték fel a cigarettákkal kékes-szürkésre füstölt termet. Hajlott korukból, megszólalásuk stílusából és a hasonló magyar párt-attribútumok ismeretében olybá tűnt, mintha a LEMP ex-hivatásosai és a belügyi nyugdíjasok jöttek volna össze. Az első szünetig elviseltem a fülledt

Varsó-Ursus diákjait elvittem a Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdőn rendezett SULIEXPO-ra

felszólalásokat, a fullasztó atmoszférát, de utána egyszer s mindenkorra eltávolodtam a párttól. A gyülekezet azt sugallta, hogy szó sincs még olyan új típusú lengyel baloldalról, amelyet belülről is tudnék szolgálni. Lengyel választójogomat, voksomat ezzel

együtt is a baloldal erősítésére hasznosítottam. Elveimet nem tudom feladni, öregedő fejjel gyermeki naivitással hiszek egy jó szellemű ifjú baloldalba.

Bősséggel áradó ezredév-eleji aktivitásom akár minden napom minden óráját kitölthette volna, mégis futotta még egy új vállalkásra! Ugyanezekben az években, 2001 és 2003 között szombatonként magyar nyelvre tanítottam az Ursus munkáskerület 2. sz. gimnáziumának negyven diákját. Megint buzgott bennem a pedagógus vér. A sikeröröm pedig nőttön nőtt, mert tanítványaim a téli vakáció előtti utolsó órán már épséges magyar mondatokkal és dalokkal köszöntöttek. Sulijuknak partneriskolát kerítettem,

A SULIEXPO újságja

természetesen Szabolcsban, s már az első nyarunkon egy autóbuszra való varsói gyermek robogott a 2001-es sóstói Suliexpó nemzetközi diáktalálkozója. Onnan Újfehértóra, a partner iskolába vezetett az út. Varsói viszontlátogatásra jöttek a szabolcsi kisdíások, egy év múlva pedig újra mi utaztunk Fehértóra. Mindeközben ígéretesen csiszolódott gimnazistáim magyar tudása, mélyült Magyarország-ismeretük. Iskolai munkám évek

Tanítványaim a varsói gimnáziumban. Magyar szakra felvételiztek.

múlva visszaköszönt: két diáklány érettségi után a Varsói Egyetem magyar szakára felvételizett. Azóta már diplomás „hungarológusok”. Sajnálatos slusszpoén: magyar szakos diplomájukkal és elég jó magyar nyelvtudásukkal csak olyan munkahelyen tudtak elhelyezkedni, ahol épp ezekre az értékeikre nincs semmi szükség...

Deus ex machina

Cikkcakkos hatvankilenc évemnek egyetlen epizódját sem motiválta, nem is kísérté soha semmiféle csoda. Ha a Kedves Olvasó türelmesen végigkísért a nagyváradi születésem óta eltelt húszezerénél alig több napomon, s várta, hogy végre történik velem egy kis szenzáció, most valóban ilyesmit ígérhetek.

Ami 2002 augusztus 19-én koradélután a Nagykállón áthúzó lengyel kiránduló buszon varsói gimnazistáim társaságában megesett velem, ahhoz a magyarázatot vagy a metafizika szféráiban kell keresnem vagy elfogadom, hogy a különös jelenséget a sors véletlenje rendelte hozzám. Anyagelvű agnosztikusként – mert a

Marek Kotański Nagykállóban. A háttérben a szerző „szinkronizálja” a tévé-interjút

földöntúli akarat nem bizonyítható – az utóbbiban hiszek. A csodának is beillő, hétköznapi véletlen akár egy regény különös fordulatához szükséges deus ex machinaként is szolgálhatna. Mondhatnám úgy is, hogy nem illik ide, a szubjektív, ám mégis dokumentatív memoárba.

Korábban, valamikor a '80-as évtized második felében is jártam erre. A Budai Nagy Antal Gimnázium akkor még József Attila utcai öreg épületében a nagyhírű lengyel pszichológust, Marek Kotańskit tolmácként kísértem el ide. Előadást tartottunk az iskola óvónőjelölt növendékeinek. Kotański, a különféle patológiák, elsősorban a kábítószerelés elleni harcosként a fejébe vette, hogy összefűzi a világot átfogó szeretetláncot, lengyel elnevezéssel a „Łańcuch Czystych Serc”-et, a Tiszta Szívek Láncát. A Varsóban, a narkósok, alkoholfüggők és HIV-fertőzöttek mentésére általa alapított MONAR és a hajléktalanokat, börtönből szabadultakat pártfogásba ölelő MARKOT volt a kiindulópont, s az országhatárokat áthidaló szeretetlánc akkor ért ide, a szabolicsi iskolába.

Ezt a történetet meséltem a busz idegenvezetői mikrofonján át a varsói gimnazistáknak. Lassításra kértem sofőrünket, Mireket, rámutattam a helyszínre, a Budai Nagy Antal gimnázium épületére, mialatt halkan, de ott, az első ülésen érthetően a fülembbe duruzsolta busz rádiója. A Lengyel Rádió 1. műsora szólt a hosszú hullámon. Pontosan délután két óra volt. Néhány méterre lehettünk a Tiszta Szívek Lánca nagykállói gimnáziumától, a rádió híreket mondott. A vezető hír így hangzott: *„Autóbaleset következtében elhunyt Marek Kotański pszichoterapeuta...”* A nagyszerű ember, a kedves ismerős tragédiájáról szóló hír lesújtott volna akkor is, ha nem pontosan itt hallom, de a két esemény nagykállói metszéspontján megtörött bennem az ateista és ott érintett meg az agnosztikus ateizmus sugallata.

Esküvő a törésvonal mentén

Puska Pál nagyapám, a felcsúti iskolamester csodálatos emberi magatartása, a tolerancia mintájaként ivódott belém. Ez a lelki örökség kicsi gyermekkoromtól nevelt, s ha ő nem is volt szabadkőműves, én kiteljesítettem az eszméjét. Érzem, hogy ott áll mögöttem a páholyunkban, amikor magamra öltöm a kötényt és felveszem a patyolatfehér kesztyűt. Példáját akkor plántáltam át egyéniségembe, amikor még akkor is jóra való orosz emberekről beszélt, amikor a Vörös Hadsereg tisztecskéje puskatussal ütlegelte, s követelte az autócska elrejtett kerekét. *„Gonosz ember mindenütt van, de egy nép soha sem gonosz”* – Ezt az elvet hagyta rám örökül a földkerekség legnemesebb nagyapja. A tolerancia gyakorlása és a néha érthetetlen dolgok megértése kevés esettől eltekintve beépült egyéniségembe. Szükség volt rá most is, hogy András fiam esküvőjére készülődtünk. De talán mégsem engem, inkább a hozzám hasonlóan antiklerikális fiút állította próbatétel elé a házasságkötés.

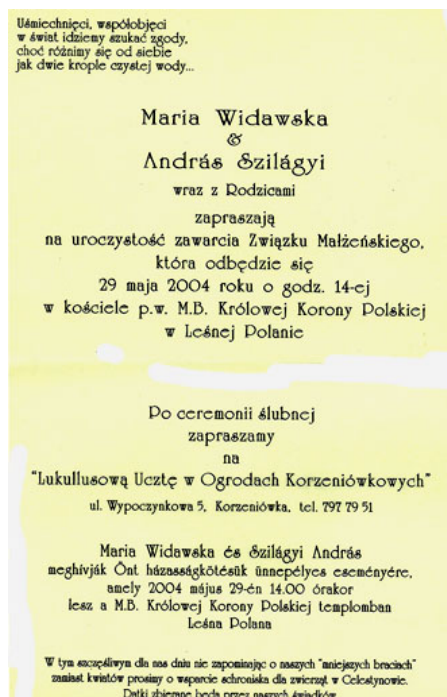
Hetekkel az esküvő előtt, fiam leendő apósának korzeniówkai hétvégi házában, Varsó alatt negyven kilométerre daráltam-fűszereztem-kevertem-töltöttem és füstöltem öt nap, öt éjszaka a házi kolbászt a tirpák Oláh nagymama békéscsabai receptúrája szerint. Az erdei házikó februári magányában unaloműző szájharmonikázás közben el-eltöprengtem, vajon a katolikus Lengyelországra ítélt gyermekeimet a rólam, rólunk vett minta nem kárhoztatja-e kényszerű döntésekre. Átörökítem-e a fiamba is Puska nagypapa lelki hagyatékát? Vagy talán nála is igaz Schopenhauer állítása: *„...már gyermekéveinkben kialakul világnézetünk alapja, s vele együtt annak*

sekély vagy mély részei is; később kiképződik és befejeződik, de lényegében nem változik.”

Az esküvő, Szilágyi András és Maria Widawska házasságkötése 2004 május 29-én a Varsó alatti Leśna Polana templomában annak római katolikus rendje-módja szerint meg is történt. Nem volt ez egyszerű következménye két fiatal elhatározásának, mert az egyházi intézmény a jegyespárt kötelezte, hogy a parókián vegyenek részt a házasságra felkészítő oktatásban. Ez a kötelezettség túllépte Andris fiunk örökölt toleranciájának tűréshatárát, így csak Maryska járt a feleségképző hittanórákra. Amennyire szerencséje volt a fiúnak, hogy nem bigott család leánygyermekét óhajtotta nőül venni, annyira pecheseek voltak, hogy az egyházi előjáróság nem adta beleegyezését, hogy a kerületünkben lévő templom papja összeadja egyházközösségük leányát a meg nem keresztelt, ateista fiatalemberrel. A menyasszony családja a korzeniówkai hétvégi házukhoz alig néhány kilométerre, az ottani kis falusi templom papjánál közbenjárt, hogy istenáldott lehessen a frigy.

Maryska és András esküvője

Az esküvői meghívó

Szép volt, ünnepélyes volt, emlékezetes marad ez a nap. A papról híresztelték, majd kiderült, hogy igaz: reverendás előjárói túlzott engedékenysége, liberális magatartása miatt büntetésből helyezték ide. Most sem tagadta meg magát. A jegyespárhoz és szülőkhöz intézett szavai intelligens méltóságot árasztottak, hívőt és hitetlent jó szívvel, ellenérzések nélkül kapcsoltak szerető családi közösségbe. Fiúknak nem kellett önmagát megtagadnia a tőle idegen, számára szokatlan ceremóniában, Maryskának nem kellett szégyenkeznie a mezaliansz miatt.

A korzeniówkai ház kertjében a garden party hangulatát idéző lakodalmon két pohárköszöntő közötti szünetben erdei madarak csivitelése, trillázása kísérte

töprengésemet, ami inkább mérsékletem öndicsérete volt. Magamnak hálálkodtam, hogy sem az esküvő előtt, sem azóta nem tettem Andris fiam elé Francia „barátom”, Jules Renard gondolatait. Igazságtalan dolgot műveltem volna, mert az esküvő óta eltelt hat év, a két gyermekkel is bizonyított sikeres házasság nem szolgált rá az alábbi bölcselkedésre:

„Ha templomban esküdsz, ne mondd azt mint egyesek, hogy ez pusztán udvariasság, hogy neked ez semmibe se kerül, ugyanakkor hitvesed esetleg örök üdvösségét áldozná föl. Ne feledd el, hogy a templomban meg kell ígéred, még ha nem is szándékozol megtartani ígéreted, hogy gyermekeidet a római katolikus egyház vallása szerint neveled föl. Ne ígérjessen az ember még a papnak se, ha eltökélt szándéka, hogy úgyse tartja be.

Ne vidd bűnbe a menyasszonyod azzal, hogy olyan hit előtt hajtasz fejet, amely idegen tőled. Ami neked bűn, az neki is csak bűn lehet. Mindketten az igazság imádatára születtetek.

Ne gondold, hogy mindenben, vagyonban, örömben, bánatban egyenlően osztozkodhattok, a legfontosabbról, a hasonló gondolkodásról nem is beszélve. Feleséged hite tönkreteszi az életed, ő maga pedig szinte teljes egészében kifürkészhetetlen lesz számodra.

Olyan asszonyt válassz, akinek a vallásról alkotott nézete - ez még nem jelent vallást - megegyezik a tieddel. Térítsd meg előbb a jegyesed, hacsak nem ő térít meg téged. Egyféleképpen értelmezzétek Istent, azaz a mindenséget sorsotokkal együtt. Különben ne vedd el.”

15. VARSÓI ŐSZ (2004 - 2010)

Lám idáig jutottam: majdnem itt vagyok a mában! Ez a „ma” a huszonegyedik század első évtizedének második fele. Most még írhatom róla, hogy „korunkban”, ám amikor könyvemet egyszer majd unokáim, az ő nemzedékük talán még mindig olvasó emberei idáig jutnak, ezeket az éveket ők már a „régmúltban” időmeghatározással illetik.

A romantikus Chopin zongorafutamok hangulatával simogató zenei ünnep, a Warszawska Jesień (Varsói Ősz) most az öregedő varsói magyar utolsó életszakaszának címéül lopakodik ide. A jogosultságot erősíti, hogy majdnem egykorúak vagyunk vagy hogy pontosabb legyek, a Varsói Ősz éppen 53 éves, akkor született (1957), amikor én Lengyelország szépségét kezdtem kóstolgatni.

Milyen az öregkor? Kíváncsi voltam erre is, mint mindenre, amit még nem láttam, nem hallottam, nem szagoltam, nem érintettem meg. Most aztán itt van! Minősítsem? Nos semmi baj az öregkorommal. Önfogadásnak mondanám ezt az állapotot. Együtt jár vele egy kis vérnyomás ugrálás, a cukorszintem is tablettákat követel, és itt van a gerontológia fránya tünete is (a régi dolgokra tisztán emlékszem, de a szemüveget nem mindig találom ...) No meg aztán van itt egy fura észlelés is: soha ilyen gyorsan nem peregtek a napok. Hétfő van... és észre sem veszem, már itt a szombat. Írom a könyvem mondatait, s közben hunyorogva lesem a faliórát, rajta az elképesztő sebességgel köröző másodperc mutatót. Semmi baj! Ennek így kell lennie...

Öregedés zeneszóra

Őszülésem éveiben sem hagy cserben az életminőséget karbantartó, vitalitást serkentő zene. Jókedvre derít házi állatkeretemben a papagájok-, a zebrapinty- és a menhelyről örökbe fogadott kutya-alkotta társadalom és a balkonunk alatt húzódó liget hajléktalan proletárjai, a huszonkét tagú vadgalamb család. A szárnyas gyülekezet élén az egyetlen hófehér galamb áll, ő az Una paloma blanca nevet kapta. Koromhoz ha nem is illik, imádok mindenféle kutyüt, mondhatnám, kutyüfüggő vagyok, mert élvezem az nyakra-főre felbukkanó technikai csodákat. Csupán a

nyugdíjam mértéke korlátoz, hogy még ennél is jobban el ne merüljek a kutyü-forradalom örvényében.

A muzsikálás természetesen minden egyéb szenvedélyt felülmúl. Kijárogatok az otwocki Rzępółkra, s a jam session négy-öt órájára a tizenévesek és velem karöltve vénülő bluesman-ek, gitárosok, szájharmonikások között kortalanná válok. Mintha nem is előre futna a másodpercmutató. Az otwocki jam-ek mellett a sokkal közelebb, a lakásomhoz öt buszmegállónyira lévő Barakuda is hangulatos otthona volt a zenének. Nevét a 40 kilós, három méteres ragadozó halról, a barracudáról kapta és az elnevezéséhez méltó zenei stílus, a szanty (tengerészdal, angolul shanty) honolt benne. A hetvenes évek falanszter lakónegyedébe ékelt, föld alá süllyesztett klubban esténként, éjszakánként a Mazury tavakon és a Balti tengeren hajózők, vitorlázók söröztek a hajótest rusztikus belsejét imitáló pincében a tucatnyi hosszú tölgyfaasztalnál. Számomra a tengeri mérföldnyi távolságtartással tisztelt

Varsói „tengerész” leányok a Barakudában

zenei műfaj bandái játszották, énekelték a kedves, együgyű dalocskákat. S mert a lokál tulajdonosa szívbeli barát volt, még csak ellenállást sem kellett leküzdeni, amikor becsempésztük a fedélzetre a blues és a jazzt is. Beata Soboczyska, a tulaj valamikor női lapok riportere volt, ám a média konkurencia harcában elvérzett lapjának sorsa az ő sorsát is

megpecsételte, munkanélküli lett. Perdült egyet a sarkán, kibérelte, berendezte a pincét és becsábította az ő szívéhez is közeli tengerész-muzsika rajongóit. Beatát mégsem a szakmából ismertem. A Mosoly Lovagrend Nemzetközi Kapitóliumában egymás mellett ültünk a cserkészszövetség óriási kerekasztalánál, amikor a gyermeki kitüntetések javaslatait vitattuk, szavaztuk. Innen a barátság.

Beata a Barakudába készséggel befogadta a mi zenénket is. Közönség szoktatásként eleinte csak havonta egyszer nyomattuk a blues

Magyar ösztöndíjas egyetemisták a Czarda Banda koncertjén (Barakuda)

és a jazzt, ám ahogy a tetszési index pozitívrá billent, ha nem is szorítottuk ki a vizek nótáit, a mi muzsikánk rajongói körében is terjedt a kiskocsmá jó híre. Gondoltunk egy merészet: együttesemmel, a Czarda Bandával a magyar népzene is beoptuk ide, s talán még ma is koncerteznénk a hajófenékben, ha előbb a bandánk, nem sokkal utána maga a Barakuda nem szűnt volna meg. De megszűnt, mert a tőkeszegény Beata a dúsgazdag törökkel szemben elveszítette a pincére kiírt új versenytárgyalást. A lakószövetkezetnél a török pénze többet nyomott a latba, mint a szanty, a blues, a jazz és a csárdás együttléve.

Az eltérített hálókocsi

Talán nem is illene életem mozaikképébe a nyugdíjazási ceremónia, ha nem övezte volna néhány kacskaringó. Már emlegettem Marik Sándor nyíregyházi kollégámat, aki egy e-mailben csak úgy mellékesen emlékeztetett, hogy a hazai törvénykezés az én 1942-es korosztályomat nem lepte meg újabb változtatással. Ha betöltöm a 62 éves kort, enyém lehet a 31 év 311 nap magyar szolgálati időmért járó nyugdíj. A menetrend szerinti a június 13-i dátumot lekéstem, mert szeptember finisében ébredtem rá a jogosultságomra. Sándor barátom kieszközölt számomra egy napot, egy fogadási órát, s akkorra, október 13-ra a kitöltött kérdőívekkel és a sokféle melléklettel, igazolással ott kellett lennem Nyíregyházán. Igen, de csak most várt rám az igazi kaland: Varsóból el kellett jutnom egykori lakóhelyemre. Mi sem egyszerűbb korunkban, mégsem bizonyult ez akadálytalan vállalkozásnak.

Magányosan autózni nem szeretek. Majdnem hatszáz kilométer a távolság, s ezt a nem éppen sztráda minőségű utat még a legkedvesebb zenei felvételek hallgatása mellett sem vállalhattam a velem együtt öregedett TICO autócskámon. Felnyergeltem hát a lengyel vasút Intercity nevű vaslovát. Mit nekem egy átszállás Krakkóban, s egy másik Miskolcon?! Hétfőn útnak indultam, hogy le ne késsem a Marik kolléga által a hivataltól kieszközölt szerda reggel 9.00 órát. Nem tudom, az ateistákra is felügyel-e a gondviselés, ezért úgy mondanám, hogy a józan ész intuíciója súgta az idő rátartást. (A Magyar Katolikus Lexikon szerint a gondviselés *„Isten tudatos, tervszerű tevékenysége, amellyel a teremtet világot és benne az embert az általa meghatározott természetfölötti cél felé vezeti.”* Na mármost nekem a természetfölötti cél helyett csak a nyugdíj biztosítási igazgatósághoz kellett eljutnom.)

Amilyen türelemmel viseltem az utazást, kérem olyan türelemmel olvasni a történetet. Említést sem érdemel a három órát alig meghaladó, menetrendi pontossággal ledarált idő a gyorsvonaton Varsó főpályaudvarától Krakkóig. Este nyolckor már a régi lengyel főváros vasútállomásának földfelszín alá süllyesztett, peronközeli alagsorában tétováztam, mivel üssem agyon a várakozás idejét. Volt időm a tizenegy előtti percekben Miskolc felé induló hálókocsiig, s mert „véletlenül”(?) a zsebemben lapult a kedvenc A-dúr hangolású szájharmonikám, gyakorolni egy kicsit, kiballagtam a későesti órán néptelen, közeli parkba. Fél tizenegykor aztán komótosan felsétáltam a menetrendben és a jegyemen is olvasható peronra. Kellemesen meglepett, hogy a vonatom már bent is állt, mi több a felfelé kaptató peronlépcső pontosan ahhoz a hálókocsihoz vitt, amely a jegyem szerint nekem rendeltetett. Szokása szerint a vonat mellett várakozott az elegáns formaruhás hálókocsi steward. Kezébe adtam a jegyet, mire ő elkísért a fülkémhez, rámutatott az alsó ágyra és csehül(!) jó éjszakát, kellemes pihenést kívánt: *„Dobrou noc, dobrý odpočinek!”* Nahát, cseh kalauz a lengyel vonaton... hm... Furcsa volt, de az álom már ólommadárként kezdett rám telepedni, nem is bajlódtam ezzel a furcsasággal, meg különben is, a fél éve közös Európánkban minden lehetséges. Öröömre egyedül voltam a kétágyas fülkében, s mert rohamosan közeledett az indulás ideje, ez a tény már aligha változhatott. Berendezkedtem. Úticsomagomból kipakoltam a reggeli tisztálkodás kellékeit, ruháimat felaggattam a fogasra, ágyba bújtam, az ajtón beakasztottam a biztonsági láncot, a fehér fényt a kék éjszakai lámpára váltottam. Még csak szenderegtem, amikor a fülke ajtaján erőteljes kopogtatás hallatszott. A biztosító láncsal védett centis résen át izgatott, mérges arc, idős hölgy arca úgy nézett rám, ahogy a tetten ért bűnözőre nézne az ember. Lengyelül zsörtölődött és állította, hogy én az ő helyét foglaltam el. Igazamat megvédeni időm se volt, mert közben előkerült a cseh steward és igazolta a mérges asszonyosság igazát. Kiderült, hogy ez a vonat két perc múlva Prágába indul. A steward nem nézte meg jegyemen a vonat nevét, számát, s mert a kocsi és a fülke számozása itt is rendben volt, nem vette észre, hogy én itt kakukkfióka vagyok. Két percem volt, hogy a fülkében szerteszét rakott holmimat begyűrjem a bőröndömbe, magamra kapjam a ruhát, cipőt és ne induljak el Prágába... Az ingemet gombolás, a cipőt fűzés nélkül hagyva léptem le a cseh Intercityről. A steward a szomszédos peronon álló másik vonatra mutatott: *„Tento vlak je pro vás”* (Az a magam vonatja). Ahogy kimondta, mintha csak

az ő mondata lett volna az indító parancs, az én miskolci hálókocsim elindult, s én már csak az utolsó kocsit távolodó lámpáinak integethettem.

Megtépett madárijesztőként álltam a krakkói peronon. Most már volt időm: öltözékemet komótosan rendbe szedtem, visszacammogtam az alagsorba, s az INFORMACJA ablaka mögött álmosan szolgáló vasutas leánytól megtudtam, hogy óhazámba reggel öt körül indul a következő gyors. Kalandot mobiltelefonomon elpanaszoltam a Varsóban épp nyugovóra térő családomnak. Ági leányom, nemrég még Krakkó internetes portáljának szerkesztője, telefonon szerzett nekem taxit és egy lift nélküli ház nyolcadik emeleten vendégszobát a pályaudvar közelében. Ágyba zuhantam, s mintha csak egy pillanatot aludtam volna, hajnali négykor ébresztőt kaptam. Újra taxi, újra pályaudvar, újra peronkeresés... A gyorsvonat elindult. Nem, nem Prága felé. Ez már jó irányba vágtatott, no persze hálókocsi nélkül, és ha minden jól megy – gondoltam – koradélután Nyíregyházán leszek. Dehogyan ment jól! Folytatódott a kalandok sora.

A foxtrott felgyorsított ritmusát visszhangzó talpfákon ígéretesen fogytak a kilométerek. A kocsit rajtam kívül egyetlen utasáról, a Kassára előadást tartani igyekvő, meglehetősen koros, jól elhízott krakkói műegyetemi tanárról kiderült, hogy szenvedélyesen szereti a bluest, a szájharmonikáért pedig egyenesen rajong. „*Uwielbiam, proszę pana, po prostu uwielbiam...*” (Imádom uram, egyszerűen imádom...) Hangszerem iránti vallomását hallva, a fáradságot legyűrve előkaptam a kis A-dúr HOHNER Marine Bandemet, s hogy ne csak elméletben imádjá, belefogtam a James Cotton-féle TaDy's Boogie-ba. A professzor úr versenyre kelt a talpfák csattogásával, s a diákjait meghazudtoló csápolással, lábdobbantásokkal kísértc rögtönzött koncertemet, amit az érkező kalauz miatt kellett félbeszakítanom. A kalauz rossz hírt hozott: mindjárt odaérünk a lengyel-szlovák határvárosba, s ott át kell szállnunk autóbuszokra, mert az árvíz alámosta, s most javítják a vasúti pályát. Pakolás, kászálódás, gyaloglás, buszba fel, buszról le, és máris Szlovákiában voltunk. A fél órás intermezzo után ott ültünk egy szlovákiai személyvonaton. A professzor úr sajnálkozott, hogy a zsúfolt kocsiban el kellett búcsúznunk a bluesos hangulattól. Aggodalmam hullámai még magasabbra csaptak, amint egy szlovák híd előtt megtorpantunk és újabb vonat-busz-vonat váltáshoz volt szerencsénk. Számomra az utolsó átszállás volt. Elkészöntünk egymástól a blues brother tanár úrral, mert ő egy másik szlovákiai „vlak” fedélzetén Kassára ment, én meg egy Miskolcra tartó vicinálison folytattam az utat. A Varsótól eddig tartott törődés, gyűrődés hatása

alatt bűdös, ápolatlan őslénynek éreztem magamat. Szertefoszlott bennem – de szerencsére csak pár napra – a vasút, a vonat iránti szenvedélyes vonzódásom, az ötvenes-hatvanas évekből emlékeimben maradt gőzmozdonyos nosztalgia. A kimerültségtől hol lecsukódó, hol könnyező szemhéjam takarásában már csak a nyíregyházi nyugdíj-hivatal látomása lebegett. Miskolci átszállással – ki tudja hány órákor – este befutottam Nyíregyháza vadonatúj állomására. Régi nyomdász barátom, nagyszállási telekszomszédom, Károly Géza várt rám. Másnap, a hajszál híján lekéssett szerda reggelen az ő családi otthonából, egyetlen perc késés nélkül támadtam rá a szabolcsi megyeszékhely ügyemben illetékes hivatalaira.

Nyugdíjazás country ritmusban

Felkészültem, hogy a utazás kálváriája után íróasztalok körüli vesszőfutás vár rám. A lélektani, a public relations ismereteket és a követségi tapasztalatokat, prevenciós technikákat összegezve még Varsóban elhatároztam: a magabiztos fellépéshez magammal viszem Nyíregyházára a legsötétebb sötét ruhámat, a legfehérebb fehér ingemet és persze a gonddal kiválasztott nyakkendőt. Az utazási gyűródés után volt mit vasalni Károlyéknál... Az ügyintézős reggelen magamra erőltettem hát a természetemtől idegen eleganciát, amelyet tartósan csak a varsói diplomata években, alkalomszerűen pedig szabadkőműves avatásomkor és a konferálásokon, fesztiválok színpadain tudtam elviselni.

Lehetetlen vállalkozásnak hittem, mégis megkíséreltem, hogy egyetlen napba sűrítsem az ügyek intézését a társadalombiztosító hivatalban, a népesség nyilván-tartóban, a bankban és a nyugdíj-igazgatóságon. Az intézendők óramű fogaskerekei-ként egymásba akaszkodtak, egyik a másikból következett, még a sorrendet sem lehetett felcserélni. Barátoméknál a gombás tojásrántotta mellett újra átgondoltam a varsói otthonomban kimunkált haditervet és nyakamba vettem a várost. Straté-giám bevált. Ott, ahol ismeretlen fiatal ügyintéző keze közé kerültem, a fellépés, az elegancia adott némi lendületet, másutt felismerték bennem az egykori nyíregyházi polgárt, a volt újságírót, rádióst és a tévében a lengyel helyzettel ijesztgető embert. És természetesen Marik kolléga is jól előkészítette hivatali kopogtatásomat. Délután három óra sem volt még, amikor a kora őszi napsütésben elégedetten sóhajtottam fel Nyíregyháza kellős közepén, Kossuth Lajos szobra alatt egy padon: „*Ez sikerült!*”

Nem siettem. A padon a kellemes, enyhe fáradtság örömmel keveredő tüneteit akartam kiheverni. Most tudatosult bennem, hogy ha úgy tetszik, máris nyugdíjas vagyok. Szemem ezzel a felsőbbrendűségemet aládúcoló gondolattal simította végig a teret átellenben lezáró épületet, a városi előjáróság, azelőtt tanácsháza épületét. Lefutottak gondolatomban az egykori tanácsülések jelenetei, a kulturális bizottság epizódjai. Ismerősök, kollégák, barátok arcvonásai villantak fel. Morfondíroztam, vajon miért nem találkozom most egyetlen ismerőssel sem, pedig tíz éve még képtelen voltam úgy átmenni a városon, hogy tízszer, százszor ne köszöngettem volna. Hiába, tudomásul kell venni: új nyíregyházi nemzedékek nőttek fel, s én már a turistától alig különböző hazalátogató vagyok itt.

Sorjázó gondolataimat a tér nem túl távoli lámpaoszlopa felől, az egykori Rinkács-féle Csemege és az „Állami” felől hallatszó zene szakította meg. Felkaptam a fejem. Zakózsebemből – ha nem vigyázok – magától kiugrott volna a harmonikám. Csak nem Dr. Ralph Stanley van itt Virginiából? A lámpaoszlop alatt, alig ötven méterre a padom mögött kicsinyke ülőalkalmatosságon, valami sámlifélén ült egy ember és öthúros bendzsóján countryt játszott. Mi az hogy játszott? Csodát művelt a hangszerén. Ez nem lehet igaz! Ki ez az ember? Felpattantam, s kezemben az iratokkal tömött fekete diplomata táskával, feledve az öltözékemmel magamra erőltetett merevséget, szinte futva közelítettem az utcazenészhez. Hasonló meglepetés ért néhány évvel korábban a varsói Ursynów kerület bazárjában. Ott, a sarkvidéki hidegben kezét egyujjas vastag kesztyűvel melengetve pánsípon játszott szebbnél szebb klasszikus darabokat és világslágereket egy koldusvirtuóz. Megbarátkoztunk. Megtudtam róla, hogy ukrán zenész, s egy egyesszai iskolában zongorát tanít. De ki lehet itt ez a bendzsót pengető? Közelébe húzódtam, s láttam, hogy fekete hajú, napszítt bőrű ember, mégsem keltette cigányzenész benyomását. Az őt gyűrűbe fogó nyolc-tíz járókelővel együtt élveztem a játékát. A bádog konzervdobozban néha megcsördült egy-egy fém százas, sőt egy hosszú hajú molett nő papírpénzt is bedobott. Egyszerre feszélyezve éreztem magam, s ahogy a zsebemben pénz után kotorásztam, kezembe akadt a HOHNER Marine Band. Kivártam szünetet egy Johnny Cash-dal után, a lábam mellé tettem a táskát és szedett-vedett angolsággal megszólítottam: „*Maybe we play together?*” Érthette, gyanakodva tetőtől talpig végighordozta rajtam a szemét. Üzletembert vagy protestáns pásztort imitáló külsőm joggal kelthetett benne idegenkedést. „*Pentru a cânta?*” Románul szólalt meg, s az én latin, olasz nyelvtudásommal rájöttem, hogy

éneklő önkéntest gyanít bennem. „*No, no cantare...*” – feleltem és mutattam a zsebemből elővett herflit. Ettől halványan megenyhült, de még mindig gyanakvóan pislogott hol rám, hol a táskámra. Nem találtunk közös nyelvet, ő nem tudott angolul, én csak véletlenül ismertem fel egy-egy román szót, ezért megmutattam neki a szájharmonika homloklemezén olvasható „A” betűt, amiből tudhatta, hogy neki milyen hangnemben kell játszania. Láttam, hogy ez már bizalmat keltett irántam. Most egyeztetni kellett, mit is játszunk, s akkor nekem beugrott az egyik kedvenc country standard-em, a Jambolaya. A román szeme felcsillant, s ahogy beletépett a bendzsó húrjába, tudtam, hogy azonos hangnemben játszunk. Mit mondjak? Élmény volt. Váltva szólóztunk, s amikor a herfli kapott szerepet, a bendzsó olyan vérpezsdítő ritmust dobott alá, hogy szinte fáj, amikor abbahagytuk. Kezet fogtunk, tudtuk, hogy ez a közös dal zenészbarátságot szőtt köztünk. Újabb dal következett, most valamit az ő nashville-i repertoárjából játszottunk. Az utcai koncertet hallgatók gyűrűje mind tágabbra nőtt, lehettek már húszan is. Muzsikálás közben az járt a fejemben, hogy remélem, erre téved néhány régi ismerős, talán még a „tanácsházáról” is kijön valaki. Akkor rám ismernek és szemlesütve lépnek tovább. (Nahát, ez a pasi jól lesüllyedt... Még ilyet, Szilágyi Szabolcs utcazenész lett...) Mégsem volt szerencsém, egy árva ismerős se húzott át a Kossuth téren, polgárpukkasztó természetem ezúttal nem nyert kielégülést. Már a harmadik vagy a negyedik számnál jártunk, váltakozva nyomattuk a bluegrass zenét, a rockabillyt és a honky tonkot. Egyszerre csak arra lettem figyelmes, hogy kisé oldalt, a Kossuth-szobor mögött két tinédzser leány tökéletes koreográfiával linedance-t táncol. A bádogdobozban az adományok csinos kis halommá púpozódtak.

Már legalább húsz perce muzsikáltunk. Eszembe jutott, négy órára ígértem, hogy ott leszek Géza barátom cégének irodájában. Búcsúzni kezdtem a romántól. Marasztalni próbált, ám amikor megértette, hogy mindenképpen el kell mennem, magához húzta a konzerves dobozt és kezdte megfelezni a honoráriumot. Akkor a kezébe nyomtam egy ötezres papírpénzt, megköszöntem, hogy játszhattam vele. Észrevettem a zavarát. Hogy megütközését semlegesítsem, valamiféle magyar-román-latin-olasz-francia-angol-szláv nyelvi mixtúra segédletével rövid társalgásba fogtunk. Tisztáztuk, kik is vagyunk. Újabb *deja vu* élményben volt részem. Ahogy a varsói fagyban egy egyesszai ukrán, úgy a nyíregyházi vénasszonyok nyarában most egy Brassó-környéki román zenetanárhoz volt szerencsém. Mindkét utcazenész a családja Karácsonyára gyűjtötte a pénzt.

Visszautamban Varsó felé megkíméltek a kalandok. Rehabilitáltam a vonatokat, lelkemben helyrebillent az egyensúly, visszaállt a vasút iránti tiszteletem. Margócsy József tanár úr könyvét olvastam a régi Nyíregyházáról, nézegettem a vonat ablaka mögött fel-felvillanó jól ismert tájat, Krúdy földijéhez illő gourmandizléssel válogattam a magyar étkezőkocsi étlapjáról, s türelmetlenül vártam a pillanatot, amikor végre lakásom szekrényébe beakaszthatom az utóbbi három napban még az eddiginél is jobban megutált sötét öltönyt. Kezdett a tudatom felszínére emelkedni a tény: nyugdíjas vagyok. Eljátszadotam a gondolattal és mohó vággyal tervezgettem, kinek mit ajándékozok a 2004-es első nyugdíjas karácsonyra. Ám ahhoz még heteknek kellett eltelnie, hogy megértsem, semminek sincs vége, most semmi új nem kezdődik. Az életpályán nem kell meghúzni a választóvonalat.

Minden út Nyírbátorba vezet

Honvágó soha nem gyötört. Nosztalgias gondolataimban, ébren vagy alva álmodott álmaimban, s talán még inkább most, az öregedés éveiben mégis fel-felvillannak a hazai tájak, utcák, emberek, régi élmények. Közöttük is minden mást maguk mögé utasítanak a keszthelyi és a nyírbátori emlékek. Keszthely a kisgyermekkor oázisa, Nyírbátor a legérzékenyebb ifjúkor, az első viharos és öröknek hitt szerelem emlékével...

Az élet 69 évének töredékét, villanásnyi időt töltöttem a két városban, mégis úgy érzem, mintha ott lenne az óhaza. Ha megkérdeznék tőlem, honnan származom, valószínűleg ezt válaszolnám: keszthelyi és nyírbátori vagyok. Tudom, hogy ez így nem igaz, mert éppígy lehetnék nagyváradi, zalaegerszegi, szentendrei, nagykovácsi is, de mindenekelőtt nyíregyházi, hisz ott éltem le a legtöbb évet. „Nyírbátoriságomat” – ha kell – meg is tudom indokolni: ez az a város, amely engem viszonsszeretett. Ha ott járok, az emberek szeméből őszinte szeretet

**Vendégségben Boros Gábor tanár
úrnál, Nyírbátor díszpolgáránál.
Tanítványa voltam.**

sugari simogatják a lelkeket. Szeretek közöttük sétálni, szót váltani ismerőssel, baráttal, régi iskolatárssal... De ki nem iskolatárs Nyírbátorban? Néha úgy tetszik, mintha a város 13 és félezer lakója mind a Báthory István Gimnáziumban tanult volna és talán mindannyian Boros Gábor tanár úr diákjai voltunk.

A véletlen úgy hozta, hogy 2005 januárjában, a lengyel blues zenészek szervezete, a Polskie Stowarzyszenie Bluesowe találkozáján, a XV. Warsaw Blues Night koncertjén, a varsói Traffic Clubban két korsó Warka sör mellett kaptam a kérést Raszard Krasnodębskitől, az egyik legismertebb vidéki blues fesztivál művészeti igazgatójától: *„Öregem, keríthetnél magyar partner-fesztivált a Rawa Mazowiecka-i fesztiválom számára.”* Megígértem, s még ott, a Trafficban derengeni kezdett, mintha az én Nyírbátorom is blues-fesztiválok színhelye lenne. Fellelkesültem az ötleten, emlékezetemben megjelent kedves magyar városom idilli képe: padjaival a Szabadság tér, a Rózsa Ferenc (ma újból Szentvér) utca a régi leánykollégiummal, a Bóni gyár, a gimnázium az Édesanyák útján, a református templom harangtornya... A koncert utáni éjjelen, amint hazaértem, az internet keresőben a gyanúm igazolását leltem. Bátorban létezik egy Szárnyas Sárkány nevű kulturális cég, amely valóban blues fesztiválok szervezője, gazdája. Azon nyomban felmértem a még nem ritkult szabolcsi kapcsolat rendszeremet, s legfontosabb

Shakespeare: Téli rege magyar címlapja. A dráma legendájának helyszíne Rawa Mazowiecka vára volt.

kapocs, a Báthory István gimnázium diákgenerációin át vezető úton rátaláltam Németh Attilára, aki nem sokkal korábban lett a város alpolgármestere. A hasonlóan báthorys diák, Balla Jánosné, Erzsike polgármesterként a városi képviselőtestület egyet-értésével támogatta a kezdeményezést. De a támogatás már nem csak a fesztiválok közötti együttműködést, hanem a két történelmi hagyományokkal megáldott város partneri kapcsolatát is körvonalazgatta. A lengyel Rawa Mazowiecka, ez a Varsótól nyolcvan kilométernyire fekvő, hasonló léptékű város, a mazowiai hercegség várával (Shakespeare Téli regéjének színtere) igencsak méltó várostestvérnek ígérkezett. A lengyel partnerjelöltek nagyra becsült

királyuk, Báthory István családjának városát fogadták nem leplezett lelkesedéssel. Beismerem, magam is az élettől kapott ajándéknak tekintetem a küszöbön álló kapcsolatot, mert szeretett diákvárosomat a szeretett blues révén köthettem össze. Éppen fél évtized telt el azóta...

Még egy momentum festett méltó háttérrel a hamarosan bontakozó város kapcsolathoz. Valamikor a hetvenes években, amikor még Krakkó érseke volt, a „lengyel pápa” meglátogatta Nyírbátor református templomát, a Báthory család mauzóleumát. A látogatás tényét emlékkönyvi bejegyzés, a templom falán pedig magyar és lengyel nyelvű tábla őrzi. Kozma

János református lelkész mondta az internetes Tiszaújvárosi Krónika szerzőjének:

„1978 nyarán az egyik délután egy civil ruhás, szimpatikus megjelenésű úr keresett a lakásomon, s német nyelven arra kért, hogy mutassam be neki templomunkat. Én természetesen készséggel rendelkezésre álltam. Beszélgetésünk során az idegen elmondta, hogy ő lengyel és Krakkóból

érkezett. Aztán belemelegedve a beszélgetésbe azt is elárulta nekem, hogy ő Krakkó érseke, Karol Wojtyła bíboros. Természetesen megkérdeztem tőle, milyen apropóból jár Magyarországon? Elmondta, hogy ez tulajdonképpen magánlátogatás, melynek keretében a kabai cukorgyárat építő, több mint kétezer lengyel honfitársát keresi fel.”

Innen alig több mint tíz kilométerre, Máriapócsra 1991-ben már II. János Pál pápaként járt. Magyarországi zarándoklata egyik állomása volta könnyező Mária-ikkonál görög katolikus bazilikának is mondott, ismert zarándokhely. Talán jelképes

**Rawa Mazowiecka vára.
Itt tartották a blues fesztiválokat**

is, hogy a 2005 április 2-án a Vatikánban elhunyt II. János Pál szellemi öröksége is lehetne a magyar és a lengyel város össze-
öllezése. (Halkan megjegyzem: Karol Wojtylát, ezt a csodás, tisztalelkű lengyel embert antiklerikális meggyőződése dacára mély tisztelettel őrzöm emlékezetemben.)

**Nyírbátor református temploma
a Batoryak családi panteonja**

Hogy is kezdődött a nyírségi és a mazowiai település kapcsolata? A városok krónikája hivatalosan is feljegyezte a barátkozás 2005-ös „alapkő letételét”. Májusban Rawa Mazowiecka hívta meg a bátoriakat. Az első delegációt (és a küldöttség autóját is) Németh Attila alpolgármester vezette. Nos ennek a zárójeles közlekedési ténynek van némi jelentősége, mert bizonyos sebesség túllépés miatt egy dél-lengyelországi rendőr lemeszelte a delegáció tagjaival (Fülöp Enikő aljegyző, Dózsa György, a Szárnyas Sárkány Kulturális Vállalkozás vezetője, a blues fesztivál és motoros találkozó szervezője és Vígh Béla a bátori motorosok képviselője) hozzánk tartó autót. A közlekedési affér pillanataiban magam is Varsóból utaztam a lengyel városba. Megszólalt a mobilom, benne a magyar alpolgármester, akinek a kezéből a rendőr fülére került a telefon. Előteremtettem a legrokonszenvesebb

A sajtó bejelenti a testvérvárosi alapokmány aláírását

bátoriak meg is érkeztek a rawai Hotel Tatarba, ahol – a magyar küldöttség tagjaként – én is csatlakoztam hozzájuk. Ezután hol a magyar, hol a lengyel delegáció tagja voltam, attól függően, hogy éppen itt vagy ott fogadták egymást a partnervárosokban.

A felderítők jó hírrel tértek haza a Nyírségbe. Tüstént útnak indult a meghívó, amely több volt a viszontlátogatásra invitáló udvariasságnál. Szeptember 18-tól Nyírbátor látta vendégül az Eugeniusz Góraj polgármester-vezette lengyel delegációt. Az alkalom méltóságteljes volt, a magyar város az ország-bíró és zsoltáríró Báthory István születésének

hanghordozásomat, biztosítottam a biztos urat, hogy magyar „foglya” elismeri és szánja-bánja tettét, de... kegyelmet, amnesztiát, abolíciót kértem számára, s a hivatalos úticél ismertetéséhez csatoltam Báthory Istvánt és a magyar-lengyel barátság lélekpuhító érvét is. Sikerült!

Néhány óra múlva, immár mélyebb tisztelettel a sebességkorlátozó táblák iránt, a

Balla Jánosné, Nyírbátor polgármestere köszönti a testvérvárosok küldöttségeit. Szavait a szerző lengyelre fordítja

450. és halálának 400. évfordulójára emlékezett. Az ünnepi körítésben és Nyírbátor ukrainai és romániai testvérvárosai küldötteinek társaságában írták alá a magyar-lengyel testvérvárosi szerződést.

Megpezsduült, s hamarosan élénk fordulatra kapcsol az együttműködés, s már nem csak a blues fesztiválok okán. Az elmúlt öt évben összebarátkoztak a motorosok, hagyománnyá érlelődött, hogy egy-egy tizenöt-húsz fős motoros csapat hangulatos találkozója kíséri hol a bátori Rhythm&Blues Fesztivált, hol a Rawa

A nyírbátori motoros csapat a rawai blues fesztivál hagyományos vendége

dombok emelkedőin kaptatva és a lengyel alföldet átszelő országutakon. Úgy érkeztek a fesztiválra, Rawába, hogy hozzájuk lehetett igazítani az ünnepélyes megnyitót. Hornyák András nyírbátori vállalkozó, Pap Zsolt (Nagykőrös), Barabás Róbert (Baja) és Surányi Péter (Kisoroszi) a rawaiak kedvencei, begördülésük, a kerékpáros csapat érkezése a fesztiválok rokonszenves színfoltja lett.

Mazowiecka-i Rawa Blues Night-ot. Nem sokára újabb attrakció lepte meg a lengyeleket: négy magyar kerékpáros pedálozva tette meg a két város közötti 650 kilométert Tokajon át, a kelet-szlovákiai hegyek,

A négy magyar kerékpáros Nyírbátorból hegyen-völgyön át percnyi pontosan érkezik a lengyel városba

A „polgármester-röptetés” nevet adtuk egymás között egy meglepetésszerű Rawa-Mazowieckai eseménynek. A nyírbátori polgármester asszony épphogy megérkezett a magyar delegáció élén, úticsomagját épphogy csak letehetette a szállóban, máris sürgették, siessünk a szomszédos sportpálya gypére, ahol szorgos emberek csapata forró lángnyelvvel hevítette a levegőt, hogy mielőbb felemelkedhessen a színpompás hőlégballon. A tolmács jogán Balláné, Erzsike mellett én is helyet kaptam a léghajó kosarában, s velünk repült a ballon kapitányának tizenéves kislánya, ami – ha féltünk volna, de nem féltünk – arra szolgált, hogy megnyugtasson

minket a kapitány magabiztos szakértelméről, a repülés biztonságáról. Pompás élmény, vadonatúj kaland – méltattam magamban az egyórás repülés tényét, s végre valamit nem a politika, nem a hatalom félárnyékában élhettem át, mert a testvér-városi kapcsolatnak a politikához végre(!) semmi köze sem volt. Rawa Mazowieckát a madarak perspektívájából láthattuk, s a hőlégballonosok szövetségétől erről egy-egy díszes oklevelet kaptunk a következő szöveggel:

A ballonrepülés tanúsítványa

Nyírbátor
sárkányfogás
Báthory-címere

Nyírbátor soha sem volt unalmas város. Azelőtt még csak betudtam az ottani diákéverből táplálkozó elfogultságomnak, hogy így minősíték. De valójában akkor is hevesebben dobogott a szívem, amikor a hatvanas, hetvenes években történetesen riporterként, tudósítóként vagy lengyeleket kísérő kirándulóként átutaztam rajta. Hogy, hogy nem az ott töltött

1958-59-es tanév szép élményével beégette magát emlékvilágom mélyére. Az emlékek alakíthatták a láthatatlan mágneset,

amely máig is vonzásában tart. És mondom, unalmas városka sohasem volt. A Zenei Napok koncertjei már negyvenöt éve száz és ezer kilométerekkel távolabbról is csábították a középkori muzsikáért augusztusban ide zarándoklókat. Ám a mai

Nyírbátor még ennél is több, sokkal több csáberőt sugároz, izgalmas, lüktető vidéki művészeti centrummá és gyógyfürdő várossá nőtte ki magát. A lengyel testvérváros művészeti életének szakembere már akkor találóan kommentálta első benyomásait, amikor Rawa Mazowiecka még csak ízelítőt kapott magyar partner kincseiből: *„Úgy érzem magam Nyírbátorban, mintha ez lenne a vidéki Magyarország művészeti metropolisza.”*

A külhonban élő magyar fura sora, hogy messziről tapasztalja meg azokat az értékeket, amelyeket ha a hazai talajról látna, talán természetesnek vélne. Néha egy elragadtatással nyilatkozó külföldi mutatoujja vezeti rá az elszármazottat, hogy vegye észre a büszkélkedésre méltó újat. Ebben az én korántsem unalmas Nyírbátoromban lengyeljeimmel együtt derítettem fel a régi város, a Báthoryak ősi fészke 21. századi értékeit. Rawa Mazowiecka szerényebb művészeti „kínálata” nem könnyen tudta viszonyozni a bátoriak fellépéseit, ám ők sorra invitálták a magyar partner együtteseit, s velük tették csillogóbbá városuk rendezvényeit. A szvinges nosztalgia-muzsikát, magyar és világslágereket előadó Talán Teátrum énekesei a rawai hercegségi

Hagyomány őrzés és turisztikai látványosság. A Báthory család legendájának művészi ábrázolása a történelmi sétányon.

vármok szabadtéri színpadán nyitották a nyírbátori sikersorozatot. A Bátor Mazsorett leánykái a színpadon és a lengyel város főterén táncolták be magukat a rawaiak szívébe, lelkébe. Kozma László Nyírbátori Ütőegyüttesét is lengyel vastaps jutalmazta, a városka passzionista szerzetesrendi templomában pedig a Tinódi Vegyes Kar koncertje szerzett elismerést a magyar kórusmuzsikának.

Az iskolák is összeölelkeztek. Gimnázium a Líceummal és egymással a két szakközépiskola. Itt már megint akadt dolgom és egy kis keserűség is. A keserűségeen túltettem magamat. Reménykedtem, hogy szeretett egykori iskolámnak, a Báthory István Gimnáziumnak is szüksége lesz rám. Képzeletemben, de csak ábrándjaimban én tolmácsoltam a kapcsolatépítő látogatáson. Nem így volt, s ezt végül meg kellett értenem: az iskolák német nyelvszakos tanárainak bizonyítaniuk kellett, hogy nem csak oktatni tudnak. S mennyire igazuk volt! De a másik lengyel középiskola megvigasztalt: magyar nyelvtanulásra serkentették diákjaikat és maga az igazgató jött éretem Varsóba, csak vállaljam ezeket az órákat. Vállaltam, s a két

iskola diákjai között azóta hol magyarul, hogy lengyelül röpködnek az e-mailek. A bátoriak lengyelül tanulnak...

Közben a blues is szőtte-fonta a baráti kapcsolatok fonalát, annak ellenére is, hogy blues zenekara egyik városnak sem volt. A két fesztivál volt a testvérvárosi bontakozás kiindulópontja, majd a kötelék, amíg 2010-ben itt is, ott is ki nem múlt ez a nyár eleji zenés rendezvény. De amíg élt, addig rám várt, hogy a magyar koncertekre lengyel, s a lengyel

Beugrásom a nyírbátori blues fesztiválon

Nemes Nagy Péter, a kolléga és barát

fesztiválokra magyar bandákat kérjek fel. Régi rádiós kollégám, a blues zene kiváló értője, népszerűsítője, Nemes Nagy Péter segített ebben, így léphetett fel a lengyel közönség előtt Ferenczi György és a Racka Jam, Török Ádám MINI-vel, a nyíregyházi Hétfő Este Blues Band és a mátészalkai G-jam Projekt. Nemes Nagy Péter az utolsó fesztiválon, ezúttal a szomszédos máriapócsi helyszínen vehette át ugyanazt a „Nyírbátorért” kitüntetést, ugyanattól a Németh Attila alpolgármestertől, aki korábban a lengyel színpadon nekem is átadta a szép elismerést.

Nyírbátor Rhythm&Blues fesztiváljaira két igazán jó lengyel bandát tudtam ajánlani. A lengyel blues toplista első számú énekesnője Karolina Cygonek a Tomi Blues Banddel érkezett, egy évvel később ugyancsak a műfaj élvonalából szereztem meg Nyírbátor számára Bartek Łęczycki, aki egymást követő években (2005, 2006, 2007, 2009) országos közönségsvavazattal nyerte el a „legjobb blues szájharmonikás” titulusát. Bartek, egykori

A fesztivál vendégeként a mátészalkai Unicum Plus Band-del

blues-herflis mesterem a J.J.Band-del futott be a koncert előtti órában és a fellépés után azonnal indultak, mert másnap este már egy lengyel színpadon volt jelenésük.

Nevesincs ad hoc nosztalgia zenekarunk a rawai motoros pikniken: Vigh Béla –gitár, vokál, Dózsa György – dob, Hornyák András – gitár, vokál, a szerző – szájharmonika

Termőre fordult a várospartner-ség fája, maholnap talán valósággá lesz, amit a polgármesterek – a nyírbátori Balla Jánosné, Erzsike és a Rawa Mazowiecka-i Eugeniusz Góraj – megálmodtak: a két város lakói között baráti szálak, a vállalkozók között együttműködés jön létre. A magyar és a lengyel tűzoltók már összebarátkoztak, sportolók készülődnek egymáshoz, s ha nehézkesen bontakozik

is, előbb-utóbb a két város hírneves cukrászai is rátalálnak a közös pontra az édes és sós világának labirintusában. A cukrászokról szólva vissza kell lépnem a testvérvárosi kezdethez.

Nyírbátori gyerekek levélben küldték el kérésüket Varsóba, a Mosoly Lovagrend Nemzetközi Kapitóliumához (akkor még tagja voltam a kuratóriumnak): tüntessük ki Mosoly Érdemrenddel Csekő Sándor cukrászmestert vagy ahogy ők becézik, Titi Bácsit, aki húsz év óta támogatja a legifjabbak asztalitenisz sportját és élvonalbeli versenyzők sorát nevelte. Marek Pawlowskival, a Lovagrend titkárával utaztam Bátorba és az 2005-ös Mikulás-esten az épp a városban vendégszereplő cirkusz porondján tűztük fel az érdemrendet és ütöttük lovaggá a ping-pong és a fagyaltok nagyhírű mesterét.

A lengyel testvérváros közönsége előtt Németh Attilától átveszem a „Nyírbátorért” kitüntetést a Bátor Mazsorett vendégszereplése idején

Az öt éve kezdődött, s máig is tartó testvérvárosi kapcsolat mozaikját sok apró epizód és új barátság formálta teljessé. Életutam rövid, ám szép részlete ez. S most, hogy felvillantottam egy-egy történetet, elképzelem, hogy a kedves Olvasó megkérdi tőlem: megérte? mit hozott a konyhára? Megérte! Életem legeslegszebb kitüntetését kaptam érte. Rawa Mazowiecka színpadán 2007 augusztus 20-án a Bátor Mazsorett leányainak gyűűjében a lengyel közönség előtt vettem át Németh Attila alpolgármestertől a „Nyírbátorért” oklevelet és emlékplakettet.

Az öt esztendő után, hatszázötven kilométerre a szeretett magyar várostól egyes egyedül Krúdy mondataival igazolhatom magam, jelesül azt, hogy mivel gazdagított a két város barátságának összekovácsolása.

„A Nyírség Magyarország legszebb tája. Írni róla csak oly gyöngédséggel lehet, mint egy halott menyasszonyról. Vagy egy elaggott vitézi életről. Régi szép kalandokról, regényes hőstettekről, amelyek ifjúkorában eszébe juthatnának egy tunya, elcsitult falusi nemes embernek, midőn méhesében jelenen és múlton eltűnődik” (Krúdy Gyula: Magyar tájak - Nyírség)

A hatvanötödik...

A kerek évfordulók számomra soha sem értek többet a nem kerek jubileumoknál, a hatvanötödik születésnapomon a korábbiaknál mégis erőteljesebb, két komoly figyelmeztetésben részesültem.

Az első meglepetés volt a javából. A 2007-es június egyik szombat reggelén a szokásos ébresztő kávémat kortyolgattam varsói konyhánkban, amikor megszólalt a telefonom. Rawa Mazowiecka alpolgármestere, Piotr Wojewoda hangját hallottam: *„Délután négykor ott leszünk érted kocsival és elhozunk Rawába. Nagyon fontos, hogy eljőjj hozzánk. Estére visszaviszünk Varsóba.* „Ha fontos, ha kellek, akkor megyek. Egyenesen a Hotel Tatarba vitt József, a jó öreg gépkocsivezető, akivel tucatnyi utat tettünk már Bátorba, s aki úgy ismeri a nyírbátori utcákat, hogy – Németh Attila alpolgármester szerint – akár taxis is lehetne náluk. S ahogy ott, a szálló előkertjében lépkedtünk, a lengyel népzene háromnegyedes keringő ritmusában hallottam a dalocskát: *Szła dzieweczka do laseczka...* A „Rawianie”

együttes szín pompás łowiczi népviseletbe bújt tangóharmonikása, trombitása, klarinétosa és brácsása úgy húzta a talp alá valót, mint amikor pár éve a nyíregyházi múzeumfaluban a lengyel vendégeket köszöntötte magyar muzsikával Benczi Jenő és zenekara. Észre kellett vennem, hogy itt most nekem szól a nóta, s ahogy mindjárt utána egy Csárdáskirálynő részlet kíséretére besasszézott a kertbe a város előljárósága, hatan vagy heten lehettek, már tévedhetetlenül tudtam, hogy eltérítésemhez személyem kerek évfordulója adott okot. A hotel kis bankett teremében a terített asztalnál felhangzott a hagyományos lengyel köszöntő dalocska (nem, nem a „Happy...!): „*Sto lat, sto lat, niech żyje nam...*” (Élj nekünk száz évig...).

A névnapok, születésnapok és más családi évfordulóinkat hagyományos tréfálkozással „többnapos kiemelt ünnepség sorozatként” emlegetjük. Ez a hatvanötödik pedig igazán többnaposra sikerült. Rawa Mazowieckán kezdődött, s Nagyváradon volt a folytatás. Andris fiam és a menyem, Maryška háromnapos autós kirándulásra vittek a szülővárosomba, oda, ahonnan – könyvem első fejezetében olvasható – kétéves koromban a Mama a vonat tetején utazva menekített minket, mielőtt a román hatóságok a határt lezárták. Történelmi vigaszt, némi elégtételt éreztem, ahogy Biharkeresztesnél útlefél nélkül, zsebemben magyar és lengyel személyi igazolványokkal léptem át a határt.

Négy év múlt el azóta, jövőre leszek hetven éves. Az akkori kerek évfordulós „ünnepség sorozat” már éppen fél esztendővel túllép ennek a könyvnek az utolsó során.

Két magyar találkozik Varsóban

A lengyel internet „Nasza Klasa” (a Mi Osztályunk) nevű közkedvelt közösségi portálján húsz év után futott össze két Varsóban élő magyar. A sors akarhatta, hogy újra találkozzanak. Egyikük az én Ági leányom volt, másikuk pedig Ladányi Sándor.

Mondom, húsz év után, mert ők ketten már ismerték egymást. Ugyanabba a wilanówi gimnáziumba jártak, Sanyi két évvel felsőbb osztályba. Szomszédok is voltunk a diplomata gettóban: a Ladányi család, az IKARUSZ-gyárat képviselő apa révén lakott ott, épp az ablakainkkal átellenben lévő lépcsőházban. Különös viszony volt a két magyar diák között. Sanyi – bevallása szerint – sóvárgó szemmel leste Ági

leányunkat, ám közeledése csak röpke hetekig talált viszonzásra. Az okát ma, ennyi idő távlatába is csak gyanítani lehet. Sanyi jól nevelt, udvarias fiú volt. Nem illett abba a képbe, ami a mi leánykánknak – feltehetően a bátyja haveri körével ütköztetve – imponált volna. A fiú rajongott a kisgyermekekért, nem restellte bevallani, hogy óvodai munka az életcélja.

A diákkortól elválasztó két évtizedben nem találkoztak. Mindkettőjük hajója kisebb hajótörést szenvedett, de nem futott zátonyra. Sanyi a szülei kiküldetésének múltával Lengyelországban maradt, elvégezte a varsói testnevelési főiskolát, s ha nem is nyitott óvodát, saját fedett pályáján kisgyermekek tenisz edzője lett. Az örömtelinek nem mondható krakkói évek után Ági visszatért Varsóba, hogy a krakkói után a fővárosi internetes portál szerkesztője legyen.

Nos ez a két magyar internetes üzenetet váltott azon a december-végi napon. Bármilyen különös vagy talán nem is az, az egykori taszítás vonzássá alakult. Bizonyítékul nem egészen egy év múlva, 2008 október 26-án, vasárnap délben megszületett Ladányi Matyldka.

Kivénhedt tudósítóhoz és dokumentarista íróhoz méltó módon napról-napra azon melegében, levélben írtam le az élet első hetének szívszorongató óráit:

Kedves Kisunokám, Matyldka!

Öt-hat év múlva iskolás leszel és ezt a leveletem akkor olvasod. Ha még élek, mesélek a mai izgalmasan reményteli napokról. Ha már nem élek, olvasd szeretettel ezeket a sorokat. A születésed utáni első hetet írom le neked részletesen.

*

Vasárnap volt, 2008 október 26. Anyukád, az én Ági leányom délelőtt egyre furcsább, nyugtalanító jeleket érzett, azt vette észre, hogy nem mozogsz, nem rugdosod belülről a hasát. Apukád bölcsen, jó előérzettel tüstént bevitt benneteket a varsói Karowa utcai kórházba. Az orvosok császármetszéssel segítettek Téged a világra anyukád terhességének 32. hetében. Ez bizony nyugtalanító koraszülés volt. Ha nem így történt volna – még leírni is szörnyű! - Te nem élnél.

Apró, 950 grammos mini tündérke voltál. Ez egy kiscicáénál alig nagyobb súly volt. Ilona nagymamád adta neked a doktor néni kérdésére hirtelen a Matyldka nevet. Azután mindenkinek megtetszett a név. Téged már vasárnap átvittek inkubátorban egy másik varsói kórház, a czerniakówi Szpital Orłowskiego újszülött osztályára. De a mamád még nem mehetett veled.

Az egész család, minden lengyel és magyar rokonunk, barátunk állandóan jelentéseket kért tőlünk az állapotodról, fejlődésedről. Az első éjszaka volt a legnehezebb.

Hétfő reggel megkönnyebbültünk. Megtudtuk a kórházból: az éjszakát túlélted, állapotod stabil, megnyugtató, de a veszélynek nincs vége.

Kedden már önállóan, nem respirátorral lélegzel. Van remény, hogy anyukádnak lesz tejcskéje számodra. Anyukád hazajött a kórházból és meglátogatott téged a másik kórházban.

Szerdán anyukád örömmel újságolta, hogy van teje! Este vittem neki finom, vitaminos gyümölcsöket. A két kutya, Happy és Duniu mintha sejtene, hogy nemsokára hazajössz, várják, hogy velük legyél. Az egész világból kapom az érted aggódó és biztató, bizakodó e-maileket. Egy erdélyi barátom, Trombitás Jenő ma este érted imádkozik az árpástói templomban... Mindenhol érkezik a jótanácsok.

Csütörtökön Anyukádnak tökéletesen megindult a tejcskéje, csak hogy a Te a pici gyomrod még nem fogadja be az anyatejet. Türelmesen várakozunk. Képzeld, a kórházban kérték, vigyünk be neked egy icipici zoknit. Nagyon aranyos leszel benne! Apukádnak odaadtam a kamerát, hogy filmezzon le a kórházban. Dicsekszem ám veled minden barátomnál, mindenki szurkol a kis életedért. Zenész barátaim gondolatban muzsikálnak neked, mások kórházi napi jelentéseket sürgetnek tőlem.

Postán megrendeltem neked a koraszülöttre méretezett picurka kezeslábasokat, hogy ha majd hazajössz a kórházból, legyen csinos kis cuccod. Egy csajnak adnia kell magára! Ilona nagymamád is állandóan ruhácskák után rohangál.

Skype-on beszéltem dr. Kokas Attilával, azzal a szülész doktor bácsival, aki Nyíregyházán anyukádat és Andris nagybátyádat segítette a világra. Azt mondta, hogy életed első hete után megnyugodhatunk, túlélted a legveszélyesebb, legbizonytalanabb napokat. Utána talán még egy hónapig maradnod kell az inkubátorban, majd hazajöhetsz. Meglátod, Mikulásra itthon leszel.

Tudod, hogy nemsokára lesz egy unokatestvéred. Róla később mesélek.

Péntek van, mindjárt dél lesz, szüleid épp most látogatnak téged a kórházban. Anyukád bevitte neked a tejcskét. Várjuk a jó híreket rólad! Ilona nagymama telefonon beszélt anyukáddal. Hurrá, a gyomrocskád már emészt, bár még nem fogadta anyukád tejét. Hurrá, kinyitottad a szemedet, kék színű a szemecskéd, de állítólag minden újszülött kék szemmel születik. Tartsd magad, klassz kis csaj vagy Matyldka!

A neved jelentését kutattuk ma apukáddal. Nos a Matild német eredetű név, jelentése: hatalom+harc. Tiszta szívből kívánom, egyikhez se legyen közöd!

A szombat (november elseje – a Halottak Napja) – a lakásunkban meggyújtottuk a mécseseket a már nem élő mamák, nagymamák, nagypapák és meghalt rokonaink, barátaink emlékére. Rájuk emlékeztünk, de most a Te kis életed első biztató jeleit követjük. Volt is ma sok jó hírünk a kórházból.

Reggel anyukád és apukád bevitte a tejcskét és Te jó étvággal nyelted az éltető táplálékot, ami négy cseppnél, 8 milliliternél nem volt több. Utána eljöttek hozzánk ebédre, hozták a két kutyust, Lordot vagyis Duniut és Happykét. A kutyusok szokás szerint rosszkodtak, Anyu finom köménymag levest és sült almát evett, hogy legyen neked tejcske. Pár óra múlva óriási öröm érte a családot. Amikor anyuék bevitték neked a tejcskét, először megrémültek, mert nem találtak Téged az inkubátorodban. Megjelent a doktor néni és megmutatta, hogy már áttettek egy másik inkubátorba a többi baba közé. Most már nem lesz unalmas, lesznek haverok. De az igazi szenzáció most következett. A doktor néni megengedte, hogy a szüleid megsimogassanak!!! Apukád még a pici cipőt is feladta a lábacskádra. Egyre több örömet szerzel a családnak! Estefelé újra bementek hozzád a szüleid. Anyukádnak egyre több a tejcskéje, Te pedig végre egyre éhesebb vagy! Ha ilyen jó lesz a fogyasztásod és eléred a másfél kilót, akkor hamarosan találkozunk itthon. De most még légy türelemmel, fogadj szót a doktor néninek és a nővéreknek!

Vasárnap van, ma vagy egyhetes! A reggeli örömhír: 1070 gramm a súlyod. Minden nap meglepetést szerzel, ma például az Anyukád tejecskéjébe mártott ujjacskádat szopogattad. A doktor néni szerint nemsokára már csak az Anyukád tejével táplálnak és nem lesz szükség azokon a mindenféle csöveken csordogáló kiegészítő tápanyagokra.

Délután Jarmila nénivel kimentem a Powązki katonai temetőbe. Fotóztunk, filmeztünk, mécsest gyújtottunk Jędrus Szawajkert sírján. Ha nagyobb leszel, elmondom neked a Batalion Zośka történetét és együtt is kísétálunk oda. El sem képezed, mennyi mókuska ugrál a sírok között. Viszünk nekik diót, mogyorót.

*

Most egy hónapot átrepülök a naptárban.

December 5. péntek! Nagy nap ez a Te kis életedben, és a családban is ünnep: hazaérteztél a kórházból! Én éppen Magyarországon voltam a nyírbátori tűzoltók ünnepén, szombaton késő este jöttem vissza, ezért vasárnap láttalak először. Nem is tudtam, de sejtettem, hogy ennyire szép kis baba vagy! Legszívesebben összevissza szorongattalak volna, de olyan icipici manócska voltál, hogy még megfogni sem merlek. December 10-én a súlyod 2180 gramm. Jó étvágyad van, szépen fejlődsz.

Ő már a két éves Matyldka a szüleivel 2010 októberében

Jó étvágyad van, szépen fejlődsz.

Csak így tovább, pici leány!

Árnyak a világtérképen

A gólya szárnyainak suhogása elhallgattatta a Világ disszonáns zaját. Matyldka érkezésével eltörpült a majdnem vele egy időben érkezett pénzügyi világválság. Pedig aligha lehet kétséges, hogy életutam végső szakaszára még egy történelmi forduló vár. Ki tudja: vajon nem 1929 októbere ismétlődik? A nagyváradi háborús menekülés utam kezdőpontjánál, a Varsóban nyakamba szakadt pénzügyi világválság a végponthoz közel szegi be a sorsomat?

2008 október 21-én egész este percenként figyeltem az internetes valuta átszámítón, az XE.com The Currency Rate Monitor™-on: miként csökken percről

percre a nyugdíjam értéke. Fél 8-kor pár pillanatra jobb hangulatom támadt, majd megint mélyrepülésbe kezdett a magyar forint, s ezzel a járandóságom, amit a magyar bankszámlám gyűjtöget. A legfőbb ideje dönteni: nyugdíjas forintjaimmal várjam nyugodtan a sorsom alakulását vagy a világra épp most ráköszönő unokáimnak vásároljak mindenféle szükséges holmit - kiságyat, babakocsit, pólát, játékot, komputert...? A nagypénzüiek műtárgyakat, ingatlant vesznek, számomra a két kis unoka az értékörző. Maryska, a menyem épp most írta a Skype-on, hogy a doki biztonsággal kimondta: kislány lesz, a súlya máris 1250 gramm.

Ezekben a napokban hozták nyilvánosságra, hogy a magyarok hamarosan vízum nélkül utazhatnak az USA-ba. Állítólag a lengyelekkel ellentétben a magyarok nem készülnek rohamra az amerikai munkaerő piacon. A lengyelek, hiába a nagy létszámú emigráció, hiába az erősnek látszó tengerentúli lengyel lobby, a vízumkényszer eltörlésére ők tovább várakoznak. Nem tagadom, magam is vágyakozom Amerika felfedezésére. New Yorkban az utcák lüktetése, New Orleansban a jazz, a Missouri vidékén a blues hangulata izgat. Hívogatnak internetes barátaim, helyem lenne a kaliforniai Jon Gindick szájharmonika mesterkurzusán. Magyar útlevelem előnyével mégsem élek, kivárom lengyel állampolgárságom szabad utazási jogosultságát. Igen, tudom, az óramutató nem visszafelé halad, a naptárban minden nap letépek egy napot... Semmi baj, párszáz év múlva – hinni kell a reinkarnációban! – a mainál is izgalmasabb lesz New York.

Még mielőtt beleálmodom magam a távoli jövőbe, 2008 október 23-án a válságtünetekhez illő sötétség röpített vissza a közelmúltba, a Lengyel Népköztársaság válságos éveibe: a huszonöt perces varsói áramszünet az egykori tudósítói évekre emlékeztetett, amikor is előfordult, hogy szögletes, fekete MOFÉM zseblámpám sárga fényénél olvastam fel tudósításomat a Kossuth Rádió Esti Krónikájában. (Csak a Mokotów kerület borult sötétbe, hogy hogy nem, a telefonvonal élve maradt.) Hogy is dalolta Hofi Géza? *„Kell egy kis áramszünet időnként mindenkinek, s aztán megint mehet minden tovább.”* Ment is.

Őszől egyre tágabb köröket írt le a pénzügyi világválság. Ijesztő nyilatkozatok nyomában mind erősebben bontakozott képzeletemben egy rossz világ látomása. Még aligha volt hihető, hogy a kontinensen leginkább épp a lengyel gazdaság állja a sarat. Kézenfekvőnek hittem a borús kérdést: befellegzik a hatvannégy éve, 1945 óta megszokott, megkedvelt békének? Az első idegnyugtatót az Európai Bizottság egyik

korábbi, ipari ügyekben illetékes tagja adta be: „*Nincs objektív oka, hogy Európa megbukjon a mostani válság során, de a sikerre utaló világos jel sincs.*” Etienne Davignon szerint ki kell várni, hogy az Európai Unióintézményei és a kormányok miként reagálnak a globális gazdaság zavaraira. Akár másfél-két év is eltelhet, amíg világossá válik a romboló folyamatok végleges hatása. A volt politikus szerint egész Európában erősödnek a politikai elit iránti ellenérzések, mert az átlagpolgár egyszerűen nem érzékeli, hogy változás van a levegőben.

Ilyen közhangulatba robbant be a hír 2008 novembere 4-én: sötét bőrű elnöke van az Egyesült Államoknak! Barack Obama nagy fölényrel győzött. Ez a fordulat a szavazati többségük bizonyossága szerint liberális lengyeleket lepte meg a legkevésbé. Hozzászótkak a gondolathoz, mert pár esztendeje, szeretett Wojtyła-papájuk utódlási híreszteléseiben is fel-felmerült a fekete bőrű püspök esélye Szent Péter trónjára. Lelkesen osztoztam a 44. amerikai elnök megválasztása feletti liberális, demokrata örömeimben, de azt sem tagadom, esztendő múltán értetlenül fogadtam Obama Nobel békedíjának bejelentését („a nemzetközi diplomácia és a népek közötti együttműködés terén kifejtett rendkívüli erőfeszítése miatt”).

Zsúfolt évről tudósíthattak a nálam jóval fiatalabb rádiós kollégák, akikre éppen ezért gondolatban a kiöregedett vadászkutya (tudósító) irigységének sárga színét vetítettem ki.

Mindjárt az év első napján történt valami: Szlovákia pénze az euro lett. A hír hallatán a hetvenes évekből eszembe jutott a kelet-szlovákiai út menti Alpina fogadó. Az ijedt őzike tekintetű pincérnő a halušky s brinzou (juhtúrós galuska) árát még diszkrét zsebecsúsztatással sem merte elfogadni a dollárban, miután csehszlovák koronánk nem volt.

Januárban tovább pörgött a békétlenség, a rossz hangulat spirálja. Libanonból kilőtt rakéták hullottak Izraelre, mindjárt utána izraeli páncélosok dübörögtek Gázában. Bolívia majd Venezuela is diplomáciai kapcsolatot szakított a zsidók államával. Nyugtalanra vált a Közel-Kelet és rengett a magyar föld is, repedezett a politika építménye. Márciusban Gyurcsány Ferenc közölte, hogy kivonul a politikai életből, április 14-én Bajnai Gordon vette át a kormányrudat (majd 2010 májusában a szavazók Orbán Viktort állították a kormány élére). Áprilistól a sertésinfluenza járvány terjedéséről szóló hírek tartották rettegésben a világot. A nyár pedig árvizekkel

Feljegyzést érdemel a celluloid-filmes fényképezést az utóbbi százhuszonkét évben szolgáló ipar halála is. A digitális fényképezés végső diadalával 2009-ben megszűnt a filmes fotózás. Nem volt mit búslakodni efelett, ám egy másik jeles napon, június huszonötödikén, halálának hírével Michael Jackson okot adott bizonyos lelkiismereti meditációra. Töprengtem, szégyenkezzem-e, hogy évekkel korábban a Mosoly Lovagrendben kuratóriumi tagsággal élve (visszaélve?) ha ingadoztam is, behódoltam a többség hangulatának, és a chicagói gyerekek levelének érvei helyett a bizonyítatlanul terjengő híresztelésnek adtam hitelt és Michael Jackson kitüntetése ellen szavaztam.

Három a kislány

241

gyártó technikus. Két nagyobb unokámat (a húsz éves leányt és a 19 éves fiút) – s ez nem ritka a lepusztult első házasságok utóéletében – nem volt alkalmam megismerni.

**Hanka és Matayldka
a nagyapjukkal**

Szó ami szó, 2009 január 8-án megszületett Andris és Maryska leánykája, Hania. Érkezését nem övezte annyi nyugtalan izgalom, mint a első kis „varsói leányét”, Matyldkáét. Ez a természetes, gondtalan, az újszülöttől eleve elvárható érkezési idő és súly bizonyos hátrányba helyezte őt. Az aggodás több, sokkal több figyelmet irányított a család koraszülöttjére, s amikor Hanka már kis vasgyúróként pattogott közöttünk, Matyldka még az első tipegő egyensúlyozással bajlódott. Amikor Hanka a lengyel nagyapjával, Lechel már az uszodában csápolta a vizet, Matyldka még pani Ewa rehabilitációs támogatására szorult. Matyldka táncolt, dalokat dúdolt és a szavak helyett még a pantomim mozdulatokkal nevettetett minket, Hanka már tökéletes mondatokkal fogalmazott (sajnos csak lengyelül). A két kis unokatestvér egymás ellentéte: Hankát egy pici, láthatatlan motor hajtja, s mint perpetuum mobile, képes lenne akár lakásukat is soha ki nem hunyó árammal ellátni. Matyldka – nem túlzok! – órákon át üldögél a térdemen és komputeren lenyűgözve hallgatja-nézi a zenés klipeket a gyermekdaloktól a jazzen, oldies slágereken, magyar operetteken át a Hattyúk tava balettzenéjéig. A két gyermek így, az ellentétekkel együtt igazi érték, ám most itt állunk a legújabb családi-lélektani kérdés előtt: milyen értékekkel lep meg minket a harmadik csöppség, Zośka (Zsófi-ka), Andris és Maryska második gyermeke, hatodik unokám, aki most, a könyvem zárófejezeténél töltötte be a fél esztendőt.

Marysia Hankával és Zośkával

Három magyar-lengyel kislány! Ahogy elnézem őket, tovább lobog bennem az optimizmus örökmécsesének lángja.

Kilencvenhat ember halála Chopin tavaszán

Varsóban zuhog a hó, 2010 január elseje van. Mínusz 5 fokot mutat ablakomban a hőmérő. Fryderyk Chopin évére, születésének kétszázadik jubileumára ébredtünk. Az adventi, karácsonyi lámpadíszekkel csillogó Nowy Światon, az Óváros peremén meglepetéssel szolgálnak a csiszolt „Supreme Black” fekete gránitlapból „ácsolt” padok. Tizennégy Chopin-padot (Ławeczka Chopina) helyeztek el azokon a pontokon, amelyekhez a zeneszerző-zongorista életének egy-egy epizódja kötődik. Minden padon más és más zongora-darab részlete csendül. Amíg télikabátban az államfő, Lech Kaczyński rezidenciája-hivatala, a Radziwiłł Palota mellett, a Hotel Bristolnál a 116-os buszomra várva ücsörgök, gombnyomással indítom az elektronika parancsára harminckét másodpercen át hangzó C-mol rondo-t.

„Ławeczka Chopina”

Itt vagyok a mában: ideje, hogy jelen időben fejezzem be életem hatvan-kilencedik évének krónikáját...

A tavasz nemzeti tragédiával rázza meg Lengyelországot. Április 10-én, szombaton a katyúi vérengzés 70. évfordulójának megemlékezésére a hadsereg Tu-154M repülőgépe fedélzetén 96 fős lengyel delegáció igyekezett. A gép 8 óra 56 perckor a szmolenszki katonai repülőtértől 400 méterre lezuhant. A légi katasztrófát senki sem élte túl. Az áldozatok között van Lech Kaczyński államfő és hitvese, Maria. Noha a megrázó esemény pontos okáról, okairól írni méltó lenne hozzám, a lengyel történelem utóbbi évtizedeinek krónikásához, ma még nem tehetem, mert könyvem zárójának perceiben a konfliktusok, politikai civakodások tucatjával övezett lengyel és orosz vizsgálat még nem hozott felszínre minden tényt. A lengyelség iránti szeretet és tisztelet csakúgy, mint második állampolgárságom etikája és a jó ízlés visszatart a dráma, a nemzeti gyász utóélete, a katasztrófa minden egyes hónapfordulóján fellángoló politikai gyűlölet kampányának leírásától. Az alkotmányos következményekről is csak a kor mérföldkövének jelölése érdekében jegyzem fel, hogy a lengyel polgárok voksai július 4-én az addigi házelnököt, a szejm marsallját, Bronisław Komorowskit ültették a köztársasági elnök székébe.

Rakoncátlan folyók partjainál gubbasztó lengyel falvakat rohant le az áradás. Május 16-tól ömlött a víz az Odera és a Visztula mellékfolyóiból és elárasztotta Dél-Lengyelországot. A szmolenszki légi katasztrófa és a pusztító vizek hangulati árnyékában koncertezett a varsói Bemowo repülőtérén az AC/DC (május 27.), a Polonia stadionban Elton John (május 30.) és Gdańsk-Sopot sportcsarnokában Lady GaGa (november 26.).

A lengyel biztonsági szolgálat, az SB emberei által 1984 október 19-én meggyilkolt varsói papot, Jerzy Popieluszkot június 6-án avatták boldoggá. Egyházi körökből származik a hír: XVI. Benedek pápa hamarosan kitűzi elődje, II. János Pál boldoggá avatásának 2011-es terminusát.

Tudósítói múltamhoz akkor is méltó volt az emlékezéseimet beszegő 2010-es év, ha ezekről a rendkívüli eseményekről már csak magánemberként a barátaimat, ismerőseimet tudósíthattam gazdag és sűrű elektronikus levélváltásaimban.

Irodalmi finis a visszapillantó tükörben

Ha nem is a költészet magyar ünnepén, április 11-én és nem poéta minőségében, tíz nappal utána, április 21-én tagjául fogadott a két írószervezet egyike, a Związek Literatów Polskich (Lengyel Írók Szövetsége). A magamfajta könyvelőállító embert nemesítő gesztus felemelő érzéssel jutalmazott meg, mert újabb jelzést kaptam, hogy Lengyelország végérvényesen befogadott. Könyveimet, a magyarul megjelenteket is, egy-egy példányban ott, a Krakowskie Przedmieścién, a Dom Literatury (az Irodalom Háza) őrzi a könyvtárban, mely a Lengyel Nemzeti Könyvtár részeként magában foglalja a kortárs próza és költészet, az írószövetség tagjainak alkotásait.

A szülőföld megbecsülése is eljutott hozzám. Budapestre kaptam meghívást. A magyar kultúra kincstára, az Országos Széchenyi Könyvtár invitált meg 2010 szeptemberének utolsó napjára. Moldován István, a Magyar Elektronikus Könyvtár igazgatója – s ezt különleges megtiszteltetésnek érzem – személyesen jött értem a varsói vonathoz. Felemelő érzés, hogy a MEK másfél évtizedes jubileumán tizenötöd része lehettem a „15 év 15 könyv” néven tartott ünnepi találkozóknak. Az elektronikus könyvtár biztató jövője, az elektronikus könyv ígéretes sikerei már átvezetnek abba a korba, amely túllép háromkötetes Visszapillantó tükröm hatvankilenc éves időhatárán.

Varsó, 2010 december 31. péntek

16. AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

Az ítélet hamarosan elhangzik. Az Olvasó ítélte. Tudom, hogy a bírák és esküdtek között nem lesz egységes vélemény. Erre nem is számítok. De az ítéletet csak azok hozhatják meg, akik végigolvasták a három kötetet.

A korábban lemaradtak már akkor ítéleztek, amikor félbehagyták az antiklerikális-ateista-materialista sátán könyvének olvasását. Haragosan tehette le a Visszapillantó tükröt, aki megbocsáthatatlannak tartja, hogy létezhet baloldali érzelmű ember, létezhet az 1956-ot a barikád túloldalán átélt ember, aki ezt nem is restelli bevallani. Elhagyta társaságomat a letűnt szocialista rendszer esküdt ellensége, amint kendőzetlenül bevallottam, hogy életem négy évét a magyar állambiztonsági szolgálat hivatásos kémelhárító tisztjeként töltöttem, s közülük is talán azok hagytak itt utoljára, akik mindhiába vártak tőlem egy még fel nem tárt ügynöklistát. Ám ha valaki eljutott szabadkőművességem történetéig, újabb késztetést érezhetett, hogy sutba vágja a könyvet. Ahogy a debreceni egyetemen 1985-ben tartott előadásomon egy lobogó hajú, nagyszakállú fiatalember vakolathullató erővel rám csapta az ajtót, úgy csapta vágta falhoz a könyvemet az is, aki az övével azonos véleményt várt tőlem a lengyel Szolidaritásról, Wałęsáról és Jaruzelski tábornokról. Mondom, ők már korábban ítéletet mondtak.

Most, hogy lecsavározom emlékezéseim visszapillantó tükrét, azokhoz szólok, akik a teljes ember teljes életútjáról mondanak ítéletet

A legutolsó szó jogán

(Interjú magammal)

Haladó szellemű városban születtem, kommunista fiatal, majd szocialista felnőtt voltál és baloldali liberális demokrata vált belőled. Ennyi eszmei metamorfózis... Nem sok ez egy kicsit?

Egyéniségemet a megismerés, a felismerés, az egyre mélyebb impressziók formálták. Megismertem a Molotov-Ribbentrop paktumot, a kátyúi erdő drámáját, a Popieluszko lelkes elleni merényletet háttérét. Levehettem a jól álcázott polcra Orwell könyveit, de ezeknél is mélyebb hatással volt a metamorfózisomra a hivatásos kommunisták egyre alaposabb megismerése, akik a szemem előtt, olykor a félrecsúszott színpadok mögül kikandikálva leplezték le önmagukat. Szerencsémre elvakulni nem volt időm, nem váltam konok keményfejűvé. Látni akartam mindent, láttam is sok mindent. Ami az eszmei formálódásom során is konstans maradt, az a pártfüggetlen, tiszta baloldaliság.

Könyvedben vállalod is az eszmei módosulás fázisait. Ezek szerint ügyesen alkalmazkodsz az új politikai trendekhez...

Ez súlyos vád! Talán nem olvastál figyelemmel. Kíváncsi lennék ma, a 21. század első évtizedének végén, hány írástudó fojtja le magában félelemből az íráskésztetést, attól tartva, hogy frissen támadó szelek ellenállását kell leküzdenie.

Materialista vagy, ezek szerint nincs hited...

Következetlenséggel ehelyütt is megvádolhatsz. Kemény ateistából agnosztikus materialistává formáltak a tapasztalások. Az utóbbi években, hozzám közel állók elhunyt feletti vigasz-keresés a lélekvándorlás gondolatához, de még nem az elfogadásához közelít engem. Ahogy a baloldaliság, úgy az antiklerikalizmus is világnézetem tartós eleme. A két dolog ugyanarról a töről fakad: képtelen vagyok elismerni a fizetett forradalmárt és a kisnyugdíjas öregasszony orra alá perselyt

nyújtó papot. Az mondd, hogy nincs hitem... De van: hiszek az emberben, az emberi jószágban.

Írónak tartod magad vagy könyvet is író újságírónak?

Eddig tucatnyi könyvem és ki tudja hány, talán több tízezer cikkem jelent meg nyomtatásban. Igazán irodalomnak, szépirodalomnak tekinthető munkám, ezek között néhány műfordítás is, a teljes „életmű” szerény hányada csupán. De még nem tettem le a tollat (értsd: számítógép billentyűt).

Ne értsd félre, ha Bulgakovot idézem A Mester és Margaritából. Eszembe sincs Dosztojevszkijhez mérni magamat. De 2010-es keltezésű lengyel írószövetségi felvételem mégiscsak idézteti velem ezt a részletet: *„...ha meg akarunk győződni arról, hogy Dosztojevszkij író, vajon az igazolványát kell-e kérnünk? Nem, vegyük elő bármelyik regényének bármelyik lapját, és igazolvány nélkül is azonnal meglátjuk, hogy íróval van dolgunk. Egyébként, azt hiszem, nem is volt semmiféle igazolványa...”*

Könyvedben itt-ott beképzeltnek érezlek. Másutt túlszerénykeded magadat. Álszerény vagy? Nagyképű vagy? Büszke vagy magadra?

Mindegyik jelzőben van némi igazság. Egy bizonyos: büszke vagyok magamra, hogy megírtam ezt a történelemmel összemixelt önvallomást. Az álszerénység és a nagyképűség megállapítása az Olvasó szíve joga.

Sok ellenséged van? Egyáltalán van-e ellenséged?

Többnyire kétoldalú dolog ez, de néha egyirányú is lehet. Kölcsönös ellenséges viszonyról egyetlen esetben tudok. Nem ismételk, könyvem első harmadában bemutatam a minden idők legjellemtelenebb figurájának megismert embert. Felnőttkorom negyvenkilenc évéből másra nem emlékszem. Hogy engem ki tart egyoldalúan ellenségének, nem tudhatom. Ilyen-olyan véleményemet, negatív ítéletemet nem rejtettem véka alá a könyvemben, de akiről így nyilatkoztam, ellenségnek soha sem tartottam... a magam részéről.

Lengyel szabadkőműves testvérem, egy fiatal vidéki orvosnő mondta a minap, amikor szót kért a páholyunkban: *„A szeretetnél és a hálánál aligha létezik hatalmasabb energia. Olyan erő ez, amely képes átalakítani a létet. Próbáljuk meg vállalni a kihívást; szeressük meg ellenfeleinket és bocsássunk meg nekik. Ne engedjük, hogy úrrá legyen rajtunk a gyűlölet és a bosszúvágy. A megbocsátás mindenek előtt önmagunk számára fontos. A negatív érzelem a sejtek szintjén rombol, következtetésként megbetegít. Az öregedés folyamatát is siettetik. Azok, akikben nem gyűlnek fel negatív érzelmek, kis mértékben hajlamosak a betegségekre és hosszú időn át őrzik fiatalos küllemüket. Ebből is következik, hogy a lelkvilág szorosan összefügg a fizikai szférával. Tanuljunk meg uralkodni szavainkon, hogy azok építsenek, csak pozitív képeket rajzoljanak, és érzelmeinkkel másokat ne bántsunk. Olyan képet alkossunk, hogy büszkén nézhessünk a tükörbe és más emberek szemébe.”*

Fél év múlva leszel 69 éves. Révbe érkeztl?

Talán várnak még kalandok, akad felfedezni való. Unokák cseperedése, új könyv(ek) tervei, néhány tucat MEK-ről letöltött könyv az elektronikus olvasóban, sok blues élmény és új alkotások „konyha művészetemben”... Nagyjából ezek állnak még előttem, hogy kimondhassam, révbe értem. De ahogy haladok a korban, kezdem érteni, mit mondott Szókratész: *„Tudom, hogy semmit sem tudok”*.

Nem könnyű, mégis ellenállok a prágai író óriás sugallatának: *„... most látom, hogy valóban megállt az idő és tényleg új kor vette kezdetét, ám nekem csak a régihez van kulcsom, az új idő előttem bezárattatott, és én már nem élhetek ebben az új időben, mert az én helyem a régiben van, és az már halott.”* (Bohumil Hrabal: A városka, ahol megállt az idő)

Tudom, előbb-utóbb le kell húzni a rolót, ideje, hogy biztassak másokat. Kérem az írástudókat, szabadítsák ki lelküket, szellemüket az öncenzúra kalodájából, ne bénítsa kezüket az önmaguk vállalásától való rettegés! Néhány száz oldalon magam is ezt tettem.

Kezdő újságíróként másoknak szegeztem a jellegzetes kérdést, de most tőled kérdelem: mit tennél másként, ha újra születnél?

A könyvemben is leírt fordulatokat újra megtenném, a rajtam múló döntéseket változatlanul meghoznám. Talán az első helyett mindjárt a második házasságot kötném, de ez mégsem biztos. Az ilyen döntést nem érdemelné tőlem a két nagy fiam és az unokák. Mégis akad valami, amivel a nagy mulasztást pótolhatnám: kiválóan megtanulnék angolul.

Létezik olyasmi, egy valami, amit mindennél fontosabbnak érzel életed alakulása vagy ahogyan te mondanád alakítása során?

Hálát adok a sorsnak, hogy nem egy helyen éltem. A tíz város (Nagyvárad, Felcsút, Keszthely, Zalaegerszeg, Szentendre, Nagykőrös, Nyíregyháza, Nyírbátor, Budapest, Varsó) mindegyike megszorozható tapasztalatok, emberismeret gazdagító ismeretségek, barátságok sokaságával. Életutamat két ország között is megosztottam. Beleborzadok a gondolatba, hogy történhetett volna másként is. Csak magamról beszélek. Hány nagyszerű író élt mindvégig szűk környezetéhez kötött értékes életet...

Feltételezem, hogy sok minden kimaradt az életedből, abból az életútból, amit unos-untalan kalandosnak, sokszínűnek és a kulisszák mögé szándékos kíváncsiskodással kukucskáló ember útjának neveztl...

Leltározom a kimaradt, kihagyott élményeket. Gyermekkoromban vágytam, mégsem jutottam el a csillebérci úttörőtáborba és nem lehettem úttörővasutas, nem delegáltak a VIT-re. Sem az újságírói hivatás, sem egyéni lehetőségem nem juttatott el Rómába, Párizsba, Londonba, New Yorkba és Pekingbe... hogy csak vágyaim főbb célpontjait jelöljem. Könyvem végére – remélem! – pontot tehetek anélkül, hogy megtapasztalnám az infarktus és a rák „élményét”. Nem volt tevékeny részem veszélyes karambolban, nem ültem börtönben (katonai fogdában, mint tudod, ücsörögtem), bolti lopáson nem kaptak rajta, de csak azért, mert még nem loptam. Villamosszékből sem ültem. Erdei, hegyi sétáimból kimaradt a kígyómarás. Nem lőttem emberre, rám se lőttek. Mások szerint jó táncos voltam, noha tánciskolába nem jártam. Vad ellenállást tanúsítva kimaradtam a vadászatokból és az egyetlen lábtörésemet nem a sísportnak tudhatom be.

Mit nyújt számodra ennek a könyvnek a megírása és közzététele?

Három dolgot. Tanúként bemutattam egy bő fél évszázadot a következő nemzedékeknek. Virtuális vázában elhelyeztem elhunyt rokonaim, barátaim számára sok szál rózsát és szegfűt. Vénülő kezemmel megkésve elhajítottam néhány Molotov-koktélt.

Az önigazolás kényszere alapvető emberi tulajdonság. Téged is ez készítetett, amikor 2007 decemberében leírtad könyved első betűit?

Kényszer? Semmiképpen! Történeteim, epizódjaim igazának tanúi, régi és mai társaim tudják megítélni, hogy több-e ez a memoár az önkéntes önátvilágításnál? Ezzel együtt vallom, hogy a múltban történtek mégoly hitelességre törekvő interpretálása is csak egyik megközelítése annak, ami valóban történt. Ki meri vállalni az univerzális igazság hirdetését? Én nem vállalom.

A Visszapillantó tükörrel együtt eddig 15 könyved jelent meg, saját munkáid magyarul, lengyelül és néhány lengyel fordításod. Ideje abbahagyni...

Sohasem unatkoztam. Annak dacára nem unalmas az élet, hogy Európa történetének leghosszabb békeidőszaka volt ez utóbbi 65 év. Az élet rövid. Egyáltalán lehet-e unatkozni, ha csak önváddal megemlítem, hogy mindössze fél könyvtárnyi művet sikerült elolvasnom? Jó lenne, ha a másik felére még jutna időm. Ki tudja? Az írást... abbahagyni? Újra idecítálom kedves francia példaképemet. Jules Renard Naplójában olvasom: „Az írás betegségéből nem gyógyít meg más, csak valamilyen igazi, halálos betegség, s végül a halál.”

Tudom, hogy egy újabb könyv, ezúttal romantikus meseszövésszerű regény vázlata máris feszegeti a fantáziádat. Azt is tudom, hogy a Visszapillantó tükör után pár hónapos pihenést rendelsz el. Hogyan pihen egy magadfajta író ember?

Vár rám a varsói hétfégi telek, kellős közepén nyírbátori származású bográccsal. S ha könyvemből nem derült volna ki, számomra a muzsikálás mellett a főzés felér a jógyakorlatokkal. A stressz mentesítő gyakorlatok eredménye az öhön (slambuc) és a bográcsgulyás.

Leányom, Ági legutóbb azzal molesztált, hogy ugyan szerezzem már meg a gyermekkor ízére emlékeztető valódi szatmári töltött káposzta, az apró „tőtike” receptjét. Az öregségünkre felújult barátság szálain érkezett a segítség egy tősgyökeres szatmári embertől. Egykor kollégám a Magyar Rádiónál, Bán Béla, miközben maga is a könyvén dolgozik, íróhoz méltó környezetbe ültette a receptet:

„Drága barátom! A Tőtike burka zsenge szőlőlevél, vagy az egészen friss tormalevél. Mindkettő épp hogy elérte a tölthető méretet, íze savanykás, de még nem uralkodik az ételben. Akkor volt konyhamentő, mikor még nem volt friss káposztalevél, az egészben és nyersen (a verem tőcén, azaz a szalmafedél alatt) elrakott őszi káposztafejek pedig már elfogytak. A töltelék ugyanaz volt, mint a szatmári vagy szabolcsi töltött káposztáé, csak a ruhája volt más és a főzőlevén igazítottak egy kicsit.

A szatmári töltött káposzta lényege szintén a borítás. Ugyanis édes káposztába töltik, s paradicsomlével savanyítják. Valóban picik a káposzták és töltelékek, hiszen a leveleket kettébe kell vágni az erek mentén, azt ugyanis nem tudják megpuhítani.

A lányok csak akkor mehettek férjhez, ha meg tudták főzni a töltött káposztát. A hús- vagy húsos étel a vasárnapi menü része volt. Anyám elsőként a káposztát tette oda. Mire az udvart és a járdát felsöpörtük, már megrottyant a fazékban a lé.

Keresztapám, aki a falu gépésze volt, biciklire ült, s a harangozás előtt lassan végigkerekedett az utcán. Ahol érezte a főző káposzta illatát, ott letette a kerékpárt, bement, s csak annyit mondott, beleszagolva a levegőbe: 'Érzem, hogy félig már megfőtt a káposzta. Én meg épp így szeretem'. Lehetett erre nemet mondani? Aztán mindenki templomba ment, s mire vége volt az istentiszteletnek, a káposzta is kész lett.”

Fővárosban élsz már húsz év óta. Mégis igazi vidéki embernek vallod magad...

Ne folytasd. Tudom, arra gondolsz, hogy nem kedvelem, nehezen viselem el Budapestet. Ez így egy kicsikét sántít. Könyvem lapjain, mint az életben, végig-

pásztáztam fél Magyarországot. A másik felére nem jutott időm, mert eddigi éveim felét lengyel földön éltem le. Varsó olyan kerületében lakom, ahol egykor egy Stegny nevű falu állt. Ma is kellemes vidéki hangulatot áraszt ligeteivel és a lengyel vidékről ideköltözött szomszédokkal. Varsó lüktető belvárosát ugyanúgy ritka látogatóként kedvelem, mint Budapestet, ha épp ott akad dolgom. Néhány órán át élvezem a nagyvárosi forgatagot... Mégis csak akkor vagyok elememben, ha Nyírbátor, Rawa Mazowiecka, Keszthely, Rzeszów utcáin sétálgatok.

Sokféle iskolában egykori osztálytársaid közül sokan már nem élnek. Talán a többség eltávozott. A te korodban az emberek az elmúlás gondolatával is foglalkoznak.

Foglalkozom vele, de nem gyakrabban, mint a még rám váró terveimmel. Tudomásul veszem az elmúlást, nem rettegek az egyszer, ki tudja, mikor biztosan bekövetkező haláltól. *Mors certa, hora incerta est...* Egy interneten keringő teszt szerint 2016 január 12-én halok meg. Még hat évem lenne? 73 és fél éves leszek akkor.

Ne hidd, hogy feladtam anyagelvűségemet, ha állítom, hogy nem halok meg egészen (*Non omnis moriar*). Az angol sci-fi írótól, Terry Pratchettől tudom: "... *ha a fa jó fa volt, ha tiszta, tisztességes és becsületes életet élt, biztos lehet a halál utáni életben. Ám ha valóban jó volt, úgy egykor majd reinkarnálódik és ötezer tekercs wc-papír lesz belőle.* „Bő kétezer évvel korábban a költő Ovidius elegánsabban fejezte ki magát: „*Auctor abit operis, sed tamen extat opus*” – A mű szerzője meghal, de műve fennmarad.”

Szilágyi Zoókának és Hankának ma még eszébe sincs a jövő évtizedekre gondolni.

Maradjunk abban, hogy hozzám a pratchetti megfogalmazás közelebb áll!

Maradjunk! Csakhogy ebből az is következik, hogy nem vállalod a következő idők krónikásának szerepét.

Az már az unokáimra vár.